STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03813

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון שלום עליכם

פינפטער באַנד

גאַנץ טביה דער מילכיגער

ווילנע–וואַרשע 1925
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פארבאָטן צו קויפן און פאַר־
קויפן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום
אַמעריקע, אין דרום־אַפריקע און אין ענגלאַנד

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

צוליב דעם פאַרלאַנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאַבע געדרוקט לויט דער אַמעריקאַנער אויסגאַבע.

Szolem - Alechem. T. V. „Ganc Tewje Der Milchiker".
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie" B. KLECKINA.

גאַנץ טביה דער מילכיגער

אינהאלט

קטנתי 9
דאָס גרויסע געווינס 15
אַ בוידעם 43
היינטיגע קינדער 67
האָדעל 95
חוה 121
שפּרינצע 143
טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל 167
לך־לך. 199
וחלקלקות 223

קטנתי

אַ בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר

געשריבען אין יאהר 1895

קָטֹנְתִּי

(אַ בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר).

ל כ ב ו ד צו מיין געליעבטען טהייערעז פריינד רב שלום־עליכם, גאָט זאָל אייך געבען געזונט און פרנסה מיט אייער ווייב און קינדער, איהר זאָלט האָבען גרויס נחת וואו איהר וועט זיך קעהרען און ווענדען, אָמן סלה!

ק ט נ ת י ! — באַדאַרף איך אייך זאָגען מיט'ן לשון, וואָס יעקב אָבינו האָט געזאָגט אין דער סדרה „וישלח", בשעת ער האָט זיך געלאָזט געהן קעגען עשו'ן, להבדיל... נאָר טאָמער איז דאָס אפשר ניט אַזוי גלייך, בעט איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, איהר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבעל נישט האָבען, איך בין אַ פּראָסטער חי־וקיים, איהר ווייסט אודאי מעהר פון מיר — וואָס איז דאָ וואָס צו רעדען? אין אַ דאָרף, משטיינס געזאָגט, מע ווערד פאַרגרעבט, ווער האָט צייט אַריינקוקען אין אַ ספר, צי אַפּלערנען אַ פּרשה חומש מיט רש"י, צי וואָס? אַ שטיקעל גליק, עס קומט דער זומער, פאָהרען זיך צענויף די יעהופּעצער נגידים קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, קאָן מען זיך באַגעגענען אַ מאָל מיט איין אידעלען מענטשען, הערען אַ גוט וואָרט. איהר מעגט מיר גלויבען, אַז איך דערמאָן מיך אָן יענע טעג, ווען איהר זענט געזעסען נעבען מיר אין וואַלד, אויסגעהערט מיינע נאַרישע מעשיות, איז ביי מיר גלייך, ווי איך זאָל פאַרדיענען מי יודע וויפיעל! איך ווייס ניט מיט וואָס איך האָב ביי אייך אַזוי נושא חן געווען, איהר זאָלט זיך אָפּגעבען מיט אַזאַ קליין מענטשעל, ווי איך, מיר שרייבען בריוועלעך גאָר,

און לא־כל־שכן ארויסשטעלען מיין נאמען אין א בוך, מאכען פון מיר א גאנצען שלש־סעודות, גלייך ווי איך וואלט דא געווען מי יודע ווער, — מעג איך דאך אודאי זאגען: ק ט נ ת י!... אמת, איך בין אייך טאקי א גוטער פריינד, לאז מיר גאט העלפען א הונדערט־חלק, וואס איך ווינש אייך! איהר האט, דאכט זיך, גוט געזעהען, ווי אזוי איך האב אייך געדיענט נאך אין די גוטע יאהרען, בשעת איהר זענט נאך געזעסען אויף דער גרויסער דאטשע, — געדענקט איהר? — האב איך אייך געקויפט א בהמה פאר א פופציגער, איז זי געווען א מציאה פון א גנב פינף און פופציג. אי, זי איז אויפ'ן דריטען טאג גע'פגר'ט? בין איך ניט שולדיג: למאי די אנדערע בהמה, וואס איך האב אייך געגעבען, איז אויך גע'פגר'ט?... איהר ווייסט אליין גאנץ גוט, ווי אזוי דאס האט מיך געקרענקט; איך בין דעמאלט ארומגעגאנגען אהן א קאפ! איך וויים? דאכט זיך, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען, גאט זאל מיר אזוי העלפען און אייך אויך, אם ירצה השם, אויפ'ן נייעם יאהר, עס זאל זיין, ווי זאגט איהר, חדש ימינו כקדם... און מיר זאל גאט העלפען אין מיין פרנסה, איך זאל זיין געזונט מיט מיין פערדעל, להבדיל, און מיינע בהמות זאלען זיך מעלקען אזוי פיעל, אז איך זאל אייך קאנען דיענען אויף ווייטער אויך מיט מיין קעז און פוטער על צד היותר טוב, אייך און אלע יעהופעצער נגידים, גאט זאל זיי געבען הצלחה און פרנסה און אלדאס גוטס מיט גרוים נחת. און אייך פאר אייער טרחה, וואס איהר זענט זיך מטריח פון מיינעטוועגען, און פאר דעם כבוד, וואס איהר טהוט מיר אן דורך אייער ביכעל, זאג איך אייך נאך א מאל: ק ט נ ת י! פאר וואס קומט מיר אזא שטריימעל, אז א וועלט מיט מענטשען זאלען פלוצים געוואהרע ווערען, אז אויף יענער זייט בויבעריק, נים ווייט פון אנאטעווקע, געפינט זיך א איד, וואס הייסט ט ב י ה ד ע ר מ י ל כ י ג ע ר? נאר מסתמא ווייסט איהר דאך וואס איהר טהוט, קיין שכל באדארף איך אייך ניט לערנען, און ווי אזוי צו שרייבען ווייסט איהר שוין אליין, און ווייטער מיט'ן איבעריגען דארטען

פארלאז איך מיך שוין אויף אייער איידעלען כאראקטער, אז איהר וועט דארטען טהון אין יעהופעץ פון מיינעטוועגען אלסדינג, עס זאל מיר פונ׳ם ביכעל עפים ארויס א שטיקעל טובה צו מיין פרנסה. איך באדארף טאקי, כלעבען, איצטערט נויטיג האבען: איך רעכען, אם ירצה השם, אין גיכען אנהויבען טראכטען מכח חתונה מאכען א טאכטער; און אז גאט וועט שענקען, ווי זאגט איהר, דאס לעבען, איז אפישר טאקי צוויי מיט א מאל... דערווייל זייט מיר געזונט און האט א גליקליכען תמיד, ווי עס ווינשט אייך פונ׳ם גאנצען הארצען פון מיר אייער בעסטער פריינד

ט ב י ה.

יא, עיקר שכחתי! אז דאס ביכעל וועט פארטיג ווערען, און איהר וועט האלטען ביי שיקען מיר עפים געלט, זאלט איהר מוחל זיין שיקען קיין א נ א ט ע ו ו ק ע, אויפ׳ן שוחט׳ס נאמען. איך האב דארטען צוויי מאל אין ווינטער יאהר־צייט: איין מאל אסיען־צייט, פאר „פאקראווע“, און דאס אנדערע מאל ארום „נאוועגאד“, — בין איך, הייסט דאס, דעמאלט א שטאדט־איד. און ווייטער, גלאט אזוי בריוולעך קאנט איהר שיקען צו מיר גלייך קיין בויבעריק, אויף מיין נאמען, בזה הלשון: פערעדאט גאספאדינו טעוועליו מאלאטשנאהא יעוורייו.

דאָס גרויסע געווינס

אַ וואונדערליכע מעשה, ווי אַזוי טביה דער מילכיגער,
אַ איד אַיין אָרעמאַן, אַ מטופל מיט קינדער, איז
פלוצים מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען דורך אַ משונה־
ווילדען פאַל, וואָס איז כדאי, מע זאָל דאָס בעשרייבען
אין אַ ביכעל. — דערצעהלט פון טביה'ן אַליין און
איבערגעגעבען וואָרט בײַ וואָרט.

געשריבען אין יאהר 1895.

דאָס גרויסע געווינס

מקימי מעפר דל,
מאשפות ירים אביון:
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן,
פונ'ם מיסט הויבט ער אויף דעם אביון.
(תהלים קי"ג, ז).

— אז ס'איז באַשערט דאָס גרויסע געווינס, הערט איהר, פאַני שלום־עליכם, קומט דאָס גלייך אין שטוב אריין, ווי זאָגט איהר: ל מ נ צ ח ע ל ה ג ת י ת — אז סע געהט לויפט עס; ס'איז גאָר נישטאָ דערביי קיין שכל מיט קיין בריה'שאַפטען. און טאָמער חלילה פאַרקעהרט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענדיג, וועט אייך העלפען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי, ווי זאָגט איהר: א י ן ח כ מ ה ו א י ן ע צ ה נ ג ד א ש ל ע כ ט פ ע ר ד. אַ מענטש האָרעוועט, ווערד אויסגעריסען, האַטש נעם לעג זיך, שונאי ציון, און שטאַרב! פלוצים, מע ווייסט ניט פון וואָס און פון וואַנען — עס פערדעלט פון אַלע זייטען, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: ר ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד ל י ה ו ד י ם; פאַרטייטשען באַדאַרף איך אייך ניט, נאָר דער פשט דערפון איז אַזוי, אז אַ איד, כל זמן שהנשמה בקרבי — עס שלאָגט זיך נאָר איין אָדער, טאָר ער נישט פאַרלירען דעם בטחון. איך האָב דאָס אַרויסגעזעהען פון זיך אַליין טאַקי, ווי אַזוי דער אויבערשטער האָט מיט מיר געפיהרט, מיט מיין איצטיגער פרנסה: וואָרום ווי קום איך גאָר פאַרקויפען קעז און פוטער אין מיטען דרינען,

אַז מיין באָבע׳ס באָבע האָט קיינמאָל נישט געהאַנדעלט מיט קיין מילכיגס? ס׳איז בנאמנות כּדאַי, איהר זאָלט אויסהאָרכען די גאַנצע מעשה פון אנהויב ביז׳ן סוף. איך וועל מיך צוזעצען אויף אַ ווײַלע אַט דאָ נעבען אייך אויפ׳ן גראָז, לאָז זיך דאָס פערדעל דערוויייל עפּיס קייען, ווי זאָגט איהר: נ ש מ ת כ ל ח י — אויך אַ באַשעפעניש ביי גאָט.

בקיצור, דאָס איז געווען אָרום שבועות־צייט, דאָס הייסט, איך זאָל אייך ניט זאָגען קיין ליגען, אַ וואָך אָדער צוויי פאַר שבועות; און אפשר, האַ? אַ פּאָר וואָכען נאָך שבועות. פאַרגעסט נישט, ס׳איז שוין, פּאַוואָלינקע, איך זאָל אייך זאָגען אַקוראַט, אַזוי גרויס ווי אַ יאָהר מיט אַ מיטוואָך, דאָס הייסט, פּונקט נייען יאָהר אָדער צעהן, און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק. איך בין דעמאָלט געווען, ווי איהר זעהט מיך אַטאָ, גאָר נישט דער, וואָס איצטער, דאָס הייסט, טאַקי דער אייגענער ט ב י ה , נאָר פאַרט נישט דער, ווי זאָגט איהר: די אייגענע יענטע, נאָר אַנדערש געשלייערט. דהיינו וואָס? איך בין געווען, ניט פאַר אייך גערעכט, אַ קבצן אין זיבען פּאָלעס, האָטש אפילו, אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך נאָך איצט אויך גאַנץ ווייט פון אַ נגיד. וואָס מיר פעהלט צו בראָצקי׳ן — מעגען מיר זיך דאָס ביידע ווינשען פאַרדיענען דעם היינטיגען זומער ביז נאָך סוכּות; נאָר וועדליג אַמאָל, בין איך היינט, הייסט דאָס, אַ איד אַ נגיד, מיט אַ פערד־און־וועגעלע אײן אייגענס, מיט, קיין עין־הרע, בהמה׳לעך אַ פּאָר, וואָס מעלקען זיך, מיט נאָך איינע, וואָס האַלט אַט־אַט ביי׳ אפּקעלבען זיך. ס׳איז דאָ, ניט צו פאַרזינדיגען, קעז און פּוטער און סמעטענע פרישע אַלע טאָג, אייגענע האָרעוואַניע, וואָרום מיר אַלע אַרבייטען, קיינער זיצט ניט לעדיג. מיין ווייב זאָל לעבען מעלקט די בהמות, די קינדער טראָגען קריגלעך, שלאָגען פּוטער, און איך אַליין, ווי איהר זעהט אַטאָ, פאָהר מיר אָרויס אַלע פריה־מאָרגען אויפ׳ן מאַרק, געה דורך אַלע דאַטשעס אין בויבעריק, מע זעהט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אַלע גרעסטע בעלי־בתּים פון

יעהופּעץ, מע רעדט זיך דורך אַ ביסעל מיט אַ מענטשען, פּיהלט מען, אַז מען איז אויך עפּיס אַ שטיקעל מענטש אויף דער וועלט, ווי זאָגט איהר, נישט קיין הינקעדיגער שניידער; און ווער שמועסט שבת — בין איך דאָך גאָר אַ מלך, קוק אַריין אין אַ אידישען ספר, אַ פּרשה חומש, אַ ביסעל תרגום, תהלים, פּרק, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם — איהר קוקט מיך אָן, פּאַני שלום־עליכם, און טראַכט זיך אודאי בשעת־מעשה אין האַרצען: „ע, אַט דער טביה איז דאָך עפּיס טאַקי גאָר אַ איד וואָס קאַטאָרי!“...

בקיצור, וואָס־זשע האָב איך אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען? יאָ, בין איך, הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאָטס הילף, אַ ביטערער אָרעמאַן, געשטאָרבען, ניט פאַר קיין אידען גערעכט, מיט ווייב און קינדער דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער, אחוץ וועטשערע. געהאָרעוועט האָב איך ווי איין אייזעל, געשלעפּט קלעצער פון'ם וואַלד צום וואָגזאַל אַ פולען וואָגען, עס זאָל אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, פאַר צוויי גילדען אַ טאָג, און דאָס — ניט אַלע טאָג, און דערמיט געה האַלט אויס, קיין עין־הרע, אַזאַ שטוב מיט פּיקערס, זאָלען געזונט זיין, מיט, להבדיל, אַ פערד אויף קעסט, וואָס וויל נישט וויסען וואָס רש״י מאַכט, באַדאַרף קייען אַלע טאָג, גאָר אָהן אַ שום תירוץ. וואָס טהוט גאָט? ער איז דאָך, ווי זאָגט איהר, אַ זן ומפרנס לכל — פיהרט דאָס וועלטעל קלוג, מיט שכל; זעהט ער, ווי איך מוטשע מיך דאַ אַזוי פאַר'ן שטיקעל ברויט, מאַכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס'איז שוין אַחרי כבלות הכל — עק וועלט, דער הימעל איז אויף דיר געפאַלען? פע, ביזט אַ גרויסער נאַר! אַט וועסט דו זעהן, ווי אַזוי, אַז גאָט וויל נאָר, טהוט זיך דאָס מזל אויף אַ מינוט אַ דרעה נאָ ליעוואָ קרוגאָם און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך; עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען אין'ם „ונתנה תוקף“: מ י י ר ו ם ו מ י י ש פ ל — ווער סע פאָהרט און ווער סע געהט צו פוס. דער עיקר איז — בטחון, אַ איד באַדאַרף האָפען, נאָר האָפען. אי וואָס? טאָמער ווערד מען דערווייל פאַרשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּיס

שטיקלעך אידען אויף דער וועלט, ווי זאגט איהר, אתה בחרתנו — ניט אומזיסט איז אונז די וועלט מקנא... אקעגען וואס שמועס איך דאס? איך שמועס עס אקעגען דעם, ווי אזוי גאט האט מיט מיר געפיהרט, טאקי נאר נסים ונפלאות, איהר מעגט דאס הארכען.

ויהי היום, איין מאל פאר נאכט פאהר איך מיר אזוי זומער־לעבען אין וואלד, שוין צוריק אהיים, אהן די קלעצער; דער קאפ אין דער ערד, אויפ'ן הארצען וויסט און פינסטער; דאס פערדעל, נעבאך, קוים וואס עס פלאנטעט מיט די פיס, חאטש האק, חאטש בראק. „קריך, זאג איך, שלים־מזל, אין דער ערד אריין גלייך מיט מיר, ווייס אויך וואס באדייט א תענית אין א לאנגען זומער־טאג, אז דו שטעהסט איין ביי טביה'ן פאר א פערד!" שטיל ארום און ארום, יעדער קנאק פון דער בייטש רופט זיך אפ אין וואלד; די זון זעצט זיך, דער טאג — ער גוס'עט; די שאטענס פון די ביימער ציהען זיך אויס לאנג, ווי דער אידישער גלות; עס הויבט אן ווערען פינסטערליך און שטארק סומנע אויפ'ן האר־צען. פארשיעדענע געדאנקען, מחשבות'ען קריכען אין קאפ אריין, אלערליי געשטאלטען פון מענטשען, שוין לאנג געשטארבענע, קומען מיר אקעגען; און דא דערמאן איך מיך די היים — אז אך און וועה איז מיר! אין שטוב איז פינסטער, חושך; די קינדערלעך, זאלען געזונט זיין, נאקעט און בארוועס, קוקען ארויס נעבאך אויפ'ן טאטען, דעם שלים־כ:זל, טאמער וועט ער ברענגען א ברויטעל א פריש, און אפשר א בולקע אהיים; און זי, די אלטע מיינע, נע־וויינטליך א איויינע, ווארטשעט: „קינדער באדארף איך איהם האבען, און נאך זיעבען דערצו, חאטש נעם, גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד, ווארף זיי אריין לעבעדיגערהייד אין טייך אריין!" גוט צו הארכען אזעלכע דבורים? מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, ווי זאגט איהר, א „בשר ודגים", דעם מאגען קאן מען מיט קיין ווערטער ניט פארשטופען; מע האפט א שטיקעל הערינג, גלוסט זיך טיי, און צו טיי באדארף מען צוקער, זאגט איהר, איז ביי בראצקי'ן. „פאר'ן שטיקעל ברויט, זאגט מיין ווייב

זאָל לעבען, וועט די קישקע, נישקשה, מוחל זיין, נאָר אַהן דעם גלעזעל טיי, זאָגט זי, בין איך אין דערפּריה גאָר אַ טוידטע; דאָס קינד, זאָגט זי, אַ גאַנצע נאַכט ציהט פון מיר די קליי!" און דערווייל איז מען דאָך עפּיס אַ איד אויף דער וועלט, מנחה איז טאַקי, ווי זאָגט איהר, ניט קיין ציעג, זי וועט ניט אַנטלויפען, נאָר דאַוונען דאַרף מען. מאַהלט אייך, דאָס שענע דאַוונען, וואָס קאָן שוין זיין, אַז פּונקט בשעת שטעלען זיך שמונה־עשרה, צעלאָזט זיך, מעשה־שטן, דאָס פערדעל משוגענערווייז; באַדאַרף מען לויפען נאָכ'ן וואָגען, איינהאַלטען די לייצעס און זינגען „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב" — שען געשטאַנען שמונה־עשרה! און דאַ, ווי אויף־צו־להכעיס, גלוסט זיך דוקא דאַוונען געשמאַק, מיט האַרץ, טאָמער וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור, איך לויף מיר אַזוי נאָכ'ן וואָגען און זאָג די שמונה־עשרה הויך, מיט אַ ניגון, ווי, להבדיל, ביי'ם עמוד: מ כ ל כ ל ח י י ם ב ח ס ד — דער דאָ טהוט טהון שפּייזען אַלע זיינע באַשעפענישען, ו מ ק י י ם א מ ו נ ת ו ל י ש נ י ע פ ר — אַפילו די וואָס ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל. אוי, טראַכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי ווערד מען אויסגעריסען! ניט אַזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידים מיין איך, וואָס זיצען אַ גאַנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאַטשעס, עסען און טרינקען און באָדען זיך אין אַלדאָס גוטס. אוי, רבונו של עולם, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאַכט זיך, אַ איד גלייך מיט אַלע אידען. גוואַלד, גאָטעניו, ר א ה נ א ב ע נ י נ ו — זעה, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האָרעווען, און נעם זיך אָן די קריוודע פון די אָרעמע לייט נעבאַך, וואָרום ווער דען וועט זיך אויף זיי אָרומקוקען, ווען ניט דו? ר פ א נ ו ו נ ר פ א — שיק אונז צו די רפואה, די מכה האָבען מיר שוין אליין... ב ר ך ע ל י נ ו — בענטש אונז מיט אַ גוט יאָהר, עס זאָל זיין אַ גערעטעניש אויף אַלע מינים תבואות, פון קאָרן און פון ווייץ און פון גערשטען; האָטש אפילו, צוריק שמועסענדיג, וואָס וועט מיר, שלימזל,

ארויסקומען דערפון ? אשטייגער, למשל, וואס קומט ארויס מיין פערדעל, להבדיל, צי האבער איז טייער, צי וואלוועל ?... נאר, פע, נאר פרעגט מען קיין קשיות נים, ובפרט א איד באדארף דאר אודאי אננעמען אלסדינג פאר גוטען און זאגען „גם זו לטובה“. מסתמא הייסט גאט אזוי. ולמלשינים — זינג איך מיר ווייטער — ולמלשינים, און די „סטיקראטען“, וואס זאגען, אז ס'איז ניטא קיין גאט אויף דער וועלט, וועלען האבען א שען פנים, אז זיי וועלען קומען אהין; זיי וועלען דאס אויסקרענקען מיט פראצענט, ווארום ער איז א שובר אויבים — א גוטער צאהלער, מיט איהם שפיעלט מען זיך נים, מיט איהם באדארף מען געהן מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: אב הרחמן — דערבארעמדיגער, הארציגער פאטער! שמע קולנו — הער צו אונזערע קולות, חוס ורחם עלינו — האב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, זיי זענען נעבעך הונגעריג! רצה — זאלסט באווילינען, זאג איך, דיין ליעב פאלק ישראל, ווי אמאל, אין בית־המקדש, נאך בשעת די כהנים מיט די לויים... פלוצים — סטוי! דאס פערדעל האט זיך אנידערגעשטעלט. איך חאפ אפ אויף דער גיך דאס שטיקעל שמונה־עשרה, איך הויב אויף די אויגען און טהו א קוק — עס קומען מיר אקעגען גלייך פון וואלד ארויס צוויי משונה־מאדנע נפשות, פארשטעלט און אנגעטהאן נישט ווי געוויינטליך. „גזלנים!“ — איז מיר דורכגעפלויגען א געדאנק אין קאפ, און האב מיך אבער באלד באר־חאפט צוריק: „פע, טביה, ביזט א שוטה! סטייטש, דו פאהרסט אין וואלד שוין אזוי פיעל יאהרען, ביי טאג און ביי נאכט, וואס איז דיר עפים פלוצים היינט איינגעפאלען גזלנים?“ — וויא! מאך איך צום פערדעל און נעם זיך אן מיט הארץ און געב דעם א פאר שמיצלעך פון הינטען, גלייך ווי נים מיך מיינט מען.

— רב איד! הערט נאר, רב קרוב! — מאכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט א קול פון א נקבה און ווינקט צו מיר מיט א פאטשיילע. — אנו, שטעלט זיך נאר אפ אויף א רגע'לע.

וואָרט־צו אַ ווײַלעטשקע, אַנטלויפט נישט, מע וועט אײַך, חלילה, גאָר נישט טהון!

„אַהאַ, אַ ניטגוטער!" — קלער איך מיר, און טאַקי באַלד זאָג איך צו זיך אליין: „בהמה בצורת פערד! וואָס עפּיס פּלוצים אין מיטען דרינען רוחות מיט שדים?" און שטעל אָפּ דאָס פערדעל. איך הויב אָן גוט אײַנצוקוקען זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע איין עלטערע מיט אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, די אַנדערע אַ יונגערע מיט אַ פּאַריק; ביידע רויט ווי פייער און שטאַרק פאַרשוויצט.

— אַ גוטען אָבענד, סקאַצעל קוממט! — מאַך איך צו זיי שטאַרק אויף אַ קול, כלומר'שט אין גוטען מוטה. — וואָס איז אײַער באַגעהר? אויב איהר מיינט עפּיס קויפען, וועט איהר ביי מיר נישט געפינען גאָר ניט, סיידען בויכוועהטיג אויף מיינע שונאים'ס קעפּ, אָדער האַרצקלעהמעניש אַ פולע וואָך, אָדער אַ ביסעל קאָפּדרעהעניש, טרוקענע שמערצען, נאַסע יסורים, סיפּקע צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכען זיי. — זעה נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַ ביסעל צעלאָזט! אַ אידען, אַז מע זאַטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען! מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נישט קויפען גאָר ניט, מיר האָבען נאָר געוואָלט אַ פרעג טהון ביי אײַך, אפשר ווייסט איהר, וואו איז דאָ ערגיץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַך איך און צעלאַך מיך כלומר'שט. — עס האָט ביי מיר, זאָג איך, אַזאַ פּנים, פּונקט ווי איהר זאָלט מיך, אַשטייגער, פרעגען, צי ווייס איך, אַז מע רופט מיך טביה.

— אַזוי? מע רופט אײַך טביה? אַ גוטען אָבענד אײַך, רב טביה! מיר פאַרשטעהען ניט, וואָס איז דאָ — מאַכען זיי — דער געלעכטער? מיר זענען פרעמדע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וואָהנען דאָ אין בויבעריק אויף אַ דאַטשע, זענען מיר, זאָגען זיי, אַרויסגעגאַנגען אויף אַ מינוטקעלע שפּאַציערען, און דרעהען

זיך ארום אזוי אין דעם דאזיגען וואלד פאוואלינקע פון גאנץ פריה אן, בלאנזען און בלאנזען און קאנען ניט בשום־אופן זיך ארויפשלאגען אויפ'ן רעכטען וועג; דערוויילע, זאגען זיי, האבען מיר דערהערט עמיצער זינגט אין וואלד, האבען מיר לכתחילה געמיינט, א קשיא, אפשר איז דאס, חלילה, א גזלן? נאר נאכדעם, זאגען זיי, אז מיר האבען דערזעהען פון דער נאהענט, אז איהר זענט, דאנקען גאט, א איד, איז אונז געווארען א ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. היינט פארשטעהט איהר שוין?

— חא־חא־חא, א שענער גזלן! — זאג איך. — איהר האט געהארכט אמאל, זאג איך, א מעשה מיט א אידישען גזלן, וואס איז אנגעפאלען אויף א דורכגעהער און געבעטען ביי איהם א שמעק טאבעקע? אויב איהר ווילט, זאג איך, קאן איך אייך דערצעהלען די מעשה.

— די מעשה — זאגען זיי — לאזט איבער אויף איין אנדערשמאל; איהר ווייזט אונז בעסער אן דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאג איך. — סטייטש, אט דאס איז דאך דער אמת'ער וועג קיין בויבעריק! איהר זאלט אפילו, זאג איך, נישט וועלען, מוזט איהר מיט דעם שליאך אנקומען גלייך קיין בויבעריק.

— וואס־זשע שווייגט איהר? — מאכען זיי צו מיר.

— וואס־זשע זאל איך, זאג איך, שרייען?

— ווי באלד אזוי, מאכען זיי צו מיר, קעהרט איהר שוין וויסען, איז עס נאך עפים ווייט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאג איך, איז נישט ווייט, עטליכע ווערסט; דאס הייסט, זאג איך, א ווערסט פינף־זעכס אדער זיבען, און אפשר טאקי אלע אכט.

— אכט ווערסט?! — האבען אויסגעשריגעןביידע ווייבער מיט א מאל, געבראכען די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אזש. — סטייטש, וואס רעדט איהר? איהר ווייסט וואס איהר רעדט? א ווערטעלע אויסצורעדען — אכט ווערסט?!

— נו, וואָס־זשע, זאָג איך, זאָל איך טהון? עס זאָל זיין אין מיר געוועגדט, וואָלט איך דאָס געמאַכט אַ ביסעל קירצער: אַ מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלסדינג אויספּרובען אויף דער וועלט. אונטערוועגענס טרעפט זיך, אַז מע באַדאַרף, זאָג איך, שלעפּען זיך אין אַ בלאָטע אַרויף אַ באַרג, און נאָך ערב־שבת דערצו, דער רעגען שמייסט אין פּנים, די הענט קליאַנקען, דאָס האַרץ חלש'ט, און דאַ — טראַך! עס לאָפּנעט איין אַקס...

— איהר רעדט עפּיס גאָר ווי אַ דולער, — זאָגען זיי צו מיר, — איהר זענט גאָר נישט ביי די געדאַנקען, כּלעבען. וואָס דערצעהלט איהר פּזמונות, בבא־מעשיות פון טויזענד־איין־נאַכט? מיר האָבען שוין קיין כּח נים צו פּלאָנטען מיט די פיס; אַ גאַנצען טאָג האָבען מיר, אַחוץ אַ גלעזעל קאַווע מיט אַ פּוטער־בולקע, נאָך אין מויל נישט געהאַט, קומט איהר צו געהן מיט אייערע מעשיות!

— אויב אַזוי, — זאָג איך — איז עפּיס אַנדערש; ווי זאָגט מען, קיין טאַנץ געהט ניט פאַר'ן עסען. דעם טעם פון הונגער פאַרשטעה איך גאַנץ גוט, איהר באַדאַרפט מיר נישט דערצעהלען. עס קאָן זעהר שען זיין, זאָג איך, אַז איך האָב קיין קאַווע מיט קיין פּוטער־בולקע נישט אָנגעקוקט שוין פון אַ יאָהר... און אַזוי ווי איך רעד, שטעלט זיך מיר פאַר אַ גלעזעל הייסע קאַווע מיט מילך און מיט אַ פּוטער־בולקע אַ פרישע, מיט נאָך גוטע זאַכען... „שלים־מזל איינער, טראַכט איך מיר, ביזט טאַקי אַנדערש נישט געצויגען געוואָרען, נאָר אויף קאַווע מיט פּוטער־בולקעלעך? און אַ שטיקעל ברויט מיט הערינג ביזט דו קראַנק?“ און ער, דער יצר־הרע, ניט געדאַכט זאָל ער ווערען, אויף־צו־להכעיס קאַווע, אויף־צו־להכעיס פּוטער־בולקע! איך הער דעם ריח פון קאַווע, איך פיהל דעם טעם פון פּוטער־בולקע — פרישע, געשמאַקע, מחיה־נפשות!

— ווייסט איהר גאָר וואָס, רב טביה? — מאַכען צו מירביידע ווייבער. — טאָמער וואָלט געוועזען אַ סברה, אַזוי ווי מיר שטעהען אָט־אָ־דאָ, זאָלען מיר זיך אַרויפכאַפּען צו אייך אויפ'ן וואָגען, און

איהר מאקי אליין זאלט זיך מטריח זיין אונז אפפיהרען מחילה אהיים, קיין בויבעריק? וואס וועט איהר זאגען דערויף?

— סא משל, זאג איך, כחרס הנשבר; איך פאהר פ ו ן בויבעריק, און איהר דארפט ק י י ן בויבעריק! ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער?

— נו, איז וואס? — מאכען זיי. — ווייסט איהר ניט וואס מע טהוט? א איד א למדן גיט זיך איין עצה: ער פארקערעוועט דאס וועגעלע און פאהרט צוריק. האט קיין מורא נישט, רב טביה, זאגען זיי, זייט זיכער, אם ירצה השם, אז גאט וועט אונז ברענגען אהיים בשלום, ווינשען מיר זיך דאס אויסקרענקען, וואס איהר וועט צו אונז דערלעגען.

„עפּיס רעדען זיי מיט מיר תרגום־לשון! — טראכט איך מיר. — פארשטעלט, גאר נישט ווי געוויינטליך!" — און עס קומען מיר ארויף אויפ'ן זינען: מתים, מכשפות, לצים, פארשלעפּטע קרענק. — „שוטה בן פּיקהאלץ! — טראכט איך מיר. — וואס שטעהסט דו, ווי א פלאקען? האפּ זיך ארויף אויפ'ן וואגען, ווייז דעם פערדעל א בייטש און מאך א ויברח!" נאר מעשה־שטן האפּט זיך ארויס ביי מיר נישט ווילענדיג פונ'ם מויל:

— קריכט אין וואגען!

מיינע האבען דערהערט, זיך דוקא נישט געלאזט לאנג בעטען און מארש אין וואגען ארייין; איך נאך זיי אויף דער קעלני, פארקערעוועט דעם דישעל, שמיים דאס פערדעל: איינס, צוויי, דריי, פאשאל! — ווער, וואס, ווענען? א נעכטיגער טאג! פונ'ם ארט וויל דאס ניט ריהרען, חאטש נעם צעשנייד דאס אויף צווייען. „נו, טראכט איך מיר, היינט פארשטעה איך שוין, וואס דאס איז פאר ווייבער... דער גוטער יאהר האט מיך געטראגען זיך אפּשטעלען אין מיטען דרינען, מאכען א שמועס מיט ווייבער!"... איהר פארשטעהט — פון איין זייט דער וואלד, דאס שטילקייט מיט'ן סומנעקייט, אקעגען נאכט, און דא — די צוויי נפשות, כלומר'שט נקבות... דער כח־הדם ארבייט גאנץ געשמאק אויף אלע סטרונעס.

איך דערמאָן מיך אַ מעשה פון אַ בעל־עגלה, וואָס איז אַמאָל געפאָהרען אין וואַלד איינער אַליין און דערזעהען אויפן שליאַך ליגט אַ זעקעל האָבער. מיין בעל־עגלה האָט דערזעהען אַ זעקעל האָבער, האָט ער זיך ניט געפוילט, אַראָפּ פון׳ם וואָגען, געכאַפּט דאָס זעקעל האָבער אויף די פּלייצעס, זיך איינגעריסען דאָס געזונט, קוים אַרויפגעלעגט דאָס זעקעל האָבער אויפ׳ן וואָגען און — הלך לעולמו, פאַשאָל ווייטער. ער פאָהרט אַפּ אַקעגען אַ ווערסט, ער טהוט זיך אַ חאַפּ צום זעקעל האָבער — נישט קיין זעקעל, נישט קיין האָבער; ס׳איז גאָר אַ ציעג ליגט ביי איהם אין וואָגען, אַ ציעג מיט אַ בערדעל; ער וויל זי אָנריהרען מיט דער האַנט, שטעלט זי איהם אַרויס אַ צונג אויף אַיין אַרשין, לאָזט אַרויס אַ משונה־ווילדען געלעכטער און ווערד פאַרשוואונדען...

— פאַר וואָס פאָהרט איהר שוין ניט? — מאַכען צו מיר די וויבער.

— פאַר וואָס איך פאָהר שוין ניט? איהר זעהט דאָך, זאָג איך, פאַר וואָס: דאָס פערדעל וויל ניט דאַוונען, ס׳איז ניט אויפגעלעגט.

— גיט דעם מיט דער בייטש, מאַכען זיי, איהר האָט דאָך אַ בייטש.

— אַ דאַנק אייך, זאָג איך, פאַר דער עצה, גוט וואָס איהר האָט מיר דערמאָנט. דער חסרון, זאָג איך, וואָס מיין בחור שרעקט זיך ניט איבער פאַר אַזעלכע זאַכען; ער איז שוין אַזוי געוואָהנט מיט דער בייטש, ווי איך מיט׳ן דלות, — זאָג איך צו זיי כלומר׳שט מיט אַ ווערטעל, און עס וואַרפט מיט מיר דאָס נייעניאַהריגע קדחת.

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך מאריך זיין — איך האָב אויסגעלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדעל נעבאַך; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאָלפען, עס האָט גערירהט פון׳ם אָרט, ו י ס ע ו מ ר פ י ד י ם — און מיר זענען אַוועק מיט׳ן

וואָלד גלייך אונזער וועג. פאַהרענדיג אַזוי, פליהט מיר דורך אין קאָפּ גאָר אַ נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביזט דו אַ פערדאַמטש! החילות לנפול — ביזט געוועזן אַ קבצן, און וועסט בלייבען אַ קבצן. סטייטש, גאָט האָט דיר צוגעשיקט אַזאַ באַגעגעניש, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָהר, ווי אַזוי באַדינגסט דו זיך ניט לכתחילה, דו זאָלסט וויסען מה־יקר — וואָס וועסט דו האָבען דערפאַר? ווען מיר זאָלען שמועסען הן על־פי יושר והן על־פי סאָוועסט, הן על־פי מענשליכקייט והן על־פי דין און על־פי זאַקאָן, און אפילו על־פי ווייס איך וואָס, איז קיין עולה ניט, מע זאָל דערביי עפּיס פאַרדיענען, און פאַר וואָס טאַקי ניט אָפּלעקען אַ ביינדעל, אַז עס האָט זיך שוין יאָ אַזוי געמאַכט? שטעל אָפּ דאָס פערדעל, דו בהמה, זאָג זיי אַזוי און אַזוי, ברחל בתך הנאָקעטע: „האָב איך ביי אייך אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, איז גוט, אַלאַ ניט, בעטען מיר אייך, מחילה, אַראָפּ פונ'ם וואָגען!“ נאָר צוריק קלער איך מיר: „ביזט טאַקי אַ בהמה, טביה! דו ווייסט ניט, אַז די פעל פונ'ם בער טאָר מען אין וואָלד ניט פאַר־קויפען, ווי זאָגט דער גוי: שטשע נע פּאָימאַוו אַ וושע סקובע“...

— למאי פאָהרט איהר נישט אַ ביסעל גיכער? — זאָגען די ווייבער און טאָרען מיך פון הינטען.

— וואָס האָט איהר, זאָג איך, אַזוי קיין צייט ניט? פון איילעניש, זאָג איך, קומט קיין גוטס ניט אַרויס, — זאָג איך און חאַפּ אַ קוק מן־הצד אויף מיינע פאַרשווינדלער; דאַכט זיך, ווייבער, ווי געוויינטליך, ווייבער: איינע מיט אַ זיידען טיכעל, די אַנדערע מיט אַ פּאַריק; זיי זיצען און קוקען איינס אויפ'ן אַנדערע און שושקען זיך.

— נאָך עפּיס ווייט? — פרעגען זיי מיך.

— נעהענטער, זאָג איך, ווי פון דאַנען אוּדאַי ניט; אָט באַלד, זאָג איך, האָבען מיר אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף;

נאָכדעם, זאָג איך, גערט ווידער אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבען מיר דעם גרויסען באַרג־אַרויף, און פון דאָרטען געהט שוין דער וועג גלייך, גלייך ביז בויבעריק...

— עפּיס אַ שלים־מזל! — רופט זיך אָן איינע צו דער אַנדע־ער.

— אַ פאַרשלעפּטע קרענק! — זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטעל צו די צרות! — זאָגט ווידער יענע.

— מיר שיינט, אַ משוגע׳נער! — זאָגט די אַנדערע.

„אַוודאי — טראַכט איך מיר — בין איך אַ משוגע׳נער, אַז איך לאָז מיך פיהרען ביי דער נאָז!“...

— וואו וועט איהר זיך, אַשטייגער, כדומה למשל, מיינע ליעבע ווייבער, הייסען אַפּוואַרפען? — רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגען זיי, אַפּוואַרפען? וואָס איז פאַר איין אַפּוואַרפעכטס?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בעל־עגלה־שפּראַך; אויף אונזער לשון הייסט דאָס: וואוהין וועט איהר זיך הייסען פאַר־פיהרען, אַז מיר וועלען קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אם ירצה השם, מיט׳ן אויבערשטענס הילף, געזונט און שטאַרק, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען? ווי זאָגט מען: בעסער צוויי מאָל פרעגען איידער איין מאָל בלאָנזען.

— אַ? אַט דאָס מיינט איהר? איהר וועט אונז, זאָגען זיי, מוהל זיין צופיהרען צו דער גרינער דאַטשע, וואָס ביי׳ם טייך פון יענער זייט וואַלד. ווייסט איהר וואו דאָס איז?

— פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? — זאָג איך. — איך בין אין בויבעריק ווי ביי זיך אין דערהיים. לאָם איך פאַרמאָגען די אלפים, זאָג איך, וויפיעל קלעצער איך האָב אַהינצו אַריינגעפיהרט. אַט ערשט פאַראיאָהרען זומער, זאָג איך, האָב איך געשטעלט אויף דער גרינער דאַטשע צוויי קלאָפּטער האָלץ מיט אַ מאָל; דאָרט איז געזעסען איינער אַ גביר אַ גרויסער, פון יעהופּעץ, אַ מיליאָנ־

שטשיק פון אודאי א מאה אלף קארבען, און אפשר פון רי"ש אלפים!

— ער זיצט היינט אויך דארטען. — רופען זיך אן צו מיר ביידע ווייבער און קוקען איינס אויפ'ס אנדערע און שושקען זיך און לאכען.

— שא, זאג איך, אז דער צער פון טראגען איז יא אזוי גרויס, קאן דאך געמאהלט זיין, אז איהר האט מיט איהם עפּיס א שטיקעל שייכות, — וואלט אפשר געווען, זאג איך, א סברא, איהר זאלט זיך דארט מטריח זיין, עפּיס א ווערט טהון פון מיינעטוועגען, א שטיקעל טובה מיר, א פרנסה, א שטעלע, צי וויים איך וואס? איך קען, זאג איך, איינעם א יונגען מאן, ישראל הייסט ער, ניט ווייט פון אונזער שטעדטעל, געווען א גארנישט מיט א נישט; האט ער זיך דערשלאגען אהינצו, מע ווייסט ניט פון וואנען און ווי אזוי — בקיצור, ער איז היינט א גאנצער יא־טעבי־דאם, פאר־דיענט אפשר צוואנציג קארבען א וואך, צי אפשר גאר פערציג, איך וויים? — לייט האבען גליק! צי, אשטייגער, וואס געהט־אפ, זאג איך, אונזער שוחט'ס איידעם? וואס וואלט פון איהם געווען, ווען ער לאזט זיך ניט אוועק קיין יעהופעץ? אמת, די ערשטע עטליכע יאהר איז ער גוט פארשווארצט געווארען, שיער ניט גע־שטארבען פון הונגער. דערפאר אבער אצינד, חוץ זיין שאדען, הלואי אויף מיר געזאגט געווארען; ער שיקט שוין געלט אהיים. ער האט שוין חשק ארויסנעמען אהין זיין ווייב און קינדער, לאזט מען איהם דארט ניט זיצען. אי איז דאך די קשיא: ווי אזוי זיצט ע ר? מוטשעט ער זיך טאקי... שאט, זאג איך, אז מע לעבט, דערלעבט מען זיך; אט האט איהר, זאג איך, דעם טייך, און אט איז די גרויסע דאטשע, — זאג איך און פאהר מיר אריין ברייטליך, מיט א ירגזון, גלייך מיט'ן דישעל אין גאניק אריין. מע האט אונז נאר דערזעהען, איז געווארען ששון ושמחה, א גע־שריי, א געפילדער: „אוי, די באבע! די מאמע! די מוהמע!... איך געפונען דער שאדען! מזל־טוב!... גוואלד, וואו זענט איהר

געוועו ?... אַ גאַנצען טאָג אַהן קעפּ... צעשיקט פּאַטשט אויף אַלע ווענען... געמיינט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר וועלף, גזלנים, חס־ושלום! וואָס איז די מעשה ?"...

— „די מעשה איז אַ שענע מעשה: געבלאָנזעט אין וואַלד, פאַרבלאָנזעט העט־ווייט, אפשר צעהן ווערסט. פּלוצים אַ איד... וואָס פאַר אַ איד?... אַ איד אַ שלים־מזל מיט אַ פערד און וועגעלע... קוים מיט צרות איינגעבעטען זיך"... „אַלע בייזע, וויסטע חלומות... אַליין גאָר אַהן אַ שומר?... אַ מעשה, אַ מעשה, באַדאַרפט בענטשען גומל"...

בקיצור, מע האָט אַרויסגעטראָגען לאַמפּען אויפ'ן גאַניק, געגרייט צום טיש און אַנגעהויבען טראָגען סאַמאָווארען הייסע, מיט בעקענס טיי, מיט צוקער, מיט איינגעמאַכטס, מיט פיינקוכענס גוטע, מיט פּוטערגעבעקס פרישע, שמעקענדיגע, און נאָכדעם עסענס אַלערליי, די טייערסטע מאכלים, ייבלער פעטע, מיט געבראָטענס, מיט געגזענס אַ סך, מיט די בעסטע וויינען און נאַסטאַיקעס. איך בין נאָר געשטאַנען פון דערווייטענס און באַטראַכט, ווי אַזוי, קיין עין־הרע, מע עסט דאָס און מע טרינקט ביי די יעהופּעצער נגידים, קיין ביין אויג זאָל זיי ניט שאַדען. „אַ משכון פאַרזעצען, טראַכט איך מיר, און אַ גביר זאָל מען זיין!" מיר דאַכט, איך וויים ? וואָס דאָ פאַלט אַראָפּ אויף דער ערד וואָלט פאַר מיינע קינדער גענוג געוועו אויף אַ גאַנצע וואָך, ביז שבת. גוואַלד, גאָטעניו, האַרציגער־געטרייער, דו ביזט דאָך עפּים אַיין אַל ארך אפּים, אַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט, מיט חסד און מיט יושר, ווי קומט דאָס, דו זאָלסט צוועקגעבען איינעם גאָר, דעם אַנדערען גאָר ניט? איינעם פּוטער־בולקעס, דעם אַנדערען מכות־בכורות ? און צוריק אָבער באַטראַכט איך מיר: עט, ביזט אַ גרויסער נאַר, טביה, כלעבען, וואָס איז שייך, דו ווילסט איהם זאָגען אַ דעה, ווי אַזוי צו פיהרען די וועלט ? מסתמא, אַז ער הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי; אַ סימן האָט איהר, אַז ווען עס זאָל באַדאַרפען זיין אַנדערש, וואָלט דאָך געוועו אַנדערש. אַ־

וואס? פאר וואס זאל טאקי ניט זיין אנדערש? איז דער תירוץ: עבדים היינו — דערויף זענען מיר דאך עפּיס שטיקלעך אידען אויף דער וועלט. א איד באדארף לעבען מיט אמונה און מיט בטחון; ער באדארף גלויבען, ערשטענס, אז ס'איז דא א גאט אויף דער וועלט, און האפען אויף דעם, וואס לעבט אייביג, אז עס וועט זיך, מסתמא, אם ירצה השם, פארבעסערען...

— שא, ווארזשע איז ערגיץ דער איד? — הער איך עמיצער זאגט. — שוין אוועקגעפאהרען דער שלים־מזל?

— חס ושלום! — רוף איך מיך אן פון דערווייטען. — וואס הייסט, איך וועל אוועקפאהרען גלאט אזוי, אהן א זייט־געזונט? שלום עליכם, זאג איך, א גוטען אבענד אייך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייד, און לאז אייך וואויל באקומען!

— קומט־זשע אהער, מאכען זיי צו מיר, וואס שטעהט איהר דארטען אין דער פינסטער? לאמיר אייך אנקוקען האטש, זעהען וואס פאר א פּנים איהר האט. אפשר וועט איהר נעמען א ביסעל בראנפען?

— א ביסעל בראנפען? אך, זאג איך, ווער זאגט זיך דאס אפּ פון א ביסעל בראנפען? ווי שטעהט דארטען אין פּסוק: איזה „לחיים" ואיזה למות — מאכט רש"י: גאט איז גאט און בראנפען איז בראנפען. לחיים! — זאג איך און האק ארײן א כוסה. — לאז גאט געבען, זאג איך, איהר זאלט תמיד זיין רייך און האבען גרוים נחת; אידען, זאג איך, זאלען תמיד זיין אידען; גאט זאל זיי געבען, זאג איך, געזונט און כח, זיי זאלען קאנען אריבערטראגען די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אן צו מיר דער גביר אליין, א שענער איד מיט א יארמעלקע. — פון וואנעט איז א איד, וואו זיצט איהר, וואס איז אייער פּרנסה? זענט איהר א באווייבטער? האט איהר עפּיס קינדער, און וויפיעל קינדער?

— קינדער? — זאג איך. — ניט צו פארזינדיגען. אויב איט־ליכס קינד, זאג איך, איז ווערטה, ווי מיין גאלדע וויל מיך איינ־

רעדען, אַ מיליאָן, בין איך רייכער פון׳ם גרעסטען גביר אין יעהופּעץ. דער חסרון, זאָג איך, וואָס אָרעם איז ניט רייך, קדום איז ניט גלייך, אַזוי ווי אין פּסוק שטעהט: המבדיל בין קודש לחול — וועד עס האָט די קלינגערס דעם איז וואויל. געלט האָבען טאָקי די בראַצקים, און איך האָב טעכטער. און אַז מע האָט, זאָגט איהר, טעכטער, פאַרגעהט דער געלעכטער. נאָר גאָר נישט, נאָט איז אַ פאָטער. ער פיהרט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבען און מיר מוטשען זיך אונטען. מע האָרעוועט, מע שלעפּט קלעצער, אַ ברירה האָט מען? ווי די גמרא זאָגט: במקום שאין איש — איז אַ הערינג פיש. דער גאַנצער אומגליק איז — דאָס עסען. ווי מיין באָבע, עליו השלום, פלעגט זאָגען: „ווען דער פּיסק זאָל ליגען אין דער ערד, וואָלט דער קאָפּ געגאַנגען אין גאָלד"... האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, עס איז ניטאָ קיין גלייכערס פון אַ קרומען לייטער און קיין קרומערס פון אַ גלייך וואָרט, ובפרט, זאָג איך, אַז מע מאַכט שהכל נהיה בדברו אויפ׳ן ניכטערען האַרצען.

— לאָז מען געבען דעם אידען עפּיס עסען! — רופט זיך אָן דער גביר, און עס ווערד באַשאַפען אויפ׳ן טיש פון כל־מאמינים־שהוא: פיש, און פלייש, און געבראָטענס, און פערטלען עופ, און פּופּקעס מיט לעבערלעך אָהן אַ שעור.

— איהר וועט עפּיס עסען? — מאַכען זיי צו מיר. — געהט וואַשט זיך.

— אַ קראַנקען פרעגט מען, אַ געזונטען גיט מען; נאָר וואָס רעז, זאָג איך, אַ דאַנק אייך. אַ ביסעל בראַנפען, זאָג איך, מהכתיתי, נאָר געהן זעצען זיך אָט דאָ מאַכען אַ גאַנצע סעודה, בשעת דאָרטען, אין דערהיים, מיין ווייב און קינדער, זאָלען געזונט זיין... אויב אייער גוטער ווילען וועט זיין...

בקיצור, מע האָט זיך, אַפּנים, געשמויסען וואָס איך מיין, און מע האָט מיר געגומען פּאַקען אין וואָגען אַריין איטליכער באַזונדער: דער אַ בולקע, דער פיש, דער געבראָטענס, דער אַ פערטעל

שפּ, דער טיי און צוקער, דער אַ טעפּעל שמאַלץ, דער אַ סלאַי איינגעמאַכטס.

— דאָס וועט איהר, מאַכען זיי, ברענגען אַהיים אַ מתנה פאַר אייערע ווייב און קינדער. און אַצינד זאָגט, וויפיעל וועט איהר זיך הייסען באַצאָהלען פאַר אייער טרחה, וואָס איהר האָט זיך מטריח געוועזען פון אונזערטוועגען ?

— סאַ משל, זאָג איך, וואָס איז שייך, איך וועל מיר הייסען אנטעסטען ? וויפיעל אייער גוטער ווילען וועט זיין, זאָג איך, אַזוי וועט איהר מיר באַצאָהלען. מיר וועלען דורכקומען, ווי זאָגט ער, אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף. „שקראַב וועט שוין שקראַבע־דיגער נים ווערען"...

— ניין, זאָגען זיי, מיר ווילען הארכען פון אייך אַליין, רב טביה ! האָט קיין מורא ניט, מע וועט אייך, חלילה, נישט קעפּען.

„וואָס טהוט מען דאָ ? — טראַכט איך מיר. — ס'איז שלעכט : זאָל איך זאָגען אַ קערבעל, איז איין עבירה, טאָמער קאָן איך נעמען צוויי. זאָל איך זאָגען צוויי, האָב איך מורא, טאָמער קוקען זיי מיך אָן ווי אַ משוגענעם : פאַר וואָס קומט דאָ צוויי קאַרבען ?"

— אַ דרייערל !!!... — האָט זיך אַרויסגעחאַפּט ביי מיר פון'ם מויל, און צווישען עולם איז געוואָרען אַזאַ געלעכטער, אַז איך האָב מיך שיער אין דער ערד באַגראָבען.

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך מיך אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט ; אַ פערד, זאָג איך, אויף פיער פיס, ספּאָטיקעט זיך, ובפרט אַ מענטש מיט איין צונג... עס איז גע־וואָרען נאָך אַ גרעסערער געלעכטער ; מע האָט זיך פּשוט גע־האַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג.

— לאָז שוין זיין גענוג צו לאַכען ! — רופט זיך אָן דער גביר און נעמט אַרויס פון בוזעמקעשעני אַ גרויסען טייסטער און געהט און שלעפּט אַרויס פון'ם טייסטער — וויפיעל מיינט איהר, אַשטייגער ? אַנו, טרעפט ! — אַ צעהנערעל, אַ רויטס אַזוי ווי פייער, איך זאָל אַזוי זיין געזונט מיט אייך אינאיינעם ! — און

מאַכט אַזוי: „אַט דאָס האָט איהר פון מיר, און איהר, קינדער, גיט אייך פון אייער קעשעני וויפיעל איהר פאַרשטעהט".

בקיצור, וואָס טויג אייך — עס האָבען אָנגעהויבען צו פליהען אויפ'ן טיש פינפערלעך און דרייערלעך און איינערלעך — הענט און פיס האָבען מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אָט פאַל איך חלשות.

— נו, וואָס שטעהט איהר? — מאַכט צו מיר דער גביר. — נעמט צענויף די עטליכע קערבלעך פונ'ם טיש און פאָהרט געזונטערהייד צו אייער ווייב און קינדער.

— גאָט זאָל אייך געבען, זאָג איך, כפל־כפלים, איהר זאָלט פאַרמאָגען צעהן מאָל, הונדערט מאָל אַזוי פיעל, איהר זאָלט האָבען אַלדאָס גוטס, מיט גרויס נחת! — און זשעברע צענויף מיט ביידע הענט דאָס געלט — ווער געצעהלט? וואָס געצעהלט? — און שטופּ אין אַלע קעשענים. — אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטען תמיד און זייט געזונט, און זאָלט האָבען, זאָג איך, גרויס נחת, איהר און אייערע קינדער און קינד'ס קינדער און אייער גאַנצע משפּחה, — זאָג איך און לאָז מיך געהן צום וואָגען. רופט זיך אָן צו מיר די גביר'טע, יענע וואָס מיט'ן זיידען טיכעל:

— שטעהט נאָר אַ ווײלע, רב טביה, פון מיר באַקומט איהר גאָר אַ באַזונדער מתנה; אם ירצה השם, מאָרגען קומט צו פאָהרען; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאָורע בהמה, געווען אַמאָל אַ טייערע בהמה, פלעגט געבען פיער און צוואַנציג גלעזער מילך; הײנט האָט זי פון אַ גוט אויג אויפגעהערט צו מעלקען זיך, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט...

— לאַנג לעבען זאָלט איהר, זאָג איך, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, ביי מיר וועט זיך אייער בהמה אי מעלקען, אי מילך געבען; מיין אַלטע איז, קיין עין־הרע, אַזאַ בעל־הבית'טע, אַז פון גאָר ניט בראָקט זי לאָקשען, פון פינגער קאָכט זי זאַטירקעס, מיט נסים מאַכט זי שבת און מיט בוכענצים לעגט זי קינדער שלאָפען... האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך

מיך ארויסגעחאפט מיט איין איבעריג ווארט. א גוטע נאכט און א גוטען תמיד און זייט געזונט, — זאג איך און לאז מיך געהן. איך קום ארוים אין הויף צום וואגען, איך טהו מיך א חאפּ צום פערדעל — אוי־וועה, איין אומגליק, א צרה, א שלאק! איך קוק אויף אלע זייטען, והילד איננו — ניטא קיין פערדעל!

„נו, טביה, טראכט איך מיר, דו ביזט אין דער ארבייט!"... און עס קומט מיר ארויף אויפ'ן זינען א שענע מעשה, וואס איך האב אמאל געלייענט ערגיץ אין א ביכעל, ווי אזוי „חברה" האבען דערטאפּט אין דער פרעמד איין עהרליכען אידען, א חסיד, פאר־נארט צו זיך הינטער דער שטאדט אין פאלאץ אריין, געגעבען איהם עסען און טרינקען, און נאכדעם פלוצים מיט א מאל פארשוואונדען געווארען, איהם איבערגעלאזט איינעם אליין מיט א נקבה; פון דער נקבה איז באלד געווארען א חיה־רעה, פון דער חיה־רעה האט זיך אויסגעלאזט א קאץ, און פון דער קאץ — א פּיפּערנאטער... „זעה נאר, טביה, זאג איך צו מיר אליין, צי מע פיהרט דיך ניט אין באד אריין?!"

— וואס באברעט איהר זיך דארטען און וואס ווארטשעט איהר? — פרעגט מען מיך.

— וואס איך באברע מיך? — ענטפער איך. — אז אך און וועה איז מיר, זאג איך, וואס איך לעב אויף דער וועלט; איך האב א שאדען: דאס פערדעל מיינס...

— אייער פערדעל, מאכען זיי צו מיר, איז אין שטאל. זייט זיך מטריח אהינצו, אין שטאל אריין.

איך קום אריין אין שטאל און טהו א קוק: יא, ווי איך בין א איד! מיין בחור שטעהט זיך גאנץ פיין צווישען די נגיד'ישע פערד, שטארק פארטיעפט אינ'ם קייען, רייבט דעם האבער גע־שמאק, אויף וואס די וועלט שטעהט.

— הער נאר, זאג איך צו איהם, חכם מיינער, שוין צייט אהיים; מיט א מאל צוהאפען זיך, זאג איך, טאר מען נישט; איין איבעריגער ביסען, זאגט מען, קאן פארשאדען...

בקיצור, איך האב איהם קוים איינגעבעטען, מחילה איינגע־שפאנט איהם אין וואגען און האב מיך געלאזט אהיים לעבעדיג־פרייליך, געזונגען א „מלך־עליון" גאר בגילופין. אויך מיין פערדעל איז געווארען גאר נישט דאס, וואס פריהער; א נייע פעל אויף דעם אויסגעוואכסען; שוין נישט געווארט אויף קיין בייטש, געלאפען ווי א מזמור. געקומען אהיים שוין שפעטליך אין דער נאכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט א שמחה, א פרייד.

— א גוט יום־טוב, מאך איך צו איהר, מזל־טוב דיר, גאלדע!

— א וויסטער מזל־טוב דיר א פינסטערער, מאכט זי, וואס ביזט דו אזוי יום־טוב'דיג, מיין טייערער ברויט־געבער? דו פאהרסט דאס פון א חתונה, צי פון א ברית, גאלדשפינער מיינער?

— עס איז א חתונה, זאג איך, מיט א ברית! ווארט אויס, מיין ווייב, אט וועסט דו באלד זעהען איין אוצר, זאג איך; נאר קודם־כל וועק אויף די קינדער, לאזען זיי נעבאך אויך געניסען, זאג איך, פון די יעהופעצער מאכלים...

— צי דו ביזט דול, צי דו ביזט חסר־דעה, צי דו ביזט גע־ריהרט, צי דו ביזט פונ'ם זינען? עפיס רעדסט דו, ווי א משוגע'־נער, שונאי־ציון! — זאגט צו מיר מיין ווייב און שעלט, לייענט די תוכחה, ווי געוויינטליך א אידינע.

— א אידינע, זאג איך, בלייבט א אידינע; ניט אומזיסט זאגט שלמה המלך, אז צווישען טויזענד ווייבער האט ער ניט געפונען איינע א רעכטע. א גליק, כלעבען, וואס ס'איז היינט גע־ווארען אויס מאדע צו האבען א סך ווייבער, — זאג איך און געה מיר ארויס צו מיין וואגען און טראג אריין פון דארטען אלע גוטע זאכען, וואס מע האט מיר איינגעפאקט, און שטעל דאס אלסדינג אויס אויפ'ן טיש. מיינע חברה־לייט האבען דערזעהען בולקעס, דערשמעקט פלייש, זענען זיי באפאלען דעם טיש, ווי די הונגעריגע וועלף נעבאך; עס איז געווארען צווישען זיי א חאפעריי, די הענט האבען געציטערט, די צייהן האבען געארבייט; עס איז געווען, ווי אין פסוק שטעהט: ו י א כ ל ו — מאכט רש"י: מע האט גע־

קנאקט ווי די היישעריקען. טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען...

— נו, זאג שוין, — מאכט צו מיר מיין פלונית'טע, — ביי וועמען איז דאס געוועזן איין ארעם מאהל־צייט, צי אזוי א סעודה, און וואס ביזט דו אזוי האפערדיג?

— האב צייט, זאג איך, גאלדע, דו וועסט אלץ וויסען. דו צעבלאז נאר, זאג איך, דעם סאמאוואר, און נאכדעם וועלען מיר זיך ארומזעצען אלע ארום טיש, זאג איך, טרינקען צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהער צו זיין. א מענטש, זאג איך, לעבט איין מאל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאל, ובפרט, זאג איך, אז מיר האבען שוין איצט אונזער אייגענס א בהמה פון פיער און צוואנציג גלעזער א טאג; מארגען, אם ירצה השם, ברענג איך זי צו פיהרען. אנו, גאלדע, — מאך איך צו איהר נאכדעם, און חאפ ארויס דעם גאנצען פאק סיגנאציעס. — אנו, זיי א בריה און טרעף וויפיעל געלט האבען מיר דא?

איך טהו א קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענטש, טוידט ווי די וואנט, קאן קיין ווארט נישט אויסרעדען.

— גאט איז מיט דיר, גאלדע סערדצע, זאג איך, וואס האסט דו זיך אזוי דערשראקען? אפשר האסט דו מורא, זאג איך, טאמער האב איך דאס גע'גנב'עט אדער גע'גזל'ט? פע, זאג איך, מעגסט זיך שעמען! ביזט טביה'ס ווייב שוין אזא צייט און קאנסט אויף מיר איבערטראכטען אזא מעשה? נארעלע, זאג איך, דאס איז כשר געלט, פארדיענט עהרליך מיט מיין אייגענעם שכל און מיט מיין הארעוואניע; איך האב, זאג איך, מציל געוועזן צוויי נפשות פון א גרויסער סכנה, זאג איך, ווען ניט איך, גאט ווייסט, וואס עס וואלט מיט זיי געוועזן!...

בקיצור, איך האב איהר דערצעהלט די גאנצע מעשה, פון אלף ביז תיו, ווי אזוי גאט האט דא מיט מיר געפיהרט ארום און ארום; און מיר האבען זיך גענומעןביידע איבערצעהלען דאס געלט נאך

אַ מאָל און נאָך אַ מאָל — דאָרט איז געווען פּונקט צוויי מאָל ח"י און איינס איבעריגס, האָט איהר אַ קיימאַ־לן, הייסט דאָס, פון זיעבען און דרייסיג קאָרבען!... מיינע האָט זיך אַזש צע־וויינט.

— וואָס וויינסט דו, זאָג איך, נאַרישע אידינע?

— ווי אַזוי זאָל איך ניט וויינען, זאָגט זי, אַז עס ווייגט זיך? אַז דאָס האַרץ איז פול, זאָגט זי, געהען די אויגען איבער. נאָט זאָל מיר טאָקי, זאָגט זי, אַזוי העלפען, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו וועסט קומען מיט אַ גוטער בשורה. איך געדענק שוין ניט, זאָגט זי, די צייט, ווען די באָבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, זאָל מיר קומען צו חלום. איך ליג און שלאָף, פּלוצים חלום'ט זיך מיר אַ מעלקשעפּעל, אַ פולס, ווי איין אויג; די באָבע צייטעל, עליו השלום, טראָגט דאָס מעלקשעפּעל אונטער'ן פאַר־טוך, מע זאָל חלילה ניט געבען קיין גוט אויג, און די קינדער שרייען: מאַמע, מאַני!...

— חאַפּ נאָר ניט די לאָקשען פאַר שבת, זאָג איך, נשמה מיינע; לאָז די באָבע צייטעל האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, זאָג איך, ווייס איך נאָך ניט, צי מיר וועלען פון איהר עפּיס האָבען; נאָר אַז גאָט, זאָג איך, האָט געקאָנט טהון אַזאַ נס, אַז מיר זאָלען האָבען אַ בהמה, וועט ער מסתמא זעהען, אַז די בהמה זאָל זיין אַ בהמה... גיב מיר בעסער איין עצה, גאָלדע סערדצע, וואָס טהוט מען מיט'ן געלט?

— אדרבה, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכענסט דו צו טהון, טביה, מיט אַזוי פיעל געלט, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס, רעכענסט דו, קאָנען מיר מאַכען, קיין עין־הרע, מיט אַזאַ קאַפּיטאַל? — און מיר האָבען ביידע גענומען טראַכטען אהין, אהער, דאָס, יענץ, געבראָכען זיך דעם קאָפּ, אויסגערעכענט וואו ערגיץ אַ געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאַכט האָבען מיר איבערגעהאַנדעלט מיט וואָס איהר ווילט:

געקויפט פערדלעך א פּאר און באלד טאקי זיי פארקויפט מיט רוחים; געעפענט א באקאליינע קלייט אין בויבעריק, אויסגעפאר־קויפט די סחורה און באלד געעפענט א שניטקראם; געהאנדעלט א שטיקעל וואלד, געחאפּט אפּטרים־געלט עטליכע קערבלעך און אנטלאפען; געפּרובט אויסדינגען די אנאטעווקער טאקסע, נעמען דעם „פּראיעקט“, געמאכט א ביסעל הלואה, אפּגעגעבען דאס געלט אויף פּראצענט...

— משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אן מיין ווייב. — דו ווילסט צעפּלעכטען די עטליכע גראשענס, בלייבען מיט'ן בייטשעל?

— וואס דען, זאג איך, האנדלען מיט ברויט און נאכדעם בלייבען איין אנזעצער איז שענער? קארג, זאג איך, ווערד היינט די וועלט בדיל־הדל פון ווייץ? גערה, זאג איך, הארד, וואס אין ארעם טהוט זיך!

— וואס טויג מיר, זאגט זי, ארעם? מיינע אבות־אבותינו זענען דארט נישט געווען און מיינע קינדער וועלען דארט נישט זיין, כל־זמן איך לעב און די פיס טראגען מיך.

— וואס־זשע ווילסט דו? — זאג איך.

— וואס איך וויל? — זאגט זי. — איך וויל, זאלסט ניט זיין קיין לעקיש און נישט רעדען קיין נארישקייטען.

— אוראי, זאג איך, ביזט דו איצטערט א חכמה, ווי זאגט מען: אז עס קומען די מאות, קומען די דעות, און אז מען איז א פּ ש ר רייך, איז מען ג ע ו ו י ס קלוג... ס'איז תמיד אזוי!

בקיצור, מיר האבען זיך עטליכע מאל צעקריעגט און טאקי באלד איבערגעבעטען, און עס איז ביי אונז געבליבען דער פּלאן, מיר זאלען צו דער מאורע בהמה צוקויפען נאך א בהמה א מעל־קעדיגע, וואס גיט מילך...

וועט איהר דאך מסתמא פרעגען א קשיא: וואס עפּיס א בהמה, פאר וואס נים קיין פערד? וועל איך אייך ענטפערען:

וואָס עפּיס אַ פערד, פאַר וואָס ניט קיין בהמה? בויבעריק איז דאָך איין ערטעל, וואָס עס קומען זיך צענויף אַהינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לייט זענען אַלע זעהר איידעלע מענטשען, וואָס זענען געצויגענע, מע זאָל זיי אַלסדינג ברענגען גרייטס, גלייך אין מויל אַריין: פון האָלץ און פון פליישׁ און פון אייער, היהנער, ציבעלעס, פעפער, פעטרישקע, — פאַר וואָס־זשע זאָל זיך ניט געפינען איינער אַזעל־כער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלע מאָל אין שטוב אַריין קעז און פּוטער און סמעטענע וכדומה? ווערליג די יעהופּעצער האַלטען פון דער אכילה און דאָס קערבעל איז ביי זיי, ווי זאָגט איהר, אַ ממזר, קאָן מען דאָך לייזען שען געלט און פאַר־דיענען דערביי טאַקי גראָב. דער עיקר, אַבי די סחורה זאָל זיין סחורה; און אַזאַ סחורה, ווי ביי מיר, קריגט איהר דאָך ניט אין יעהופּעץ אפילו. איך זאָל האָבען די ברכות מיט אייך אינאיינעם, וויפיעל מאָל גרויסע לייט, כריסטען, בעטען זיך ביי מיר, איך זאָל זיי ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבען געהאָרכט, זאָגען זיי, טעוועל, אַז דו ביזט איין ארענטליכער מאַן, האָטש דו ביזט אַ איד, אַ פּאַרך“... מיינט איהר, פון אידען וועט איהר האָרכען אַזאַ קאָמ־פּלימענט? ווי לאַנג קרענקען מיינע שונאים! קיין גוט וואָרט הערט מען נישט פון אונזערע אידעלעך. זיי ווייסען נאָר אַריינ־קוקען יענעם אין טעפּעל אַריין. מע האָט דערזעהען ביי טביה'ן אַ בהמה'לע איין איבעריגס, אַ בריטשקע אַ נייע, — האָט מען אָנ־געהויבען ברעכען זיך די קעפּ: פון וואַנען און פון וואָס? צי האָנ־דעלט נישט דער דאָזיגער טביה מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער צי קאָכט ער נישט קיין ספּירט שטילערהייד, בשתיקה?... „האַ־האַ־האַ! ברעכט אייך, ברידערלעך, טראַכט איך מיר, די קעפּ געזונטערהייד!“... איך ווייס ניט, צי איהר וועט מיר גלויבען — איהר זענט כמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אייך דערציילט די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איך האָב מיך אַ ביסעל פאַררעדט. האָט קיין פאַראיבעל ניט, מע

באדארף איז זינעז האבעז, ווי זאגט איהר, עסק, אדער ווי אין פסוק שטעהט: כ ל ע ו ר ב ל מ י נ ה ו — איטליכער צו זיינעם. איהר צו אייערע ביכלעך, איך צו מיינע טעפלעך און צו מיינע קריגלעך... איין זאך וועל איך אייך בעטעז, פאני: איהר זאלט מיך חאטש ניט אריינשרייבעז אין א ביכעל; און אז איהר וועט מיך אריינשרייבעז, זאלט איהר חאטש ניט ארויסשטעלעז דעם נאמעז מיינעם... זייט מיר געזונט און האט אייך א גוטעז תמיד.

א בוירעם

געשריבען אין יאהר 1899

אַ בוידעם

— רבות מחשבות בלב איש — אַזוי, דאַכט זיך, שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער הייליגער תורה? פאַרטייטשען דעם פסוק באַדאַרף איך אייך ניט, רב שלום־עליכם; נאָר בלשון אשכנז גערעדט, דאָס הייסט אויף פּראָסט אידיש איז דאָ אַ ווערטעל: „דאָס בעסטע פערד באַדאַרף האָבען אַ בייטש, דער קליגסטער מענטש — איין עצה“. אַקעגען וואָס זאָג איך עס, הייסט דאָס? אַקעגען זיך אַליין טאַקי, וואָרום אַז איך האָב שכל און קום אַריין צו אַ גוטען פריינד און דערצעהל איהם דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי, וואָלט איך געוויס ניט געהאַט אַזאַ מיאוס'ען פּסק. נאָר וואָס דען? החיים והמות ביד הלשון — אַז גאָט וויל שטראָפען אַ מענטשען, נעמט דאָס אָפּ ביי איהם דעם שכל. איך טראַכט מיר צו זיך אַליין וויפיעל מאָל: „באַרעכען נור, טביה, דו פערד איינער, ביזט דאָך עפּיס, זאָגט מען, יאָ נישט קיין נאַר, ווי קומסט דו זיך לאָזען פיהרען אין באָד אַריין, און נאָך אַזוי נאַריש? וואָס וואָלט דיר אָפּגעגאַנגען אַצינדערטאָ, למשל, ביי דיין שטיקעלע פּרנסה, קיין עין־הרע, מיט דיין ביסעל מילכיגס, וואָס האָט אַזאַ שם אויף דער וועלט, כלעבען, אומעדום, אין בויבעריק, אין יעהופּעץ, און וואו ניט? ווי פיין און ווי זיס וואָלט דאָס געווען איצטערטאָ, ווען די קליגנערס, אשטייגער, ליגען זיך שטילערהייד אין קאַסטען, ווייט באַגראָבען, קיין בן־אדם ווייסט דערפון, וואָרום ווען געהט דאָס אָן, איך בעט אייך, צי טביה האָט געלט, צי ניין? איך מיין טאַקי באמת. אַ סך האָט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט איהם, אַז ער איז געלעגען, ניט היינט געדאַכט, נישט פאַר קיין אידען געדאַכט, נייען

איילעז איז דער ערד, געשטארבען דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער מיט ווייב און קינדער? ערשט נאָכדעם, אַז גאָט האָט זיך ארומ־געקוקט אויף טביה'ן, איהם באַגליקט מיט אַ מאָל, און ער האָט זיך קוים־קוים דערשלאָגען צו אַ שטיקעל תכלית, אָנגעהויבען אַפּלעגען אַ קערבעל, איז מיט איהם געוואָרען פול די וועלט, און טביה איז שוין געוואָרען ר ב ט ב י ה נאָר — אַ קאַטאָוועס אַ ביסעל! עס האָבען זיך שוין אַרויסבאַוויזען גוטע פריינד אַ סך, ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען: כ ו ל ם א ה ו ב י ם כ ו ל ם ב ר ו ר י ם — אַז גאָט גיט מיט'ן לעפעל, געבען לייטען מיט'ן שעפעל. איטליכער באַזונדער קומט צו געהן מיט זיינעם: דער זאָגט אַ שניט־קראַם, דער אַ באַקאַליי, דער זאָגט אַ שטוב, אַ נחלה, איין אייביג געוועהר, דער קומט צו געהן — ווייץ, דער — וואָלד, דער — טאַרגעס... „ברידערלעך! — זאָג איך. — טשעפּעט זיך אָפּ! איהר האָט, זאָג איך, אַ ווילדען טעות; איהר מיינט, אפנים, איך בין בראַצקי? לאָמיר דאָס אַלע, זאָג איך, פאַרמאָגען, וואָס איך האָב ווינציגער פון שי"ן קאַרבען, און אפילו פון רי"ש, און אפילו פון ק"ן! יענעמס גוטס, זאָג איך, איז גרינג צו שאַצען; יעדען דאַכט זיך, אַז יענעמס לייגט זיך, קומסט צו נאָהענט, איז דאָס אַ מעשען קנעפּעל.

בקיצור, ניט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, טאַקי אונזערע אידע־לעך מיין איך, מע האָט מיר אַ גוט אויג געגעבען! אַ קרוב האָט מיר גאָט צוגעשיקט, עפּיס אַ שמעלקי, ווייס איך: מיין פערד'ס בייטש־שטעקעלע, ווי מע זאָגט. מנחם־מענדעל הייסט ער, אַ פּליי־הער, אַ ברעכער, אַ לויפער, אַ דרעהער, אַ נעכטיגער טאָג, אויף קיין גוט אָרט זאָל ער ניט שטעהן! ער האָט מיך דערטאַפּט און פּאַרדרעהט מיר מיין קאָפּ מיט חלומות, ניט געשטויגען, ניט גע־פלויגען. וועט איהר דאָך פרעגען: מ ה נ ש ת נ ה — ווי קום איך, טביה, צו מנחם־מענדלען? וועל איך אייך דערויף ענטפערען אַ תירוץ: ע ב ד י ם ה י י נ ו — ס'איז אַזוי באַשערט. הערט אַ מעשה:

איך קום צו פאהרען קיין יעהופעץ, תחילת ווינטער, מיט מיין ביסעל מילכיגס — א פונט עטליכע און צוואנציג פוטער פרישע פון פוטערלאנד, מיט א פאר שענע ווארעטשקעס קעז, גאלד און זילבער, לאמיר זיך ביידע ווינשען אזא יאהר! דאס פארשטעהט איהר דאך שוין אליין, אז איך האב מיין סחורה פארצוקערט, נישט געלאזט זיך א לעק, איהר זאלט זאגען אויף א רפואה, קיין צייט געהאט אפילו צו זיין ביי אלע מיינע זומערדיגע קונים, די בויבעריקער דאטשניקעס, וואס קוקען ארויס אויף מיר, ווי אויף משיח'ן, ווארום אזוי לאנג שמייסט מען זיי, אייערע יעהופעצער סוחרים מיין איך, ווי זיי קאנען גאר געבען אזא שטיקעל סחורה, ווי טביה גיט; אייך באדארף איך נישט דערצעהלען, ווי זאגט דער נביא: י ה ל ל ך ז ר — גוטע סחורה לויבט זיך אליין...

בקיצור, אויסגעפארקויפט אינגאנצען עד לפ"ק און אונטערגעווארפען מיין פערדעל א ביסעל היי, געה איך מיר ארויס אזוי אין שטאדט. א ד ם י ס ו ד ו מ ע פ ר — מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, גלוסט זיך אנקוקען א וועלט, חאפען לופט, זעהען די אנטיקלעך, וואס יעהופעץ שטעלט ארויס אין די פענסטער, ווי אייער רעדט: מיט די אויגען נא, זעה, קוק, וויפיעל דו ווילסט, נאר מיט די הענט — אזאס!... שטעהענדיג אזוי ביי א גרויסען פענסטער מיט האלבע פריאלען און קערבלעך זילבערנע א סך מיט באנקאווע ביליעטען און מיט גלאט סיגנאציעס אהן א שיעור, טראכט איך מיר בשעת מעשה: רבונו של עולם! ווען איך פארמאג האטש א צעהנט־חלק, וואס אט־דאס־א באטרעפט, וואס וואלט איך דעמאלט געהאט צו גאט און ווער וואלט געווען צו מיר גלייך? ראשית־חכמה וואלט איך א שידוך געטהאן מיט מיין עלטערער טאכטער, געגעבען איהר ת"ק קארביצען נדן, אחוץ כלה־מתנות, אחוץ הלבשה מיט חתונה־הוצאות; דאס פערד און וועגעלע מיט מיינע בהמה'לעך וואלט איך פארקויפט, באלד ארויסגעפאהרען אין שטאדט אריין, געקויפט איין ארט אין מזרח־וואנט, מיין ווייב זאל לעבען א ביסעל פערעל, און צדקה צעטהיילט, ווי דער שענסטער

בעל־הבית; געזעהען, דאס בית־המדרש זאָל זיין גערעקט מיט אייזען, ניט עס זאָל שטעהן, ווי איצט, אהן א דאך, גרייט אַלע שעה אויף איינצופאַלען; איינגעפיהרט א שטיקעל תלמוד־תורה אין שטאָדט מיט א בקור־חולים, ווי אין אַלע לייטישע שטעדט, ניט אָרעמע לייט זאָלען וואַלגערען זיך אויף דער הוילער ערד אין בית־המדרש; יענקיל־שייגעץ וואָלט ביי מיר באַלד געוואָרען אויס גבאי אין חברה קדישא, געגוג שוין טרינקען בראַנפען און עסען פופקעס מיט לעבערלעך אויף קהל'ס חשבון!...

— שלום עליכם, רב טביה! — הער איך עמיצער זאָגט מיר פון הינטען. — וואָס מאַכט א איד? — איך דרעה מיך אויס און טהו א קוק, איך וואָלט געמעגט שווערען, א באַקאַנטער! „עליכם־שלום, זאָג איך, פון וואַנעט איז א איד?“ — פון וואַנען? פון כתרילעווקע, מאַכט ער צו מיר, טאַקי אייערס א פריינדעל, דאָס הייסט, איך קעהר מיך אָן, זאָגט ער, מיט אייך א שני בשלישי, אייער.ווייב גאָלדע, זאָגט ער, איז מיר איין אייגען גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד. „שאַט־זשע נור, זאָג איך, זענט איהר אפשר ניט ברוך־הערש לאה־דוואַסים איין איידעם?“ — כמעט ווי געטראָפען, מאַכט ער צו מיר: איך בין ברוך־הערש לאה־דוואַסים איין איידעם, און מיין ווייב הייסט שיינה־שיינדעל ברוך־הערש לאה־דוואַסים, היינט ווייסט איהר שוין? „שאַט־זשע נור, זאָג איך, אייער שוויע־גער'ס באָבע, שרה־יענטע, מיט מיין ווייב'ס מוהמע, פרומע־זלאַטע, זענען, דאַכט זיך, געווען אויב נישט קיין אייגענע געשוועסטער־קינדער, און אויב איך האָב קיין טעות ניט, זענט איהר דער מי־טעלסטער איידעם ביי ברוך־הערש לאה־דוואַסים, נאָר וואָס דען, איך האָב פאַרגעסען ווי מע רופט אייך, אייער נאָמען, זאָג איך, איז ביי מיר ארויסגעפלויגען פון'ם קאָפּ, מה שמכם? ווי אַזוי איז אייער אמת'ער נאָמען?“ מיך, זאָגט ער, רופט מען מנחם־מענדעל ברוך־הערש לאה־דוואַסים, אַזוי רופט מען מיך אין דער־היים, אין כתרילעווקע. „אויב אַזוי, מיין ליעבער מנחם־מענדעל, מאַך איך צו איהם, קומט דאָך דיר טאַקי שלום עליכם גאָר אויף

איין אַנדער אופן! זאָג־זשע מיר, מיין טייערער מנחם־מענדעל, וואָס טהוסט דו דאָ, וואָס מאַכט די שוויעגער דיינע און דער שווער זאָל לעבען? ווי געהט דאָס דיר, זאָג איך, איז געזונט, און וואָס מאַכען עפּיס דיינע געשעפטען?" — עט, מאַכט ער, איז געזונט גאָט צו דאַנקען, מע לעבט; נאָר די געשעפטען, זאָגט ער, זענען עפּיס היינט ניט אַזוי פויגעלדיג. „גאָט וועט העלפען", מאַך איך און חאַפּ אַ קוק אויף זיינע מלבושים נעבאָך: אויסגעטריפּעט אין אַ סך ערטער, און די שטיוועל מחילה צעטרענט סכנות־נפשות... „נישקשה, גאָט, זאָג איך, וועט העלפען. עס וועט זיך מסתמא פאַר־בעסערען, ווי אין פּסוק שטעהט: ה כ ל ה ב ל — געלט, זאָג איך, איז קיילעביג; היינט אַזוי, מאָרגען אַזוי, אַבי מע לעבט; דער עיקר, זאָג איך, איז בטחון, אַ איד באַדאַרף האָפען; אַי, מע ווערד זאָג איך, פאַרשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּיס אידען אויף דער וועלט, ווי זאָגט מען: ביזט דו אַ זעלנער, שמעק פּול־ווער. משל כחרס הנשבר — די גאַנצע וועלט, זאָג איך, איז אַ חלום... דו זאָג מיר בעסער, מנחם־מענדעל סערדצע, ווי קומסט דו אַהער, פּלוצים אין מיטען דערינען אין יעהופּעץ גאָר?" — וואָס הייסט, מאַכט ער, ווי איך קום אַהער? איך בין שוין היע, זאָגט ער, פּאַוואָלינקע, אַזוי גרויס, ווי אַ יאָהר אַנדערהאַלבען. „אַזוי גאָר? ביזט דו, הייסט דאָס, אַ היגער, זאָג איך, טאַקי אַ יעהופּעצער תושב?" — ש ש ש! — מאַכט ער צו מיר און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען. — שרייט נישט אַזוי הויך, רב טביה; אַ היגער, זאָגט ער, בין איך טאַקי, נאָר צווישען אונז, זאָגט ער, באַדאַרף עס בלייבען... איך שטעה און קוק איהם אָן טאַקי נור ווי אַ משוגע'נעם. „ביזט אַ בורח, זאָג איך, באַהאַלסט זיך אין יעהופּעץ אין מיטען מאַרק?" — פרעגט ניט, זאָגט ער, רב טביה, ס'איז רעכט; איהר זענט, אַפּנים, גאָר נישט באַקאַנט מיט די יעהופּעצער דינים און מנהגים... קומט, זאָגט ער, וועל איך אייך דערצעהלען, וועט איהר פאַרשטעהן, וואָס הייסט מען איז י אָ אַ היגער און נ י ש ט קיין היגער... און ער האָט מיר אָנגעהויבען

לייענען א צעטעל, א גאנצע מגילה, ווי אזוי מע ווערד דא אביסעל אויסגעריסען... „אט פאלג מיך, מנחם־מענדעל, פאהר זיך דורך צו מיר אין דארף אויף א טאג, וועסט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער חאטש; וועסט זיין, זאג איך, א גאסט, און איין אנגע־לעגטער דערצו, מיין אלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זיין“.

בקיצור, איך האב ביי איהם גע׳פועל׳ט: מיר פאהרען אינ־איינעם. געקומען א היים — א גדולה! א גאסט! איין אייגען גליער־גליער־געשוועסטערקינד! א קליינינקייט, ווי זאגט איהר: אייגענס איז ניט פרעמדס. עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה: וואס הערט זיך אין כתרילעווקע? וואס מאכט דער פעטער ברוך־הערש? וואס טהוט די מוהמע לאה־דוואסי? דער פעטער יוסיל־מנשה? די מוהמע דאבריש? און די קינדער זייערע וואס מא־כען? ווער איז געשטארבען? ווער האט חתונה געהאט? ווער האט זיך גע׳גט? ווער איז געלעגען געווארען און ווער איז אויף דער צייט? „וואס טויג דיר, מיין ווייב, פרעמדע חתונות, זאג איך, מיט פרעמדע ברית׳ען? דו זעה בעסער, זאג איך, סע זאל זיין וואס צו נעמען אין מויל אריין. כ ל ד כ פ י ן י י ת י ו י צ ר ד — פאר׳ן עסען, זאג איך, געהט קיין טאנץ נישט. אויב, זאג איך, א בארשט, איז מה טוב, אלא נים — מאכט ניט אויס, זאג איך, קנישעס, אדער קרעפלעך, מאנשקעס, צרות־קניידלעך, צי אפשר גאר, זאג איך, בלינ־צעס, ווערטליקעס, ווערטוטען. עס מעג זיין, זאג איך, מעהר מיט א געריכט, אבי גיך“.

בקיצור, מע האט זיך געוואשען און גאנץ פיין פארביסען, ווי זאגט איהר: ו י א כ ל ו — מאכט רש״י: ווי גאט האט געבאטען. „פארביים, מנחם־מענדעל, מאך איך צו איהם, ס׳איז במילא, ווי זאגט דוד המלך, ה ב ל ה ב ל י ם, א נארישע וועלט און א פאלשע, און געזונט, אזוי פלעגט זאגען מיין באבע נחמה זכר לברכה, — געווען א קלוגע אידינע, א חכמה נפלאה — געזונט און פארגעניגען זאל מען זוכען אין שיסעל“... מיין גאסט נעבאך, די

הענט האבען איהם אזש געציטערט, האט זיך גאר נישט געקאנט אפלויבען פון מיין ווייב'ס מלאכה, געשווארען ביי אלדאס גוטס, אז ער געדענקט שוין גאר ניט די צייט, ווען ער זאל עסען אזא מילכיגס, אזעלכע געראטענע קנישעס מיט אזוינע בא'טעמ'טע ווערטוטען. „נארישקייטען, זאג איך, דו זאלסט פארזוכען, מנחם־מענדעל, איהר טייגעכץ, זאג איך, אדער א מאהינע, וואס זי מאכט, וואלסט דו דעמאלט ערשט געוואוסט וואס הייסט טעם גן־עדן אויף דער וועלט!"

בקיצור, אפגעגעסען און אפגעבענטשט, האט מען זיך א ביסעל צערעדט איטליכער פון זיינעם, ווי געוויינטליך; איך — פון מיינע געשעפטען, ער — פון זיינע; איך — פון דעם, פון יענעם, לאקש, בוידעם, ציבעלע, ער — פון זיינע געשעפטען, דערצעהלט מעשיות פון אדעס און פון יעהופעץ, ווי אזוי ער איז שוין געווען א מאל צעהן, ווי זאגט מען, „נא קאני און פיר קאנעם", היינט א נגיד, מארגען א קבצן, און ווייטער א מאל א נגיד און ווידער א מאל אייז אביון; געהאנדעלט מסחרים עפים אלץ אזעלכע, וואס איך האב אין מיין לעבען נישט געהערט, משוגה־אומגעלומפערטע: „האס" און „בעס", און „אקציעס־שמאקציעס", „פאטיווילעוו", „מאל־צעוו־שמאלצעוו", דער גוטער יאהר ווייסט זיי דארטען, און חשבונות משוגענערווייז, צעהן טויזענד, צוואנציג טויזענד — געלט ווי האלץ! „איך זאג דיר דעם אמת, מנחם־מענדעל, זאג איך צו איהם, מילא דאס, וואס דו דערצעהלסט פון דיינע משא־מתנ'ס, איז דאס אודאי א בריה'שאפט, מע באדארף עס קאנען; נאר איין זאך פארשטעה איך ניט: ווערליג איך קען, זאג איך, דיין בחור'טע, איז מיר, זאג איך, א גרוים חדוש, וואס זי לאזט דיך אזוי פליהען און קומט נישט צו דיר, זאג איך, רייטענדיג אויף א בעזעם". — ע! — מאכט ער צו מיר מיט א זיפץ. — דאס זאלט איהר מיר, רב טביה, גאר נישט דערמאנען, איך האב פון איהר אזוי אויך, זאגט ער, קאלט און ווארעם; איהר זאלט הארכען, זאגט ער, וואס זי שרייבט מיר, וואלט איהר אליין געזאגט, אז איך בין א צדיק. נאר דאס, זאגט

ער, איז פון די קליינע זאכען, דערויף איז זי א ווייב, זי זאל מיר באגראבען. ס'איז פארהאן, מאכט ער, א סך איין ערגערע זאך: איך האב, פארשטעהט איהר מיך, מיין אייגענם א שוויעגער! איך באדארף אייך נישט דערצעהלען, זאגט ער, איהר קענט זי!... „עס קומט אוים ביי דיר, זאג איך, ווי עס שטעהט: ע ק ו ד י ם, נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — דאס הייסט, א מכה אויף א מכה און אויף דער מכה א בלאטער?" — יא, מאכט ער, רב טביה, איהר זאגט דאס גאנץ גלייך; די מכה איז טאקי א מכה, נאר דער בלאטער, זאגט ער, אוי, דער בלאטער איז ערגער פון דער מכה!...

בקיצור, מיר האבען אזוי פאוואלינקע געפלאפעלט ביז העט־שפעט אין דער נאכט אריין; דער קאפ האט זיך מיר אזש גע־דרעהט פון זיינע מעשיות מיט די ווילדע געשעפטען מיט די טויזענדער, וואס פליהען ארויף און אראפ, און מיט'ן פארמעגען, וואס בראצקי פארמאגט... עס האבען זיך מיר נאכדעם א גאנצע נאכט געפלאנטעט: יעהופעץ... האלבע פריאלען... בראצקי... מנחם-מענדעל מיט דער שוויעגער... ערשט אויף מארגען אין דער פריה האט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואס איז? באשר אזוי ווי עס געהט, זאגט ער, ביי אונז אין יעהופעץ א שטיקעל צייט, וואס געלט איז בחשיבות גדול, און סחורה ליגט אין דער ערד, בכן, זאגט ער צו מיר, אצינדערט האט איהר ביד, רב טביה, חאפען היבשע עטליכע גראשענס, און מיך, זאגט ער, וועט איהר ממש דערהאלטען ביי'ם לעבען, פשוט מחיה-מתים זיין, פון טוידט לעבעדיג. „רעדסט ווי א יונגעל, מאד איך צו איהם, מיינסט, אפנים, ביי מיר איז יעהופעצער געלטען, האלבע פריאלען? נארעלע, זאג איך, וואס מיר פעהלט צו בראצקי'ן, מעגען מיר זיך ווינשען, מיר זאלען דאס ביידע פארדיענען ביז פסח". — יא, מאכט ער, דאס וויים איך אליין; נאר איהר מיינט, זאגט ער, מע באדארף דערצו האבען גרויסע געלטען? איין הונדערטער, זאגט ער, ווען איהר גיט מיר אצינד, מאד איך אייך פון איהם אין דריי-פיער טאג צוויי הונדערט, דריי הונדערט, זעכס הונדערט' זיעבען הונדערט, און פאר וואס

גיט טאקי אַלע טויזענד? „עס קאָן זעהר שען געמאָהלט זיין, זאָג איך, עס זאָל זיין, ווי אין פסוק שטעהט: ק ר ו ב ל ש כ ר ו ר ח ו ק מ ק ע ש ע נ י. נאָר ווען, זאָג איך, איז דאָס גערעדט געוואָרען? אַז ס'איז דאָ וואָס איינצושטעלען; אָבער אַז ס'איז ניטאָ דער הונדערטער, קומט דאָך אויס, זאָג איך, ב ג פ ו י ב ו א ב ג פ ו י צ א — מאַכט רש"י: אַז מע לעגט אריין קרענק, נעמט מען ארויס קדחת". — עט נו, מאַכט ער צו מיר, א הונ־דערטער וועט זיך נאָך ביי אייך, רב טביה, געפינען; ביי אייער פרנסה, זאָגט ער, מיט אייער נאָמען, קיין עין־הרע... „וואָס קומט, זאָג איך, ארויס פונ'ם נאָמען? א נאָמען איז אַודאי זעהר א גוטע זאַך; נאָר וואָס דען? איך בלייב ביי'ם נאָמען, און געלט האָט טאַקי אַלץ בראַצקי... אויב דו ווילסט, זאָג איך, וויסען אקוראַט, פאַרמאָג איך מיין אייגענס ארום און ארום קוים־קוים א הונדער־טער, האָב איך אויף איהם אכטצעהן לעבער: ערשטענס, חתונה מאַכען א טאָכטער..." — הערסט דו, מאַכט ער, אַט דאָס מיינט דאָך טאַקי דער פסוק! וואָרום ווען, זאָגט ער, קאָנט איהר, רב טביה, האָבען אזאַ געלעגענהייט אריינלעגען איין הונדערטער און ארויס־נעמען, אם ירצה השם, אַזוי פיעל, אַז עס זאָל אייך, זאָגט ער, חאַפּען אי אויף חתונה מאַכען קינדער, אי אויף עפּיס נאָך? און ס'איז אַוועקגעגאַנגען א נייער מזמור אויף דריי זייגער שעה, מיר געבען צו פאַרשטעהן, ווי אַזוי ער מאַכט פון א קערבעל דריי און פון דריי צעהן. מע נעמט, זאָגט ער, ראשית־חכמה, און מע טראָגט אריין א הונדערטער און מע הייסט זיך, זאָגט ער, קויפען א צעהן שטיקלעך — איך האָב שוין פאַרגעסען, ווי אַזוי מע רופט דאָס — און מע וואַרט־צו עטליכע טעג ביז עס הויבט זיך אויף. שלאָגט מען א דיפּעש ערגיץ אַהין, מע זאָל דאָס פאַרקויפען און פאַר'ן געלט קויפען צוויי מאָל אַזוי פיעל; נאָכדעם הויבט זיך עס ווידער א מאָל, קלאַפּט מען ווידער א דיפּעש; אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז עס ווערד, זאָגט ער, פונ'ם הונדערטער — צוויי, פון די צוויי — פיער, פון די פיער — אכט, פון די אַכט — זעכצעהן, טאַקי ממש נסים

ונפלאות! פארהאַן, זאָגט ער, אין יעהופּעץ אזעלכע, וואָס זענע
ערשט אַט דאָ ניט לאַנג ארומגעגאַנגען אהן שטיוועל, געווען מעק־
לער, באַהעלפערס, משרתים; היינט האָבען זיי אייגענע הייזער,
מויערען, זייערע ווייבער האָבען צו טהון מיט די מאַגענס — פאַה־
רען קיין אויסלאַנד זיך היילען... און אליין פליהען זיי ארום איבער
יעהופּעץ אויף גומעלאַסטיקענע רעדלעך, פּו־פּו — דערקענען שוין
נישט קיין מענטשען!...
בקיצור, וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג מאריך זיין? עס האָט
מיך אנגענומען אַ חשק ניט אויף קאַטאָוועס. אַ קשיה אויף אַ
מעשה, טראַכט איך מיר, אפשר איז ער דער גוטער שליח מיינער?
אַט האָרך איך דאָך פאַרט, מענטשען ווערען גליקליך אין יעהופּעץ
מיט פינף פינגער, — וואָס בין איך ערגער פון זיי? קיין ליגנער
איז ער, דאַכט זיך, נישט, ער זאָל אויסטראַכטען פון׳ם קאָפּ אזעלכע
פּזמונות. טאָמער טאַקי, קלער איך מיר, טהוט זיך עס טאַקי אַ
דרעה, ווי זאָגט איהר, אויף דער רעכטער זייט, און טביה ווערד
חאַטש אויף דער עלטער אַ שטיקעל מענטש? ביז וואַנעט איז
טאַקי דער שיעור צו האָרעווען, אויסגעריסען ווערען, כלעבען? טאָג
ווי נאַכט וויעדער אַ מאָל דאָס פערד־און־וועגעלע און אַבער אַ מאָל
קעז און פוטער. צייט, זאָג איך, טביה, זאָלסט שוין אָפּרוהען זיך
ווערען אַ בעל־הבית צווישען בעלי־בתים, קומען אין אַ בית־המדרש,
אריינקוקען אין אַ אידישען ספר. אי וואָס? טאָמער חלילה, לא
יעלה ולא יבוא, עס מאַכט מיר לעמעל, דאָס הייסט, מיט דער
פוטער אראָפּ? למאי זאָל איך בעסער ניט קלערען דאָס אייגענע
צוריק? — „האָ? ווי אזוי זאָגסט דו? — רוף איך מיך אָן צו מיין
אַלטער. — ווי געפעלט דיר, אַשטייגער, גאָלדע, דער פּלאַן זיי־
נער?” — וואָס זאָל איך, מאַכט זי, דערויף זאָגען? איך ווייס,
זאָגט זי, מנחם־מענדעל איז חלילה נישט קיין אַבי־ווער, וואָס זאָל
ביי דיר וועלען אויסנאַרען; ער איז, חס ושלום, ניט פון קיין
שניידערס און פון קיין שוסטערס! ער האָט, זאָגט זי, זעהר אַ
פייטישען טאַטען, און אַ זיידען, זאָגט זי, האָט ער געהאַט גאָר אַ

צאַצקע, געזעסען יומם ולילה און בלינדערהייד געלערענט תורה. און די באָבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, איז עפּיס אויך געווען, זאָגט זי, ניט קיין פּראָסטע אידינע... „ס'איז אַ משל צו חנוכה־ליכטלעך, זאָג איך, מע רעדט עסק, קומט זי צו געהן מיט דער באָבע צייטעל, וואָס האָט געבאַקען האָניג־לעקאַך, און מיט איהר זיידען, וואָס י צ אָ ה נ ש מ ת ו ב ג ל ע ז ע ל... אַ אידינע בלייבט אַ אידינע. נישט אומזיסט, זאָג איך, איז שלמה המלך אויסגע־פאָהרען די גאַנצע וועלט און נישט געפונען איין אידינע מיט אַ קלעפּקע אין קאָפּ"...

בקיצור, עס איז געבליבען, אַז מיר שליסען שותפות; איך לעג אַריין געלט, און מנחם־מענדעל — שכל, און וואָס גאָט וועט געבען איז דאָס אויף דערהאַלב. — גלויבט מיר, זאָגט ער, איך וועל מיט אייך, רב טביה, אם ירצה השם, אויסהאַנדלען פיין, וואָס פיין הייסט, און וועל אייך מיט גאָטס הילף געבען געלט און געלט און געלט! „אמן, גם אתם, זאָג איך, פון דיין מויל אין גאָטס אויהערען. נאָר וואָס דען, זאָג איך, איין זאַך פאַרשטעה איך דאָ ניט: ווי אַזוי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? איך בין דאָ, דו ביזט דאָרט; געלט, זאָג איך, איז איין איידעלע מאַטעריע, פאַרשטעהסט דו מיך. האָב קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, איך מיין דאָ חלילה קיין אויבערקעפּלעך. גלאַט, ווי שטעהט דאָרט ביי אברהם אבינו: ה ז ו ר ע י ם ב ד מ ע ה ב ר נ ה י ק צ ר ו — בעסער פריהער באַוואָהרענט איידער נאָכדעם באַוויינט"... — אַך! — מאַכט ער צו מיר. — אפשר מיינט איהר צעשרייבען זיך אויף פּאַפּיער? מיט'ן גרעסטען כבוד! — „שאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסען צוריק, איז אויך די אייגענע מעשה: ממה נפשך, ווען דו מיך וועלען קוילען, וואָס וועט מיר העלפען דאָס פּאַפּיער? ל א ו ע כ ב ר א ג נ ב א — נישט דאָס וועכסעל צאָהלט, דער מענטש צאָהלט, און אַז איך העננ שוין אויף איין פוס, זאָג איך, לאָם איך הענגען אויף ביידע". — איהר מעגט מיר גלויבען, זאָגט ער, רב טביה, איך שווער אייך ביי מיין הייליגע נאמנות, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען, ווי איך מיין

דא נישט קיין חכמות, חלילה אויסנארען ביי אייך, נאר פיין און ארענטליך, אם ירצה השם, זיך טהיילען אויף דערהאלב, גלייך אויף גלייך, חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט, מיר טויזענד, אייך טויזענד...

בקיצור, איך האב ארויסגענומען די עטליכע קערבלעך, דריימאל איבערגעצעהלט, די הענט האבען מיר בשעת־מעשה גוט געטרייסעלט זיך, צוגערופען די אלטע מיינע פאר איין עדות, איהם נאך א מאל קלאר געמאכט, וואס פאר א בלוטיג געלט דאס איז, און אוועקגעגעבען מנחם־מענדלען, איינגענייהט איהם אין בוזעם אריין, מע זאל דאס ביי איהם חלילה אונטערוועגנס נישט אוועק'לקח'ענען, און אפגערעדט מיט איהם, אז אם ירצה השם, לא־יאוחר פון נאך שבת'דיגער וואך באדארף ער מיר למען־השם ארייענשרייבען א בריוועל פון אלסדינג באריכות, זיך אפגעזעגענט מיט איהם פייןשען, צעקושט זיך גאר פריינדליך, ווי געוויינטליך מיט איין אייגענעם. געבליבען אליין נאך זיין אוועקפאהרען, האבען זיך מיר אנגעהויבען פארשטעלען אלערליי מחשבות און חלומות אויף דער וואהר, און אזעלכע זיסע חלומות, אז עס האט זיך מיר געוואלט, אז זיי זאלען זיך ציהען אייביג, קיינמאל נישט אויסלאזען זיך. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט אין מיטען שטאדט א שטוב א גרויסע מיט בלעך גערעקט, מיט שטאלען, מיט קאמערען, קעמערלעך און שפיזארנעם מיט אלדאס גוטס, און א בעל־הבית'טע מיט שליסעל דרעהט זיך ארום, דאס איז מיין ווייב גאלדע — גאר נישט צו דערקענען זי, כלעבען: זי האט באקומען גאר איין אנדער פנים, א פנים פון א נגידית, מיט א גוידער און מיט א האלז פערעל; זי בלאזט פון זיך און שעלט די דיענסטען מיט טוידטע קללות. די קינדער מיינע דרעהען זיך ארום אלע מיט שבת'דיגע קליידער, טהוען נישט קיין האנט אין קאלט וואסער. דער הויף איז פארפלייצט מיט עופות, געגז און קאטשקעס. אינוועניג אין שטוב לייכט זיך, איין

אויוועו פלאקערט א פייער, עס קאכט זיך וועטשערע, און דער סאמאוואר זידט ווי א גזלן! ביי'ם טיש אויבען־אן זיצט דער בעל־הבית אליין, טביה הייסט דאס, אין א חאלאט מיט א יאר־מעלקע, ארום איהם זיצען די פארנעמסטע בעלי־בתים פון שטאדט און חנפ'ענען איהם: זייט־זשע מוחל, רב טביה... האט קיין פאראיבעל ניט, רב טביה... „אי, קלער איך מיר בשעת־מעשה, א רוח אין געלט'ס טאטענס טאטע אריין!..." — וועמען שעלטס דו דאס אין טאטען אריין? — פרעגט מיך מיין גאלדע. „קיינעם ניט, זאג איך, איך האב מיך א ביסעל פארטראכט, מחשבות, חלומות, א נעכטיגער טאג... זאג מיר, גאלדע סערדצע, מאך איך צו איהר, דו ווייסט נישט מיט וואס האנדעלט ער, דער קרוב דיינער, מנחם־מענדעל מיין איך?" — וואס עס האט זיך מיר, זאגט זי, גע'חלומ'ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ! סטייטש, זאגט זי, מע זיצט אפ מיט א מענטשען א גאנץ מעת־לעת און מע רעדט און מע רעדט, לסוף קומסט דו צו געהן און פרעגסט ביי מיר מיט וואס ער האנדעלט?! עפּיס האט איהר דאך, זאגט זי, געמאכט איינ־איינעם א געשעפט, צי וועלכע גוטע יאהר? „יא, זאג איך, גע־מאכט, זאג איך, האבען מיר, נאר וואס געמאכט — דאס ווייס איך ניט, חאטש נעם מיר אראפ דעם קאפ! ס'איז, פארשטעהסט דו מיך, נישטא ביי וואס אנצונעמען; נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, איינס צום אנדערען געהער זיך נישט אן, זאלסט זיך גאר ניט זארגען, מיין ווייב, דאס הארץ זאגט מיר צו גוטען, מיר וועלען, אם ירצה השם, אזוי דאכט זיך מיר, פארדיענען געלט, און א סך — זאג־זשע אמן און קאך וועטשערע!"

בקיצור, עס געהט אוועק א וואך און צוויי און דריי — ניטא קיין בריעף פון מיין שותף! איך בין אויס מענטש, געה ארום אהן א קאפ און וויים ניט וואס צו טראכטען. עס קאן ניט זיין, קלער איך מיר, ער זאל גלאט אזוי פארגעסען שרייבען א בריוועל; ער ווייסט גאנץ גוט, ווי אזוי מיר קוקען דא ארוים. נאר ווייטער

פליהט מיר דורך א געדאנק אין קאפ: וואס וועל איך איהם טהון, למשל, אז ער נעמט זיך דארט אראפ פון אויבען די גאנצע סמע־טענע און מיר זאגט ער, אז מע האט נאך גאר ניט פארדיענט? געה רוף איהם קנאק־ניסעל! עס קאן ניט זיין, מאך איך צו זיך אליין, סטייטש, היתכן?... איך באגעה מיך מיט א מענטשען טאקי נאר ווי מיט איין אייגענעם, לאז דאס מיר אקעגען קומען וואס איך ווינש איהם, זאל ער מיר אפטהון אזא שפיצעל?! און ווידער פליהט מיר דורך גאר איין אנדערע מחשבה: מילא, ריוח יאק ריוח, איך בין איהם שוין מוחל דאס פארדיענסט, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד ל י ה ו ד י ם — גאט זאל העלפען דאס קרן זאל חאטש זיין גאנץ! און עס ווערד מיר קאלט אין אלע אברים. „אלטער נאר! — זאג איך צו זיך אליין. — זיך געטייהט א בייטעל, דו טפש איינער, בהמה בצורת פערד! פאר דעם הונדערטער בעסער געווען קויפען זיך פערדלעך א פאר, אשר לא פערדלו אבותינו, און דאס װעגעלע איבערגעביטען אויף א נאטאטשאנקע מיט רעסארען“... — טביה, למאי טראכסט דו עפים גאר ניט? — מאכט צו מיר מיינע. — „וואס הייסט, זאג איך, איך טראכט נישט? דער קאפ ווערד מיר אקערשט צעפאלען אויף שטיקלעך טראכטענדיג, זאגט זי צו מיר, למאי איך טראכט ניט!“ — נישט אנדערש, מאכט זי, עס האט זיך אין וועג מיט איהם עפים געטראפען: אדער גזלנים, זאגט זי, זענען איהם באפאלען און באנומען פון קאפ ביז פיס, אדער ער איז חלילה פארשלאפט געווארען, אדער גאר, אל תפתח פה, געשטארבען. — „וואס נאך, זאג איך, וועסט דו אויסטראכטען, נשמה מיינע? נא דיר גאר גזלנים, זאג איך, פלוצים אין מיטען דרינען!“ און אליין טראכט איך מיר: א קשיה וואס מיט א מענטשען קאן זיך טרעפען אונטערוועגענס? „דו באדארפסט, זאג איך צו איהר, מיין ווייב, תמיד אויסלעגען צום ערגסטען!“ — ער איז, מאכט זי, פון אזא משפחה; די מאמע זיינע, זאגט זי, זאל זיין א מליץ־יושר'טע, איז ניט לאנג געשטארבען נאך גאר א יונגענד, און דריי שוועסטער, זאגט זי, האט ער געהאט, זאלען זיין

ווייט אָפּגעשיידט פון מיר, איז איינע נאָך מיידעלווייז געשטאָרבען, די אַנדערע האָט דוקא, זאָגט זי, חתונה געהאַט, געחאַפּט אַ פּאַר־קיהלונג אין באָד און איז געשטאָרבען, און די דריטע, זאָגט זי, איז תיכף נאָכ׳ן ערשטען קימפּעט אַראָפּ פונ׳ם זינען, זיך געמוטשעט־געמוטשעט און געשטאָרבען... „געשטאָרבען זאָל לעבען, זאָג איך, נאָלדע, מיר וועלען אַלע, זאָג איך, שטאַרבען; אַ מענטש, זאָג איך, איז געגליכען צו אַ סטאָליר: אַ סטאָליר לעבט און לעבט און שטאַרבט, און אַ מענטש לעבט און שטאַרבט".

בקיצור, עס איז ביי אונז געבליבען, אַז איך פאָהר זיך דורך קיין יעהופּעץ. סחורה אַביסעל האָט זיך דערווייל אין דער צייט צענויפגעקליבען, ס׳איז געוואָרען אַ היבש קרעמעל פון קעז און פון פּוטער און פון סמעטענע, פּרימאָ סחורה; מיינער האָט איינ־געשפּאַנט דאָס פערד־און־וועגעלע און — ו י ס ע ו מ ס ו כ ו ת — מאַכט רש״י: מאַרש קיין יעהופּעץ. פאָהרענדיג אַזוי, מרה־שחורה׳דיג געוויינטליך, מיט אַ ביטער האַרץ, ווי איהר קאָנט זיך פאַרשטעלען, איינער אַליין אין וואַלד, געהט מיר דורך דער כח־הדמ און עס שטעלען זיך מיר פאַר אַלערליי מחשבות און געדאַנ־קען. „עס וועט זיין שען, טראַכט איך מיר, אַז איך קום צו פאָהרען און הויב אָן נאָכפרעגען אויף מיין פאַרשוין, זאָגט מען מיר: מנחם־מענדעל? טע־טע־טע! שטאַרק אין די פעדערען, סמאָלעט אַ וועלט, איין אייגענעם מאָווער, פאָהרט אין קאַרעטעס, גאַר ניט צו דערקענען! איך נעם מיך אָן, טראַכט איך מיר, מיט האַרץ און לאָז מיך צו איהם גלייך אין שטוב אַריין. טפּררו! — מאַכט מען צו מיר ביי דער טיהר נאָך און מע גיט מיר מיט׳ן עלענבויגען אין האַרצען אַריין. — שטופּט זיך ניט אַזוי, פעטער, דאָ שטופּט מען זיך ניט. — „איך בין, זאָג איך, איין אייגענער, טאַקי מיין ווייב׳ס אַ גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד". מזל־טוב אייך, זאָגט מען מיר, שטאַרק אַנגעלטיט; פון דעסטוועגען, זאָגען זיי, מעגט איהר, ניש־קשה, צו־וואַרטען אַביסעל אַט־אַ־דאָ ביי דער טיהר, עס וועט אייך חלילה גאַר ניט שאַדטען... איך שטוים מיך אָן, אַז מע באַדאַרף

עפּיס געבען, ווי זאָגט איהר: עולים ויורדים — אַז מע שמירט, פאַהרט מען, און לאָז מיך גלייך אַרויף צו איהם אַליין. — „גוט מאָרגען אייך, זאָג איך צו איהם, רב מנחם־מענדעל!" ווער? וואָס? אין אומר ואין דברים — ער דערקענט מיך גאָר ניט! — וואָס דאַרפט איהר? — מאַכט ער צו מיר. איך פאַל שיער חלשות. — „וואָס הייסט, זאָג איך, פאַני, איהר דערקענט שוין ניט, זאָג איך, קיין קרוב? טביה הייס איך". — אַ? — מאַכט ער. — טביה? עפּיס קענטליך דער נאָמען... „קענטליך? — מאַך איך צו איהם. — אפשר איז אייך קענטליך, זאָג איך, מיין ווייב'ס בלינצים, דערמאָנט זיך נאָר אַקאָרשט, מיט איהרע קני־שעס, צרות־קניידלעך, ווערטוטען?"... און צוריק פליהט מיר דורך אַ געדאַנק פּונקט קאַפּויר: איך קום אַריין צו מנחם־מענדלען, טראָגט ער מיר אַקעגען דעם ברייטען שלום־עליכם. — אַ גאַסט! אַ גאַסט! זיצט, רב טביה, וואָס מאַכט איהר עפּיס, וואָס מאַכט אייער ווייב? איך קוק שוין אַרויס אויף אייך, איך וויל מיך מיט אייך צערעכענען. — און ער נעמט און שיט מיר אָן אַ פולע היטעל מיט האַלבע פּריאַלען. — דאָס, זאָגט ער, איז דאָס פאַרדיענסט, און דאָס קרן, זאָגט ער, בלייבט שטעהן; וויפיעל מיר וועלען פאַר־דיענען, וועלען מיר זיך טיילען אויף דער האַלב, גלייך אויף גלייך־חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט... אין געדאַנ־קען האָפּ איך אַ דרימעל און זעה נישט, ווי מיין בחור שלאָגט זיך דערווייל אַראָפּ פון'ם שליאַך אַז אַ זייט, פאַרטשעפּעט דאָס וועגעלע אַן אַ בוים, און עס דערלאַנגט מיר אַ זעץ פון הינטען, עס פליהען אַזש פונקען פון די אויגען. „גם זו לטובה, זאָג איך צו מיר אַליין, דאַנקען גאָט, וואָס האָטש ניט צעבראָכען קיין אַקס"...

בקיצור, נעקומען קיין יעהופּעץ און קודם־כל אָפּגעזוכט דאָס ביסעל מילכיגס גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, לאָז איך מיך זוכען דעם נפש מיינעם. איך דרעה מיך אַרום אַ שעה און צוויי און דריי,

והילד איננו — איך זעה איהם נישט! איך הויב אַן אָפּשטעלען מענטשען, נאָכפרעגען: „צי האָט איהר ניט געהערט, צי האָט איהר ניט געזעהען איינעם אַ אידען, וואָס הייסט מיט זיין ליעבען נאָמען מנחם־מענדעל?“ — אויב, זאָגען זיי, ער הייסט מנחם־מענדעל, מעג מען עסען פון זיין פענדעל, נאָר דאָס אַליין איז קאַרג, זאָגען זיי, מנחם־מענדעלס איז דאָ אַ סך אויף דער וועלט. — „איהר מיינט מסתמא, זאָג איך, זיין פאַרמעלי? לאָז מיך אַזוי ווּיסען בייז, זאָג איך, מיט אייך אינאיינעם, אַז בסך־הכל, זאָג איך, אויב איהר ווילט וויסען, רופט מען איהם אין דערהיים, אין כתרילעווקע הייסט דאָס, גאָר אויף זיין שוויעגער׳ס נאָמען, מנחם־מענדעל לאה־דוואָסים; נאָר וואָס דאַרפט איהר מעהר, זאָג איך, זיין שווער איז שוין גאָר אַ באַטאַגטער איד, הייסט ער אויך אויף איהר נאָמען, ברוך־הערש לאה־דוואָסים, און אפילו זי אַליין, לאה־דוואָסי מיין איך, הייסט אויך לאה־דוואָסי ברוך־הערש לאה־דוואָסים. הייגט פאַרשטעהט איהר שוין?“ — פאַרשטעהן פאַרשטעהען מיר, זאָגען זיי, נאָר דאָס איז נאָך אַלץ נישט גענוג; וואָס איז זיין געשעפט, זאָגען זיי, מיט וואָס פאַרנעמט ער זיך, אייער מנחם־מענדעל? „מיט וואָס ער פאַרנעמט זיך? — זאָג איך. — ער האַנדעלט דאָ מיט האַלבע פריאַלען, זאָג איך, עפּיס בעס־מת, פּאַטיווילאַוו. קלאַפּט, זאָג איך, דעפּעשען ערגיץ אַהין, קיין פעטערבורג, קיין וואַרשאַ“... — אַ?! — מאַכען זיי צו מיר און קאַטשען זיך פאַר געלעכטער. — מיינט איהר ניט אַט יענעם מנחם־מענדעל, וואָס האַנדעלט מיט יקנה״ז? געהט זייט מוחל אַריבער, זאָגען זיי, אַהינצו, אויף יענער זייט; דאָרט לויפען אַרום האָזען אַ סך, און אייערער אויך בתוכם... „מעהר מע לעבט, מעהר עסט מען, — טראַכט איך מיר, — נאַ דיר גאָר האָזען יקנה״ז?“ איך געה אַריבער אַהין, אויף יענעם טראָטואַר — אידען, קיין עין־הרע, ווי אויף אַ יריד, ס׳איז איין איינגשטאַפּט, קוים וואָס איך שטופּ מיך דורך; מע לויפט, ווי די משוגעים, דער אַהין, דער אַהער, איינער איבער׳ן אַנדערען, ס׳איז איין עולם־התוהו, מע

רעדט, מע שרייט, מע מאכט מיט די הענט: פּאַטיווילאָוו... פּעסט, פּעסט!... געהאַפּט ביי׳ם וואָרט... אַריינגערוקט איין אַדערווּף... וועט זיך קראַצען... מיר קומט קאַרטאַזש... ביזט אַ גרויסער פּאַרך... אַט צעשפּאַלט מען דיר דעם קאָפּ... שפּיי אים אַן אין פּנים... זעה נאָר, געקוילעט די קאַפּאַטע... אַ שענער שפּעגעלאַנט... אַנ־זעצער!... משרת!... אין טאַטענס טאַטען!... עס האַלט כמעט ביי פּעטש. „ויברח יעקב, מאַך איך צו מיר אַליין, אַנטלויף, טביה, אַט האַפּסט דו אַ פּאַטש! נו, נו, קלער איך מיר, גאָט איז אַ פאַטער, שמואל־שמעלקי איז זיין דיענער, יעהופּעץ איז אַ שטאָדט און מנחם־מענדעל איז אַ פּאַרדיענער! אַט־אַ־דאָ־אַ, טראַכט איך, האָפּט מען גליקען, האַלבע פּריאַלען? אַט־אַ־דאָס־אַ הייסט ביי זיי מע מאַכט געשעפטען? אַז אַך און וועה איז דיר, טביה, מיט דיינע מסחרים!"

בקיצור, איך שטעל מיך אָפּ נעבען אַ גרויס פענסטער מיט אַרויסגעשטעלטע הויזען אַ סך און דערזעה דורך דעם אַפּשיין פון׳ם גלאָז מיין שמעיה בעל־פּרנסה. עס האָט זיך מיר אָפּגעריסען אין האַרצען, אַז איך האָב איהם דערזעהען. ס׳איז מיר פּרחת־נשמתו געוואָרען! וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא און וואו איהר האָט אַ שונא — זאָלען מיר איהם דערלעבען זעהען אין אַזאַ הולך, ווי מנחם־מענדעל: וואָס מיר קאַפּאָטע? ווער מיר שטיוועל? און אַ פּנים — טאַטעניו, אַ שענערען לעגט מען אין דער ערד אַריין. — „נו, טביה, כאשר אבדתי אבדתי — ביזט אין דער ערד, טראַכט איך מיר, מעגסט זיך שוין געזעגענען מיט די עטליכע גראָשענס, עס איז שוין, ווי זאָגט איהר: לא דובים ולא יער — ניט קיין סחורה, ניט קיין געלט, נאָר גלאַט אַזוי צרות"...

ער פון זיין זייט איז, אָפּנים, אויך שטאַרק מבולבל געוואָרען, מחמת מיר זענען ביידע געבליבען שטעהן ווי צוגעקאָוועט, נישט אויסצורעדען קיין וואָרט אפילו, און נאָר געקוקט און געקוקט, ווי

די האהנען, זיך גלייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: פארוויסט און פארפינסטערט זענען מיר ביידע געווארען, מיר מעגען ביידע נעמען טארבעס און געהן איבער די הייזער!... — רב טביה, — מאכט ער צו מיר שטיל, קוים וואס ער רעדט, און די טרערען ווארגען איהם, — רב טביה! אהן מזל, הערט איהר, זאל מען גאר, זאגט ער, ניט געבארען ווערען אויף דער וועלט! איידער, זאגט ער, אזא לעבען... הענגען, זאגט ער, גנאטעווען!... און מעהר קאן ער קייןווארט נישט רעדען. — „אודאי, מאך איך צו איהם, ביזט דו ווערטה, מנחם־מענדעל, פאר אזא מעשה, מע זאל דיך אנידערלעגען אט־א־דא, זאג איך, אין מיטען יעהופעץ, און ברכוש גדול דיר ארייגציבלען אזוי פיעל, אז דו זאלסט דיך דערזעהען מיט דער באבע צייטעל פון יענער וועלט. בארעכען, זאג איך, דו אליין, וואס האסט דו געטהאן? האסט גענומען, זאג איך, א גאנצע שטוב מיט לעבעדיגע נפשות, צער־בעלי־חיים נעבאך, גאט די נשמה שולדיג, און האסט זיי איבערגעקוילעט דעם האלז אהן א מעסער! גוואלד, זאג איך, מיט וואס וועל איך קומען אצינדערט אהיים צו מיין ווייב און קינדער? אדרבה, זאג שוין דו אליין, קוילער איינער, גזלן, רוצח!" — אמת, — מאכט ער צו מיר, אנגעשפארט זיך צו דער וואנט, — אמת, רב טביה, גאט זאל מיר אזוי העלפען... „דער גיהנם, זאג איך, נאר איינער, דער גיהנם איז דאך קארג פון דיינעטוועגען!" — אמת, זאגט ער, רב טביה, אמת, גאט זאל מיר אזוי העלפען; איידער אזא לעבען, זאגט ער, איידער אזא לעבען, רב טביה... און לאזט אראפ דעם קאפ. איך שטעה און באטראכט איהם, דעם שלים־מזל, ווי ער שטעהט אזוי דעם קאפ אראפ, צוגעשפארט צום וואנט, דאס היטעל אויף א זייט, יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ — עם רייסט אוים א שטיק הארץ. „טא, זאג איך, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע ווידער צוריק, פארשטעהט מען גאנץ גוט, דו ביזט אפשר אין דעם אויך גאט די נשמה שולדיג; ווארום לאמיר בארעכענען די זאך ארום און ארום מיט א ממה־נפשך: איך זאל קלערען, זאג איך, אז דיין שלעכטיג־

קיים האט דאס געטהאן, איז דאך עס נאריש, ביזט דאך געווען,
זאג איך, א שותף גלייך מיט מיר, א מחצה־שכר'ניק. איך האב
אריינגעלעגט געלט, דו האסט געגעבען שכל, אז אך און וועה איז
מיר! דיין מיין איז אודאי געווען, ווי זאגט ער, לחיים
ולא למות. אי, עס האט זיך אויסגעלאזט א בוידעם? מסתמא
איז ניט באשערט, ווי זאגט איהר: א ל ת ת ה ל ל ב י ו ם
מ ח ר — א מענטש טראכט און גאט לאכט. למאי, זאג איך, נארעלע,
אט האסט דו מיין מסחר, איז, דאכט זיך, גאר א קאראנטע געשעפט,
פון דעסטוועגען, אז ס'איז באשערט געווען, זאג איך, ניט חיינט
געדאכט, פאר א יאהרען אסיען, עס זאל זיך ביי מיר, ניט פאר
דיר געדאכט, אנידערלעגען א בהמה, א מציאה געווען אויף טרפה'ס
א פופציגער, און טאקי באלד נאך איהר א טעלעצע א רויטע, קיין
צוואנציג קערבלעד וואלט איך פאר איהר ניט גענומען, — נו, האט
דען עפּיס געהאלפען דערביי חכמות? אז סע געהט ניט, זאג איך,
מאכט קמץ־בית — מע! איך וויל דיך גאר ניט פרעגען, זאג איך,
וואו איז מיין געלט; איך פארשטעה שוין אליין, וואו מיין געלט
שטעקט, מיין בלוטיג געלט, וועה און ווינד איז מיר! ס'איז אריין
אין א מקום קדושה, זאג איך, ערגיץ אין א יקנה"זעל, אין א נעכטי־
גען טאג; און ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אליין, וואס האב
מיך געלאזט איינרעדען גרינגע פויגעלעך, שמינדריקעס, שמאכטע־
ליאקעס? געלט, ברודער, באדארף מען, זאג איך, פארהארעווען,
פארשווארצט און אויסגעריסען ווערען! פּעטש, זאג איך, ביזט
דו, טביה, ווערטה, פּעטש ווי האליץ!! נאר וואס העלפט איצטער־
מיין געשריי? ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: צ ע ק ה
ה נ ע ר ה — שריי צעזעצטערהייד! שכל און חרטה — דיביידע
זאכען קומען תמיד צו שפּעט. ניט באשערט, זאג איך, טביה זאל
זיין א נגיד, ווי זאגט איוואן: נע בולא או מעקיטע הראשע אי נע
בודע*. מסתמא, זאג איך, הייסט גאט אזוי. ה' נתן וה' לקח, מאכט

---

* נישט געוועזען ביי מעקיטען קיין געלט און עס וועט ניט זיין.

רש״י — קום, ברודער, וועלען מיר נעמען, זאג איך, צו ביסלער בראנפען!"...

* * *

אט אזוי, פאני שלום־עליכם, האט זיך אויסגעלאזט פון אלע מיינע חלומות א בוידעם! און איהר מיינט אפשר, אז איך האב מיך אזוי שטארק גענומען צום הארצען, וואס איך האב פארלארען מיין געלט? לאם איך אזוי ריין זיין פון שלעכטס! מיר ווייסען דאך יא וואס אין פסוק שטעהט: ל י ה כ ס ף ו ל י ה ז ה ב — געלט איז בלאטע! דער עיקר איז דער מענטש, דאס הייסט, אז דער מענטש איז א מענטש. נאר וואס־זשע דען האט מיך גע־קרענקט? דער חלום וואס ער איז אוועקגעגאנגען. עס האט זיך מיר געוואלט, אוי האט זיך געוואלט, זיין א נגיד, חאטש אויף א ווײלע! נאר עס העלפט דען דערבײ חכמות? ווי זאגט דער פרק: ב ע ל ־ כ ר ח ך א ת ה ח י — מיט גוואלד לעבסט דו און מיט גוואלד צערייסט דו א פאר שטיוועל. דו, טביה, זאגט גאט, באַ־דארפסט אין זינען האבען קעז און פוטער, נישט קיין חלומות. אי וואס? בטחון? האפענונג? אדרבה, וואס מעהר צרות מעהר בטחון, וואס מעהר קבצן מעהר האפענונג. והראיה?... נאר מיר דאכט, איך האב מיך היינט אביסעל פאררעדט; צייט פאהרען, קלערען מכח געשעפט, ווי זאגט איהר, כ ל ה א ד ם כ ו ז ב — איטליכער האט זיך זיינע מכות. זייט מיר געזונט און האט א גוטען תמיד!

הײנטיגע קינדער

געשריבען אין יאהר 1899

היינטיגע קינדער

— אקעגען דעם, וואס איהר זאגט: היינטיגע קינדער. בנים גדלתי ורוממתי — גיט האב זיי, ווער פארשווארצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגען, הארעווע טאג ווי נאכט, וואס איז? מע מיינט, טאמער אזוי און אפשר אזוי, איטליכער נאך זיין השגח און נאך זיין פארמעגען. צו בראצקי'ן, געוויינטליך, וועל איך ניט אנשלאגען, נאר איך זאל מיך שוין איינגאנצען אראפלאזען — בין איך אויך נישט מחויב, ווארום אליין בין איך אויך נישט קיין אביווער, כלעבען, און ארויסקומען קומען מיר ארוים, ווי מיין ווייב זאל לעבען זאגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און ניט פון קיין שוסטערס, האב איך גערעכענט, אז איך וועל מיט מיינע טעכטער געווים אויסשפיעלען. פאר וואס? ערשטענס, האט מיך גאט געבענשט מיט שענע טעכטער, און א שען פנים, זאגט איהר דאך אליין, איז א האלבער נדן. והשנית, בין איך דאך עפים היינט, מיט גאטס הילף, ניט דער טביה, וואס אמאל, קאן איך דאך שוין גרייכען צום שענסטען שדוך אפילו אין יעהופעץ, — הא, ווי זאגט איהר? איז דאך אבער פארהאן א גאט אויף דער וועלט, איין אל רחום וחנון, וואס באווייזט זיינע גרויסע וואונדער און מאכט מיט מיר זומער און ווינטער, ארויף און אראפ, מאכט ער צו מיר: „טביה, רעד זיך נישט איין קיין נארישקייטען און לאז זיך די וועלט פיהרען ווי זי פיהרט זיך!“... הערט וואס עס קאן זיך פארלויפען אויף דער גרויסער וועלט, און ביי וועמען טרעפען זיך אלע גליקען? ביי טביה שלים־מזל.

בקיצור, צו וואס זאל איך אייך מאריך זיין? איהר גערענקט דאך מן הסתם, וואס מיך האט געטראפען, ניט היינט געדאכט, די

מעשה מיט'ן קרוב מיינעם, מנחם־מענדעל ימח שמו וזכרו, ווי שעז מיר האבען זיך אויסגעהאנדעלט אין יעהופעץ, מיט די האלבע פריאלען און מיט די פאטאוויליוועד אקציעס, אזא יאהר אויף מיינע שונאים! איך האב דאס דענסטמאל איינגעלעגט די וועלט, וועה איז מיר! געמיינט, ס'איז איין עק, אוים טביה און אוים מילכיגס! „נאר איינער! — זאגט צו מיר איינמאל די אלטע מיינע. — געגוג צו זיין פארזארגט, דו וועסט דערמיט נאר ניט מאכען; דו וועסט זיך נאר אפעסען דאס הארץ, און געגוג. עלעהיי גזלנים זענען אויף אונז אנגעפאלען און צוגענומען... דו געה זיך בעסער דורך. זאגט זי, קיין אנאטעווקע, צו לייזער־וואלף דעם קצב, ער באדארף דיך, זאגט ער, נויטיג האבען". — וואס איז דארטען? וואס באדארף ער מיך אזוי נויטיג? אויב ער מיינט, זאג איך, די מאורע בהמה אונזערע, מעג ער נעמען א שטעקען און ארויסשלאגען זיך פונ'ם קאפ. — „וואס איז אזוינס? — מאכט זי צו מיר. — די מילך, וואס מע האט זיך אן פון איהר, מיט'ן קעז און פוטער?" — נישט צוליעב דעם, זאג איך, נאר גלאט אזוי; ערשטענס, איז פשוט איין עבירה אזעלכעם אוועקגעבען אויף דער שחיטה, א צער־בעלי־חיים. ביי אונז שטעהט געשריבען אין דער הייליגער תורה... — „אבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאנצע וועלט, זאגט זי, ווייסט, אז דו ביזט א איד פון תורה. פאלג מיך, א ווייב, געה זיך דורך צו לייזער־וואלפ'ען. אלע דאנערשטאג, זאגט זי, ווען אונזער צייטעל קומט אין יאטקע אריין נאך פלייש, לאזט ער זי נישט לעבען; זאלסט זאגען, זאגט ער, דעם טאטען, ער זאל קומען צו געהן, איך באדארף איהם נויטיג האבען"...

בקיצור, מע באדארף פאלגען א מאל, ווי זאגט איהר, א ווייב אויך. בין איך מיך מיישב און לאז מיך איינרעדען און קום צו געהן צו לייזער־וואלפ'ען קיין אנאטעווקע, א ווערסט דריי פון אונז, און טרעף איהם נישט מסתמא אין דער היים. — וואו איז ער ערגיץ? — טהו איך א פרעג א קארנאסע אידינע, וואס דרעהט זיך ארום אין שטוב. — „אין פראיעקט, מאכט די קארנאסע, מיט

קוילעט איין אכס פון גאנץ פריה אז, ער באדארף באלד אנקומען“... איך דרעה מיך ארום איינער אליין אין שטוב און הויב אן צו באַטראכטען לייזער־וואלפ׳ס בעל־הבתישקייט — קיין עין־הרע, א גוטס אויף אלע מיינע ליעבע: א שאפע מיט קופער, מע וועט זי נישט אויסקויפען מיט קיין ק״ן קערבלעך, א סאמאוואר און נאך א סאמאוואר, און א טאץ א מעשענע, און נאך איינע א ווארשאווער, און לייכטער א פאר זילבערנע, און כוסות מיט כוסה׳לעך געגילטע, און א חנוכה־לעמפעל א געגאסענס, און נאך זאכען, שמאכטעליא־קעס אהן איין עק. רבונו של עולם! — טראכט איך מיר. — ווי דערלעב איך אזא גוטס ביי מיינע קינדער זאלען געזונט זיין!... אזא בר־מזל ווי דער קצב איז! גענוג וואס ער איז אזוי רייך, באדארף ער האבען זיין אייגענס איינגאנצען צוויי קינדער, שוין אויסגעגעבענע, און נאך בלייבען איין אלמן אויך דערצו!...

בקיצור, גאט האט געהאלפען, עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין לייזער־וואלף אין כעס, מלא רציחה אויפ׳ן שוחט. ער האט איהם גאר אומגליקליך געמאכט, פארשניטען איין אכס, א דעמב די גרויס, פארהאפט זאל ער ווערען, איבער א קלייניגקייט איהם טריפה געמאכט, געפונען א סרכה׳לע אויף דער לונג, ווי א שפילקע־קעפעל די גרויס, איינגעזונקען זאל ער ווערען! — „גאט העלף, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס איז די מעשה, וואס מע קאן אייך גאר נישט דעררופען זיך? וואס מאכט א איד?“ — וואס זאלען מיר מאכען, זאג איך; מע מאכט און מע מאכט און מע האלט, זאג איך, נאך אלץ פון פארענט, ווי אין פסוק שטעהט: לא מעוקצך ולא מדובשך — נישט קיין געלט, נישט קיין געזונט, נישט קיין לייב און לעבען. — „איהר זינדיגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, ווערליג אייך איז געווען אמאל, ניט היינט געדאכט, זענט איהר דאך איצט, קיין עין־הרע, א גביר“. — וואס מיר פעהלט, זאג איך, צו דעם, וואס איהר מיינט, מעגען מיר דאס ביידע פארמאגען... נאר גאר נישט, דאנקען גאט דערפאר. ס׳איז פארהאן, זאג איך, א גמרא: „אסכקורדא דמסקנתא

ד ק ר נ ו ס א ד פ ר ס מ כ ת א"... און אין האַרצען טראַכט איך מיר: זאָלסט אַזוי זיין מיט דער נאָז, קצב'ניאַק, ווי ס'איז גאָר פאַרהאַן אַזאַ גמרא אויף דער וועלט... „איהר זענט, מאַכט ער צו מיר, תמיד דאַ מיט דער גמרא; גוט איז אייך, רב טביה, אַז איהר קאָנט אין די קליינע אותיות. נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט ער, חכמות, לומד'ערייען, לאָמיר בעסער שמועסען מכח אונזער געשעפט. זיצט, רב טביה", — מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ געשריי: „לאָז זיין טיי!" — און עס וואַכסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קאַרנאַסע אידינע, האַפט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוח דעם מלמד, און אַוועק אין קיך אַריין. — „אַצינד, מאַכט ער צו מיר, אַז מיר זענען דאַ אַליין, אונטער פיער אויגען, קאָנען מיר שמועסען עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי: איך האָב שוין מיט אייך, רב טביה, לאַנג געוואָלט רעדען, איך האָב צו אייך באַפוילען דורך אייער טאָכטער, וויפיעל מאָל געבעטען, איהר זאָלט זיך מטריח זיין; פאַרשטעהט איהר מיך, איך האָב געוואָרפען איין אויג..." — איך וויים, זאָג איך, אַז איהר האָט געוואָרפען איין אויג, נאָר ס'איז אומזיסט, זאָג איך, אייער טרחה, עס וועט נישט געהן, רב לייזער־וואָלף, עס וועט נישט געהן. — „פאַר וואָס עפּיס?" — מאַכט ער צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דערשראָקען. — פאַר שבת, זאָג איך, איך קאָן באַשטעהן, עס זאָל נאָך געדויערען אַ ביסעל, דער טייך ברענט ניט. — „למאי, זאָגט ער, זאָלט איהר וואַרטען, אַז איהר קאָנט אויספיהרען באַלד?" — דאָס, זאָג איך, איז איינמאָל אוועק; און והשנית, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער־בעלי־חיים. — „קוק איהם אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלען, זאָגט לייזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערעל, עמיצער זאָל זיין דערביי, וואָלט ער געמעגט שווערען, אַז זי איז ביי אייך איין־און־איינציגע! מיר דאַכט, איהר האָט זיי אָהן עין־הרע גענוג, רב טביה!"... — לאָזען זיי זיך שוין האַלטען, זאָג איך, ווער ס'איז מיר מקנא, דער לאָז אַליין נישט האָבען... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא? אדרבה, זאָגט ער, ווייל זיי זענען ביי אייך אָהן עין־הרע געראָטענע,

דערפאר וויל איך טאקי, איהר פארשטעהט צי נײן? פארגעסט נאר נישט, רב טביה, די טובה, וואס אײך קאן דורך דעם ארויס־קומען!" — אודאי, אודאי, זאג איך, פון אײערע טובות, רב לײזער־וואלף, קאן טאקי הארט ווערען דער קאפ; ווינטער א שטיקעל אײז, דאס ווײסען מיר שוין לאנג, זאג איך, נאך פון אמאל... — „ע! — מאכט ער צו מיר זיס־צוקערדיג. — וואס גלײכט איהר, רב טביה, פון אמאל ביז הײנט? א מ א ל איז געווען עפּיס אנדערש, און ה י י נ ט איז ווידער אנדערש; עפּיס ווערען מיר דאך שטיקלעך מחותנים, הא?" — וואס פאר א מחותני'שאפט? — זאג איך. — „געוויינטליך, זאגט ער, מחותנים!" — וואס מיינט איהר, זאג איך צו איהם, רב לײזער־וואלף, פון וואס רעדען מיר? — „אדרבה, זאגט ער, זאגט שוין איהר, רב טביה, פון וואס רעדען מיר?" — וואס הײסט, זאג איך, מיר רעדען דאך פון דער מאורע בהמה מײנע, וואס איהר ווילט בײ מיר קויפען! — „חא־הא־חא! — מאכט ער און ווערד צעגאסען פאר געלעכטער. — ס'איז נישקשה פון א בהמה, און נאך א מאורע דערצו, חא־חא־חא!" — וואס זשע דען האט א י ה ר געמײנט, רב לײזער־וואלף? אדרבה, זאגט, וועל איך אויך לאכען. — „פון אײער טאכטער, מאכט ער צו מיר, פון אײער צײטלען רעדען מיר דאך די גאנצע צײט! איהר ווײסט דאך, רב טביה, אז איך בין, ניט פאר אײך געדאכט, געבליבען אײן אלמן, האב איך מיך מיישב געווען, וואס באדארף איך זוכען אין דער פרעמד דאס גליק, נאך האבען צו טהון מיט שדכנים, רוחות און שדים, אמעהר, אט זענען מיר דא בײדע אויפ'ן ארט, איך קען א י י ד, איהר קענט מ י ד, דאס קרן אלײן איז מיר אויך געפעלען, איך זעה זי אלע דאנערשטאג בײ מיר אין יאטקע, א פאר מאל א רעד געטהאן מיט איהר, ווײזט אויס, נישקשה, א שטילע, און איך אלײן בין, קײן עין־הרע, ווי איהר זעהט, א שטיקעל בעל־הבית, ס'איז דא א שטוב אײן אײגענע, און קלײטלעך א פאר, און בעל־הבתישקײט, ווי איהר זעהט, נישט צו פארזינדיגען, און א ביסעל פעל אויפ'ן בוידעם אויך, און א ביסעל געלט אין קאסטען

אויך; וואס באדארפען מיר, רב טביה, די ציגיינערשע שטיק, בריה'ן זיך, חכמה'ן זיך? אמעהר, נעמט מען און מע שלאגט־צו א האנט, איינס־צוויי־דריי, איהר פארשטעהט, צי ניין?"...

בקיצור, אז ער האט מיר אויסגערעדט אט־א־דאס־א, בין איך געבליבען זיצען אהן לשון, ווי איינער בשעת מע קומט און מע זאגט איהם אן פלוצים א בשורה. לכתחילה איז מיר אפילו דורכגעפלויגען א מחשבה: לייזער־וואלף... צייטעל... ער האט שוין אזוינע קינדער ווי זי... נאר באלד האב איך זיך אליין אפגעשלאגען: סטייטש, אזא גליק! אזא גליק! עס וועט דאך איהר זיין גוט, ווי די גאנצע וועלט! אי טאמער איז ער נישט אזא צעווארפענער פארשוין? איז דאס היינטיגע יאהרען, פאר־קעהרט, די גרעסטע מעלה, ווי זאגט מען: א ד ם ק ר ו ב ל ע צ מ ו — אז מען איז גוט פאר יענעם, איז מען שלעכט פאר זיך. איין חסרון נור, וואס ער איז א ביסעל צו פראסטליך... נו, מילא, קאן דען איטליכער זיין א יודע־ספר? קארג פארהאן נגידים, פיינע מענטשען אין אנאטעווקע, אין מאזעפעווקע און אפילו אין יעהופעץ, וואס ווייסען נישט קיין צלם פאר קיין אלף; פון דעסטוועגען, אז ס'איז באשערט, לאם איך האבען אזא יאהר, וואס פאר א כבוד זיי האבען אויף דער וועלט, ווי אין פרק שטעהט: א ם א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — דאס הייסט, די תורה ליגט אין קאסטען און חכמה — אין קעשעני... — „נו, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס שווייגט איהר?" — וואס זאל איך שרייען, זאג איך צו איהם כלומר'שט, ווי איך קווינקעל מיך; דאס איז, רב לייזער־וואלף, פארשטעהט איהר מיך, אזא עניין, וואס מע באדארף איהם גוט באקלערען ארום און ארום; ס'איז עפים נישט קיין קאטאוועסעל, זאג איך, דאס ערשטע קינד ביי מיר! — „אדרבה, מאכט ער, ווייל ס'איז דאס ערשטע קינד ביי אייך; איהר וועט שוין, זאגט ער, נאכדעם, אם־ירצה־השם, קאנען חתונה מאכען די אנדערע טאכטער אויך, און שפעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איהר פארשטעהט, צי ניין?" — אמן, גם אתם! — זאג איך. — חתונה מאכען איז

קײן קונץ נישט, דער אױבערשטער זאָל נאָר צושיקען, זאָג איך, איטליכען באַזונדער זײן זװוג... — „נײן, מאַכט ער, נישט דאָס מײן איך, רב טביה, איך מײן עפּיס אַנדערש גאָר, װאָרום קײן נדן, ברוך־השם, פֿאַר אײער צײטלען באַדאַרפֿט איהר שױן ניט, און אױסקלײדען זי צו דער חתונה, אַלץ װאָס אַ מײדעל באַדאַרף — דאָס נעם איך אױף זיך, און אײך, זאָגט ער, װעט מסתמא דערפֿון אױך עפּיס אַרײנפֿאַלען אין בײטעל אַרײן...“ — פֿע, מאַך איך צו איהם, איהר רעדט דאָך עפּיס גאָר, איהר זאָלט מיר מוחל זײן, טאַקי װי אין יאַטקע! װאָס הײסט אין בײטעל אַרײן? פֿע! מײן צײטעל איז חלילה נישט אַזעלכע, איך זאָל זי פֿאַרקױפֿען פֿאַר געלט, פֿע־פֿע! — „אַז פֿע איז פֿע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב גע־מײנט אַדרבה װאַדרבה; נאָר אַז איהר זאָגט פֿע, לאָז זײן פֿע! אַז אײך איז ליעב, איז מיר ניחא! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זײן װאָס גיכער, איך מײן טאַקי באַלד, װי זאָגט ער, אַ ב ע ל־ה ב י ת'ט ע אין שטוב אַרײן, איהר פֿאַרשטעהט, צי נײן?“... — מהכתיתי, זאָג איך, אין מיר איז קײן מניעה; מע באַדאַרף דאָך אָבער איבעררעדען מיט מײן פּלונית'טע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכען, האָט זי די דעה, נישט קײן קלײניגקײט, װי רש"י מאַכט: ר ח ל מ ב כ ה ע ל ב נ י ה — אַ מאַמע איז אַ פֿאַקרישקע. הײנט זי אַלײן, זאָג איך, צײטעל מײן איך, באַדאַרף מען אױך אַ פֿרעג טהון, װי זאָגט מען דאָס: אַלע מחותנים האָט מען מיט־גענומען אױף דער חתונה, און דעם חתן האָט מען געלאָזט אין דער הײם... — „בלאָטע, זאָגט ער, פֿרעגען באַדאַרף מען נאָר? דערצעהלען, רב טביה, קומען אַהײם און דערצעהלען אַזױ און אַזױ, און שטעלען אַ חופּה, אַ װאָרט און צװײ און אַ מאַהריטש!“ — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, רב לײזער־װאָלף. אַ מײדעל איז נישט קײן אַלמנה חלילה. — „געװײנטליך, זאָגט ער, אַ מײדעל איז אַ מײדעל, ניט קײן אַלמנה, אָט דערפֿאַר טאַקי באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַצײטענס דערפֿון רעדען, מחמת הלבשה, פֿאַרשטעהט איהר, דאָס־יענץ־לאָקש־בוידעם־ציבעלע. און דערװײלע,

זאגט ער, לאמיר, רב טביה, נעמען צו קאפלער לחיים, הא, צי ניין?"... — מהכתיתי, זאג איך, פאר וואס ניט? וואס געהער זיך אן שלום צו מחלוקת? ווי זאגט ער: אדם איז א מענטש און בראנפען איז בראנפען. ס'איז פארהאן, זאג איך, ביי אונז א גמרא... און האק איהם אריין א גמרא, איינע און די אנדערע, א נעכטיגען טאג, פון שיר־השירים און פון חד־גדיא...

בקיצור, מיר האבען איינגענומען דעם ביטערען טראפען, ככתוב — ווי גאט האט געבאטען! די קארנאסע האט דערווייל געבראכט צו טראגען דעם סאמאוואר, און מיר האבען געמאכט צו גלעזלעך פונש, פארבראכט גאר פריינדליך, געוואונשעוועט, גע־שמועסט, געפלאפעלט אלץ פונ'ם שידוך, פון דעם און פון יענעם און ווידער א מאל פונ'ם שידוך. — איהר ווייסט דען, רב לייזער־וואלף, זאג איך, וואס פאר א בארליאנט דאס איז? — „איך ווייס, זאגט ער, גלויבט מיר, אז איך ווייס; איך זאל ניט וויסען, זאגט ער, וואלט איך גאר ניט גערעדט!" און מיר רעדען אזוי בײדע אינאיינעם. איך שריי: א בארליאנט, א די־מענט! איהר זאלט נאר וויסען, ווי אזוי זי צו שאנעווען, נישט ארויסבאווייזען דעם קצב... און ער: „האט קיין מורא ניט, רב טביה; וואס זי וועט עסען ביי מיר אין דער וואכען האט זי ביי אייך נישט געגעסען אים יום־טוב"... — עט, זאג איך, עסען איז אויך איין עסק? דער נגיד, זאג איך, עסט נישט קיין רענדלעך, דער ארעמאן עסט נישט קיין שטיינער; איהר זענט א פראסטער מענטש, זאג איך, פארשטעהט איהר ניט ווי צו שאצען איהר בריה'שאפט, איהר חלה־באקען, איהרע פיש, רב לייזער־וואלף, איהרע פיש! מע באדארף, זאג איך, האבען א זכיה... און ער ווידער: „רב טביה, איהר זענט, איהר זאלט מיר מוחל זיין, שוין אויסגעוועבט, רב טביה, איהר קענט נישט קיין מענטשען, רב טביה, איהר קענט מיך נישט!"... און איך ווידער: אויף איין וואג גאלד און אויף דער אנדערער ציטלען. הערט איהר, רב לייזער־וואלף, איהר זאלט אפילו פארמאגען אייערע, זאג איך

רי״ש אלפים, זענט איהר אויך נישט ווערטה איהר פיאטע!... און ער ווידער: „גלויבט־זשע מיר, רב טביה, איהר זענט א גרויסער נאר, חאטש איהר זענט עלטער פון מיר!״...

בקיצור, מיר האבען, אפנים, אוועקגעשריגען אט־אזוי־א א היבשע ווײלע און זענען געווארען רעכט מבוסמ׳דיג, ווארום אז איך בין געקומען אהיים, איז שוין געווען שפעטליך אין דער נאכט און די פיס זענען מיר געווען ווי געפענטעט... מײן ווײב זאל געזונט זײן האט אבער באלד דערקענט אין מיר, אז איך בין פארקנאקט, און האט מיר געגעבען א ווילדע פעטשאטעק, ווי איך בין ווערטה. — שא, בײזער זיך ניט, גאלדע! — זאג איך צו איהר גאנץ פרײליך, און עס גלוסט זיך מיר אזש געהן טאנצען. — שרײ ניט, נשמה מײנע, עס קומט אונז מזל־טוב! — „מזל־טוב? א ויסטער מזל־טוב, זאגט זי, האסט שוין פארזינדיגט די מאורע בהמה, לײזער־וואלפען זי פארקויפט?״ — נאך ערגער! — זאג איך. — „אויסגעביטען, זאגט זי, אויף איין אנדערער? אפגענארט לײזער־וואלפען, א רחמנות נעבאך?״ — נאך ערגער! — זאג איך. — „נו, רעד שוין, זאגט זי, ווערטער, קוק אן, ווי מע באדארף בײ איהם קויפען א ווארט!״ — מזל־טוב דיר, גאלדע, זאג איך נאך א מאל, מזל־טוב אונז בײדען, אונזער צײטעל איז א כלה געווארען! — „אויב אזוי, זאגט זי, ביזט דו דאך טאקי גוט פארקלאפט, גאר נישט אויף קאטאוועס, רעדסט פונ׳ם וועג! האסט, אפנים, געמאכט, זאגט זי, א רעכטע כוסה?״ — א כוסה, זאג איך, האבען מיר מיט לײזער־וואלפען געמאכט, און צו גלעזלעך פונש האבען מיר מיט לײזער־וואלפען גענומען, נאר בײ די געדאנקען, זאג איך, בין איך נאך. הנה זײ ווײסען, גאלדע ברודער, אז אונזער צײטעל איז אין א גוטער, א מזל־דיגער שעה א כלה געווארען פאר איהם אלײן, פאר לײזער־וואלפען! און איך האב איהר איבערגעגעבען די גאנצע מעשה פון אנהויב ביז׳ן סוף, ווי אזוי און וואס און ווען און פון אלץ, וואס מיר האבען גערעדט, נישט דורכגעלאזט קײן האר אפילו. — „הערסט דו, טביה, זאגט צו מיר מײן ווײב, גאט זאל

מיר טאַקי אַזוי העלפֿען וואו איך וועל מיך קעהרען און ווענדען, זאָגט זי, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס, וואָס לייזער־וואָלף האָט דיך גערופֿען, איז ניט אומזיסט. נאָר וואָס־זשע־דען? איך האָב מורא געהאַט דערפֿון צו טראַכטען, טאָמער חלילה לאָזט זיך אויס אַ בוידעם. איך דאַנק דיר, גאָטעניו, זאָגט זי, איך דאַנק דיר, האַרצעדיגער פֿאָטער געטרייער, סע זאָל טאַקי נאָר זיין אין אַ גוטער שעה, אַ מזל'דיגער, זי זאָל זיך עלטערען מיט איהם אין עושר און אין כבוד, וואָרום פֿרומע־שרה, זאָל זיין אָפּגעשיידט פֿון מיר, האָט געהאַט ביי איהם עפּיס ניט אַזאַ גוטע וועלט; זי איז, זאָל מיר מוחל זיין, נישט אָקעגען נאָכט דערמאָנענדיג, געווען אַ אידינע איין אַיינגעגעסענע, נישט געקאָנט אויסקומען מיט קיינעם, גאָר נישט דאָס, וואָס אונזער צייטעל, איהר צו לענגערע יאָהר. אַ דאַנק דיר, אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! נו, טביה, זאָגט זי, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו לעקיש איינער? באַדאַרף זיך אַ מענטש זאָר־גען? אַז ס'איז באַשערט, זאָגט זי, קומט דאָס אַליין אין שטוב אַריין"... — דאָס אוודאי, זאָג איך, ס'איז דאָך אַ בפּירוש'ער פּסוק... — „וואָס טויג מיר דיין פּסוק, זאָגט זי, מע באַדאַרף זעהן גרייטען זיך צו דער חתונה; קודם־כל אויסרעכענען, זאָגט זי, לייזער־וואָלפֿען אַ צעטעל, וואָס צייטעל באַדאַרף האָבען צו דער חתונה; מילא פֿון פּאָווילע, זאָגט זי, איז ניטאָ וואָס צו רעדען. זי האָט נאָך ניט קיין פֿאָדעם גרעט, זאָלסט זאָגען, אַ פּאָר זאָקען אָפּילו. היינט, זאָגט זי, מלבושים — איינס אַ זיידענס צו דער חופּה און איינס אַ וועלענס אויף זומער, דאָס אַנדערע אויף ווינטער, און פּלאַטיעס אַ פּאָר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאַנטלען, זאָגט זי, וויל איך, זי זאָל האָבען צוויי: איינעם אַ באַרנוס מיט קעץ אויף אין דערוואָכען, און איינעם אַ גוטען מיט שליאָמעס אויף שבת; היינט עפּיס שטיוועלער, מיט קולקעס, שטאַליקעלע, אַ גאָרסעט, הענטשקעלעך, נאָזטיכלעך, אַ זאָנטיקעל און די איבעריגע זאַכען דאַרטען, וואָס אַ מיידעל באַדאַרף האָבען היינטיגע צייטען..." — ווי קומט דאָס צו דיר, זאָג איך, גאָלדע סערדצע, דו

זאָלסט גאָר װיסען פֿון אַזעלכע שמאַכטעליאַקעס? — „װאָס איז? — זאָגט זי. — איך בין גישט געװען צװישען מענטשען? צי איך האָב אפשר ניט געזעהען בײ אונז אין כתרילעװקע, װי אַזױ מע געהט אַנגעטהאָן בײ לײטען? דו, זאָגט זי, לאָז מ י ד, איך װעל שױן אַלײן מיט איהם אַלסדינג רעדען; לײזער־װאָלף, זאָגט זי, איז, נישקשה, אַ איד אַ נגיד, ער װעט מסתמא אַלײן אױך ניט װעלען, אַז די גאַנצע װעלט זאָל האָבען מיט איהם צו טהון; אַז מען עסט חזיר, לאָז חאָטש רינען איבער דער באָרד“...

בקיצור, מיר האָבען אַזױ אָװעקגערעדט ביז׳ן װײסען טאָג אַרײן. — נעם צענויף, זאָג איך, מײן װײב, דאָס ביסעל קעז און פּוטער און לאָם איך פֿאָהרען דערװײל קײן בױבעריק; עס איז טאַקי אַלסדינג שעָן און פֿײן אָרום און אַרום, נאָר דאָס געשעפֿט, זאָג איך, קאָן מען נישט פֿאַרבױגען אױף אַ זײט, װי שטעהט דאָרטען: ה נ ש מ ה ל ך — די װעלט איז אױך אַ װעלט. און גאַנץ פֿריה, בלחוד השור, עס איז נאָך געװען טונקעל, האָב איך אײנגעשפּאַנט דאָס פֿערד־און־װעגעלע און בין אָװעק קײן בױבעריק. געקומען קײן בױבעריק אױפ׳ן מאַרק — אַהאָ! (ס׳איז דען פֿאַרהאַן אַ סוד בײ אידען?) מע װײסט שױן אַלסדינג און מע שטעקט אָפּ מזל־טוב פֿון אַלע זײטען: — „מזל־טוב אײך, רב טביה, װען האָבען מיר, אם ירצה השם, אַ חתונה?“ — מיט מזל זאָלט איהר, זאָג איך, לעבען, עס קומט אױס, װי מע זאָגט: דער טאַטע איז נאָך גאָר נישט געבאָרען געװאָרען, איז שױן דער זוהן אױסגעװאַכסען אױפ׳ן דאַך... — „בלאָטע, זאָגען זײ, עס װעט אײך גאָר נישט העלפֿען, רב טביה, משקה מוזט איהר שטעלען; קײן עין־הרע אַזאַ גליק, אַ שמאַלץ־גרוב!“ — די שמאַלץ רינט אױס, זאָג איך, די גרוב בלײבט איבער. נאָר פֿון דעסטװעגען, זאָג איך, קאָן מען קײן חזיר ניט זײן און פֿון חברה ניט אָפּשטעהן. אָט פֿאַרטיג איך מיך אָפּ מיט אַלע מײנע יעהופּעצער בעלי־בתים, זאָג איך, װעט זײן אַ גלעזעל משקה און פֿאַרבײסען, חי־געלעבט און אײן עק, דאָס הײסט: צ ה ל ה ו ש מ ח ה — חוליע קבצן!...

בקיצור, אפגעפּארטיגט זיך מיט מיין מסחר, גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו ביסלעך לחיים, צוגעווינשעוועט זיך איינס דעם אַנדערען, ווי עס געהער צו זיין, און איך האָב מיך אויפגעזעצט און בין אוועק אהיים לעבעדיג־פריילעך, גאר בגילופין. פאהרענדיג אַזוי אין וואלד, זומער־לעבען, די זון באַקט, נאָר פוןביידע זייטען וואלד דער שאָטען פון בוימער, דער ריח פון די סאָסנעס, מחיה־נפשות. ציה איך מיך אויס ווי א גראף אין וועגעלע, לאָז נאָר מיין חברה־מאַן די לייצעס: גייה שוין, זאָג איך צו איהם, זיי מוחל, אַליין, דער וועג דאַרף דיר שוין זיין באַקענט — און אַליין צעלאָז איך מיך אויף א קול און זינג מיר א ניגונ׳דעל. אויפ׳ן הארצען איז עפּיס יום־טוב׳דיג; עס זינגט זיך שטיקלעך פון ימים נוראים: „ויאתיו", „וכל מאמינים שהוא" און פון „הלל". איך קוק מיר אַהין אַרויף, אין הימעל אַריין, און די געדאַנקען־מחשבות פלאַנטען זיך דאָ, אויף דער ערד. השמים שמים — די הימלען זענען פאַר גאָט, והארץ — און די ערד, אַזוי טראַכט איך מיר, האָט ער אָוועקגעגעבען לבני אדם — צו די קינדער פון מענטשען, זיי זאָלען זיך שלאָגען קאָפּ אין וואַנט, זיך רייסען ווי די קעץ פאַר גרויס „ראַסקאַש", שלאָגען זיך פאַר גבאות, פאַר „ששי" און פאַר „מפטיר"... לא המתים יהללו יה, מכות פאַרשטעהען זיי, ווי מען באַדאַרף גאָט לויבען פאַר די טובות, וואָס ער טהוט מיט זיי, ואנחנו, אָבער מיר, אָרעמע לייט, איין טאָג א גוטען, אַז מיר האָבען, דאַנקען מיר און לויבען גאָט און זאָגען: אהבתי — איך האָב איהם ליעב גאָט, וואָרום ער הערט צו מיין קול און מיין געבעט, ער נויגט צו מיר זיין אויהער, בשעת אפפוני — עס רינגעלט מיך אַרום פון אַלע זייטען דלות, צרות, שלעק־פּורעניות׳ען: דאָס פאַלט א בהמה אין מיטען העלען טאָג, דאָס טראַגט אַז דער גוטער יאָהר א קרוב א שלים־מזל, א מין מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ, נעמט צו דאָס לעצטע חיות, און איך מיין שוין בחפזי: איין עק, די וועלט איז שוין געפאַלען, כל האדם כוזב — ניטאָ קיין אמת

אויף דער וועלט. וואס טהוט גאט? שיקט ער אריין לייזער־וואלפען א מחשבה, ער זאל נעמען מיין ציטלען ווי זי שטעהט און געהט, דערום זאג איך צוויי מאל א ו ד ד — איך וועל דיך לויבען, גאטעניו, וואס דו האסט זיך ארומגעקוקט אויף טביה'ן און געקומען מיר צו הילף, איך זאל האבען חאטש א שטיקעל נחת פון מיין קינד, אז איך וועל קומען צו איהר צוגאסט, אם ירצה השם, זי טרעפען א בעל־הבית'טע אויף אלעם גרייטען, פולע שאפעס מיט גרעט, פולע שפיזארנים מיט פסח'יגער שמאלץ און מיט איינגעמאכטס, פולע שטייגען מיט עופות, גענז און קאטשקעס... פלוצים צעלאזט זיך דאס פערדעל מיינס אראפ־א־בארג, און איידער איך הויב אויף דעם קאפ א קוק טהון, וואו איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט אלע לעדיגע טעפלעך און קריגלעך, און דאס וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות, מיט ליידען ארויסגעקראטשקעט זיך, און אויפגעשטאנען א צעבראכענער, א צעהרג'עטער, לאז איך אוים מיין ביטער הארץ צום פערדעל. איינגעזונקען זאלסט דו ווערען! ווער האט דיך געבעטען, שלים־מזל, באווייזען א בריה'שאפט, אז דו קאנסט לויפען בארג־אראפ? האסט דאך מיך שיער, זאג איך, אומגליקליך געמאכט, דו אשמדאי! און איך האב איהם איינגעטהיילט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין. מיין בחור האט, אפנים, אליין פארשטאנען, אז ער האט דא פארשטיעפט א מיאוסע מעשה, געשטאנען אראפגעלאזט די מארדע, חאטש מעלק איהם אוים. — חאפט דיך דער וואטענמאכער. — זאג איך צו איהם און מאך צורעכט דאס וועגעלע, נעם צענויף די כלים און הלך לעולמו — פאהר ווייטער. נישט קיין גוטער סימן, זאג איך צו זיך אליין; איך האב מורא, צי עס האט זיך נישט געטראפען אין דערהיים עפים א נייער אומגליק?...

כך הוה. איך פאהר־אפ נאך א ווערסט צוויי, שוין נים ווייט פון דערהיים, דערזעה איך אין מיטען שליאך געהט גלייך אקעגען מיר א מענטש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה. איך פאהר־צו נעהענטער, קוק מיך איין: צייטעל!... איך וויים נישט פאר וואס,

נאר עס האט זיך מיר אפגעריסען אין הארצען, אז איך האב זי דערזעהען. איך שפּרינג אראפּ פונ'ם וואגען: ציימעל, ס'איז דו? וואס טהוסט דו דא? פאלט זי מיר ניט אויפ'ן האלז מיט א געוויין? גאט איז מיט דיר, זאג איך, טאכטער מיינע, וואס וויינסט דו? — „אוי, זאגט זי, טאטע, טאטע!"... און באוואשט זיך מיט טרערען. עס איז מיר פינסטער געווארען אין די אויגען און פאר־קלעהמט ביי'ם הארצען. — וואס איז דיר, טאכטער, זאג מיר, וואס איז דיר געשעהען? — זאג איך צו איהר און נעם זי ארום, גלעט זי, האלז זי, קוש זי, און זי אין איין קול: — „טאטע, טאטע, האר־ציגער, געטרייער, זאגט זי, דעם דריטען טאג א שטיקעל ברויט, האב רחמנות, זאגט זי, אויף מיינע יונגע יאהר!"... און פארגעהט זיך פאר געוויין, קאן מעהר קיין ווארט נישט אויסרעדען. אז אך און וועה איז מיר, טראכט איך, איך שטוים מיך שוין, וואס דא איז! דער רוח האט מיך אוועקגעטראגען קיין בויבעריק! — וואס באדארף מען וויינען, זאג איך צו איהר און גלעט זי ביי'ם קאפּ, נארעלע, וואס באדארף מען וויינען? ממה־נפשך, זאג איך, ניין איז ניין, מע וועט דיר מיט גוואלד חלילה קיינער נישט אנהענגען א לונג און לעבער אויף דער נאז. מיר האבען, זאג איך, געמיינט דיין טובה טאקי, געוואלט ווי צום בעסטען. אלא ס'איז דיר ניט צום הארצען, וואס זאל מען טהון? מסתמא, זאג איך, איז ניט באשערט... — „א דאנק דיר, זאגט זי, טאטע, לאנג לעבען זאלסט דו", — און פאלט מיר ווידער אויפ'ן האלז און הויבט ווידער אן צו קושען מיך און וויינען, גיסען מיט טרערען. — אבער לאז שוין זיין נענוג געוויינט, זאג איך, ה כ ל ה ב ל — קרעפּלעך עסען קאן אויך נמאס ווערען; קריך, זאג איך, אין וואגען אריין און לאמיר פאהרען אהיים, די מאמע, זאג איך, וועט דארטען איבערטראכטען מי יודע וואס!

בקיצור, מיר האבען זיך ביידע אריינגעזעצט אין וואגען אריין, און איך האב אנגעהויבען איינצושטילען זי מיט רעד, אהין, אהער. די מעשה דערפון, זאג איך, איז דאך אזוי; מיר האבען, זאג איך,

דערבײַ חלילה קײן שום שלעכטע מחשבה נישט געהאַט; גאָט איז יודע דעם אמת, מיר האָבען געוואָלט, ווי זאָגט ער, לעת־צרה באַוואָהרענען אַ קינד; אַ, עס לאָזט זיך נישט, מסתמא, זאָג איך, הײסט גאָט אַזוי; נישט באַשערט, זאָג איך, דיר, טאַכטער מײנע, קומען אויפ׳ן גרײטען, ווערען אַ בעל־הבית׳טע אויף אַלדאָס גוטס, און אונז אַ שטיקעל נחת דערלעבען, זאָג איך, אויף די עלטערע יאָהרען, פאַר אונזער האָרעוואַניע, זאָג איך, טאָג ווי נאַכט אין דער טאַטשקע אײנגעשפּאַנט, קײן גוטע מינוט, נאָר דלות, נאָר דחקות, גאָר שלים־שלים־מזל אַרום און אַרום!... „אוי, טאַטע, זאָגט זי צו מיר ווידער מיט אַ געוויין, איך וועל מיך שטעלען, זאָגט זי, פאַר אַ דיענסט, לײהם וועל איך טראָגען, ערד וועל איך גראָבען!“... — וואָס ווײנסט דו, נאַריש מײדעל, זאָג איך צו איהר, איך זאָג דיר דען עפּיס, נאַרעלע? צי איך האָב טענות צו דיר? גלאַט, זאָג איך, ס׳איז ביטער און פינסטער, רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ, שמועס איך מיך אויס מיט איהם, מיט׳ן רבונו של עולם, ווי אַזוי ער פיהרט מיט מיר; ער איז, זאָג איך, אײן אב־הרחמן, האָט רחמנות אויף מיר, פײנט זיך אויס קעגען מיר, זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעד, זאָג איך, רעכענט זיך, ווי מיט אַ טאַטען, און געה שרײַ חי־וקיים! נאָר מסתמא, זאָג איך, באַדאַרף אַזוי צו זײַן; ער איז אויבען, אין דער הויך, זאָג איך, און מיר זענען דאָ, אין דער ערד, טיעף, טיעף אין דער ערד, מוזען מיר זאָגען, אַז ער איז גערעכט און זײַן משפּט איז גערעכט. ווּאָרום אַז מיר זאָלען וועלען שמועסען טאַקי דאָס אײגענע ווידער צוריק, בין איך דען נישט קײן גרויסער נאַר? וואָס שרײַ איך? וואָס פּילדער איך? וואָס הײסט, זאָג איך, איך, קלײן ווערעמעל, וואָס פּויזשע אַרום דאָ אויף דער ערד, וואָס אַ מינדעסט ווינטעלע, אַז גאָט וויל נאָר, מאַכט פון מיר אַ תל־עולם אין אײן כהרף־עין, שטעל איך מיך אַרויס מיט מײַן נאַרישען שכל און וויל איהם זאָגען דעות, ווי אַזוי צו פיהרען דאָס וועלטעל זײַנס? מסתמא, אַז ער הײסט אַזוי, באַדאַרף זײַן אַזוי, וואָס העלפט דאָ טענות? פערציג טעג, זאָג איך, אַזוי שטעהט

געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פערציג טעג פאר דעם, איידער דאס קינד ווערד באשאפען ביי דער מוטער אין בויך, קומט א מלאך און שרייט אוים: בת פלוני לפלוני, לאז טביה׳ם טאכטער נעמען געציל בן זרח׳ן, און לייזער־וואלף דער קצב לאז מוחל זיין פאהרען ערגיץ אנדערש זוכען זיך זיין גלייכען, זיינס וועט איהם נישט אנטלויפען, און דיר, זאג איך, לאז גאט צושיקען דיין זיווג, נאר עפים א רעכטס, און וואס צום גיכסטען. אמן, כן יהי רצון — זאג איך, די מאמע זאל חאטש אזוי ניט שרייען, איך וועל שוין פון איהר חאפען א גוטען פסק!...

בקיצור, מיר זענען געקומען אהיים, אויסגעשפאנט דאס פערדעל און אוועקגעזעצט זיך ביי דער שטוב אויפ׳ן גראז עפים צו־טראכטען איין עצה, אויסקלערען פאר מיין ווייב א מעשה פון טויזענד־איין־נאכט, אבי ארוים פון א צרה. פארנאכטליך, די זון זעצט זיך; זומער־לעבען, די זשאבעס פון דערוויטען קוואקען; דאס פערדעל, געפענטעט אויף צוויי פים, שטשיפעט גראז; די בהמה׳לעך, נאר־וואס געקומען פון דער טשערעדע, שטעהען איבער די ציבערס און ווארטען, מען זאל זיי אויסמעלקען; ארום און ארום דאס גראז שמעקט — נאר א גן־עדן! איך זיץ מיר אזוי און באטראכט דאס אלסדינג און קלער מיר בשעת־מעשה, ווי קלוג דער רבונו של עולם האט דאס באשאפען דאס וועלטעל זיינס, אזוי אז איטליכם באשעפעניש, פונ׳ם מענטשען ביז להבדיל א בהמה, זאל זיך פארדיענען זיין ברויט — אומזיסט איז נישטא! דו, בהמה, ווילסט זיך פרעסען — געה מעלק זיך, געב מילך, זיי מפרנס א איד מיט ווייב און קינדערלעך! דו, פערדעל, ווילסט קייען — לויף אלע מאל הין און צוריק מיט די טעפלעך קיין בויבעריק! און דעם־גלייכען דו, מענטש, להבדיל, ווילסט א שטיקעל ברויט — געה הארעווע, מעלק די בהמות, טראג זיך מיט די קריגלעך, שלאג פוטער, מאך קעז, שפאן דאס פערדעל און שלעפ זיך אלע פריהמארגען קיין בויבעריק אויף די דאטשעס, נויג זיך און בוק זיך צו די יעהופעצער נבירים, שמייכעל צו זיי, חנפה זיי, קריך זיי איטליכען באזונדער

אין דער נשמה אריין, געב אכטונג, זיי זאלען זיין צופריעדען, חלילה נישט אנריהרען זיי אין כבוד!... אי, בלייבט דאך א קשיא: מ ה נ ש ת נ ה? — וואו שטעהט דאס געשריבען, אז טביה באדארף הארעווען פון זייערטוועגען, אויפשטעהן גאנץ פריה, ווען גאט אליין שלאפט נאך, וואס איז? בכדי זיי זאלען האבען פונקט צו דער קאווע א פריש שטיקעל קעז און פוטער? וואו שטעהט דאס געשריבען, אז איך בין מחויב אויסגעריסען ווערען צוליעב א שיטערען קרופניק, א קאליש מיט גרויפען, און זיי, די יעהופעצער נגידים, באדארפען אויסרוהען די ביינער אויף די דאטשעס, נישט טהון קיין האנט אין קאלט וואסער און עסען דוקא געבראטענע קאטשקעלעך, און דוקא גוטע קנישעס, מלינצים מיט ווערטוטען? בין איך דען נישט אזא איד, ווי זיי? וואלט דען נישט געווען קיין יושר, כלעבען, אז טביה זאל זיך אוועקזעצען חאטש איין זומער אויף א דאטשע? אי, וואו וועט מ'ין נעמען קעז און פוטער? ווער וועט מעלקען די בהמות? טאקי זיי, די יעהופעצער סטיקראטען מיין איך... און איך צעלאך מיך אליין פון אזא משוגענעם געדאנק, ווי זאגט די וועלט א ווערטעל: אז גאט זאל הארכען די נארנים, וואלט די וועלט געהאט איין אנדער פנים... — „א גוטען אבענד, רב טביה!“ — הער איך עמיצער רופט מיך אן ביי'ם נאמען. איך דרעה מיך ארום, איך טהו א קוק — א באקאנטער: מ א ט ע ל ק א מ ז ו י ל, א שניידער־יונג פון אנאטעווקע. — ברוך הבא, זאג איך, סקאצעל קומט, מען זאל דערמאנען משיח'ן, זיץ, מאטעל, אויף גאטס ערד, זאג איך, ווי קומסט דו פלוצים אהער? — „ווי איך קום? מיט די פיס“. — מאכט ער צו מיר און זעצט זיך אוועק נעבען מיר אויפ'ן גראז און קוקט אהין, וואו מיינע מיידלעך דרעהען זיך ארום מיט די טעפלעך און מיט די קריגלעך. — „איך קלויב מיך שוין לאנג צו אייך, רב טביה, מאכט ער צו מיר, נאר איך האב אלץ קיין צייט ניט; איין שטיקעל ארבייט ארויסגעלאזט, דאס אנדערע גענומען. איך בין מיר היינט אליין פאר זיך א שניידער. ארבייט איז פארהאן, ברוך־השם, גענוג,

אַלע שנײַדערס זענען פאַרוואָרפען מיט אַרבייט. ס'איז ביי אונז משך אַ זומער פון חתונות: בערעל פאַנפאַטש מאַכט חתונה; יוסעל שייגעץ מאַכט חתונה; מענדעל זאַאיקע מאַכט חתונה; יענקעל פיסקאַטש מאַכט חתונה; משה גאַרגעל מאַכט חתונה; מאיר קראַפעווע מאַכט חתונה; חיים לאַשעק מאַכט חתונה; און אפילו טריהובעכע די אלמנה מאַכט אויך חתונה!“— די גאַנצע וועלט, זאָג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך איינער האַלט נאָך נישט דערביי; מסתמא בין איך נישט ווערטה ביי גאָט... — „ניין, מאַכט ער צו מיר און קוקט אַהין, וואו די מיידלעך זענען, איהר האָט אַ טעות, רב טביה; איהר זאָלט וועלען, וואָלט איהר אויך געהאַלטען איצט ביי חתונה מאַכען, עס ווענדט זיך נאָר אָן אייך“... — דהיינו, זאָג איך, וואו אַרום? אפשר מיינסט דו אַ שידוך פאַר מיין ציימלען? — „ווי געמאָסטען!“ — מאַכט ער צו מיר. — חאָטש עפּיס אַ רעכטען שידוך? — זאָג איך און טראַכט מיר בשעת־מעשה: עס וועט זיין שען, טאָמער מיינט ער לייזער־וואָלף דעם קצב!... „טשאַקענדיג און קנאַקענדיג!“ — ענט־פערט ער מיר אויף שניידער־לשון און קוקט אַלץ אַהין, וואו די מיידלעך זענען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דיינער, פרעג איך איהם, פון וואָסערע קאַנטען? אויב ער שמעקט מיט יאַטקע, זאָג איך, וויל איך גאָר נים הערען, נים זעהען! — „חס וחלילה, זאָגט ער, ער הויבט נישט אָן שמעקען מיט יאַטקע; איהר קענט איהם, רב טביה, זעהר גוט!“... איז דאָס חאָטש, זאָג איך, עפּיס אַ גלייכע זאַך? — „נאָך אַ מין גלייך, זאָגט ער, גלייך צו גלייך איז נישט גלייך; ס'איז, ווי מע זאָגט, אגיל ואשמח — צוגעשניטען און אויפגענייהט!“... ווער־זשע איז דער שידוך, זאָג איך, לאָמיר הערען? — „ווער דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אַלץ אַהין. — דער שידוך איז, פאַרשטעהט איהר מיך, רב טביה, טאָקי איך אַליין“... ווי ער האָט דאָס מיר נאָר אויסגערעדט, אַזוי בין איך אונ־טערגעשפרונגען, ווי אַ אָפּגעבריהטער, פון דער ערד, און ער נאָך מיר.

און אזוי זענען מיר געבליבען שטעהן איינער אקעגען אנדערען, אנגעדראדעלט, ווי די האהנען. צי דו ביזט משוגע געווארען, זאג איך צו איהם, צי דו ביזט גלאט אזוי אראפ פונ׳ם זינען? ביזט אליין דער שדכן, אליין דער מחותן און אליין דער חתן, דאס הייסט, א אייגענע חתונה מיט אייגענע כלי־זמר! איך האב נאך, זאג איך, אזעלכעס נישט געהערט אין ערגיץ, אז א בחור זאל זיך אליין רעדען א שידוך! — „דאס, וואס איהר זאגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, אז איך בין משוגע, לאזען אונזערע שונאים משוגע ווערען; איך בין נאך, מעגט איהר מיר גלויבען, ביי אלע געדאנקען; מע באדארף גאר ניט זיין, זאגט ער, משוגע, אז מע זאל וועלען אייער צייטלען; א סימן האט איהר, אז לייזער־וואלף, וואס איז דער גרעסטער נגיד ביי אונז אין שטאדט, האט זי געוואלט נעמען ווי זי שטעהט און געהט... איהר מיינט, ס׳איז א סוד? דאס גאנצע שטעדטעל ווייסט שוין!... און דאס, וואס איהר זאגט, אליין אהן א שדכן, איז מיר א חידוש, זאגט ער, אויף אייך; איהר זענט דאך, רב טביה, עפּיס יא א איד וואס קאטארי קיין פינגער אין מויל באדארף מען אייך נישט אריינלעגען, איהר וועט אפּבייסען... נאר וואס טויג לאנגע שמועסען? די מעשה פון דער געשיכטע, זאגט ער, איז אזוי: איך און אייער טאכטער צייטעל האבען זיך געגעבען דאס ווארט שוין לאנג, שוין העכער א יאהר, אז מיר זאלען זיך נעמען״... א מעסער אין הארצען, ווען עמיצער זעצט מיר אריין, וואלט מיר געווען א סך מעהר ניחא, ווי די דאזיגע ווערטער: ערשטענס, ווי קומט ער, מאטעל שניידער, צו טביה׳ן פאר איין איידעם? והשנית, וואס איז דאס פאר דבורים: *זיי האבען זיך געגעבען דאס ווארט, אז זיי זאלען זיך נעמען*? — נו, און וואו בין איך? — רופ איך מיך אן צו איהם. — עפּיס האב איך אויך א שטיקעל דעה צו זאגען אויף מיין קינד, צי מיך פרעגט מען שוין גאר נישט? — „חס וחלילה, מאכט ער, דערויף בין איך דאך טאקי געקומען צו אייך איבעררעדען, אזוי ווי איך האב דערהערט, אז לייזער־וואלף שדכנ׳ט זיך צו אייער

טאכטער, וואס קאטארי שוין העכער א יאהר אז איך האב זי ליעב..." — ס'א משל, זאג איך, אז טביה האט א טאכטער צייטעל, און דו הייסט מאטעל קאמזויל און ביזט א שניידער, הייגט וואס האסט דו צו איהר, דו זאלסט זי פיינד האבען?... — „ניין, מאכט ער, נישט דאס מיין איך, איך מיין גאר עפּים אנדערש, איך האב אייך געוואלט דערצעהלען, אז איך האב ליעב אייער טאכטער, און אייער טאכטער האט מיך ליעב, שוין העכער א יאהר, זיך געגעבען דאס ווארט מיר זאלען זיך נעמען, האב איך, זאגט ער, עטליכע מאל געוואלט זיין ביי אייך איבעררעדען, נאר אלץ אפּגעלעגט אויף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צענויפשלאגען עטליכע קערבלעך אויף א מאשין, און נאכדעם ערשט אויסקליידען זיך, ווי עס געהער צו זיין, ווארום א ליארע בחור'על היינטיגע צייטען האט צוויי קאס־טיומען מיט עטליכע קאמזוילען"... — טפו זאלט איהר ווערען, מאך איך צו איהם, מיט אייער קינדערשען שכל! און וואס וועט איהר טהון נאך דער חתונה — פארווארפען די צייהן אויף די בענטאנעס, צי דו וועסט האדעווען דיין ווייב מיט קאמזוילען?... — „ע, מאכט ער צו מיר, אויף אייך איז מיר, רב טביה, א חידוש, איהר זאלט אזעלכעס זאגען! איך מיין, אז איהר האט חתונה געהאט, האט איהר, דאכט מיר, קיין אייגענעם מויער נאך נישט געהאט, פון דעסטוועגען זעהט איהר דאך... ממה־נפשך, וואס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט רב ישראל... היינט בין איך דאך א שטיקעל בעל־מלאכה אויך"...

בקיצור, וואס זאל איך אייך דא לאנג מאריך זיין? ער האט מיך איבערגערעדט, ווארום — למאי זאלען מיר זיך נארען, ווי אזוי האבען אלע אידישע קינדער חתונה? אז מע זאל וועלען קוקען אויף די זאכען, וואלט אונזער גראד קיינמאל נישט באדארפט חתונה האבען... איין זאך האט מיר נאר פארדראסען און האב דאס נישט געקאנט פארשטעהן בשום־אופן: וואס הייסט, ז י י א ל י י ן האבען זיך געגעבען דאס ווארט? וואס איז דאס פאר א וועלט געווארען? א בחור באגעגענט זיך מיט א

טיידעל און זאגט צו אהר: ל א מ י ר ז י ך ג ע ב ע ן ד א ס ו ו א ר ט, א ז מ י ר ז א ל ע ן ז י ך נ ע מ ע ן!... עפּיס גלאט הפקר־ציבעלעס!... נאר אז איך האב א קוק געטהאן אויף מיין מאטלען, ווי ער שטעהט זיך אזוי, דעם קאפּ אראפּגעלאזט, ווי א זינדיגער מענטש, מיינט דאס גאנץ ערנסט, אהן שום חכמות דערביי צו האבען, האב איך מיך מיישב געווען: לאמיר זיך נאר גוט בארעכענען טאקי דאס אייגענע וויעדער צוריק. וואס ברעקעל איך מיך אזוי און וואס מאד איך דא אנשטעלען? דער גרויסער מיוחס וואס איך בין, רב צאצעלעס איין אייניקעל, צי די גוזמות נדן, וואס איך געב מיין טאכטער, צי די הלבשה איהרע, משטיינס געזאגט?... מאטעל קאמזויל איז טאקי א שניידער, ער איז אבער א גאנץ פיין בחור'על, א ארבייטס־יונג, קאן געבען א ווייב ברויט, און דערצו נאך א עהרליך יונגעל אויך, היינט וואס האב איך צו איהם? — טביה, זאג איך צו מיר אליין, מאך נישט קיין פוילע תנועות און זאג באם, ווי אין פּסוק שטעהט: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — לאז זיין מיט גליק!... יא, וואס טהוט מען אבער מיט מיין אלטער? איך וועל דאך פון איהר האבען, ווי זאגט ער, ב ס ו ס י ם ו ב ג מ ל י ם — אויף שיסעל און אויף טעלער! ווי אזוי פיהרט מען זי ארויף, אז עס זאל ביי איהר ווערען רעכט?... ווייסט דו גאר וואס, מאטעל? — רוף איך מיך אן צו מיין חתן. — דו געה דיר אהיים, איך וועל מיר דא דערווייל צורעכט מאכען אליע, וואס מע באדארף, איבערשמועסען מיט דעם, מיט יענעם, ווי אין דער מגילה שטעהט: ו ה ש ת י ה כ ד ת — אלסדינג דארף זיין באטראכט. און אם ירצה השם מארגען, אויב דו וועסט ביז דעמאלט קיין חרטה נישט האבען, וועלען מיר זיך מסתמא זעהען... — „חרטה? — מאכט ער צו מיר. — איך וועל האבען חרטה? איך זאל ניט דערלעבען אוועקגעהן פון דעם ארט, עס זאל פון מיר ווערען, זאגט ער, א שטיין, א ביין!“... — צו וואס טויג דיר נאך דאס שווערען זיך, וואס דו שווערסט זיך, זאג איך איהם, אז איך גלויב דיר אהן א שבועה? געה געזונט, זאג איך, און א גוטע

נאכט, און לאזען זיך דיר חלום'ען גוטע חלומות... און אליין לעג איך מיך אויך שלאפען, נאר עס נעמט מיך ניט קיין שלאף; דער קאפ ווערד מיר שיער ניט צעפאלען אויף שטיקלעך, טראכטענדיג אזא פלאן און אזא פלאן, ביז איך בין געפאלען אויף דעם רעכטען פלאן. וואס־זשע איז דער פלאן? אט וועט איהר הערען, ווי אזוי טביה פאלט אויף א גלייכס!

בקיצור, ארום האלבע נאכט, די גאנצע שטוב שלאפט געשמאק, דער חראפעט, דער פייפט, בין איך מיך מיישב און הויב אן צו שרייען נישט מיט מיין קול: גוואלד! גוואלד! גוואלד!... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מיין גוואלד האט זיך די גאנצע שטוב אויפגעחאפט, און פריהער פון אלעמען גאלדע. „גאט איז מיט דיר, טביה, מאכט זי צו מיר און טרייסעלט מיך, שטעה אויף, וואס איז דיר אזעלכס, וואס גוואלדעוועסט דו?"... איך עפען אויף די אויגען, קוק מיך ארום כלומר'שט אויף אלע זייטען און רוף זיך אן מיט א ציטערניש: — וואו איז זי ערגיץ? — „ווער איז? וועמען זוכסט דו?" — פרומע־שרה'ן, זאג איך, פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס איז דא נאר־וואס געשטאנען... — „דו רעדסט פון היטץ, מאכט צו מיר מיין ווייב, גאט איז מיט דיר, טביה! פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס, זאל זיין אפגעשיידט, איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט". — איך ווייס, זאג איך, אז זי איז געשטארבען, נאר זי איז אבער פארט געווען נאר־וואס, אט־דא ביי מיין בעט געשטאנען, זי האט מיך אנגענומען, זאג איך, ביי'ם גארגעל, מיך געוואלט ווארגען!... — „גאט איז מיט דיר, טביה, וואס פלאפעלסט דו? — מאכט צו מיר מיין ווייב. — עס האט זיך דיר געקעהרט חלום'ען א חלום; שפיי אוים דריי מאל און דערצעהל מיר וואס האט זיך דיר גע'חלומ'ט, וועל איך דיר אויסלעגען צו גוטען". — לאנג לעבען זאלסט דו, גאלדע, מאך איך צו איהר, וואס דו האסט מיך אויפגעמונטערט, ווען ניט, וואלט איך פאר שרעק געקלאפירט אויפ'ן ארט. געב מיר, זאג איך, א טרונק וואסער, וועל איך דיר דערצעהלען דעם חלום, וואס האט זיך מיר גע'חלומ'ט.

נאָר בעטען װעל איך דיך, גאָלדע, זאָלסט זיך נישט שרעקען און נישט איבערקלערען חלילה גאָט װײסט װאָס, װאָרום אין די הײליגע ספרים בײ אונז שטעהט געשריבען, אַז נאָר דרײ חלקים פון אַ חלום קאָן אַמאָל מקוים װערען, און דאָס איבעריגע איז בלאָטע, שקרים וכזבים, נישט געשטױגען, נישט געפלױגען... קודם־כל, זאָג איך, האָט זיך מיר גע'חלומ'ט, אַז ס'איז בײ אונז אַ שמחה; איך װײס נישט, צי אַ קנס־מאָל, צי אַ חתונה. מענטשען אַ סך, אידען און װײבער, דער רב און דער שוחט, הײנט כלי־זמר... דערװײל עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַרײן דײן באָבע צײטעל עליו השלום... מײן װײב האָט דערהערט די באָבע צײטעל, איז זי שױן געװאָרען טױדט װי די װאַנט און רופט זיך אָן צו מיר: „װי אַזױ איז זי אױפ'ן פּנים און װאָס איז זי געגאַנגען אָנגעטהאָן?“ — אַ פּנים האָט זי, זאָג איך, אױף אַלע אונזערע שונאים, געל אַזױ װי װאַכס, און אָנגעטהאָן, געװײנטליך, אין װײסען, אין תכריכים... „מזל־טוב!“ — מאַכט צו מיר די באָבע צײטעל. — איך האָב נחת, װאָס איהר האָט אױסגעקליבען פאַר אײער צײטלען, װאָס זי טראָגט מײן נאָמען, אַזאַ פײנעם חתן, אַ לײטישען; ער הײסט מאָטעל קאַמזױל, נאָך מײן פעטער מרדכי, און חאָטש ער איז אַ שנײדער, פון דעסט־װעגען איז ער זעהר אַ עהרליך קינד...“ — „פון װאַנען, רופט זיך אָן גאָלדע, האָט זיך צו אונז גענומען אַ שנײדער? אין אונזער משפּחה, זאָגט זי, זענען פאַרהאַן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־אידען, און גלאַט אַזױ אָרעמע לײט, נאָר נישט, חלילה, קײן שנײדערס און נישט קײן שוסטערס“... — שלאָג זשע מיך נישט איבער, גאָלדע, זאָג איך צו איהר, מסתמא װײסט דײן באָבע צײטעל בעסער פון דיר... אַז איך האָב דערהערט פון דער באָבע צײטעל אַזאַ מין מזל־טוב, רוף איך מיך אָן צו איהר: װאָס זאָגט איהר עפּיס, באָבעניו, אַז צײטעל'ס חתן הײסט מאָטעל און ער איז אַ שנײדער, אַז בסך־הכל הײסט ער לײזער־װאָלף און ער איז נאָר אַ קצב?... — „נײן, רופט זיך אָן די באָבע צײטעל נאָך אַ מאָל, נײן, טביה, דײן צײטעל'ס חתן הײסט טאַקי נאָר מאָטעל, ער איז אַ שנײדער, און מיט איהם

וועט זי זיך עלטערען, אם־ירצה־השם, אין עושר און אין כבוד"... רעכט, באבעניו, זאג איך צו איהר נאך א מאל, וואס־זשע טהוט מען מיט לייזער־וואלפ'ען? סטייטש, איך האב דאך איהם ערשט נעכ־טען געגעבען דאס ווארט!... — איך האב נאר אויסגערעדט די דאזיגע ווערטער, איך טהו א קוק — נישטא די באבע צייטעל! אויף איהר ארט איז אויסגעוואכסען פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס און מאכט צו מיר כהאי לישנא: „רב טביה! איך האב אייך געהאלטען תמיד פאר א עהרליכען, פאר א אידען מיט תורה, סטייטש, ווי קומט דאס, איהר זאלט טהון אזא זאך, איהר זאלט וועלען, אז אייער טאכטער זאל מיך ירש'ענען, זיצען אין מיין שטוב, האלטען מיינע שליסעל, אנטהון מיין מאנטעל, טראגען מיינע ציערונג, מיינע פערעל?"... וואס בין איך שולדיג, מאך איך צו איהר, אייער לייזער־וואלף האט אזוי געוואלט... „לייזער־וואלף? — מאכט זי צו מיר. — לייזער־וואלף וועט האבען א וויסטען סוף, און אייער צייטעל... א רחמנות נעבאך, רב טביה, אויף אייער טאכטער; מעהר ווי דריי וואכען וועט זי מיט איהם נישט לעבען; און אז עס וועט אויסגעהן די דריי וואכען, וועל איך קומען צו איהר ביי נאכט און וועל זי אננעמען ביי'ם האלז אט־אזוי־א..." און מיט די ווערטער, זאג איך, האט מיך פרומע־שרה אנגענומען ביי'ם גארגעל און האט מיך אנגעהויבען צו ווארגען אזוי, אז ווען ניט דו זאלסט מיך געוועז אויפוועקען, וואלט איך שוין איצטער אנגע־שפארט ווייט־ווייט!... — „טפו־טפו־טפו! — מאכט צו מיר מיין ווייב און שפייעט אוים דריי מאל דריי. — אין טייך זאל דאס פאלען, אין דער ערד זאל דאס זינקען, אויף בוידעמס זאל דאס קלעטערען, אין וואלד זאל דאס רוהען, נאר אונז און אונזערע קינדער זאל דאס נים שאדען! א בייזער, א וויסטער, א פינסטערער חלום אויף דעם קעב'ס קאפ און אויף זיינע הענט און פיס! לאז ער זיין די כפרה פאר מאטעל קאמזויל'ס מינדסטען נאגעל, האטש ער איז א שניידער, ווארום אז ער הייסט נאך מיין פעטער מרדכי, איז ער געווים נישט קיין געבארענער שניידער, און מסתמא אז די באבע עליו השלום

איז זיך מטריח פון יענער וועלט קומען אהער צו אפגעבען מזל־טוב, באדארפען מיר זאגען, סע זאל זיין אין א גוטער שעה א מזל'דיגער, אמן סלה!"...

בקיצור, וואס זאל איך אייך לאנג מאריך זיין? איך בין געווען שטארקער פון אייזען, אז איך האב יענע נאכט אויסגע־האלטען און בין נישט צעזעצט און צעשפרונגען געווארען, ליגענדיג אונטער דער קאלדרע, פאר געלעכטער... ב ר ו ך ש ל א ע ש נ י א ש ה — א אידינע בלייבט א אידינע... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מארגען איז געווען ביי אונז דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם די חתונה, אויף גמרא־לשון: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א, און דאס פאר־פאלק, ברוך־השם, לעבט זיך גאנץ צו־פריעדען: ער איז זיך א שניידער, געהט ארום אין בויבעריק פון איין דאטשע אין דער אנדערער אננעמען ארבייט, און זי טאג ווי נאכט אין דער יאר, קאכט און באקט און וואשט און שמירט און טראגט וואסער, קוים־קוים דאס שטיקעל ברויט אין שטוב; איך זאל איהר ניט ברענגען א מאל א ביסעל מילכיגס, א מאל עטליכע גראשענס, וואלט געווען גאר נישט גוט — און רעד מיט איהר, זאגט זי, אז ס'איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, אבי, זאגט זי, איהר מאטעל זאל איהר זיין געזונט.— נו, געהט טענה'ט מיט היינטיגע קינדער! עס קומט אויס, ווי איך האב אייך געזאגט פונ'ם אנהויב: ב נ י ם ג ד ל ת י ו ר ו מ מ ת י — הארעווע פון קינדער'ס וועגען, שלאג זיך קאפ אין וואנט, ו ה ם פ ש ע ו ב י — זאגען זיי, אז זיי פארשטעהען בעסער. ניין, זאגט אייך וואס איהר ווילט, היינטיגע קינדער זענען צו קלוג! נאר מיר דאכט, אז איך האב אייך היינט אנגעדולט א קאפ מעהר ווי אלע מאל. האט מיר קיין פאראיבעל ניט, זייט מיר געזונט און האט אייך א גוטען תמיד!

האָדעל

געשריבען אין יאהר 1904.

האָדעל

— איהר חידוש'ט זיך, פּאַני שלום־עליכם, אויף טביה'ן, וואָס מע זעהט איהם נישט? ער האָט זיך, זאָגט איהר, שטאַרק א רוק געטהאָן, מיט א מאָל, זאָגט איהר, גרוי געוואָרען? ער־ער־ער! ווען איהר זאָלט וויסען מיט וואָס פאַר צרות, מיט וואָס פאַר וועה־טיגען אַט דער טביה טראָגט זיך אַרום! ווי אַזוי שטעהט דאָרט ביי אונז געשריבען: א ד ם י ס ו ד ו מ ע פ ר ו ס ו פ ו ל ע פ ר — א מענטש איז שוואַכער פון א פליעג און שטאַרקער פון אייזען... טאַקי נאַר א באַשרייבונג מיט מיר! וואו ערגיץ א שלאַק, א צרה, איין אַנשיקעניש — מיך אויסמיידען טאָר עס נישט. פון וואַנען נעמט זיך עס, ווייסט איהר ניט? אפשר דערפון, וואָס בטבע בין איך א פּתי יאַמין, וואָס גלויבט איטליכען אויף נאַמנות? טביה פאַרגעסט, וואָס אונזערע חכמים האָבען אונז אַנגעזאָגט טויזענד מאָל: כ ב ד ה ו ו ח ש ד ה ו; בלשון אשכנז הייסט עס: „נע וויר סאָבאַקי"... נאַר וואָס זאָל איך טהון, פרעג איך אייך, אַז ס'איז ביי מיר פאַרט אַזאַ טבע? איך בין, ווי איהר ווייסט, א גרויסער בעל־בטחון און האָב צו דעם וואָס לעבט אייביג קיינמאָל קיין טענות נישט. ווי אַזוי ער פיהרט, אַזוי איז גוט. וואָרום פּרובט זיך, אַדרבה, פאַרקעהרט, האָט יאַ טענות, וועט זיך אייך עפּיס העלפען? אַז ווי באַלד מיר זאָגען אין די סליחות: ה נ ש מ ה ל ך ו ה ג ו ף ש ל ך , — הייסט וואָס ווייסט א מענטש און וואָס האָט ער פאַר א ווערדע? שטענדיג טענה איך אָבער מיט איהר, מיט מיינער הייסט דאָס: „גאָלדע, זאָג איך, דו זינדיגסט! פאַרהאָן, זאָג איך, ביי אונז א מדרש..." „וואָס מיר מדרש, זאָגט זי, מיר האָבען, זאָגט זי, א טאָכטער אויף

חתונה צו מאַכען; און נאָך דער טאָכטער, קיין עין־הרע, געהען נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי — נאָך דריי, קיין בייז אויג זאָל ניט שאַדען!"... — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאָטע, גאָלדע! אונזערע חכמים, זאָג איך, האָבען דאָס אויך באַוואָהרענט; ס'איז פּאַרהאָן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מדרש..." לאָזט זי זיך ניט רעדען: „טעכטער, זאָגט זי, דערוואַכסענע, זענען אַליין אַ גוטער מדרש"... און געהט טענה'ט מיט אַ אידינע!

הקיצור, פון דעם זעהט איהר אַרויס, אַז ס'איז פּאַרהאָן, ס'איז דאָ, קיין עין־הרע, ביי מיר סחורה אויף אויפצוקלויבען, און דוקא פיינע סחורה, ניט צו פאַרזינדיגען, איינע שענער פון דער אַנדערער. ס'איז ניט שייך, אַז איך אַליין זאָל לויבען מיינע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַסאַוויצעס!" און ועל־כולם די עלטערע, האָדעל רופט מען זי, די אַנדערע פון צייטלען, די וואָס האָט זיך פאַרקאָכט, אויב איהר געדענקט, אין'ם חיוט; איז זי שען, זאָג איך אייך, די אַנדערע טאָכטער מיינע, האָדעל מיין איך, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טאַקי ווי אין דער הייליגער מגילה שטעהט געשריבען: כ י ט ו ב ת מ ר א ה ה י א — שיינט ווי אַ שטיק גאָלד! און צו די צרות באַדאַרף זי נאָך האָבען אַ קאָפּ אויך, שרייבט און לייענט אידיש און רוסיש, און ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי, ווי האַלעשקעס. וועט איהר דאָך פרעגען אַ קשיא: וואָס פאַר אַ מחותן איז טביה'ס טאָכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע איהרער האַנדעלט גאָר מיט קעז און מיט פּוטער? הערסט דו, אַט דאָס פרעג איך דאָך ביי זיי, ביי די פיינע בחורים הייסט עס, וואָס קיין הויזען, איך בעט איבער אייער כבוד, איז נישטאָ, און שטודירען גלוסט זיך זיי, ווי מיר זאָגען אין דער הגדה: כ ו ל נ ו ח כ מ י ם — אַלע ווילען לערנען, כ ו ל נ ו נ ב ו נ י ם — אַלע ווילען שטודירען. פרעגט זיי: וואָס שטודירען? ווער שטודירען? זאָלען אַזוי ציעגען וויסען אין פרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בסך־הכל לאָזט מען זיי דאָך גאָר ניט צו, ווי זאָגט ער: א ל ת ש ל ח י ד ך — אַ

קאטע פון דער פוטער!... זאלט איהר זעהען פון דעסטוועגען, ווי מע לערענט! און ווער? בעל־מלאכה'שע קינדער. פון שניידערס, פון שוסטערס, גאט זאל מיר אזוי העלפען בכל אשר אפנה! מע לאזט זיך אוועק קיין יעהופעץ, אדער קיין אדעס, מע וואלגערט זיך אוים אויף אלע בוידעמס, עסען עסט מען מכות מיט בכורות, און פארבייסען פארבייסט מען מיט קדחת, גאנצע חדשים דורכאיינאנד קוקט מען נישט אן קיין שטיקעל פלייש אין די אויגען, מע לעגט זיך צענויף זעכס פארשווינדלעד אויף איין בולקע מיט א הערינג און ו ש מ ח ת ב ח ג ד — הוליע קבצן!...

בקיצור, האט זיך איינער פון דער „חברה" פארהאקט אין אונזער ווינקעל, עפיס א שלים־מזל, נישט ווייט פון דאנען, איך האב געקענט דעם טאטען זיינעם, ער איז געווען א פאפיראסניק און א קבצן, לאז ער מיר מוחל זיין, אין זיעבען פאלעס. מילא, בין איך אייך דערויף נישט אויסען, ווארום אז דעם תנא רב יוחנן הסנדלר איז אנגעשטאנען צו נייהען שטיוועל, מעג איהם שוין, דאכט זיך, אנשטעהן צו האבען א טאטען, וואס דרעהט פאפיראסען. פארדריסען פארדריסט מיך נאר איין זאך: למאי זאל זיך א קבצן גלוסטען לערנען, שטודירען? פראוודא, דער גוטער יאהר האט איהם נישט גענומען, ער האט א גוט קעפעל, גאר א גוט קעפעל. פערטשיק הייסט ער, דער שלים־מזל, האבען מיר איבערגעלעגט אויף אידיש: פעפערעל. ער זעהט טאקי אויס ווי א פעפערעל. איהר זאלט אנקוקען — א וועווריקעל, א קליינס, א שווארץ, א פארזעהעניש, נאר ס'איז פול, מלא וגדוש, און א מויל — אש להבה, שוועבעל און פעך.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, איך פאהר איינמאל אהיים פון בויבעריק, אפגעזעצט דאס ביסעל סחורה, א גאנצען טראנספארט, קעז און פוטער און סמעטענע און שאר ירקות. זיץ איך פארטראכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימעל־זאכען, פון דעם, פון יענעם, און פון די יעהופעצער נגידים, וואס עס געהט זיי, קיין עין־הרע, אזוי גוט, און פון טביה'ן דעם שלים־מזל מיט

זיין פערדעל, וואס ווערען כל ימיו פארשוואַרצט, וכדומה נאָך אַזעלכע ענינים. זומער, די זון באַקט, די פליעגען בייסען, און די וועלט אַרום און אַרום איז מחיה, גרויס, אַפען, האַטש הויב זיך אויף און פליה, האַטש ציה זיך אויס און שווים!...

דערווייל, איך טהו אַ קוק — אַ בחור'על שפּאַנט זיך מיט די רגלים איבער'ן זאַמד, האַלט אַ פּעקעל אונטער'ן אָרעם און שוויצט, פּאַכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן רב יאַקעל בן פּלעקעל! — זאָג איך צו איהם. — זעץ דיך אויף, הער נאַר, וועל איך דיך אַ ביסעל אונטערפיהרען, איך פאָהר במילא לעדיג. ווי שטעהט דאָרטען, זאָג איך, ביי אונז געשריבען: „דיין חבר'ס אייזעל אַז דו באַגעגענסט, איז עזוב תעזוב — דאַרפסט איהם נישט פּאַרלאַזען, היינט לא כל־שכן אַ מענטש"... לאַכט ער, דער שלים־מזל, און לאָזט זיך דוקא לאַנג נישט בעטען און קריכט איין וועגעלע אַריין. „פון וואַנען, זאָג איך, שפּאַנט דאָס, למשל, אַ בחור'על?" „פון יעהופּעץ". „וואָס האָט, זאָג איך, אַזאַ בחור'על, ווי דו, צו טהון אין יעהופּעץ?" „אַזאַ בחור'על, ווי איך, זאָגט ער, גיט אָפּ אַקזאַמענט". „אויף וואָס, זאָג איך, שטודירערט אַזאַ בחור'על, ווי דו?" „אַזאַ בחור'על, ווי איך, זאָגט ער, ווייסט נאָך אַליין נים אויף וואָס ער שטודירערט". „אם כן, זאָג איך, וואָס־זשע דולט זיך אַזאַ בחור'על, ווי דו, אומזיסט דעם קאָפּ?" „זאָרגט זיך נישט, רב טביה, אַזאַ בחור'על, ווי איך, זאָגט ער, ווייסט שוין, וואָס ער האָט צו טהון". „זאָג מיר נאַר, זאָג איך, ווי באַלד, אַז איך בין דיר שוין יאַ באַקאַנט, טאַ ווער ביזט דו, למשל?" „ווער איך בין? איך בין, זאָגט ער, אַ מענטש". „איך זעה, זאָג איך, אַז נישט קיין פערד; איך מיין וועמענס ביזט דו?" „וועמענס, זאָגט ער, זאָל איך זיין? איך בין גאָט'ס". „איך ווייס, זאָג איך, אַז גאָט'ס; עס שטעהט, זאָג איך, ביי אונז געשריבען: כל החיה וכל הבהמה. איך מיין, זאָג איך, פון וואַנען שטאַמסט דו, ציי ביזט דו אַ אונזעריגער, ציי אפשר פון דער ליטא?" „שטאַמען, זאָגט ער, שטאַם איך פון אדם הראשונ'ען און אַליין בין איך, זאָגט

ער, אַ היגער, איהר קענט מיך". „ווער זשע, זאָג איך, איז דעו־
טאטע דיינער? לאָמיר שוין הערען!" „מיין טאטע, זאָגט ער,
האט געהייסען פּערטשיק". „טפו זאָלסט דו ווערען! האָסט דו,
זאָג איך, באַדאַרפט אַזוי לאַנג מוטשען? ביזט דו, הייסט דאָס,
פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק'ס אַ זוהנדעל?" „בין איך, זאָגט
ער, פּערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק'ס אַ זוהנדעל". „און שטודיערסט,
זאָג איך, אין די קלאַסען?" „און שטודיער, זאָגט ער, אין די קלאַ־
סען". „נו־נו, מהכתיתי, זאָג איך, אדם אַ מענטש, צפּור אַ פויגעל,
קאַטשקע רוק זיך. זאָג זשע מיר, זאָג איך, תכשיט מיינער, פון
וואָס, למשל, לעבסט דו, אַשטייגער?" „פון דעם, זאָגט ער, וואָס
איך עס". „אַהאַ, זאָג איך, גאַנץ גוט; וואָס־זשע, זאָג איך, עסט
דו?" „אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס מע גיט מיר". „איך פאַרשטעה,
זאָג איך, ביזט נישט קיין איבערקלויבער: אַז ס'איז דאָ וואָס צו
עסען, עסט דו, און אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו עסען, פאַרבייסט דו
מיט אַ ליפּ און לעגסט זיך שלאָפען אַ ניכטערער. נאָר וואָס דען,
זאָג איך, ס'איז אַלסדינג כדאי, אַבי שטודיערען אין די קלאַסען,
זאָג איך; גלייכסט זיך, זאָג איך, צו די יעהופּעצער נגידים, ווי
אין פּסוק שטעהט: כולם אהובים, כולם ברורים"...
אַזוי זאָג איך צו איהם מיט אַ פּסוק און מיט אַ מדרש, ווי טביה
קאָן. מיינט איהר דאָך, אַז ער שווייגט מיר אָפּ, פּערטשיק הייסט
ער? „ניט דערלעבען, זאָגט ער, וועלען די נגידים, אַז איך זאָל
זיך צו זיי גלייכען! איך האָב זיי, זאָגט ער, אין דער ערד!"
„ביזט מיר עפּיס שטאַרק, זאָג איך, אויפגעטראָגען, זאָג איך, אויף
די נגידים? איך האָב מורא, זאָג איך, אויב זיי האָבען זיך ניט
צעטיילט, זאָג איך, מיט דיין טאַטענ'ס ירושה". „זאָלט איהר
טאַקי ווייסען, זאָגט ער, אַז איך און איהר און מיר אַלע, קאָן זיין,
האָבען אַ גרויסען חלק ביי זיי אין דער ירושה"... „ווייסט דו וואָס,
זאָג איך, לאָזען שוין דיינע שונאים רעדען פאַר דיר. איך זעה
אַרויס, זאָג איך, נאָר איין זאַך, אַז דו ביזט אַ יונגעל נישט קיין
פאַרפאַלענער און די צונג באַדאַרף מען דיר נישט פּיקען; אויב

דו ווערסט, זאג איך, האבען צייט, קאנסט דו זיך אריינכאפען צו מיר היינט אויף דער נאכט, וועלען מיר א ביסעל שמועסען, און טאקי, בדרך הליכה, חאפען מיט אונז א וועטשערע"...

אודאי האט זיך מיינער נישט געלאזט איבער'חזר'ען די ווערטער און איז געקומען צו גאסט, געטראפען אקוראט צום סמיטשיק. בשעת דער בארשט איז געשטאנען אויפ'ן טיש און די מילכיגע קנישעס אין אויווען האבען זיך נאך געפרעגעלט. „דו האסט, זאג איך צו איהם, א לעבעדיגע שוויעגער; קאנסט זיך, זאג איך, געהן וואשען, און אז ניט, קאנסט דו, זאג איך, עסען אומגעוואשען, איך בין ניט גאט'ס סטראפטשע, זאג איך, מיך וועט מען אויף יענער וועלט פאר דיר ניט שמייסען". אזוי שמועס איך מיך אוים מיט איהם, און פיהל, אז עס ציהט מיך עפים צו דעם דאזיגען מענטשעל. וואס — ווייס איך אליין ניט, נאר עס ציהט; איך האב ליעב, פארשטעהט איהר, א מענטשען, וואס מע קאן מיט איהם רעדען א ווארט; א מאל א פסוק, א מאל א מדרש, א מאל א שטיקעל חקירה אין הימעל-זאכען, דאס, יענץ, לאקש, בוידעם, ציבעלע. אט אזא מענטש איז טביה. פון יענער צייט אן האט מיין בחור אנגעהויבען אריינקומען צו מיר כמעט אלע טאג. אפגעפארטיגט זיך מיט די „שטונדען", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אפרוהען און א ביסעל פארברענגען. מאהלט אייך, אז אך און וועה איז געווען צו איהם מיט זיינע שטונדען אינאיינעם, אז בסך-הכל, דארפט איהר וויסען, ביי אונז דער גרעסטער נגיד איז געוואוינט צו צאהלען גאנצע ח"י גילדוינים, אי דאס, זאל דער לעהרער איהם העלפען לייענען דעפעשען, שרייבען אדרייסים און טאקי פאלגען א גאנג אויך, פאר וואס נישט? א בפירוש'ער פסוק: ב כ ל ל ב ב ך ו ב כ ל נ פ ש ך — עסט דו ברויט, דארפסט דו וויסען פאר וואס. א שטיקעל גליק חאטש, וואס געגעסען האט ער, אייגענטליך, ביי מיר, און דערפאר האט ער אונטערגעקנעלט מיט מיינע טעכטער, ווי זאגט ער: ע י ן ת ח ת ע י ן — א פאטש פאר א פאטש; און אט אזוי איז ער געווארען ביי אונז אין שטוב א גאנצער בן-בית.

די קינדער האָבען איהם אונטערגעטראָגען אַ גלעזעל מילך, און מיין אַלטע האָט אַכטונג געגעבען, ער זאָל האָבען אַ העמד אויפ׳ן לייב מיט אַ פּאָר זאָקען גאַנצע — און טאַקי דעמאָלט האָבען מיר דאָס איהם געקרוינט מיט׳ן נאָמען „פּעפּערעל״, איבערגעמאַכט, הייסט דאָס, אויף אידיש פון פּערטשיק, און מע קאָן זאָגען, אַז מיר האָבען איהם אַלע ליעב געקריגען עפּיס גאָר ווי איין אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דאַרפט איהר וויסען, דוקא נישקשה פון אַ מענטשעל, אַ פּשוט׳ער, אַ פּראָסטער חי־וקיים הייסט דאָס, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס — הפקר ציבעלעס...

פאַר איין זאַך נאָר האָב איך איהם פיינט געהאַט: פאַר זיין פאַרפאַלען ווערען. פּלוצים פּלעגט ער זיך אויפהויבען, אַוועקגעהן, און ו ה י ל ד א י נ נ ו — נישטאָ פּעפּערעל! „וואו ביזט דו געווען, מיין טייערער שפּיעל־פויגעל?״ שווייגט ווי אַ פיש... איך ווייס נישט, ווי אַזוי איהר — איך האָב פיינט אַ מענטשען מיט סודות; איך האָב ליעב, ווי זאָגט ער: ו י ד ב ר — גערעדט און ו י א מ ר — געזאָגט. דערפאַר האָט ער אָבער אַ מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז מ י ב א ש ו מ י ב מ י ם — פאַר פייער און פאַר וואַסער. אַ פּיסק — ניט געראַכט זאָל ער ווערען! רעדט על ה׳ ועל משיחו, און אויף „ננתקה״... און דער עיקר טאַקי — אויף „ננתקה״... מיט פּלאַנען אַלץ אַזעלכע ווילדע, קרומע, משוגע׳נע גענג, עפּיס אַלסדינג לאַקירדע, פאַפּעריק, מיט די פיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אויס, נאָך זיין משוגע׳נעם, פאַרקעהר־טען שכל, איז אַפּגעפּרעגט, און אַ קבצן איז, פאַרקעהרט, אַ גאַנצער צימעס, און ווער שמועסט אַ בעל־מלאכה — דער איז גאָר דאָס אויבערשטע פונ׳ם שטויסעל, טייערער פון חרוסת, מחמת יגיע כפּיך, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגען, זאָג איך, צו געלט, זאָג איך, קומט דאָס נישט?״ ווערד ער מלא כעס און וויל מיר איינדרינגען, אַז געלט איז אַ שחיטה פאַר דער וועלט; פון געלט, זאָגט ער, נעמען זיך אַלע פאַלשקייטען אויף דער וועלט, און אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס סע טהוט זיך אויף דער וועלט, טהוט

זיך עס נישט על־פּי יושר. און ער ברענגט מיר צעהנטויזענד ראיות און משלים, וואָס קלעפּען זיך ביי מיר, ווי אַיין אַרבעס צו דער וואַנט... „קומט אויס, נאָך דיין משוגע'נעם שכל, זאָג איך, אַז דאָס, וואָס מיין בהמה מעלקט זיך, און דאָס, וואָס מיין פערדעל פאָהרט, איז אויך נישט על־פּי יושר?“... וכדומה נאָך אַזעלכע קלאָץ־קשיות פרעג איך איהם און שטעל איהם אָפּ, ווי זאָגט ער, ע ל כ ל ד ב ר י ש י ר ו ת ו ת ש ב ח ו ת — אויף יעדען טריט, ווי טביה קאָן! מיין פעפערעל אָבער קאָן אויך, נאָך אַ מין קאָנען! הלואי וואָלט ער אַזוי נישט קאָנען ווי ער קאָן! און האָט ער עפּיס אויפ'ן הארצען, אַזוי זאָגט ער דאָס אַרויס! איינמאָל זיצען מיר אַזוי פאַרנאַכט ביי מיר אויף דער פּריזבע און חקירה'ן אַלץ מכח די דאָזיגע ענינים, פילאָזאָפיע הייסט עס. רופט ער זיך אַז צו מיר, פעפּערעל הייסט עס: „איהר ווייסט, רב טביה? איהר האָט טעכטער, רב טביה, זעהר געראָטענע“. „טאַקי באמת? — זאָג איך. — אַ דאַנק דיר פאַר דער בשורה; זיי האָבען, זאָג איך, אין וועמען געראָטען צו זיין“. „איינע, זאָגט ער צו מיר ווייטער, די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, אַ בר־דעת, אַ פאַלנע מענטש“. „איך ווייס עס אָהן דיר, זאָג איך, דאָס עפּעלע, זאָג איך, פאַלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע“. אַזוי זאָג איך צו איהם, און דאָס האַרץ, געוויינטליך, וואַכסט פאַר תענוג. ווארום וואָסער פאָטער, איך בעט אייך, האָט נישט ליעב, אַז מע לויבט איהם זיינע קינדער? גייט זיי אַ נביא, אַז פון אַזאַ מין לויבעניש וועט גאָר אַרויסשפּרינגען אַ פאַרקאַכעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! איהר מעגט דאָס הארכען.

בקיצור, ויהי ערב ויהי בוקר — געוועזן איז דאָס צווישען טאָג און נאַכט, אין בויבעריק טאַקי, פאָהר איך מיר אַזוי מיט מיין וועגעלע איבער די דאַטשעס, שטעלט מיך עמיצער אָפּ. איך טהו אַ קוק — ס'איז אפרים דער שדכן. אפרים דער שדכן, דאַרפט איהר וויסען, איז זיך אַ איד אַ שדכן, ווי אַלע שדכנים, פאַרנעמט זיך, הייסט דאָס, מיט שידוכים. דערזעהט ער מיך, אפרים הייסט עס,

אין בױבעריק און שטעלט מיך אָפּ: „זײט־זשע מוחל, רב טביה, איך דאַרף אײַך עפּיס, זאָגט ער, זאָגען". „מהכתיתי, אַבי אַ גוטס", זאָג איך און שטעל־אָפּ דאָס פערדעל. „איהר האָט, זאָגט ער, רב טביה, אַ טאָכטער!" „איך האָב, זאָג איך, זיעבען, זאָלען געזונט זײַן". „איך װײס, זאָגט ער, אַז איהר האָט זיעבען, איך האָב אױך זיעבען". „האָבען מיר, זאָג איך, אײנאײנעם אַזױ גרױס װי פער־צעהן". „בקיצור, װערטלעך אױף אַ זײט, זאָגט ער; די מעשה, רב טביה, דערפון, זאָגט ער, איז אַזױ: איך בין דאָ, װי אײַך איז ידוע, אַ איד אַ שדכן, האָב איך, זאָגט ער, פאַר אײַך אַ חתן. נאָר אַ חתן — פון חתנלאַנד אַ חתן, טאַקי פּערווע שבפּערווע!" „דהײנו, זאָג איך, װאָס װערד אָנגערופען בײ אײַך אַ חתן פון חתנ־לאַנד, פּערווע שבפּערווע? אױב, זאָג איך, אַ חײט, אָדער אַ סנדלר, אָדער אַ מלמד, מעג ער, זאָג איך, זיצען דאָרט, און איך, זאָג איך, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד — מײַן גלײַכען װעל איך מיר געפינען, מ מ ק ו ם א ח ר, װי דער מדרש, זאָג איך, זאָגט..." „ע, זאָגט ער, רב טביה, איהר הױבט שױן אָן מיט אײַערע מדרשים? מיט אײַך, זאָגט ער, רעדען, באַדאַרף מען זיך גוט אונטערגאַרטלען! איהר פאַרשיט, זאָגט ער, די װעלט מיט מדרשים. איהר הערט בעסער אױס, זאָגט ער, װאָס פאַר אַ מין שידוך אפרים דער שדכן איז אַ בעלן אײַך פאָרצולעגען; איהר זאָלט, זאָגט ער, נאָר האָר־כען און שװײַגען". אַזױ מאַכט ער צו מיר, אפרים הײסט דאָס, און נעמט און לײענט מיר אױס אַ צעטעל — װאָס זאָל איך אײַך זאָגען? טאַקי עפּיס קפּריסין. ראשית, איז דאָס אָרט זעהר אַ שען אָרט, אַ טאַטענס אַ קינד, זאָגט ער, ניט קײן „חאָץ־דרגא". און דאָס, דאַרפט איהר װיסען, איז בײ מיר דער עיקר. װאָרום איך בין אַלײן אױך ניט אַבי װער; בײ מיר אין דער משפּחה זענען פאַרהאַן אַלערלײ, װי זאָגט ער: ע ק ו ד י ם, נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — פאַרהאַן פּראָסטע מענטשען, פאַרהאַן בעלי־מלאכות און פאַרהאַן בעלי־בתים. הײנט איז ער אַ יודע־נגן, װאָס פאַרשטעהט אין די קלײנע אותיות. און דאָס איז בײ מיר אודאי נישט פון די קלײנע

זאַבעז, וואָרום אַ גראָבען יונג האָב איך דאַך פּיינט, ווי חזיר! ביי מיר איין עס־האָרץ איז ערגער טויזענד מאָל פון אַ הולטיי; איהר מעגט אייך געהן אַהן אַ היטעל, און אפילו מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף, אַבי איהר ווייסט וואָס רש"י מאַכט, זענט איהר שוין פון מיינע לייט. אַט אַזאַ איך איז טביה... הייגט איז ער, זאָגט ער, רייך, אָנגעשטאָפּט מיט געלט, פאָהרט אַרוים, זאָגט ער, מיט אַ קאַרעטע, מיט אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, עס געהט אַזש אַ רויך!... נו, מהכתיתי, טראַכט איך מיר, דאָס איז אויך נישט פון די גרויסע חסרונות. איידער אַ קבצן, איז שוין גלייכער אַ נגיד. ווי זאָגט ער: יאה עניות א לישראל — גאָט אַליין האָט אויך פיינט אַ קבצן. אַ סימן האָט איהר, אַז גאָט זאָל ליעב האָבען אַ קבצן, וואָלט אַ קבצן קיין קבצן נישט געווען. „נו, לאָמיר הערען ווייטער", זאָג איך. „ווייטער, זאָגט ער, וויל ער מיט אייך אַ שידוך טהון, ער געהט אויס, ער חלש'ט, זאָגט ער, דאָס הייסט נישט נאָך אייך — נאָך אייער טאָכטער חלש'ט ער, ער וויל אַ שענע וויל ער"... „אַזוי? — זאָג איך. — לאָז ער זיין פאַר איהר די כפּרה. ווער, זאָג איך, איז ער, דער אַנטיק אייערער: אַ בחור? איין אַלמן? אַ גרוש? אַ שוואַרץ־יאָהר? „ער איז אַ בחור, זאָגט ער, אַ בחור, אפילו אין די יאָהרען שוין, נאָר אַ בחור". „ווי אַזוי־זשע, זאָג איך, איז דער הייליגער נאָמען זיינער?" וויל ער מיר נישט זאָגען, האָטש בראָט איהם. „ברענגט זי, זאָגט ער, צו פיהרען קיין בויבעריק, וועל איך אייך נאָכדעם, זאָגט ער, זאָגען". „וואָס הייסט, זאָג איך, איך זאָל זי ברענגען צו פיהרען? ברענגען, זאָג איך, ברענגט מען צו פיהרען אַ פערד, זאָג איך, אויפ'ן יריד, אָדער אַ בהמה צו פאַרקויפען"...

בקיצור, די שדכנים, ווייסט איהר דאָך, קאָנען איבעררעדען אַ וואַנט. ס'איז געבליבען, אַז אם ירצה השם נאָך שבת ברענג איך זי צו פיהרען קיין בויבעריק. און אַלערליי גוטע, זיסע מחשבות קומען מיר אויף די געדאַנקען, און איך שטעל מיר שוין פאָר מיין האָדלען, ווי זי פאָהרט אין אַ קאַרעטע מיט אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, און

די וועלט איז מיר מקנא, ניט אַזוי אויף דער קאַרעטע מיט די סוסים, ווי אויף די טובות, וואָס איך טהו דער וועלט דורך מיין טאָכטער די נגידית, העלף־אויס די געפאַלענע מיט אַ גמילות־חסד, וועמען אַ כף־הא׳ער, וועמען אַ פופציגער און וועמען אַ הונדערטער, ווי זאָגט איהר, יענער האָט אויך אַ נשמה... אַזוי טראַכט איך מיר, פאָהרענדיג פאַרנאַכטליך, צוריקוועגס אַהיים, און שמיים דאָס פערדעל און שמועס מיך דורך מיט דעם אויף פערדיש לשון: „ל ס ו ס ת י, זאָג איך צו דעם, וויאָ! אַנו, מאַך נאָר, זאָג איך, מיט די רגלים אַ ביסעלע גיכער, באַקומסט דו דיין פאַרציע האָבער, וואָרום א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — שטעהט ביי אונז געשריבען — אַז מע שמירט ניט, פאָהרט מען ניט“...

און ווי איך רעד מיר דאָ אַזוי מיט מיין פערדעל, זעה איך, פון וואַלד אַרויס שניידט זיך אַ פאָרעל. צוויי מענטשען, ניכר, אַ זכר מיט אַ נקבה. געהן געהען זיי נאָהענט, האַרט איינער צום אַנדערען, און מע רעדט עפּיס זעהר געשמאַק. ווער קאָן דאָס זיין פלוצים אין מיטען דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך איין דורך די פייעריגע ריטער פון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס׳איז פעפערעל! מיט וועמען־זשע געהט ער דאָס, דער שלים־מזל, אַזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיך מיט דער האַנט פון דער זון און קוק מיך איין נאָך שטאַרקער: ווער איז די נקבה׳קע? אוי! דאַכט זיך, האָדעל? יאָ, ס׳איז זי, ווי איך בין אַ איד, ס׳איז זי!... אַזוי? אַט דאָס האָט מען אַזוי געשמאַק געלערענט גראַמאַטיקעס, געלייענט ביכלעך?! אוי, טביה, ביזט דו אַ בהמה! — אַזוי טראַכט איך מיר, און שטעל־אָפּ דאָס פערדעל און רוף זיך אָן צו מיינע לייט: „אַ גוטען אָבענד אייך, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּיס מכח מלחמה? ווי קומט איהר, זאָג איך, פלוצים גאָר אַהער? אויף וועמען קוקט איהר דאָ אַרויס? אויפ׳ן נעכטיגען טאָג?“... דערהערט אַזאַ מין ברוך־הבא, איז מיין פאָרעל געבליבען שטעהן, ווי זאָגט ער, ל א ב ש מ י ם ו ל א ב א ר ץ, דאָס הייסט: נישט אַהין, נישט אַהער, מחילה צעדרעהט און רויט־

ליך אויפ'ן פנים... געשטאנען אזוי א פאר מינוט אהן ווערטער, לאזט מען אראפ די אויגען, נאכדעם הויבט מען אן קוקען אויף מיר, איך אויף זיי, זיי ביידע איינס אויף דאס אנדערע.

„נו? — זאג איך. — עפּיס באטראכט איהר מיך, זאג איך, גלייך אזוי ווי איהר האט מיך שוין לאנג נישט געזעהען. איך בין, דאכט מיר, דער אייגענער טביה, זאג איך, וואס געווען, נישט גע־מינערט א האר". אזוי מאך איך צו זיי האלב פארדראסיג און האלב אויף קאטאוועס. רופט זיך אן צו מיר די טאכטער מיינע, האדעל הייסט דאס, און ווערד נאך רויטער ווי פריהער: „טאטע, אונז קומט מזל־טוב"... „מזל־טוב אייך, זאג איך, מיט מזל זאלט איהר לעבען. וואס איז די מעשה? איהר האט געפונען, זאג איך, איין אוצר אין וואלד? צי איהר זענט נאר־וואס נצול געווארען, זאג איך, פון א גרויסער סכנה?" „אונז קומט, זאגט ער, מזל־טוב, מיר זענען חתן־כלה". „וואס הייסט, זאג איך, איהר זענט חתן־כלה?" „חתן־כלה, זאגט ער, ווייסט איהר נישט וואס הייסט? חתן־כלה הייסט, זאגט ער, איך בין איהר חתן, זי איז מיין כלה". אזוי מאכט ער צו מיר, פעפערעל הייסט דאס, און קוקט מיר דוקא גלייך אין די אויגען אריין. איך קוק איהם אבער אויך גלייך אין די אויגען אריין און מאך צו איהם: „ווען איז געווען ביי אייך, זאג איך, דאס קנס־מאל? און פאר וואס האט איהר נישט גערופען מיך אויך אויף דער שמחה? איך קעהר מיר, דאכט זיך, אן דא א שטיקעל מחותן, צי ניין?"... איהר פארשטעהט, איך לאך און ווערעם עסען מיר, טאטשען מיין לייב. נאר גאר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האט ליעב אויסהארכען ביז'ן סוף... רוף איך מיך אן צו זיי: „איך פארשטעה ניט — א שידוך אהן א שדכן, אהן תנאים?" „וואס דארפען מיר, מאכט ער, פעפערעל הייסט דאס, שדכנים? מיר זענען שוין לאנג, זאגט ער, חתן־כלה". „אזוי? גאט'ס נסים! וואס־זשע האט איהר, זאג איך, געשוויגען ביז אהער?" „וואס זאלען מיר, זאגט ער, שרייען? מיר וואלטען אייך היינט אויך נישט דערצעהלט, נאר אזוי ווי מיר האלטען אין גיכען ביי צעשיידען

זיך, איז בײַ אונז געבליבען, מיר זאָלען שטע׳ען פריהער׳ט א חופה“... דאָס האָט מיך שוין פאַרדראָסען, ווי זאָגט איהר: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — דערלאַנגט אין ביין אַריין! מילא, וואָס ער זאָגט: חתן־כלה — איז נאָך צו דערלײַדען, ווי שטעהט דאָרטען געשריבען: אַ ה ב ת י — ער וויל זי, זי וויל איהם. אָבער חופה? וואָס איז דאָס פאַר ווערטער: שטעלען אַ חופה? עפּיס תרגום־לשון!... ווײַזען ווײַזט אויס, אַז מײַן חתן האָט פאַרשטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשה אַ ביסעל מטושטש; רופט ער זיך אָן צו מיר: „פאַרשטעהט איהר, רב טביה, די מעשה דערפון איז אַזוי: איך האַלט בײַ אַפּפאָהרען פון דאַנען“. „וועז פאָהרסט דו?“ „אין גיכען“. „וואוהין, אַשטייגער?“ „דאָס קאָן איך אײַך, מאַכט ער, נישט זאָגען, ס׳איז, זאָגט ער, אַ סוד“... איהר הערט? ס׳איז אַ סוד! ווי געפעלט דאָס אײַך, אַשטייגער? קומט צו געהן אַ פעפערעל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעהעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ חתן, וויל שטעלען אַ חופה, האַלט בײַ אָוועקפאָהרען און זאָגט נית וואוהין! קאָן נית צעזעצט ווערען די גאַל? „מילא, זאָג איך צו איהם, אַ סוד איז אַ סוד; בײַ דיר איז גאַלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטעהן, ברודערעל, אָט דאָס: דו ביזט דאָך אַ מענטש, זאָג איך, פון סאַמע יושר און ביזט אײַנגעטונקען אין מענטשליכקייט פון אויבען ביז אַראָפּ, — ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פּלוצים אין מיטען דרינען צונעמען בײַ טביה׳ן אַ טאָכטער און מאַכען זי פאַר אַיין עגונה? אָט דאָס הייסט בײַ דיר יושר? מענטשליכקייט? אַ שטיקעל גליק, זאָג איך, וואָס דו האָסט מיך נישט באַ׳גנבה׳ט, אָדער אונטערגעצונדען“... „טאַטע! — זאָגט זי צו מיר, האָדעל הייסט דאָס. — דו ווייסט גאָר נית, ווי גליקליך מיר זענען, איך און ער, וואָס מיר האָבען דיר אויסגעזאָגט פונ׳ם סוד. ס׳איז בײַ אונז, זאָגט זי, אַראָפּ אַ שטיין פונ׳ם האַרצען. קום זהער, לאָמיר זיך צעקושען“. און נישט לאַנג געטראַכט, חאַפּען זיי מיך ארום ביידע, זי פון איין זייט, ער פון דער אַנדערער זייט, און מע הויבט מיך אָן קושען

און האָלזען, זיי מיך און איך זיי, און פון גרויס אימפּעט, אַפּנים, זיי ביידע צווישען זיך דאַוואי קושען זיך! אַ באַשרייבונג, זאָג איך אייך, אַ טעיאַטער מיט זיי! „טאָמער וואָלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג קושען זיך? צייט עפּיס רעדען מכח תכלית". „מכח וואָסער תכלית?" זאָגען זיי. „מכח נדן, זאָג איך, מלבושים, הוצאות־החתונה, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע"... „מיר דאַרפען נישט, זאָגען זיי, גאָר נישט ניט, נישט קיין לאָקשען, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעם". „וואָס־זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איהר יאָ?" „מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נאָר חופה וקדושין"... איהר הערט ווערטער?...

בקיצור, איך וועל אייך ניט מאריך זיין, עס האָט מיר געהאָל־פען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי — מע האָט געשטעלט אַ חופה. אַלץ הייסט אַ חופה! אודאי, וואָס זאָלט איהר קלערען, נישט אַזאַ חופה, ווי טביה'ן שטעהט אָן. אויך מיר אַ חופה!... אַ שטילע חתונה... אַך און וועה!... און דערצו איז נאָך פאַרהאַן אַ ווייב, ווי זאָגט איהר: אויף אַ מכה אַ בלאָטער. מוטשעט זי, איך זאָל איהר נאָר זאָגען, וואָס איז דאָס עפּיס אַזוי האָפּ־לאָפּ, בחפזון'דיג? נו, געהט גיט צו פאַרשטעהן אַ אידינע, אַז סע ברענט! וואָס טויג אייך, איך האָב איהר געמוזט אָפּטאָקען פון דרך־שלום וועגען אַ ליגען הגדול הגבור והנורא, אַ מעשה מיט אַ ירושה, אַ רייכע מוהמע פון יעהופּעץ, נעכטיגע טעג — אַבי זי זאָל מיך לאָזען צו־רוה. און טאַקי באותו היום, דאָס הייסט אַ פּאָר שעה נאָך דער שענער חופה, שפּאַן איך איין דאָס פערד־און־וועגעלע, און מיר זעצען זיך אויף זאָלבעדריט, דאָס הייסט: איך און זי און ער, דער געניידעם מיינער, און ה ל ד מ ש ה מ ר ד כ י — מאַרש צום באַהן קיין בויבעריק. זיצענדיג אַזוי מיט מיין פּאָר־פאָלק אין וועגעלע, האָפּ איך מיר אַ קוק מן הצד אויפ'ן דאָזיגען פּאָרעל און טראַכט מיר: וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט מיר האָבען און ווי מאָדנע שען ער פיהרט זיין וועלטעל! און וואָס פאַר מיני משונה נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך ביי איהם! אָט האָט

איהר אַיך אַ פּאָר־פּאַלק נאָר־וואָס פון דער **נאָדעל אַרויס: פאָהרט** ער אַוועק, דער גוטער יאָהר ווייסט איהם וואוהין, און זי בלייבט איבער דאָ — און מע זאָל דאָס לאָזען אפילו אַ טרער, חאָטש פון יוצא וועגען! נאָר גאָר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האָט צייט, קוקט און שווייגט, וואָס וועט דאָ זיין... זעה איך עפּיס אַ פּאָר יונגע לייטלעך, גוטע כתריליקעס, מיט אויסגעטראָטענע שטיוועל, זענען אַרויסגעקומען אויפ׳ן באַהן זיך געזעגענען מיט מיין שפּיעל־פויגעל. איינער פון זיי איז געגאַנגען עפּיס ווי אַ שייגעץ, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט׳ן העמדעל איבער די הויזען, און האָט עפּיס געשושקעט זיך מיט מיינעם שטילערהייד. „זעה נאָר, טביה, טראַכט איך מיר, צי האָסט דו זיך ניט אַריינגעחאַפּט דאָ צווישען חברה פערד־גנבים, בייטעל־שניידערס, שלעסער־ברעכער, אָדער פאַלשע מאָנעטשיקעס?“...

פאָהרענדיג צוריק מיט מיין האָדלען פון בויבעריק אַהיים, קאָן איך מיך נישט איינהאַלטען און זאָג איהר אַרויס דעם דאָזיגען געדאַנק גאַנץ אָפענטליך. צעלאַכט זי זיך און וויל מיך איינרעדען, אַז ס׳איז לויטער פיינע מענטשלעך, עהרליכע, לעצט־עהרליכע לייט, וואָס זייער גאַנץ לעבען איז נאָר פון יענעמס וועגען, זיך האָבען זיי נישט אין זינען, אפילו אין דער לינקער פּיאַטע... „אַט אַ יענער, זאָגט זי, וואָס מיט׳ן העמדעל, דער איז גאָר אַ טאַטענס אַ קינד; ער האָט, זאָגט זי, אַוועקגעוואָרפען רייכע טאַטע־מאַמע אין יעהופּעץ, וויל נישט נעמען ביי זיי קיין צעבראָכענעם גראָשען“. „אַזוי? גאָט׳ס וואונדער! — זאָג איך. — טאַקי זעהר אַ פיין בחור׳על, כלעבען! צום העמדעל, וואָס ער געהט איבער די הויזען, מיט די לאַנגע האָר, ווען גאָט העלפט איהם נאָך אַ האַרמאָניע, אָדער אַ הונט זאָל איהם נאָכלויפען פון הינטען, דעמאָלט האָט דאָס שוין גאָר דעם זיעבעטען חן!“... אַט אַזוי רעכען איך זיך אָפּ מיט איהר שוין פאַר איהם אויך, און לאָז אויס מיין גאַנץ ביטער האַרץ, הייסט דאָס, צו איהר נעבאַך... און זי? גאָר נישט! א י ן א ס ת ר מ ג ד ת — מאַכט זיך תמ׳עוואַטע. איך איהר: „פּעפּערעל“, און

זי מיר: „טובת-הכלל, ארבייטער, נעכטיגע טעג"... „וואס טויג מיר, זאג איך, אייער טובת-הכלל מיט אייער ארבייטען, אז עס געהט-צו ביי אייך בסוד? פארהאן, זאג איך, א שפריכווארט: וואו א סוד, דארט איז א גנבה... אמעהר זאג מיר גלייך, וואס איז ער געפאהרען, פעפערעל, און וואוהין?"... „אלסדינג יא, זאגט זי, נאר דאס נישט. פרעג זיך, זאגט זי, בעסער נישט נאך; גלויב מיר, זאגט זי, וועסט מיט דער צייט אליין אלסדינג וויסען. וועסט, אם ירצה השם, הערען, און אפשר אין גיכען, פיעל נייעס, פיעל גוטס!"... „אמן, הלואי, זאג איך, פון דיין מויל אין גאט'ס אויהערען. נאר אונזערע שונאים, זאג איך, זאלען אזוי וויסען פון זייער געזונט, ווי איך הויב אן צו פארשטעהן, וואס דא טהוט זיך ביי אייך און וואס באדייט די שפיעל!"... „אט דאס איז טאקי, זאגט זי, דער אומגליק, וואס דו וועסט דאס ניט פארשטעהן". „וואס-זשע, ס'איז אזוי טיעף? מיר דאכט, זאג איך, אז איך פארשטעה, מיט גאט'ס הילף, גרעסערע זאכען"... „דאס לאזט זיך נים, זאגט זי, פארשטעהן מיט'ן שכל אליין, דאס דארף מען, זאגט זי, פיהלען, פיהלען מיט'ן הארצען"... אזוי זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט עס, און דאס פנים ביי איהר בשעת-מעשה פלאמט און די אויגען ברענען. ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, די טעכטער מיינע! פארקאכען זיי זיך אין עפיס, איז מיט הארצען און מיט לייב און לעבען און מיט'ן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור וועל איך אייך דערצעהלען, עס געהט אוועק א וואך און צוויי און דריי און פיער און פינף און זעכס און זיעבען — אין קול ואין כסף — נישטא ניט קיין בריעף, ניט קיין ידיעה. „פארפאלען, זאג איך, פעפערעל!" — און חאפ א קוק אויף מיין האדלען. נעבאך קיין טראפען בלוט נישטא אין פנים. זוכט-אויף אלע מאל איין אנדער שטיקעל ארבייט אין שטוב, וויל, ווייזט אויס, פארגעסען דורך דעם די גרויסע צרות איהרע. נאר, איהר זאלט זאגען, זי זאל דאס איהם אפילו דערמאנען! שא, שטיל, גלייך ווי ס'איז גאר קיין מאל נישט געווען קיין פעפערעל אויף

דער וועלט! נאָר איין מאָל טרעפט זיך אַ מעשה, איך קום צו פאָהרען אהיים, איך זעה — מיין האָדעל איז פאַרוויינט, געהט אַרום מיט אנגעשוואָלענע אויגען. הויב איך מיך אָן צו דערפרעגען, ווער איך געוואָהר, אַז דאָ איז נישט לאַנג געווען עפּיס איינער אַ שלים־מזל מיט לאַנגע האָר און גע׳סוד׳עט זיך עפּיס מיט איהר, מיט האָדלען הייסט עס. „אהאַ! — טראַכט איך מיר. — דאָס איז יענער חברה־מאַן, וואָס האָט אָוועקגעוואָרפען רייכע טאַטע־מאַמע און האָט אַראָפּגעלאָזט דאָס העמד־על איבער די הויזען“... און נישט לאַנג געטראַכט, רוף איך אַרויס מיין האָדלען פון שטוב אין הויף אַרויס און טהו זי אַ חאַפּ גלייך אויף דער ווענטקע: „זאָג מיר נאָר, טאָכטער, האָסט שוין פון איהם אַ גרוס?“ „יאָ“. „וואו איז ער ערגיץ, דיין באַשערטער?“ „ער איז, זאָגט זי, ווייט“. „וואָס טהוט ער?“ „ער זיצט!“ „ער זיצט?“ „ער זיצט“... „וואו זיצט ער? פאַר וואָס זיצט ער?“ — שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין און שווייגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, טאָכטער מיינע, ווערליג איך פאַרשטעה, זיצט ער נישט פאַר קיין גנבה; פאַרשטעה איך ניט דעם שכל, אַז ווי באַלד קיין גנב ניט און קיין שווינדלער ניט, היינט פאַר וואָס־זשע זיצט ער, פאַר וואָסערע מעשים טובים?“... שווייגט זי — אין אסתר מגדת... האָב איך מיך מיישב געווען: זאָגסט ניט, דאַרף מען ניט; ער איז דאָך דיין שלים־מזל, ניט מיינער. אַ שענע ריינע כפּרה! נאָר אינוועניג אין האַרצען טראָג איך אַ וועהטיג, איך בין פאָרט אַ פאָטער, ווי מיר זאָגען אינ׳ם דאַווענען: כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — אַ פאָטער בלייבט אַ פאָטער.

בקיצור, געווען איז דאָס הושענא־רבה אויף דער נאַכט. יום־טוב איז ביי מיר אַ מנהג, איך רוה מיך אָפּ, און אויך דאָס פערדעל רוהט זיך ביי מיר אויס, ווי אין דער תורה שטעהט געשריבען: א ת ה — דו, ו ש ו ר ך — און דיין וויב, ו ח מ ו ר ך — און דיין פערדעל... און אַגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטאָ וואָס צו טהון: טהוט מען אַ בלאָז מיט׳ן שופר, אַזוי צעלויפען זיך אַלע

ראטשניקעס, ווי די מייז אין א הונגער, און בויבעריק ווערד א
פוסטקע. דעמאלט האב איך ליעב צו זיצען אין דערהיים, ביי זיך
אויף דער פריזבע. פאר מיר איז עס דאס בעסטע שטיקעל צייט.
די טעג זענען געשענקטע. די זון באקט שוין ניט, ווי א קאלב־
אויווען, נאר זי גלעט מיט א מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער
וואלד איז אלץ נאך גרין, די סאסנעס הערען ניט אויף צו שמעקען
מיט סמאלע, און עס דאכט זיך מיר, אז דער וואלד קוקט יום־
טוב'דיג, ווי גאט'ס א סוכה, א סוכה פון גאט. אט דא, טראכט
איך מיר, האלט גאט סוכות; דא, ניט אין שטאדט, וואו סע
טארעראמט, און מענטשען לויפען הין און הער, פינען מיט דער
נשמה, יאגען זיך נאכ'ן שטיקעל ברויט, און מע הערט נאר געלט
און געלט און געלט!... און ווער שמועסט אויף דער נאכט, הושענא־
רבה, למשל, — איז דאך גאר א גן־עדן: דעמאלט איז דער הימעל
בלוי, די שטערען פינקלען, שעמערירען, בייטען זיך, פינטלען, ווי,
להבדיל, א מענטש מיט די אויגען; און אמאל, מאכט זיך, פליהט
דורך א שטערן פייל אוים'ן בויגען, לאזט איבער נאך זיך אויף
א רגע'לע א גרינעם פאס — דאס האט זיך אראפגעלאזט א שטע־
רענדעל, געפאלען עמיצענס מזל. ווארום וויפיעל שטערען, אזוי
פיעל מזלות... אידישע מזלות... „עס זאל חאטש ניט זיין מיין
פינסטער מזל", — טראכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפ'ן
געדאנק האדעל. שוין פון עטליכע טעג, אז זי איז עפים ווי אויפ־
געמונטערט, לעבעדיגער געווארען, גאר איין אנדער פנים באקומען.
עמיצער האט איהר געבראכט א בריוועל, אפנים, פון איהם טאקי,
פון איהר שלים־מזל. ווילען ווילט זיך מיר זעהר וויסען, וואס ער
שרייבט איהר, נאר פרעגען וויל איך נישט; זי שווייגט, שווייג
איך אויך, פתח שין שא! טביה איז נישט קיין אידינע; טביה
האט צייט...

דערווייל, אזוי ווי איך טראכט פון האדלען, קומט זי אן, האדעל
הייסט עס, זעצט זיך צו נעבען מיר אויף דער פריזבע, קוקט זיך
ארום אויף אלע זייטען און רופט זיך אן צו מיר שטילערהייד:

„הערסט דו, טאַטע? איך דאַרף דיר עפּיס זאָגן: היינט געזע־גענען מיר זיך אָפּ מיט דיר... אויף שטענדיג"...

אַזוי זאָגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מע הערט, און קוקט אויף מיר מיט אַ מאָדנעם מין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איך וועל איהם אייביג נישט פאַרגעסען. און בשעת־מעשה פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „זי וויל זיך טרינקען"... וואָס איז מיר איינ־געפאַלען טרינקען? ווייל עס האָט זיך געטראָפען, ניט דאָ גע־דאַכט, אַ מעשה: אַ מיידעל נישט ווייט פון אונז האָט זיך פאַר־קאָכט אין אַ דאָרף־שייגעץ און האָט זיך צוליעב דעם דאָרף־שייגעץ... איהר ווייסט דאָך שוין וואָס. איז די מאַמע פאַר צרות קראַנק גע־וואָרען און איז געשטאָרבען, און דער טאַטע האָט זיך אויסגע־בראַכט, געוואָרען אַ קבצן. און דער דאָרף־שייגעץ האָט זיך מיישב געווען און האָט חתּלירע געהאַט פאַר איין אַנדערע. איז זי אַוועק־געגאַנגען צום טייך, דאָס מיידעל הייסט דאָס, און האָט זיך אַריינ־געוואָרפען אין וואַסער אַריין און האָט זיך דערטרונקען...

„וואָס הייסט, זאָג איך, דו געזעגענסט זיך אָפּ מיט מיר אויף שטענדיג?" — אַזוי מאַך איך צו איהר און קוק אַראָפּ, זי זאָל ניט זעהען, ווי איך בין טוידט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איך פאָהר, זאָגט זי, אַוועק, מאָרגען, זאָגט זי, גאַנץ פריה, מיר וועלען זיך שוין מעהר קיין מאָל ניט זעהען... קיין מאָל ניט"...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז מיר געוואָרען אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. דאַנקען גאָט חאָטש דערפאַר, טראַכט איך מיר, ווי זאָגט ער: גם זו לטובה — עס קאָן זיין ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט... „וואוהין, למשל, פאָהרסט דו, אויב איך האָב, זאָג איך, די זכיה צו וויסען?" „איך פאָהר, זאָגט זי, צו איהם". „צו איהם? — זאָג איך. — וואו איז ער דען אַצינ־דערט?" „לעת־עתה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר אין גיכען שיקט מען איהם אַוועק". „פאָהרסט דו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען מיט איהם?" — אַזוי זאָג איך צו איהר און מאַך זיך תמ'עוואַטע. „ניין, זאָגט זי, איך געה איהם נאָך גלייך אַהין". „אַהין? — זאָג

איך. — ווער איז געווען דער אהין? ווי אזוי הייסט דאס ארט?" „מע ווייסט נאך נישט אקוראט, זאגט זי, ווי אזוי דאס ארט הייסט, נאר ווייט איז דאס זעהר, זאגט זי, ווייט מיט סכנת־נפשות"...

אזוי זאגט זי צו מיר, הארעל הייסט עס, און עס מאהלט זיך מיר אויסעט, אז זי רעדט דאס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך ווי ער וואלט דא אפגעטהאן עפיס אזעלכס, וואס סע קומט איהם דערפאר א מעדאל פון א פוד אייזען!... וואס ענטפערט מען איהר, למשל, אויף אזא זאך? פאר אזא זאך נעמט א פאטער און בייזערט זיך אוים אויף א קינד, שענקט א פאר פעטש, אדער ער בייטעלט אוים אלע בייזע וויסטע חלומות. טביה איז אבער ניט קיין אידינע. איך געה מיט דעם גאנג, אז כעס איז עבודה־זרה. רוף איך מיך אן צו איהר מיט א פסוק, ווי געוויינטליך: „איך זעה ארוים, זאג איך, טאכטער מיינע, אז דו ביזט מקיים, ווי אין דער הייליגער תורה שטעהט געשריבען: ע ל כ ן י ע ז ב — ווארפסט אוועק, זאג איך, צוליעב א פעפערעל, טאטע־מאמע, זאג איך, און לאזט זיך אוועק אין איין ארט, וואס מע ווייסט ניט וואו, ערגיץ אין די מדבריות, אפנים, אויפ'ן פארגליווערטען ים, דארט, וואו אלכסנדר מוקדון, זאג איך, איז געפאהרען אויפ'ן אקרענט און פארבלאנזעט אויף א ווייטער וויספע, זאג איך, צווישען ווילדע מענטשען, ווי איך האב געלייענט, זאג איך, אמאל אין א מעשה־ביכעל"...

אזוי זאג איך צו איהר האלב אויף קאטאוועס און האלב מיט כעס, און דאס הארץ בשעת־מעשה וויינט. נאר טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האלט זיך איין. און זי, הארעל הייסט עס, פאלט נישט אראפ ביי זיך; ענטפערט מיר אפ על ראשון ראשון, און שטיל, נישט געהאפט, און באטראכט. טביה'ס טעכטער קאנען רעדען...

און האטש איך האלט דעם קאפ אראפ און די אויגען צו, פון דעסטוועגען דאכט זיך מיר, אז איך זעה זי, הארלען הייסט דאס, איך זעה — איהר פנים איז פונקט אזוי ווי די לבנה, בלאס און מאט, און דאס קול איהרס, מאהלט זיך מיר אוים, איז עפים ווי

פארדומפען, ציטערט... זאל איך איהר, אשטייגער, פאלען אויפ'ן האלז, בעטען, חלש'ען פאר איהר, זי זאל נישט פאהרען? ווייס איך, אז ס'איז ארויסגעוואָרפען. ימח שמם זאלען זיי ווערען, טאקי די טעכטער מיינע, — פארקאכען זיי זיך אין עמיצען, איז מיט'ן גוף און מיט דער נשמה און מיט'ן הארצען און מיט לייב און לעבען!

בקיצור, מיר זענען אפגעזעסען אזוי אויף דער פריזבע א היבשע שטיק צייט, לאז זיך אייך דאכטען, כמעט די גאנצע נאכט. מעהר געשוויגען ווי גערעדט, און דאס, וואס מיר האבען גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האלבע ווערטער... זי האט גערעדט, און איך האב גערעדט. איך פרעג זי נאר איין זאך: וואו איז דאס געהערט געוואָרען, א מיידעל זאל נעמען און חתונה האבען פאר א בחור צוליעב דעם, זי זאל איהם קאנען נאכגעהן ערגיץ אין אלדי שווארצע יאהר? ענטפערט זי מיר: „מיט א י ה ם איז אלץ איינס, אפילו אין אלדי שווארצע יאהר"... געב איך איהר, געוויינטליך, צו פארשטעהן מיט'ן שכל, ווי נאריש דאס איז. גיט זי מיר צו פארשטעהן מיט א י ה ר שכל, אז איך וועל דאס קיינמאל נים פארשטעהן. ברענג איך איהר א משל מיט א הוהן, א קוואקע, וואס האט אויסגעזעסען קאטשקעלעך. די קאטשקעלעך האבען זיך נאר אויפגעהאפט אויף די פיסלעך, האבען זיי זיך גע־לאזט אויפ'ן וואסער, און די קוואקע נעבאך קוואקעט. „וואס, זאג איך, וועסט דו זאגען, זאג איך, דערויף, טאכטער לעבען?" „וואס, זאגט זי, זאל איך דערויף זאגען? ס'איז אודאי א רחמנות, זאגט זי, אויף דער קוואקע; נאר צוליעב דעם, זאגט זי, וואס די קוואקע קוואקעט, זאלען די קאטשקעלעך נים שווימען?"... איהר פארשטעהט דבורים? טביה'ס טאכטער רעדט נישט גלאט...

און דערווייל די צייט שטעהט נישט. עס הויבט שוין אן צו שאריען אויף טאג. די אלטע אין שטוב וואָרטשעט. זי האט שוין עטליכע מאל געשיקט זאגען, אז ס'איז שוין צייט מאכען נאכט, און געזעהען, אז עס העלפט זיך נישט, האט זי ארויסגעשטעקט

דעם קאָפּ דורכ'ן פענסטער און מאַכט צו מיר, מיט אַ שענעם יבורכך, געוויינטליך: „טביה! וואָס טראַכסטו דו זיך?" „לאָז זיין שטיל, זאָג איך, גאָלדע, ווי אין פּסוק שטעהט: ל מ ה ר ג ש ו! האָסט פאַרגעסען, אַפּנים, אַז ס'איז היינט הושענא־רבה? הושענא־רבה, זאָג איך, ווערד אונז אָנגע'חתמ'עט דאָס גוטע קוויטעל, הושענא־רבה דאַרף מען זיין אויף. פאָלג מיך, גאָלדע, זאָג איך, דו נעם, זיי מוחל, צעבלאָז נאָר דעם סאַמאָוואַר, זאָג איך, און לאָז זיין טיי, און איך וועל געהן דערווייל שפּאַנען דאָס וועגעלע. מיר פאָהרען מיט האָרלען צום באַהן". און ווי דער שטייגער איז, טאָק איך איהר אָפּ אַ שפּאָגעל־נייעם ליגען, אַז האָדעל פאָהרט אַוועק קיין יעהופּעץ, און פון דאָרטען נאָך ווייטער, אַלץ מכח יענעם עסק, מכח דער ירושה הייסט דאָס, און עס קאָן געמאָהלט זיין, זאָג איך, אַז זי זאָל שוין דאָרטען בלייבען איבער'ן גאַנצען ווינטער, און אפשר איבער'ן ווינטער מיט'ן זומער מיט נאָך אַ ווינטער; לכן דאַרף מען איהר, זאָג איך, מיטגעבען צידה לדרך, אַ ביסעל גרעט, אַ קליידעל, אַ פּאָר קישענס, ציכלעך, דאָס, יענץ און שאר־ירקות.

אזוי קאָמאַנדעווע איך און זאָג אַז, ס'זאָל נישט זיין קיין גע־וויינען, ס'איז הושענא־רבה אויף דער וועלט. „הושענא־רבה, זאָג איך, טאָר מען נים וויינען, ס'איז אַ בפירוש'ער דין!" הערט מען דאָך מיך מיט'ן דין מסתמא, ווי די קאַץ, און מע וויינט דוקא יאָ, און אַז סע קומט צום געזעגענען זיך, ווערד אַ יללה, אַלע וויינען — די מאַמע, די קינדער, און טאָקי זי אַליין, האָדעל הייסט דאָס, און על כולם, אַז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאָכטער מיינע, צייטעל מיין איך (אויף יום־טוב קומט זי צו מיר מיט איהר באַ־שערטען, מיט מאָטעל קאַמזויל), האָבען זיך ביידע שוועסטער אַ וואָרף געטהאָן איינע דער אַנדערער אויפ'ן האַלז — מע האָט זיי קוים אָפּגעריסען...

נאָר איך איינער האָב מיך געהאַלטען שטאָהל און אייזען; דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — שטאָהל און אייזען; אינ־

וועניג קאכט, ווי א סאמאוואר, נאר יענעם ארויסבאווייזן — פע! טביה איז דאך נישט קיין אידינע... דעם גאנצן וועג קיין בויבעריק שווייגט מען, און אז מיר האלטן שוין נישט ווייט פון דער באהן, רוף איך מיך אן צו איהר, זי זאל מיר זאגען דאס לעצטע מאל, וואס פארט האט ער געטהאן אזעלכס, פעפערעל הייסט דאס?... „איטליכע זאך, זאג איך, באדארף דאך האבען עפיס א טעם"... ווערד זי אנגעצונדען און שווערט מיר מיט כל השבועות שבעולם, אז ער איז ריין, ווי גין־גאלד. „ער איז, זאגט זי, א מענטש, וואס קאטארי פאר זיך אהרט איהם נישט, דאס גאנצע טהועכ׳ן זיינס איז נאר, זאגט זי, יענעמ׳ס טובה, דער וועלט׳ס טובה — און דער עיקר פאר יגיע־כפים׳ניקעס, די בעלי־מלאכות" — און געהט זייט א חכם און טרעפט, וואס דאס הייסט! „זארגט ער זיך, זאג איך צו איהר, הייסט דאס, פאר דער וועלט? למאי־זשע, זאג איך, זארגט זיך נישט די וועלט פאר איהם, אז ער איז יא אזא וואוילער בחור? זאלסט איהם חאטש לאזען גרוסען, זאג איך, דעם אלכסנדר מוקדון דיינעם, זאלסט איהם זאגען, זאג איך, אז איך פארלאז מיך אויף זיין יושר, ער איז דאך א מענטש פון סאמע יושר, זאג איך, אז ער וועט מיין טאכטער מסתמא נישט פארפיהרען, און שרייבען אמאל, זאג איך, א בריוועל דעם אלטען טאטען"...

און אזוי ווי איך רעד, פאלט זי מיר נישט פלוצים אויפ׳ן האלז און הויבט נישט אן צו וויינען? „לאמיר זיך, זאגט זי, געזעגענען. זיי געזונט, טאטע, גאט ווייסט, זאגט זי, ווען מיר וועלען זיך זעהען!?"... איין עק! אט דא האב איך מיך שוין נישט געקאנט איינהאלטען... עס איז מיר געקומען אויפ׳ן געדאנק, פארשטעהט איהר, טאקי די אייגענע האדעל, בשעת זי איז נאך געווען א ברעקעל... א קינד הייסט דאס... זי געהאלטען אויף די הענט... אויף די הענט געהאלטען... האט קיין פאראיבעל נישט, פאני, וואס איך האב מיך... מעשה אידינע... איהר זאלט וויסען, הערט איהר, וואס דאס איז פאר א האדעל, דאס איז!... איהר זאלט זעהען די

בריוולעד, וואס זי שרייבט... ס׳איז א האדעל פון גאט!... זי איז
ביי מיר אט־א־דא־א, איז זי ביי מיר... טיעף, טיעף... איך קאן
עס אייך אזוי פיעל נישט ארויסגעבען... . . . .

. . . .

ווייסט איהר וואס, פאני שלום־עליכם? לאמיר בעסער רעדען
פון עפּים פרייליכערס: וואס הערט זיך עפּים מכח דער חלירע
אין אדעס?...

חוה

נעשריבען אין יאהר 1906

חַוָה

— הודו לה׳ כי טוב — ווי אזוי גאט פיהרט, אזוי איז גוט. דאס הייסט, עס באדארף זיין גוט, ווארום פרובט זייט א חכם און מאכט בעסער! אט האב איך געוואלט זיין א קלוגער, געדרעהט דעם פסוק אהער, געדרעהט דעם פסוק אהין, געזעהען, עס העלפט נישט, האב איך צוגענומען די האנט פונ׳ם הארצען און האב געזאגט צו זיך אליין: טביה, ביזט א נאר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאכען. דער אויבערשטער האט אונז גע־געבען צער־גידול־בנים, איז די טייטש: פון קינדער האט מען צרות און מע מוז דאס אננעמען פאר ליעב. אט, למשל, האט זיך מיין עלטערע טאכטער, צייטעל הייסט עס, פארקאכט אינ׳ם חייט מאטעל קאמזויל, האב איך עפּיס צו איהם? אמת, ער איז טאקי א פּראס־טער נפש, פארשטעהט נישט אזוי שטארק דריבניטשקע, די קליינע אותיות, הייסט עס, נאר וואס קאן מען טהון? די גאנצע וועלט, ווי זאגט איהר, קאן דאך ניט זיין געבילדעט! דערפאר איז ער איין ערליך מענטשעל און הארעוועט נעבאך מיט׳ן בלו־טיגען שוויים. זי האט שוין מיט איהם, איהר זאלט אנקוקען, קיין עין־הרע, א פולע שטוב מיט פופקעס, און ביידע ווערען זיי פאר־שווארצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איהר, זאגט זי, אז ס׳איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, עס קאן גאר, זאגט זי, ניט זיין בעסער. איין שטיקעל חסרון נאר, וואס ס׳איז קיין ברויט נישטא... עד כאן הקפה א׳ — דאס האט איהר אייך נומער איינס. נו, און פון דער צווייטער טאכטער, פון האדלען הייסט דאס, באדארף איך אייך ניט דערצעהלען, איהר ווייסט שוין. זי האב איך פארשפּיעלט, פארלארען אויף אייביג! גאט ווייסט,

אויב מיינע אויגען וועלען זי אמאל זעהען, סיידען אויף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואנציג יאהר... רעד איך פון איהר, פון האדלען. הייסט עס, קאן איך נאך עד־היום נישט קומען צו זיך, ס'איז איין עק פון מיין לעבען! פארגעסען, זאגט איהר? ווי קאן מען פארגעסען א לעבעדיגען מענטשען? ובפרט אזא קינד, ווי האדעל? איהר זאלט זעהען די בריוולעך, וואס זי שרייבט צו מיר, קאן מען צעגעהן. עס געהט זיי, שרייבט זי מיר, דארטען זעהר גוט. ער זיצט, און זי פארדיענט. זי וואשט גרעט און לייענט ביכלעך און זעהט זיך מיט איהם אלע וואך, און האט, זאגט זי, א האפענונג, אז עס וועט זיך דא, ביי אונז, איבערקאכען, עס וועט אויפגעהן די זון און עס וועט ווערען ליכטיג, וועט מען איהם אומקעהרען צוריק מיט נאך א סך אזעלכע, ווי ער, און דעמאלט וועלען זיי זיך ערשט, זאגט זי, נעמען צו דער רעכטער ארבייט און איבערקעהרען די וועלט מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף. נו? ווי געפעלט דאס אייך? גוט? הא?... וואס־זשע טהוט אבער דער רבונו־של־עולם? ער איז דאך, ווי זאגט איהר, איין אל רחום וחנון, זאגט ער צו מיר: „ווארט אויס, טביה, אט מאך איך אזוי, אז דו וועסט פארגעסען פון אלע דיינע צרות!“... און כך הוה, איהר מעגט דאס הארכען. קיין אנדערען וואלט איך עס ניט דערצעהלט, ווארום דער וועהטיג איז גרויס און דער בזיון איז נאך גרעסער! נאר, ווי שטעהט דארט ביי אונז געשריבען: המכסה אני מאברהם — פאר אייך איז דען פארהאן ביי מיר א סוד? וואס איך האב — דערצעהל איך אייך. נאר וואס דען? איין זאך וועל איך אייך בעטען: צווישען אונז זאל דאס בלייבען. איך זאג אייך נאך א מאל: דער וועהטיג איז גרויס, נאר דער בזיון, דער בזיון איז נאך גרעסער!

בקיצור, ווי אזוי שטעהט דארט אין פרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאט האט געוואלט א טובה טהון טביה'ן, יעהט ער און בענטשט איהם מיט זיעבען קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אלע אויסגעשפיעלטע, געראטענע, קלוגע און

שענע, פרישע, געזונטע, איך זאג אייך — סאסנעס! אוי, הלואי וואלטען זיי בעסער געווען מיאוס׳ע פאסקודניצעס, וואלט אפשר געווען בעסער פאר זיי און געזינטער פאר מיר. ווארום וואס קומט ארויס, איך בעט אייך, פון א גוט פערדעל, אז סע שטעהט אין שטאל? וואס קומט ארויס פון שענע טעכטער, אז מע ליגט פארשטעקט מיט זיי אין א העק און מע קוקט נישט אז קיין לעבעדיגען מענטשען, אחוץ אנטאן פאפערילע, דעם גוישען ראש־הקהל פון דארף, און דעם שרייבער חוועדקע גאלאגאן, א הויכער גויעץ מיט א פאטלע און מיט לאנגע שטיוועל, און דעם גלח, ימח שמו וזכרו. איך קאן נישט הערען דעם נאמען זיינעם, נישט מחמת דעם, וואס איך בין א איד און ער איז א גלח; אדרבה, מיר זענען זעהר גוט באקאנט צווישען זיך שוין א שאק מיט יאהרען, דאס הייסט, אויף קיין שמחות איינס צום אנדערען געהט מען נים, און גוט־יום־טוב בעטען אודאי נים; גארנישט, מהכתיתי, מע באגעגענט זיך, גוט־מארגען, גוט־יאהר, וואס הערט זיך עפים אויף דער וועלט? ארייגלאזען זיך מיט איהם אין ווייטע דרכים האב איך פיינט, ווארום באלד עפים, הויבט זיך אן א סדרה: אייער גאט, אונזער גאט. לאז איך מיך נים און שלאג איהם איבער מיט א גלייכווערטעל און זאג איהם, אז ס׳איז פארהאן ביי אונז א פסוק; שלאגט ער מיך איבער מסתמא און זאגט, אז א פסוק ווייסט ער גלייך מיט מיר, און אפשר נאך בעסער, און הויבט אן צו זעצען אויף אויסווענינג אונזער חומש, ווי גע־ווינטליך, א גוי: „בערעשיט בארא אלאקים“ — אלע מאל, אלע מאל דאס אייגענע. שלאג איך איהם איבער מסתמא און זאג איהם, אז ס׳איז פארהאן ביי אונז א מדרש. „א מדרש, זאגט ער, ווערד שוין אנגערופען ת ל ־ מ ו ד, און ת ל ־ מ ו ד האט ער פיינט, ווייל ת ל ־ מ ו ד איז, זאגט ער, לויטער שווינדעל“... ווער איך דאך מסתמא רעכט אין כעס און הויב איהם אן אויסצו׳לאמר׳ען וואס עס קומט מיר אויף דער צונג. מיינט איהר, אז עס אהרט איהם עפים? גארנישט; קוקט אויף מיר און לאכט, און קעמט זיך בשעת־מעשה די בארד. נישטא, הערט איהר, קיין ערגערס אויף

דער וועלט, ווי אַז איהר זידעלט אַ מענטשען, מאַכט איהם מיט דער בלאָטע גלייך, און ער שווייגט. אין אייך ווערד די גאַל צעפּיקעט, און יענער זיצט און שמייכעלט! דעמאָלט האָב איך דאָס ניט פאַרשטאַנען, נאָר אַצינד ווייס איך, וואָס דאָס שמייכעל האָט באַדייט...

בקיצור, איך קום צו פאָהרען איינמאָל אַהיים, אַרום פּאַרנאַכט־ליך שוין, באַגעגען איך דעם שרייבער חוועדקע שטעהט אין דרויסען מיט מיין חוה, די דריטע טאָכטער מיינע, די צווייטע פון האָדלען הייסט עס. מיך דערזעהען, האָט זיך מיין בחור געגעבען אַ דרעה־אויס, אַראָפּגענומען פאַר מיר דאָס היטעל און אַוועק. רוף איך מיך אָן צו מיין חוה'ן: „וואָס האָט דאָ געטהאָן חוועדקע?“ זאָגט זי: „גאָרניט“... זאָג איך: „וואָס הייסט גאָרניט?“... זאָגט זי: „מיר האָבען געשמועסט“... זאָג איך: „וואָס פאַר אַ מחותן ביזט דו מיט חוועדקען?“... זאָגט זי: „מיר זענען באַקאַנט שוין פון לאַנג“... זאָג איך: „מזל־טוב דיר מיט דיין באַקאַנטשאַפט! אַ שענער חבר חוועדקע!“... זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט איהם דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?“... זאָג איך צו איהר: „ווער ער איז, ווייס איך ניט, כ'האָב זיין יחוס־בריעף ניט געזעהען; נאָר פאַרשטעהן פאַרשטעה איך, אַז ער דאַרף שטאַמען פון סאַמע גדולים; דער טאַטע זיינער, זאָג איך, האָט געמוזט זיין אָדער אַ פּאַסטוך, אָדער אַ סטרוזש, אָדער אַזוי אַ שיכור“... רופט זי זיך אָן צו מיר, חוה הייסט עס: „וואָס זיין טאַטע איז געווען ווייס איך ניט און וויל ניט וויסען, ביי מיר זענען אַלע מענטשען גלייך; נאָר אַז ער אַליין איז אַ מענטש ניט קיין געוויינליכער — דאָס ווייס איך פאַר געוויס“... „דהיינו, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מין סאָרט מענטש איז ער? לאָם איך הערען“... „איך וואָלט דיר, זאָגט זי, געזאָגט, ווערסט דו ניט פאַרשטעהן. חוועדקע, זאָגט זי, דאָס איז דער צווייטער גאָרקי“... „דער צווייטער גאָרקי? — זאָג איך. — ווער־זשע איז געווען, זאָג איך, דער ערשטער גאָרקי?“... „גאָרקי, זאָגט זי, דאָס איז היינט כמעט דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט“... „וואו זיצט ער, זאָג איך, דער תנא דיינער, וואָס

אין זיין געשעפט און וואס פאר א דרשה האט ער גע׳דרשנ׳ט?“... מאכט זי צו מיר: „דער גארקי — דאס איז א באריהמטער שרייבער, א שריפטשטעלער, א מענטש, הייסט דאס, וואס מאכט ביכער, און א טייערער, א זעלטענער, איין עהרליכער מענטש, שטאמט אויך פון פראסטען שטאנד, נישט געלערענט אין ערגיץ, נאר פון זיך אליין... אט דאס איז זיין בילד“... אזוי מאכט זי צו מיר, חוה הייסט עס, און נעמט ארויס פון קעשענע א פארטרעטעל און ווייזט דאס מיר. „אט דאס איז ער, זאג איך, דער צדיק דיינער, רב גארקי? איך וואלט געמעגט שווערען, אז איך האב איהם ערגיץ געזעהען, זאג איך, אדער ביי דער באהן טראגען זעק, אדער אין וואלד שלעפען קלעצער“... „איז דאס ביי דיר, זאגט זי, א חסרון, זאגט זי, אז א מענטש הארעוועט מיט זיינע אייגענע הענט? דו אליין הארעוועסט דען ניט? און מיר הארעווען ניט?“ „יא, יא, זאג איך. ביזט גערעכט, זאג איך, ס׳איז א בפירוש׳ער פסוק ביי אונז: י ג י ע כ פ י ך כ י ת א כ ל — אז דו וועסט ניט הארעווען, וועסט דו ניט עסען... נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, פארשטעה איך ניט, וואס האט דא צו טהון חוועדקע? איך וואלט בעסער, זאג איך, געווען צופריעדען, ווען דו זאלסט זיין באקאנט מיט איהם פון דערווייטען; דו באדארפסט ניט פארגעסען, זאג איך, מ א י ן ב א ת ו ל א ן א ת ה ה ו ל ך — ווער ביזט דו און ווער איז ער“... מאכט זי צו מיר: „גאט האט באשאפען אלע מענטשען גלייך“... „יא, יא, זאג איך, גאט האט באשאפען אדם הראשונ׳ען נאך זיין געשטאלט; מע טאר אבער ניט פארגעסען, אז איטליכער דארף זוכען זיין גלייכען, ווי אין פסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: א י ש כ מ ת נ ת י ד ו“... „איין אנטיק! — זאגט זי צו מיר. — אויף אלסדינג האסט דו א פסוק! אפשר געפינט זיך, זאגט זי, ביי דיר א פסוק וועגען דעם, וואס מענטשען, זאגט זי, האבען גענומען און האבען זיך אליין, זאגט זי, איינגעטיילט אויף אידען און גויים, אויף בעלי־בתים און קנעכט, אויף פריצים און בעטלערס?“... „טע־טע־טע! — זאג איך. — ביזט מיר שוין, דאכט מיר, פארפאהרען, טאכ־

טער, אין אלף השישי אריין!" און איך געב איהר צו פארשטעהן, אז אזוי פיהרט זיך שוין אויף דער וועלט מששת ימי בראשית. פרעגט זי מיך: „למאי זאל זיך אזוי פיהרען אויף דער וועלט?"... זאג איך: „דערפאר, וואס אזוי האט גאט באשאפען זיין וועלט"... זאגט זי: „למאי האט גאט אזוי באשאפען זיין וועלט?"... זאג איך: „ע! אז מיר וועלען אנהויבען פרעגען קשיות — למאי אזוי און למאי אזוי, איז א י ן ל ד ב ר ס ו ף — א מעשה אהן איין עק!"... זאגט זי מיר: „דערויף האט דאך אונז גאט געגעבען א פארשטאנד, אז מיר זאלען פרעגען קשיות"... זאג איך: „ביי אונז איז פארהאן א מנהג אזעלכער, אז א הוהן, זאג איך, הויבט אן צו קרייהען ווי א האהן, זאל מען זי באלד אוועקטראגען צום שוחט, ווי מיר זאגען אין די ברכות: ה נ ו ת ן ל ש כ ו י ב י נ ה". — „טאמער וואלט אפשר גאר געווען גענוג זיך צו גארגלען דארטען? — רופט זיך אן מיין גאלדע פון שטוב ארויס. — דער בארשט, זאגט זי, שטעהט אויפ'ן טיש שוין פון א שעה, און ער זינגט גאר זמירות!"... „אט האסט דו דיר, זאג איך, די אנדערע טעג יום־טוב! ניט אומזיסט, זאג איך, האבען אונזערע חכמים געזאגט: ש ב ע ה ד ב ר י ם ב ג ו ל ם — א אידינע האט אין זיך נייען מאס רעד. מע רעדט תוד־זאכען, איז זי דא מיט איהר מילכיגען בארשט!"... רופט זיך אן צו מיר גאלדע: „דער מילכיגער בארשט, זאגט זי, איז אפשר אזא תוד־זאך, ווי אלע דיינע תוד־זאכען"... „מזל־טוב! האט איהר אייך, זאג איך, א נייעם פילאזאף, גלייך פון אונטער'ן אויווען ארויס! קארג, זאג איך, וואס די טעכטער זענען געווארען אויפגעקלערטע קעפ, האט שוין טביה'ס ווייב אויך אנגעהויבען פליהען דורכ'ן קוימען אין הימעל אריין!"... „אז ס'איז יא, זאגט זי, געקומען צו רעד הימעל, טא ליג שוין אין דער ערד!"... ווי געפעלט אייך, אשטייגער, אזא מין ברוך־הבא אויפ'ן ניכטערען הארצען?...

בקיצור, לאמיר, ווי זאגט איהר, איבערלאזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, איך מיין דעם גלח, ימח שמו וזכרו!

איינמאל פארנאכט פאהר איך מיר אהיים מיט די לעדיגע קריגלעך און האלט שוין ביי׳ם אריינפאהרען אין דארף אריין, באגעגען איך איהם פאהרען מיט זיין אייזערנער געקאוועטער בריטשקע, טרייבט אן אליין מיט זיין כבוד די פערדלעך, און די צעקעמטע בארד זיינע איז צעשמיסען פונ׳ם ווינט. „צו דיין קאפ, טראכט איך מיר, א שעה באגעגעניש!“... „א גוטען אוונד! — מאכט ער צו מיר. — האסט מיך ניט דערקענט, זאגט ער, צי וואס?“ „וועסט גיך רייך ווערען, זאג איך צו איהם און נעם אראפ דאס היטעל און וויל פאהרען ווייטער. מאכט ער צו מיר: „שטעה א ווײלע, טעוועל, וואס האסט דו קיין צייט ניט? איך דארף דיר עפּים זאגען א צוויי ווערטער“. „אד, זאג איך, אבי נאר עפּים גוטס, איז מהכתיתי, און אויב נישט, מעג דאס, זאג איך, בלייבען אויף איין אנדערש מאל“... „וואס הייסט, זאגט ער, ביי דיר איין אנדערש מאל?“... „איין אנדערש מאל, זאג איך, הייסט ביי מיר, ביז משיח וועט קומען“... „משיח, מאכט ער צו מיר, איז דאך שוין געקומען“... „דאס האב איך שוין געהערט, זאג איך, פון דיר ניט איין מאל; דו זאג מיר נאר, פאטערעל, עפּים נייעס“... „אט דאס, זאגט ער, מיין איך טאקי דיר זאגען; איך וויל מיט דיר שמועסען, זאגט ער, טאקי פון דיר אליין, דאס הייסט, פון דיין טאכטער“... דא האט מיר באלד א טיאבקע געטהאן דאס הארץ: וואס פאר א מחותן איז ער מיט מיין טאכטער? און איך רוף מיך אן צו איהם: „מיינע טעכטער, זאג איך, זענען חלילה נישט אזעלכע, וואס מע זאל דארפען פאר זיי רעדען; זיי קאנען שוין, זאג איך, אליין באשטעהן זייער שטעדטעל“... „דאס איז אבער, מאכט ער, אזא פּין ענין, וואס זי אליין קאן נישט רעדען, עס מוז רעדען איין אנדערער, מחמת דא האנדעלט זיך וועגען א תוד־זאך, זאגט ער, טאקי וועגען איהר תכלית“... „וועמען געהט עס אן, זאג איך, דער תכלית פון מיין קינד? מיר דאכט, זאג איך, אז ווי באלד מע שמועסט פון תכלית, בין איך מיין קינד א פאטער ביז הונדערט צוואנציג יאהר, צי ניין?“... „אמת, זאגט ער, דו ביזט דיין קינד

א פאטער; דו ביזט אבער, זאגט ער, אויף דיין קינד א בלינדער. דיין קינד, זאגט ער, רייסט זיך אין איין אנדער וועלט אריין, און דו פארשטעהסט זי ניט, אדער דו ווילסט זי ניט פארשטעהן"... „אויב איך פארשטעה זי ניט, זאג איך, אדער איך וויל זי ניט פארשטעהן — דאס איז איין אנדער זאך; ווענען דעם, זאג איך, קאנען מיר א ביסעל שמועסען; נאר וואס קעהר זיך דאס אן, פאטערל, מיט דיר?"... „עס קעהר זיך, זאגט ער, מיט מיר אן זעהר שטארק, זאגט ער, ווייל זי איז איצטער אין מיין רשות"... „וואס הייסט, זאג איך, זי איז אין דיין רשות?"... „דאס הייסט, זי איז איצטער אונטער מיין השגחה", מאכט ער און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און צעקעמט זיך די שענע צעלאזטע זקנה. טהו איך מסתמא א שפרונג־אונטער: „ווער? מיין קינד איז אונטער ד י י ן השגחה? מיט וואס פאר א רעכט?" — זאג איך און פיהל, אז איך הויב אן אריין אין כעס. מאכט ער צו מיר גאנץ קאלט־בלוטיג מיט א שמייכעלע: „נאר ניט געהיצט זיך, טעוועל! פאוואלי וועלען מיר, זאגט ער, די זאך זיך איבערלעגען. דו ווייסט, איך בין דיר, זאגט ער, חלילה קיין שונא נישט, האטש דו ביזט א איד; דו ווייסט, זאגט ער, אז איך האלט פון אידען, און עס טהוט מיר וועה דאס הארץ אויף זיי פאר זייער עקשנות, וואס זיי האבען זיך איינגעשפארט און ווילען ניט פארשטעהן, אז מע מיינט דאס פון זייער טובה וועגען"... „פון טובות, זאג איך, זאלסט דו מיט מיר, פאטערל, איצטער נישט רעדען, מחמת איטליכס ווארט, וואס איך הער פון דיר אצינד, איז פאר מיר א טראפען סם־המות, זאג איך, א פיסטויל אין הארצען אריין. אויב דו ביזט מיר אזא גוטער פריינד, ווי דו זאגסט, וועל איך פון דיר בעטען נאר איין טובה: מיין טאכטער זאלסט דו לאזען צו־רוה"... „ביזט א נארישער מענטש, מאכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאכטער חלילה קיין שלעכטס ניט געשעהן; עס שטעהט איהר איצטער פאר א גליק, זאגט ער; זי נעמט, זאגט ער, א חתן — אויף מיר אזא יאהר"... „אמן! — זאג איך כלומרשט מיט א געלעכטערל, און אין הארצען

ברענט א גיהנם! — ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאג איך, אויב איך בין זוכה, זאג איך, צו וויסען?"... „דו דארפסט איהם קענען, זאגט ער, ער איז זעהר א בראַווער, איין ארענטליך מענטשעל, און גאַנץ פיין געבילדעט, אפילו פון זיך אליין, און איז פארקאַכט אין דיין טאַכטער, און וויל מיט איהר חתונה האבען און קאן נישט, ווייל ער איז נישט קיין איד"... „חוועדקע!"... — טראַכט איך מיר, און עס טהוט מיר א זעץ אין קאפ אריין א מאדנע היץ, און עס באשלאגט מיך א קאלטער שווייס, קוים וואס איך זיץ איין אויפ'ן וועגעלע. נאר ארויסבאווייזען דאס פאר איהם — נישט דערלעבען וועט ער דאס! און איך נעם דאס פערדעל פאר די לייצעס, טהו דאס א שמיצעל פון אונטען גרויף, און הלך משה מרדכי — פאשאל אהן א זיי־געזונט אחיים... איך קום צו פאהרען אהיים, אי־אי־אי, איין איבערקעהרעניש! די קינדער ליגען מיט די פנים'ער אין די קישענס און וויינען, מיין גאלדע איז מעהר אויף יענער וועלט איידער אויף דער וועלט... איך זוך חוה'ן, וואו איז חוה? — נישטא חוה!... פרעגען וואו איז חוה, וויל איך נישט. איך פאר־שפאר שוין פרעגען, אז אך און וועה איז מיר! און איך פיהל דעם טעם פון חבוט־הקבר, און עס ברענט אין מיר א פייער, איך ווייס ניט אויף וועמען... איך וואלט עפיס נאר גענומען און זיך אליין אויסגעפאטשט... און איך צעשריי מיך אויף די קינדער און לאז אויס מיין ביטער הארץ צום ווייב. איך קאן מיר קיין ארט נישט געפינען. געה איך ארויס אין שטאל צום פערד, דעם געבען עסען, און טרעף דאס שטעהן אריבערגעפוציוועט מיט איין פוס אויף יענער זייט קלאַץ. חאפ איך א שטעקען און הויב דעם אן איינ־טיילען, שיילען די פעל, ברעכען די ביינער: „פארברענט זאלסט דו ווערען, שלים־מזל מיינער! זאלסט דו אזוי לעבען, ווי איך האב פון דיינעטוועגען א האבערעל אפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאן איך דיר געבען, שלעק, מיט אנגסטען, מיט מכות, מיט בכורות!"...

אזוי רעד איך צום פערדעל און באטראכט מיך אבער באלד, אז ס'איז א צער־בעלי־חיים, גאט די נשמה שולדיג, וואס האב איך

צו דעם? און איך שיט דעם אונטער א ביסעל געהאַקטע שטרוי און זאָג דעם צו, אם ירצה השם, שבת ווייזען אַ האַ אין סידור. און קום אַריין צוריק אין שטוב אַריין, באַגראָב זיך און ליג אין געהאַקטע וואונדען, און דער קאָפּ — דער קאָפּ ווערד מיר שיער צעשפּרונגען, טראַכטענדיג און קלערענדיג און לערנענדיג דעם פּשט. וואָס זאָל דאָס באַדייטען? „מ ה פּ ש ע י ו מ ה ח ט א ת י — מיט וואָס האָב איך, טביה, פאַרזינדיגט מעהר פון דער גאַנצער וועלט, וואָס מע באַשטראָפט מיך מעהר פון אַלע אידען? אוי, רבונו־של־עולם, רבונו־של־עולם! מ ה א נ ו ו מ ה ח י י נ ו — ווער בין איך אַזוינס, וואָס דו טראַגסט מיך אויפ'ן קאָפּ כסדר, האָסט מיך אין זינען און לאָזט נישט אויס וואו ערגיץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַיין אַנשיקעניש?!"...

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אַזוי, ליגענדיג אויף הייסע קויהלען, הער איך, ווי מיין ווייב נעבאַך קרעכצט, רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. „גאָלדע, זאָג איך, דו שלאָפסט?"... „ניין, זאָגט זי, וואָס איז דען?"... „גאָרנישט, זאָג איך, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסט דו, זאָג איך, איין עצה, וואָס טהוט מען?"... „פרעגסט ביי מיר, זאָגט זי, עצות, אַז אַך און וועה איז מיר? אַ קינד שטעהט אויף, זאָגט זי, אין דערפריה, אַ געזונטע, אַ שטאַרקע, טהוט זיך אָן, זאָגט זי, פאַלט מיך אַרום קושען און האַלזען און וויינען און זאָגט נישט וואָס; איך האָב געמיינט, זי איז חלילה פונ'ם זינען! פרעג איך זי: „וואָס איז דיר, טאָכטער?" זאָגט זי גאָר נישט און כאַפּט זיך אַרויס אויף אַ ווײַלע צו די בהמות און ווערד פאַרשוואונדען. איך וואַרט אַ שעה, איך וואַרט צוויי, איך וואַרט דריי — וואו איז חוה? נישטאָ חוה! רוף איך מיך אָן צו די קינדער: „אַנו, טהוט נאָר אַ שפּרונג אויף אַ מינוטקעלע צום גלח"... „פון וואַנען, זאָג איך, האָסט דו געוואוסט, גאָלדע, אַז זי איז ביי'ם גלח?"... „פון וואַנען האָב איך געוואוסט? — זאָגט זי. — אַז אַך און וועה איז מיר! וואָס איז, זאָגט זי, איך האָב קיין אויגען נים? צי איך בין איהר קיין מאַמע נים?"... „אַז דו

האסט אויגען, זאג איך, און דו ביזט איהר א מאמע, וואס־זשע האסט דו געשוויגען און האסט ניט געזאגט מיר?"... „דיר זאל איך זאגען? ווען ביזט דו אין דערהיים? — זאגט זי. — און אז איך זאג דיר, הערסט דו מיך דען? דיר אז מע זאגט, זאגט זי, ענטפערסט דו באלד מיט א פסוק; פארהאקסט דעם קאפ מיט פסוקים און דערמיט קומסט דו אפ"...

אזוי מאכט זי צו מיר, גאלדע הייסט עס, און איך הער, ווי זי וויינט אין דער פינסטער... א ביסעל איז זי גערעכט, טראכט איך מיר, ווארום וואס פארשטעהט א אידינע? און עס טהוט מיר וועה אויף איהר דאס הארץ, איך קאן נישט הערען, ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט. רוף איך מיך אן צו איהר: „זעהסט דו, גאלדע, ביזט ברוגז, זאג איך, למאי איך האב אויף אלסדינג א פסוק; איך מוז דיר דערויף אויך ענטפערען מיט א פסוק; עס שטעהט ביי אונז געשריבען, זאג איך, כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — א טאטע האט ליעב א קינד. פאר וואס שטעהט ניט, זאג איך, כ ר ח ם א ם ע ל ב נ י ם — אז א מאמע האט ליעב איהר קינד? ווייל א מאמע איז ניט קיין טאטע; א טאטע, זאג איך, קאן אנ־דערש רעדען מיט א קינד. אט וועסט דו זעהען, זאג איך, אם ירצה השם, מארגען זעה איך מיך מיט איהר"... „הלואי, זאגט זי, זאלסט דו זיך קאנען זעהען מיט איהר, און מיט איהם אויך. ער איז א מענטש, זאגט זי, ניט קיין שלעכטער, חאטש א גלח, נאר אויף א מענטשען האט ער, זאגט זי, רחמנות. דו וועסט איהם בעטען, פאלען צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האבען"... „ווער, זאג איך, דער כומר, ימח שמו?... איך זאל מיך בוקען, זאג איך, צום גלח? ביזט משוגע, זאג איך, צי חסר־דעה? אל תפתח פה לשטן, זאג איך, — ניט דערהארען וועלען דאס מיינע שונאים!"... „א! זעהסט דו? עס הויבט זיך אן, זאגט זי, מיט דיר!"... „וואס דען, זאג איך, האסט דו געמיינט? איך וועל מיך לאזען פיהרען פון א אידינע? איך וועל, זאג איך, לעבען מיט דיין ווייבערשען שכל?"... אט אין אזעלכע שמועסען נעהט אוועק

ביי אונז די נאכט. קוים דערלעבט דעם ערשטען קרעה פונ'ם האהן, הויב איך מיך אויף, דאווען־אפ, נעם מיט זיך די בייטש און לאז מיך אוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אריין. ווי זאגט איהר, א אידינע איז טאקי א אידינע, נאר וואוהין דען האב איך געזאלט געהן? אין דער ערד אריין?...

בקיצור, געקומען צו איהם אין הויף אריין, באגעגענען מיך די כלבים זיינע מיט א שענעם גוט־מארגען און ווילען מיר צו־רעכט מאכען די קאפאטע און פארזוכען די ליטקע פון מיינע אידישע פיס. צי זיי זענען עפיס גוט פאר זייערע הינטישע צייהן?... א גליק וואס כ'האב מיטגענומען די בייטש, האב איך זיי געגעבען צו פאר־שטעהן דעם פסוק ל א י ח ר ץ כ ל ב ל ש ו נ ו — נעחיי סאבאקא דאראם נע ברעשע, דאס הייסט: לאז א הונט ניט בילען אומזיסט... אויף זייער געשריי מיט מיין געפילדער איז ארויסגע־לאפען דער גלח מיט דער גלח'טע, קוים צעטריבען די פריילעכע חאליאסטרע און אריינגערופען מיך אין שטוב אריין, מיך אויפ־גענומען פאר זעהר א שענעם גאסט, געוואלט שטעלען פון מיינעט־וועגען דעם סאמאוואר. זאג איך, אז דער סאמאוואר איז לאו דוקא. איך האב מיט איהם עפיס צו רעדען, זאג איך, אונטער פיער אויגען. האט זיך דער כומר אנגעשטויסען, וואס איך מיין, האט א וואונק געטהאן צו זיין פלונית'טע, זי זאל מוחל זיין צומאכען די טהיר פון יענער זייט — און איך בין צוגעטראטען צום ענין גלייך, אהן שום הקדמות, ער זאל מיר זאגען קודם, צי גלויבט ער אין גאט?... און נאכדעם זאל ער מיר זאגען, אויב ער פיהלט דעם טעם, וואס הייסט צעשיידען א טאטען מיט א קינד, וואס מען האט דאס ליעב?... און ווייטער זאל ער מיר זאגען, וועלכס הייסט נאך זיין שכל א מצוה און וועלכס הייסט איין עבירה?... און נאך א זאך וואלט איך וועלען, ער זאל מיר קלאר מאכען: וואס פאר א פנים האט ביי איהם א מענטש, וואס האפט זיך אריין צו יענעם אין שטוב אריין און וויל מאכען איין איבערקעהרעניש, איבערשטעלען די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטען?...

אודאי בלייבט ער זיצען געפּלעפּט און מאַכט צו מיר: „טעוועל, זאָגט ער, ביזט אַ קלוגער מענטש, זאָגט ער, און נעמסט און שטעלסט אַוועק, זאָגט ער, מיט אַ מאָל אַזוי פיעל שאלות און ווילסט, זאָגט ער, איך זאָל דיר ענטפערען אין איין קלאַפּ? האָב צייט, זאָגט ער, איך וועל דיר ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון“... „ניין, זאָג איך צו איהם, דו וועסט מיר, פאַטערל געטרייהער, נישט ענטפערען דערויף קיינמאָל נישט. ווייסט דו, פאַר וואָס? וועיל אַלע דיינע מחשבות ווייס איך פון פריהער. דו ענטפער מיר, זאָג איך, בעסער דערויף: איך האָב נאָך אַ האָפּענונג צו זעהען מיין קינד צוריק, אָדער ניין?“... חאַפּט ער זיך אויף: „וואָס הייסט — צוריק? דיין טאָכטער וועט חלילה גאָרנישט געשעהען, אַדרבה!“... „איך ווייס, זאָג איך, איך ווייס, איהר ווילט זי מאַכען גליקליך! איך רעד נישט פון דעם, זאָג איך; איך וויל וויסען, וואו איז ערגיץ מיין קינד, און צי קאָן איך זיך מיט איהר זעהען?“... „אַלסדינג יאָ, מאַכט ער צו מיר, נאָר דאָס נישט“... „אַט אַזוי זשע רעד, זאָג איך, דברים ברורים, קורצע דבורים! זייט געזונט, זאָג איך, און לאָז דיר גאָט באַצאָהלען, זאָג איך, בכפל־כפלים!“...

און איך קום צו געהן אַהיים און טרעף מיין גאָלדע ליגט צעוויפּגעקוטשעבורעט, ווי אַ שוואַרצער קנויל, אין בעט און האָט שוין מעהר קיין טרערען ניט אין די אויגען. רוף איך מיך אָן צו איהר: „שטעה אויף, מיין ווייב, טהו אויס, זאָג איך, די שיך, און לאָמיר זיך אַוועקזעצען שבעה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. ד׳ נ ת ן ד׳ ל ק ח — מיר זענען נישט די ערשטע, מיר זענען נישט די לעצטע. עלעהיי, לאָז זיך אונז אויסדאַכטען, זאָג איך, אַז מיר האָבען קיינמאָל נישט געהאַט קיין חוה, אָדער לאָז זיך אונז דאַכטען, זאָג איך, עלעהיי האָדעל, וואָס איז אַוועק פון אונז הינטער די הרי־חושך, גאָט ווייסט, אויב מיר וועלען זי אַמאָל זעהען... גאָט, זאָג איך, איז איין אל רחום וחנון, ער ווייסט וואָס ער טהוט!“...

אַזוי רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ און פיהל, אַז די טרערען שטיקען מיך, שטעהען מיר, ווי אַ ביין אין האַלז. נאָר טביה איז

ניט קיין אידינע, טביה האלט זיך איין! מאהלט אייך, עס רעדט זיך נאר אזוי, ווארום, ערשטענס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאן איך זיך איינהאלטען, אז מע פארלירט לעבעדיגערהייד אזא קינד, אזא בארליאנט, וואס איז אזוי איינגעבאקען אין הארצען אי ביי מיר, אי ביי דער מוטער, כמעט מעהר ווי אלע קינדער, איך ווייס ניט פאר וואס? אפשר דערפאר, וואס זי האט קינדווייז זעהר א סך געקרענקט, איבערגעטראגען אויף זיך כל הצרות שבעולם; מיר זענען אמאל אויסגעזעסען איבער איהר גאנצע נעכט, עטליכע מאל אפגעשריגען, פשוט אפגעשריגען פונ׳ם טוידט, אפגע׳חיה׳טשעט, ווי מע חיה׳טשעט אפ א קליין צעטראטען היהנדעלע, ווארום אז גאט וויל, מאכט ער פון טוידט לעבעדיג, ווי מיר זאגען אין הלל: ל א אמות כי אחיה — אז ס׳איז ניט באשערט שטארבען, שטארבט מען ניט... און אפשר איז דאס דערפאר, וואס זי איז א גוט קינד, א געטרייעס, האט אונז פון תמיד אן ליעב געהאטביידען דאס חיות מיט דער נשמה. אי די קשיא: ווי קומט דאס, זי זאל אונז אזעלכס טהון? איז, ערשטענס, אונזער מזל אזוי. איך וויים ניט, ווי אזוי איהר — איך גלויב אין השגחה. והשנית, איז דאס א קליפה, איין אפגע־טהאנענע זאך, הערט איהר, א מין כישוף! איהר מעגט אייך לאכען פון מיר, און איך זאג אייך, אז איך בין גאר ניט אזא גראבער נאר, איך זאל גלויבען אין שרעטעלעך, לצים, דאמעוויקעס וכדומה אזעל־כע שטות׳ערייען; נאר אין כישוף, זעהט איהר, גלויב איך, ווארום וואס דען איז דאס, אז ניט קיין כשוף? אט וועט איהר הארכען ווייטער, וועט איהר אליין אויך זאגען דאס איי־גענע...

בקיצור, אז די הייליגע ספרים זאגען: בעל כרחך אתה חי — א מענטש נעמט זיך ניט אליין דאס לעבען, איז דאס נישט אומזיסט. ס׳איז גאר נישטא די מכה אויף דער וועלט, וואס זאל זיך ניט פארהיילען, און אזא צרה, וואס מע זאל זי נישט פארגע־סען. דאס הייסט, פארגעסען פארגעסט זיך נישט, נאר וואס זאל מען טהון? אדם כבהמה נדמה — א מענטש באדארף

אַרבייטען, האַרעווען, פאַרשוואַרצט און אויסגעריסען ווערען צוליעב דעם שטיקעל ברויט. מיר האָבען זיך גענומען, וואָס טויג אייך, אַלע צו דער אַרבייט, מיין ווייב און קינדער צו די קריגלעך, איך צום פערד־און־וועגעלע, און עולם כמנהגו — די וועלט בלייבט ניט שטעהן. אנגעזאָגט האָב איך אין שטוב, אַז חוה לא יזכר ולא יפקד — נישטאָ חוה! אויסגעמעקט — און שוין! און כ׳האָב מיר צענויפגעשלאָגען אַ ביסעל מילכיגס, פרישע סחורה, און האָב מיך געלאָזט קיין בויבעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — אַ שמחה, אַ גדולה: וואָס מאַכט אַ איד רב טביה? פאַר וואָס זעהט מען אייך ניט? „וואָס זאָל איך מאַכען? — זאָג איך. — ס׳איז חדש ימינו כקדם — דער אייגענער שלים־מזל, וואָס פריהער; אַ בהמה׳לע, זאָג איך, איז ביי מיר געפאַלען“... „וואָס איז די מעשה, זאָגען זיי, וואָס מיט אייך טרעפען זיך אַלע נסים?“ און דער עולם פרעגט מיך אויס, איטליכער באַזונדער, וואָס פאַר אַ בהמה׳לע איז ביי מיר געפאַלען? וויפיעל האָט דאָס מיך געקאָסט? און וויפיעל בהמה׳לעך איז מיר נאָך געבליבען? און מע לאַכט, מען איז פריילינג, ווי, געוויינטליך, נגידים מאַכען זיך לוסטיג איבער איין אָרעמאַן, אַ שלים־מזל, נאָכ׳ן עסען, אַז ס׳איז גוט אויפ׳ן האַרצען און אין דרויסען איז שען און היים און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אָבער אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך טרייבען קאַטאָוועס. אַ קרענק וועט ביי מיר יענער וויסען, וואָס ביי מיר אויפ׳ן האַרצען טהוט זיך! און אָפּגעפאַרטיגט זיך מיט אַלע קונים, לאָז איך מיך צוריק מיט די לעדיגע קריגלעך אַהיים, איבער׳ן וואַלד, לאָז־אָפּ דאָס פערדעל, ס׳זאָל זיך געהן פּאַוואָלי און חאַפּען בגנבה אַ שטשיפּעל גראָז, און אַליין פאַרטיעף איך מיך אין מיינע מחשבות און געדאַנקען, טראַכט־איבער פון וואָס איהר ווילט: פונ׳ם לעבען און פונ׳ם טוידט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואָס איז אַזעלכס וועלט, און וואָס לעבט אַ מענטש, וכדומה אַזעלכע זאַכען, בכדי איך זאָל מיר צעשלאָגען די רעיונות, דאָס הייסט, איך זאָל

נישט קלערעז פון איהר, פון חוה'ן הייסט עס. און ווי אויף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאפ אריין דוקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אקעגען מיט איהר געשטאלט, הויך און שען און פריש, ווי א סאסנע, אדער גאר ווי זי איז נאך געווען א קלייניטשקע, א קראנקעטשקע, א פגירה'לע, ווי איין עופה'לע ביי מיר אויף די הענט, דאס קעפעל ארויפגעווארפען אויף מיינע פלייצעס: „וואס ווילסט דו, חוה'לע? געבען דיר א שטיקעלע פאפע? א ביסעלע מאני?"... און איך פארגעס אויף א ווייל, וואס זי האט אפגע־טהאן, און עס ציהט מיר צו איהר דאס הארץ, און די נשמה נאגט, בענקט נאך איהר... נאר דערמאן איך מיר, און עס געהט מיך איבער דער כח־הדם, און א פייער צינדט זיך אן ביי מיר אין האר־צען אויף איהר און אויף איהם און אויף דער גאנצער וועלט און אויף זיך אליין, פאר וואס איך קאן זיך נישט פארגעסען אויף קיין מינוט; פאר וואס זאל איך זי נישט קאנען אויסמעקען, ארויס־רייסען פונ'ם הארצען? זי האט דאס דען ביי מיר נישט פאר־דיענט? דערויף טאקי דארף טביה זיין א איך שבאיד, כל ימיו פארשווארצט ווערען, אקערען מיט דער נאז די ערד, מגדל זיין קינדער, בכדי זיי זאלען נאכדעם נעמען מיט איין מאל און אפ־רייסען זיך מיט גוואלד, אפפאלען, ווי א שישקע פונ'ם בוים, און פארטראגען ווערען מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך?... אט, למשל, — אזוי קלער איך מיר, — וואכסט א בוים, א דעמב אין וואלד, קומט צו געהן א נפש מיט א האק, נעמט אפ א צווייג און נאך א צווייג און נאך א צווייג — וואס איז דער בוים אהן די צווייגען, משטיינס געזאגט? נעם שוין בעסער, דו בן־אדם, און האק אונטער דעם בוים אינגאנצען — און איין עק לאז דאס האבען. צו וואס זאל סטארטשען א נאקעטער דעמב אין וואלד?!...

און אזוי ווי איך טראכט מיר אזוי די דאזיגע מחשבות, דער־פיהל איך פלוצים, אז מיין פערדעל האט זיך אפגעשטעלט — סטאפ! וואס איז דאס? איך הויב אויף די אויגען, איך טהו א קוק — חוה!... די אייגענע חוה, וואס פריהער, נישט געמינערט

אַ האָר, אַפילו די מלבושים נישט איבערגעביטען!... דאָס ערשטע, וואָס קומט מיר אויף די געדאַנקען — איז אַראָפּשפּרינגען פון וואָגען און אַרומהאַפּען זי קושען... נאָר באַלד טהוט מיך צוריק אַ ציה אַ געדאַנק: „טביה? וואָס ביזט דו, אַ אידינע?“ און איך טהו אַ ציה דאָס פערדעל: „וויאָ, שלים־מזל!“ — און נעם מיך רעכטס. איך טהו אַ קוק — מיינע אויך רעכטס, מאַכט עפּיס צו מיר מיט דער האַנט, ווי איינער רעדט: „שטעה אַ ווײַלע, איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען“... און עס טהוט זיך מיר אַ ריס־אָפּ אינוועניג און אַ צופּ ביי׳ם האַרצען, און איך לאָז־אָפּ הענט און פיס; אַט־אַט טהו איך אַ שפּרונג־אַראָפּ פונ׳ם וואָגען! נאָר איך האַלט מיך איין, טהו אַ ציה דאָס פערדעל און יעם מיך לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה־ווילד, דאָס פּנים טוידט... וואָס טהוט מען? — טראַכט איך מיר. — זאָל איך בלייבען שטעהן, צי איך זאָל פאָהרען ווייטער? און איידער איך קוק מיך נאָך אַרום — אַהאַ, זי האַלט שוין דאָס פערדעל ביי׳ם צוים און מאַכט צו מיר: „טאַטע! זאָל איך שטאַרבען, אויב דו וועסט זיך ריהרען פונ׳ם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אויס פריהער, טאַטע־פאַטער!“... „ע! — טראַכט איך מיר. — ווילסט מיך נעמען מיט גוואַלד? ניין, נשמה מיינע! ווי באַלד אַזוי, איז אַ סימן, אַז דו קענסט ניט דעם טאַטען דיינעם“... — און דאַוואַי שמייסען דאָס פערדעל אויף וואָס די וועלט שטעהט. און מיין פערדעל פאָלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרעהט צוריק דעם קאָפּ, מאַכט בשעת־מעשה מיט די אויהערען. „וויאָ, זאָג איך צו דעם, אַל תסתכל בקנקן — קוק נישט, חכם מיינער, אַהין, וואו מע דאַרף ניט“... און אַליין, מיינט איהר, ווילט זיך מיר ניט אויסדרעהען דעם קאָפּ צוריק און אַ קוק טהון, כאָטש איין קוק טהון אַהין, אויף יענעם אָרט, וואו זי איז שטעהן געבליבען?... נאָר ניין, טביה איז ניט קיין אידינע. טביה ווייסט, ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיט׳ן שטן מקטרג...

בקיצור, איך וויל אייך נישט מעהר, ווי זאָגט ער, מאריך ימים זיין, איין עבירה אייער צייט. אויב ס׳איז מיר באַשערט געווען

חבוט־הקבר, בין איך שוין געווים דערמיט אפגעקומען, און דעם טעם פון גיהנם מיט כף־הקלע, מיט די אלע איבעריגע געברענטע ליידען, וואס ווערען באשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פרעגט מיך, וועל איך אייך זאגען! דעם גאנצען וועג, וואס איך פאהר, ווייזט מיר אוים, אז זי לויפט מיר נאכ'ן וואגען און שרייט: „הער מיך אוים, טאטע־פאטער!"... און עס פליהט מיר דורך א געדאנק: „טביה! דו שטעלסט אויף זיך צו־פיעל! וואס וועט דיך אהרען, אז דו וועסט זיך אפשטעלען אויף א ווײלע, אויסהערען וואס וויל זי? אפשר האט זי דיר צו זאגען אזעלכס, וואס דו דארפסט דאס וויסען? אפשר, א קשיא אויף א מעשה, האט זי חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק? אפשר ליגט זי ביי איהם אין דער ערד און בעט ביי דיר, דו זאלסט איהר העלפען ארויס פון גיהנם?... אפשר און אפשר און נאך א סך אזעלכע אפשר'ס פליהען מיר דורך אין קאפ, און זי שטעלט זיך מיר פאר אלס א קינד, און איך דערמאן מיך אנ'ם פסוק „כרחם אב על בנים" — נישטא קיין שלעכט קינד ביי א טאטען, און איך פייניג מיך, און איך זאג אויף זיך אליין, אז איך בין א ס ו ר ל ר ח ם — נישט ווערטה, וואס די ערד טראגט מיך! וואס? וואס קאכסט דו, דו משוגע'נער עקשן? וואס טראבאנעסט דו? נעם, דו אכזר איי־נער, פארקערעווע דאס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איהר איבער, זי איז דיין קינד, נישט קיינעמס!... און עס קריכען מיר אין קאפ אריין משונה־מאדנע מחשבות און געדאנקען: וואס איז דאס אזעלכם איד און וואס איז ניט איד?... און פאר וואס האט גאט באשאפען אידען און ניט אידען?... און אז גאט האט שוין יא באשאפען אידען און ניט אידען, פאר וואס־זשע זאלען זיי זיין אזוי אפגעטיילט איינס פון דאס אנדערע, נישט קאנען אנקוקען איינס דאס אנדערע, גלייך ווי דער איז פון גאט און יענער איז ניט פון גאט?... און עס פארדריסט מיך, למאי איך בין נישט אזוי קלאר, ווי אנדערע, אין ספרים און אין ביכער, איך זאל קאנען גע־פינען דערויף עפים א רעכטען תירוץ... און בכדי זיך צעשלאגען די־

רעיונות, הויב איך אן אויף א ניגון: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאווען, הייסט דאס, מנחה אויף א קול און מיט א ניגון, אזוי ווי גאט האט געבאטען. נאר וואס קומט ארויס פונ'ם דאווענען און פונ'ם זאגען, אז אינווענינג אין הארצען זינגט זיך איין אנדער ניגון: „ח־ו־ה! ח־ו־ה! ח־ו־ה!“... און וואס איך זינג העכער דעם „אשרי“, זינגט זיך מיר „חוה“ נאך העכער, און וואס מעהר איך וויל זי פארגעסען, אזוי מעהר און אזוי שארפער שטעהט זי מיר פאר די אויגען, און עס דאכט זיך מיר, אז איך הער איהר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, טאטע־פאטער!“... און איך פארשטעל מיר די אויהערען, איך זאל זי ניט הערען, און איך מאך צו די אויגען, איך זאל זי ניט זעהען, און איך זאג די שמונה־עשרה און הער ניט, וואס איך זאג, און שלאג זיך אשמנו און וויים ניט, פאר וואס, און מיין לעבען איז צערודערט, און אליין בין איך צערודערט, און זאגען זאג איך ניט קיינעם פון מיין באגעגעניש, און רעד נישט מיט קיינעם פון איהר, און פרעג זיך ניט נאך אויף איהר ביי קיינעם, חאטש איך וויים, איך וויים גאנץ גוט, וואו זי איז און וואו ער איז און וואס זיי טהוען, נאר א מכה וועט ביי מיר עמיצער וויסען. ניט דערלעבען וועלען דאס מיינע שונאים, אז איך זאל מיך פאר עמיצען באקלאגען. אט אזא מענטש איז טביה!...

איך וואלט א בעלן געווען וויסען, צי אלע מאנסבילען זענען אזוי, צי נאר איך בין אזא משוגע'נער? אשטייגער, כדומה למשל, אמאל טרעפט זיך... איהר וועט ניט לאכען פון מיר? איך האב מורא, איהר וועט לאכען פון מיר... אמאל טרעפט זיך, איך טהו מיך אן אין דער שבת'דיגער קאפאטע, און לאז מיך צו דער באהן, און בין שוין גרייט זיך אויפזועצען פאהרען אהין, צו זיי, איך וויים, וואו זיי זיצען... איך געה־צו צום קאסיר און הייס מיר געבען א בילעט. פרעגט ער מיך: וואוהין? זאג איך: קיין יעהופעץ... זאגט ער: אזא שטאדט איז ביי מיר נישט פארהאן... זאג איך: בין איך ניט שולדיג... און איך קעהר מיך אום צוריק אהיים,

טהו אויס די שבת׳דיגע קאַפּאָטע און נעם מיך צוריק צו דער אַרבייט, צום ביסעל מילכיגס און צום פערד־און־וועגעלע, ווי שטעהט דאָרטען: א י ש ל פ ע ל ו ו א ד ם ל ע ב ו ד ת ו — דער שניידער צו דער שער און דער שוסטער צום וואַרשטעט... איאָ, איהר לאַכט פון מיר? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? איך ווייס אפילו, וואָס איהר טראַכט; איהר טראַכט זיך: „גאָט דער טביה איז טאַקי עפּיס נאָר אַ חושים!“... דעפּאָר רעכען איך, אַז ע ד כ א ן א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל — ס׳זאָל זיין היינטיגס מאָל גענוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט און שטאַרק און שרייבט בריוולעך. נאָר למען־השם, ניט פאַרגעסען, וואָס כ׳האָב אייך גע־בעטען: אַז ס׳זאָל זיין פּתח שין שאַ, איך מיין, איהר זאָלט ניט מאַכען דערפון קיין ביכעל. און אויב עס וועט אייך אויסקומען שרייבען, זאָלט איהר שוין שרייבען פון איין אַנדערען, ניט פון מיר; אַז מיר פאַרגעסט, ווי אין פּסוק שטעהט: ו י ש כ ח ה ו — אויס טביה דער מילכיגער...

שפרינצע

געשריבען אין יאהר 1907

שפּרינצע

— איך קומט א גרויסע, א ברייטע שלום־עליכם, פּאני שלומר־עליכם, — עליכם ועל בניכם! א שאק מיט יאהרען, אז מיר האָבען זיך ניט געזעהען! וועה־וועה, וויפיעל וואסערען עס זענען אפּגעלאָפען! וויפיעל אנגסטען מיר ביידע און כל ישראל זענען אויסגעשטאַנען אין די עטליכע יאהר: א קעשעניוו, א קאָסנעטוציע, מיט פּאגראָמען, מיט צרות, מיט שלעק — אך טי רבונו־של־עולם, גאָטעניו נאש!... מיר איז נאָר א חידוש אויף אייך, האט קיין פּאראיבעל ניט, וואס איך וועל אייך זאגען, איהר זענט דאָך נישט גערוקט אויף א האָר, קיין עין־הרע, קיין עין־הרע! טהוט אבער א קוק אויף מיר: הרי אני כבן שבעים — איך בין נאָר ניט אלט קיין זעכציג, און זעהט, ווי ווייס טביה איז געוואָרען! ס'א וועלטעלע צער־גידול־בנים, וואס מע האט פון קינדער! און ווער האט נאָך אזוי פיעל צער־גידול־בנים פון קינדער וויפיעל איך? מיך האט געטראָפען א נייער שלאק מיט מיינע א טאָכטער שפּרינצע, וואס געהט איבער אלע צרות, וואס איך האב ווען איבערגעהאט ביז אהער, און זעהט, פון דעסטוועגען, גאָרנישט, מע לעבט, ווי שטעהט דאָרטען: בעל כרחך אתה חי — חאָטש ווער צעזעצט, שונאי־ציון, זינגענדיג דאָס ליעדעל:

וואס טויג מיר מיין לעבען, וואס טויג מיר מיין וועלט,
אז כ'האב נישט קיין מזל, אז כ'האב נישט קיין געלט?...

בקיצור, ווי אזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאָט האט געוואָלט א טובה טהאָן זיינע אידען, האט מען אנגעשיקט אויף אונז איין אומגליק, א צרה, א קאָסנעטוציע! אי, א קאָסנעטוציע! עס איז געקומען מיט א

מאַל אַ מהומה אויף אונזערע נגידים, אַ לויפעניש פון יעהופּעץ קיין אויסלאַנד, כלומרשט אין די וואַרעמע בעדער, נערוועז, זאַלץ־ביטלער, נעכטיגע טעג... און ווי באַלד מע צעפאַהרט זיך פון יעהופּעץ, איז בויבעריק מיט איהר לופט און מיט איהר וואַלד און מיט איהרע דאַטשעס טיעף־טיעף אין דער ערד, ווי מיר זאָגען אין ברוך־שאמר: ברוך מרחם על הארץ... נאָר וואָס דען? ס'איז דאָך אָבער דאָ אַ גרויסער גאָט אויף דער וועלט, וואָס גיט אַכטונג אויף זיינע אָרעמע לייט נעבאַך, זיי זאָלען זיך נאָך אַ ביסעל מוטשען אויף דער וועלט, האָבען מיר געהאַט אַ זומער — אַי־אַי־אַי! איז מען זיך צענויפגעלאָפען צו אונז קיין בויבעריק פון אָדעס, און פון ראַסטאָוו, און פון קאַטערינעסלאַוו, און פון מאָהליוו, און פון קעשעניוו אַלפי אלפים נגידים, גבירים אדירים! אפנים, אַז דאָרט איז די „קאָסנעטוציע" נאָך שטאַרקער, ווי ביי אונז אין יעהופּעץ, וואָרום מע לויפט, מע הערט ניט אויף צו לויפען. אַי, די קשיא: וואָס לויפען זיי עפּיס צו אונז? איז דער תירוץ: למאי אונזערע לויפען צו זיי? ס'איז שוין ביי אונז געוואָרען, ברוך־השם, אַזאַ מנהג, אַז עס קומט די צייט, וואָס מע הויבט אָן רעדען פון פּאָגראָמען, הויבען אידען אָן צו לויפען פון איין שטאָדט אין דער אַנדערער, ווי אין פּסוק שטעהט: ויסעו ויחנו, ויחנו ויסעו — איז די טייטש: פאָהר דו צו מיר, וועל איך פאָהרען צו דיר... דערוויילּ איז בויבעריק, וואָס אַהרט אייך, געוואָרען אַ כרך, אָנגעפּאַקט מיט מענטשען, ווייבער און קינדער, און קינדער האָבען ליעב פּיקען, און מילכיגס דאַרף מען, און וואו קריגט מען מילכיגס, אַז ניט ביי טביה'ן? וואָס טויג אייך, טביה איז אַריין אין דער מאָדע. פון אַלע זייטען: טביה און טביה! רב טביה, אַהער! רב טביה, צו מיר! אַז גאָט וויל, וואָס פרעגט איהר?

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, ערב־שבועות איז דאָס געווען, קום איך צו פאָהרען מיט אַ ביסעל מילכיגס צו איינער פון מיינע קונה'טעס, אַ יונגע אלמנה און אַ רייכע פון קאַטערינעסלאַוו, וואָס

איז געקומען צו פאהרען מיט איהר זוהנדעל, אראנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפ'ן זומער; און דאס פארשטעהט איהר דאך אליין, אז דאס ערשטע באקאנטשאפט איהרס אין בויבעריק איז געוועזן מסתמא מיט מיר. „מע האט מיר גערעקאמאנדירט, זאגט זי, די אלמנה הייסט דאס, אז ביי אייך איז דאס בעסטע מילכיגס“. „ווי קאן דאס זיין אנדערש? — זאג איך צו איהר, צו דער אלמנה הייסט דאס. — נים אומזיסט, זאג איך, זאגט שלמה המלך, אז א גוטער נאמען לאזט זיך הערען, ווי א שופר, איבער דער גאנצער וועלט, און אויב איהר ווילט, זאג איך, וועל איך אייך דערצעהלען, וואס עס זאגט דערויף דער מדרש“. שלאגט זי מיך איבער, די אלמנה הייסט דאס, און זאגט צו מיר, אז זי איז איין אלמנה, און איז אין די זאכען, זאגט זי, נישט געניט. זי ווייסט נים, מיט וואס מען עסט דאס... דער עיקר, זאגט זי, אז די פוטער זאל זיין פריש, און דער קעז זאל זיין געשמאק... נו, געהט רעדט מיט א נקבה!...

בקיצור, איך האב אנגעהויבען אריינקומען צו דער קאטערינע־סלאווער אלמנה, וואס אהרט אייך, צוויי מאל אין דער וואך; אלע מאנטאג און דאנערשטאג, פינקטליך, ווי א לוח, אראפגעטראגען דאס ביסעל מילכיגס, גארנישט אנגעפרעגט זיך, צי מע דארף, צי מע דארף נים, געווארען ביי איהר א היימישער מענטש, ווי געוויינטליך, אנגעהויבען זיך צוקוקען, ווי אזוי עס פיהרט זיך ביי איהר, אריינגעשמעקט אין קיך אריין, געזאגט א פאר מאל, וואס איך האב געפונען פאר נויטיג צו זאגען, דאס ערשטע מאל, געוויינטליך, געחאפט א פסק פון דער דיענסט, איך זאל זיך נים מישען, נים אריינקוקען אין פרעמדע טעפ, דאס אנדערע מאל האט מען זיך צו מיינע ווערטער צוגעהערט, און דאס דריטע מאל טאקי געהאלטען זיך מיט מיר איין עצה, ווארום זי האט ארויסגעזעהען, די אלמנה הייסט דאס, ווער טביה איז. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז זי האט מיר אנטפלעקט איהר צרה, איהר קרענק, איהר אומגליק — אראנ־משיק! סטייטש, ער איז שוין א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאהר, זאגט זי, און ווייסט נאר פערדלעך, נאר לאסיפעדען, נאר

חאפּען פישלעך, און ווייטער, זאָגט זי, ווייסט ער גאָרנישט! ער וויל נישט הערען, זאָגט זי, פון געשעפט, פון געלט; ס'איז איהם געבליבען פון זיין טאַטען, זאָגט זי, אַ שענע ירושה, כמעט אַ מי־ליאָן, ער זאָל דאָס אפילו, זאָגט זי, אַריינשמעקען! עס ווייסט נאָר אויסברענגען, זאָגט זי, איין אַפענע האַנט ביי איהם! „וואו איז ער, זאָג איך, דער בחור? איהר גיט איהם נאָר, זאָג איך, אַהער צו מיר, איך וועל מיך מיט איהם אַ ביסעל, זאָג איך, דורכשמועסען, איהם זאָגען אַ ביסעל מוסר, אַ פּאָר פּסוקים, ברענגען אַ מדרש"... לאַכט זי: „ווייס איך וואָס, זאָגט זי, איהר ברענגט איהם בעסער אַ פערדעל, ניט קיין מדרש!"...

בתוך כך, אַזוי ווי מיר רעדען אַזוי, ו י ב ו א ה י ל ד — קומט אַן דער בחור, אַראַנטשיק הייסט דאָס, אַ בחור'עץ אַ סאָסנע, אַ געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און אַ ברייטען פּאַס טראָגט ער, איך בעט איבער אייער כבוד, אויף די הויזען, מיט אַ זייגערעל אַריינגעשטעקט אַט דאָ אין גאַרטעל, מיט פּאַרקאַטשעטע אַרבעל אַריבער די עלענבויגענס. „וואו ביזט דו געוועזן?" פרעגט איהם די מוטער. „זיך געשיפט מיט אַ שיפעל, זאָגט ער, געחאַפּט פיש"... „אַ [illegible]ענע עובדה, זאָג איך, פאַר אַזאַ בחור'על, ווי איהר; דאָרט אין [illegible]ער היים וועט מען אייך צעטראָגען, זאָג איך, די ביינער, און איהר דאָ וועט חאַפּען פישלעך!" איך טהו אַ קוק אויף מיין אַלמנה — רויט ווי אַ צוויק, אַלערליי פאַרבען. זי האָט געוויס גע־רעכענט, אַז איהר בן וועט מן הסתם אננעמען מיך פאַר'ן קאָלנער ביד חזקה אחת, און וועט מיר געבען באותות ובמופתים שתים — צוויי פּעטש הייסט עס, און וועט מיך אַרויסוואַרפען כחרס הנשבר. בלאָטע! טביה האָט פאַר אַזעלכע זאַכען קיין מורא ניט! איך, אַז איך האָב עפּיס, זאָג איך!

כך הוה. מיין בחור, אַז ער האָט דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, איז ער נאָר אַפּגעטראָטען אַ ביסעל, פאַרלעגט די הענט אַרונטער, מיך באַטראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפּיס אַ מאָדנעם פייף און האָט זיך פּלוצים אַזוי

צעלאכט, אז מיר ביידע האבען מורא געהאט, צי איז דער בחור חלילה ניט משוגע געווארען אויף א מינוט? און וואס זאל איך אייך זאגען — מיר זענען פון דעמאלט אן געווארען מיט איהם חבר, די בעסטע גוטע פריינד! איך מוז אייך זאגען: מיר איז דער בחור געפעלען וואס ווייטער אלץ מעהרער; אפילו א שארלאט און איין אויסברענגער, און א האנט שוין צו איין אפענע, און א שטיקעל חושים דערצו. למשל, באגעגענען איין ארעמאן, אריינ־לעגען די האנט אין קעשענע, ארויסנעמען און אוועקגעבען, נישט געצעהלט. ווער טהוט עס?... אדער אראפנעמען פון זיך א גוטען פאליטא, א גאנצען, א נייעם, און אוועקגעבען יענעם — אז מע שמועסט א חושים'דיגער!... א גאט'ס רחמנות געווען אויף דער מוטער! זי פלעגט זיך מיר קלאגען: וואס טהוט מען? און בעטען מיך, איך זאל מיט איהם א ביסעל שמועסען. האב איך איהר צוליעב געטהאן: וואס וועל איך איהר זשאלעווען? עס קאסט מיך געלט? און איך האב מיך אוועקגעזעצט און איך האב איהם דערצעהלט מעשיות, געבראקט משלים, געריבען פסוקים, גע־האקט מדרשים, אזוי ווי טביה קאן. און ער האט דוקא ליעב געהאט מיך אויסהערען, אויספרעגען, ווי אזוי איך לעב, ווי אזוי איך פיהר מיך אין דער היים? „איך וואלט א בעלן געווען, זאגט ער, זיין ביי אייך א מאל, רב טביה!“... זאג איך צו איהם: „אז מען איז א בעלן זיין ביי טביה'ן, נעמט מען, זאג איך, און מע פאהרט זיך דורך אמאל צו מיר אין חוטאר אריין; איהר האט דאך, זאג איך, גענוג פערדלעך, מיט לאסיפעדען. פאר נויט, זאג איך, זענט איהר ניט קליין זיך דורכגעהן מיט די רגלים, ס'איז ניט ווייט, זאג איך, מע דארף נאר דורכשניידען, זאג איך, דעם וואלד“... „ווען, זאגט ער, זייט איהר אין דער היים?“ „מיך קאן מען טרעפען, זאג איך, אין דער היים נאר שבת, אדער יום־טוב. שאט, זאג איך, ווייסט איהר וואס? אט האבען מיר, אם ירצה השם, איבעראכטאג פרייטאג שבועות; אויב איהר ווילט, זאג איך, מאכען א שפאציער צו אונז אין חוטאר אריין, וועט אייך מיין ווייב, זאג איך, מכבד זיין מיט

מילכיגע בלינצעס אזעלכע, אשר לא בלינצו אבותינו במצרים!“ פרעגט ער מיר: „וואס הייסט דאס? איהר ווייסט דאך, זאגט ער, אז איך בין אויף פסוקים שוואך“... „איך ווייס, זאג איך, אז איהר זענט שוואך; איהר זאלט געווען, זאג איך, לערנען אין חדר, אזוי ווי איך, וואלט איהר, זאג איך, אויך געוואוסט מה דקאמרי רביצין“... לאכט ער און מאכט צו מיר: „גוט, איהר האט מיך, זאגט ער, פאר א גאסט; איך קום, זאגט ער, צו אייך, רב טביה, דעם ערשטען טאג שבועות, מיט א פאר באקאנטע, אויף בלינצעס, נאר איהר זאלט זעהן, זיי זאלען זיין, זאגט ער, הייס!“ „אש להבה, זאג איך, מ ז ה ש פ ה ו ל ח ו ץ — פון דער סקאווערדע גלייך אין מויל אריין!“... און איך קום צו פאהרען אהיים און רוף מיך אן צו מיינער: „גאלדע, זאג איך, מיר האבען געסט אויף שבועות!“ זאגט זי: „מזל־טוב דיר, ווער מען איז?“ זאג איך: „דאס ווערסט דו וויסען שפעטער; דו גרייט נאר צו אייער, זאג איך, קעז און פוטער איז דא, ברוך־השם, גענוג; ווערסט מאכען בלינצעס, זאג איך, פאר דריי פארשוין, נאר אזעלכע פארשוינען, זאג איך, וואס האלטען פון דער אכילה און הויבען נישט אן צו וויסען, זאג איך, וואס רש״י מאכט“... „אודאי, זאגט זי, שוין צוגעטשעפעט זיך א שלים־מזל פון הונגעריגען לאנד?“ „ביזט א בהמה, זאג איך, גאלדע! ערשטענס, וואלט נישט געווען, זאג איך, אזא אומגליק, ווען מיר זאלען חלילה אנהארעווען, זאג איך, איין ארעמאן מיט שבועות׳דיגע בלינצעס; והשנית, זאג איך, זיי וויסען, זוגתי היקרה, הצנועה והחסידה מרת גאלדע שתחיה, אז איינער פון אונזערע שבועות׳דיגע געסט וועט זיין דער אלמנה׳ס זוהנדעל, זאג איך, אט דער, וואס מע רופט איהם אראנטשיק, איך האב דיר דערצעהלט פון איהם“. „אויב אזוי, זאגט זי, איז עפים אנדערש“... דער כח פון מיליאנען! אפילו מיין גאלדע, אז זי דערשמעקט געלט, ווערד זי גאר איין אנדער מענטש. ס׳איז אזא וועלט, וואס זאלט איהר קלערען? ווי שטעהט דארטען אין הלל: כ ס ף ו ז ה ב מ ע ש י י ד י א ד ם — געלט באגראבט א מענטשען...

בקיצור, ס'איז געקומען דער ליכטיגער גרינער יום־טוב שבועות ווי שען, ווי גרין, ווי ליכטיג און ווארעם ביי מיר אין חוטאר איז אז עס קומט שבועות, באדארף איך אייך ניט דערצעהלען. דער גרעסטער גביר ביי אייך וואלט זיך ווינשען האבען אזא בלויען הימעל, מיט אזא גרינעם וואלד, מיט אזעלכע שמעקענדיגע סאסנעס, מיט אזא מחיה'דיגען גראז, פאשע פאר די בהמה'לעך, וואס שטעהען און קייען און קוקען אייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „גיט אונז נאר אלע מאל אזא גראז, קיין מילך וועלען מיר אייך ניט זשאלעווען!"... ניין, זאגט אייך, וואס איהר ווילט, גיט מיר די בעסטע פרנסה, איך זאל ארויספאהרען פון דארף אין שטאדט אריין, וועל איך מיך מיט אייך ניט בייטען. וואו האט איהר אין שטאדט אזא הימעל? ווי זאגען מיר אין הלל: השמים שמים לה' — ס'איז א הימעל פון גאט!... אין שטאדט, אז איהר פאררייסט דעם קאפ, וואס זעהט איהר? א מויער, א דאך, א קוימען, אבער וואו האט איהר דארט אזא בוים? און טאמער האט זיך פארוואלגערט ערגיץ ביי אייך א בוימעלע, האט איהר דעם אנגעטהאן פון אויבען א קאפאטע!... הכלל, זיי האבען זיך גאר־נישט געקאנט אפוואונדערען, מיינע געסט, אז זיי זענען געקומען צו מיר שבועות אין חוטאר אריין. אנגעקומען זענען זיי, אלע פיער בחורים, רייטענדיג אויף פערדלעך, סוסים איינס און איינס! און ווער שמועסט אראנטשיק — איז געזעסען אויף א פערדעל, זאג איך אייך, א סוס, איין אמת'ער מערין! איהר קויפט איהם ניט פאר קיין דריי הונדערט קארבען! „ברוך הבא, געסט! — זאג איך צו זיי. — לכבוד שבועות, זאג איך, זענט איהר דאס געקומען רייטענדיג? נישקשה, זאג איך, טביה איז נישט בעסער פון די גרויסע צדיקים, און אז מע וועט אייך, זאג איך, אם ירצה השם, שמייסען אויף יענער וועלט, וועט מיר ניט וועה טהון... עי, גאלדע! זעה נאר, עס זאלען זיין פארטיג די בלינצעס, און לאז מען, זאג איך, ארויסטראגען דעם טיש אהערצו אין דרויסען ארויס. איך האב, זאג איך, אין שטוב גארנישט וואס צו ווייזען פאר די געסט... עי,

שפרינצע! טייבעל! ביילקע! וואו זענט איהר דארט? ריהרט זיך!"... אט אזוי קאמאנדעווע איך מיט די קינדער, און עס ווערד ארויסגעטראגען א טיש, מיט בענקלעך, מיט א טישטוך, מיט טעלער, לעפלען, גאפלען, זאלץ, — און טאקי באלד נאך דעם קומט אן גאלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיגע, פון דער סקאווערדע, מחיה'־דיגע, פעטע, כצפיחית בדבש! און מיינע אורחים קאנען זיך גאר־נישט אפלויבען פון די בלינצעס...

„וואס שטעהסט דו, זאג איך צו גאלדען, נעם, זאג איך, חזר איבער דעם פסוק נאך א מאל, ס'איז היינט, זאג איך, שבועות, דארף מען, זאג איך, זאגען צוויי מאל „אודך"! און מיין גאלדע פוילט זיך ניט, פילט אן דעם פאלומעסעק נאך א מאל, און שפרינצע דערלאנגט די בלינצעס צום טיש. פלוצים, איך טהו א קוק אויף מיין אראנטשיקען, איך זעה, ער האט זיך פארקוקט אויף מיין שפרינצען — ער לאזט נישט אראפ קיין אויג פון איהר! וואס האט ער אויף איהר אזעלכס דערזעהען?... „עסט, זאג איך צו איהם, פאר וואס עסט איהר נישט?"... מאכט ער צו מיר: „וואס דען טהו איך?" „איהר קוקט, זאג איך, אויף מיין שפרינצען"... ווערד א געלעכטער, אלע לאכען, און מיין שפרינצע לאכט אויך. און ס'איז אלעמען פרייליך, אלעמען גוט — א גוטער, א פרייליכער שבועות אויף אלעמען!... געה טרעף, אז פון דער פרייליכקייט וועט זיך אויס־לאזען א צרה, א שלאק, א יללה, א גאט'ס שטראף אויף מיין קאפ, פארוויסט און פארפינסטערט בין איך געווארען!... נאר עט! א מענטש איז א נאר! א מענטש א בר־דעת טאר זיך ניט צולאזען צום הארצען און דארף פארשטעהן, אז אזוי ווי עס איז, אזוי בא־דארף צו זיין, ווארום ווען עס זאל באדארפען זיין אנדערש, וואלט דאך עס ניט געווען אזוי ווי עס איז! זאגען מיר דען ניט אין תהלים: השלך על ה' — פארלאז דיך נאר אויף גאט, ער וועט שוין מאכען אזוי, אז דו זאלסט ליגען טיעף, נייען איילען אין דער ערד, און באקען בייגעל, און נאך זאגען: גם זו לטובה! הערט, וואס עס קאן זיך פארלויפען אויף

א וועלט, נאר מיט קאפ, ווארום דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בוקר — איינמאל פארנאכט קום איך צו פאהרען אהיים א צעבראטענער פונ'ם טאג און איין אויסגעמוטשעטער פונ'ם ארומלויפען איבער די דאטשעס אין בויבעריק, טרעף איך ביי מיר אין דרויסען ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טהיר א באקאנט פערד, איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז אראנטשיק'ס סוס, דער מעריז, וואס איך האב איהם דעמאלט אפגעשאצט אין דריי הונדערט קארבען. געה איך צו צום סוס און דערלאנג איהם מיט איין האנט א פליאסק פון הינטען און מיט דער אנדערער האנט א קראץ פון פארענט אין האלז און א טרייסעל איבער דער גריווע. „ידידי, זאג איך צו איהם, שענער בחור מיינער! וואס טהוסט דו דא?" דרעהט ער אוים צו מיר די חנ'עוודיגע מארדע און טהוט א קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגען, ווי איינער רעדט: „וואס פרעגט איהר מיך? פרעגט מיין בעל־הבית"... און איך קום אריין אין שטוב און טהו א נעם מיין ווייב: „זאג מיר נור, גאלדע קרוין, וואס טהוט דא אראנטשיק?" ענטפערט זי מיר: „פון וואנען זאל איך וויסען? ער איז דאך פון דיינע לייט!" „וואו איז ער ער־גיץ?" „ער איז, זאגט זי, געגאנגען מיט די קינדער אין וועלדעל אויפ'ן שפאציער"... „וואס איז פלוצים גאר פאר א שפאציער?" — זאג איך צו מיין ווייב און הייס מיר געבען עסען. אפגעגעסען, בא־טראכט איך מיך: „וואס ביזט דו, טביה, אזוי אויפגעטראגען? אז א מענטש קומט צו דיר צו גאסט, באדארף מען זיין אזוי אנ־געדרודעלט? אדרבה"... און ווי איך טראכט מיר אזוי, איך טהו א קוק — מיינע מיידלעך געהען מיט'ן חברה־מאן, האלטען אנגע־ריסענע קווייטען, פריהער געהען די צוויי יונגערע, טייבעל און ביילקע, און הינטען — מיין שפרינצע מיט אראנטשיקען... „גוטען אבענד!" „גוט יאהר!" מיין אראנטשיק שטעהט מיר אזוי עפיס מאדנע, גלעט דאס פערד, האלט א גרעזעל אין מויל און רופט זיך אן צו מיר: „רב טביה! איך וויל מיט אייך מאכען א געשעפט,

לאמיר זיך בייטען מיט די פערדלעך". „איהר האט נישט געפונען, זאג איך, פון וועמען צו לאכען?" מאכט ער צו מיר: „ניין. איך מיין דאס ערנסט". „אזוי, זאג איך, איהר מיינט דאס ערנסט? וויפיעל, למשל, קאסט אייער סוס?" „אין וויפיעל, זאגט ער, שאצט איהר איהם?" „איך שאץ איהם, זאג איך, איך האב מורא, אויב נים דריי הונדערט קארבוינים, און אפשר מיט א סמיטשיק". צע־לאכט ער זיך און זאגט, אז ער קאסט מעהר פון דריי מאל אזוי פיעל, און רופט זיך אן צו מיר: „נו? מאכען מיר א בייט?" מיר איז דער שמועס נים געפעלען: וואס הייסט, ער וועט אויס־בייטען זיין סוס אויף מיין שלים־מזל!... זאג איך צו איהם, אז ער זאל אפלעגען דאס געשעפט אויף איין אנדערש מאל, און איך פרעג איהם אין א שפאס: צי איז ער טאקי צוליעב דעם געקומען? אויב אזוי, איז איין עבירה, זאג איך, די הוצאות... ענטפערט ער מיר גאנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אייך, אייגענטליך, מכח איין אנדער זאך; זייט זיך מטריח, אויב איהר ווילט, וועלען מיר א ביסעל שפאציערען". וואס פאר א שפאציער איז דאס אויף איהם אנגעקומען? — טראכט איך מיר, און לאז מיך געהן מיט איהם צום וועלדעל צו. די זון האט זיך לאנג געזעצט. דאס גרינע וועלדעל זעהט שוין אויס טונקעל, די זשאבעס פון דער גרעבלי קראקען, און דאס גראז שמעקט מחיה נפשות! אראנטשיק געהט און איך געה, ער שווייגט און איך שווייג. נאכדעם שטעלט ער זיך אפ, טהוט א הוסט און מאכט צו מיר: „רב טביה! ווי ווֹאלט איהר, אשטייגער, געזאגט, ווען איך זאל אייך זאגען, אז איך האב ליעב אייער שפרינצע און אז איך וויל זי נעמען פאר א כלה?" „וואס איך וואלט גע־זאגט? — זאג איך. — איך וואלט געזאגט, אז מע זאל א משוגע'נעם אויסמעקען און אייך ארייננשטעלען"... קוקט ער מיך אן און מאכט צו מיר: „וואס הייסט?" זאג איך: „אט דאס הייסט!"... זאגט ער: „איך פארשטעה אייך ניט". זאג איך: „איז א סימן, אז איהר זענט ניט איבעריג קלוג, ווי אין פסוק, זאג איך, שטעהט: חכם עיניו בראשו, דאס מיינט: א קלוגען זאגט מען

אויפ'ן וואונק, אַ נאַר גיט מען מיט'ן שטעקען"... מאַכט ער צו מיר ווי ברוגז'ליך: „איך רעד צו אייך פּראָסט, און איהר ענטפערט מיר מיט חכמות און מיט פּסוקים!" זאָג איך: „איטליכער חזן זינגט אַזוי, ווי ער קאָן, און יעדער בעל־דרשן דרשנ'ט פון זיינעט־וועגען; אויב איהר ווילט וויסען, וואָס פאַר אַ בעל־דרשן איהר זענט, רעדט איבער פריהער מיט אייער מוטער, זי וועט אייך שוין, זאָג איך, קלאָר מאַכען אַקוראַט"... „האַלט איהר מיך, זאָגט ער, אַפּנים, פאַר אַ יונגעלע, וואָס דאַרף זיך אַנפרעגען ביי דער מאַמע?"... „געוויס, זאָג איך, דאַרפט איהר זיך אַנפרעגען ביי דער מאַמע, און די מאַמע וועט אייך געוויס זאָגען, אַז איהר זענט אַ חושים, און וועט זיין גערעכט"... „און וועט זיין גערעכט?" — מאַכט ער. „געוויס, זאָג איך, וועט זי זיין גערעכט, וואָרום וואָס פאַר אַ חתן זענט איהר, זאָג איך, פאַר מיין שפּרינצען? וואָס פאַר אַ גלייכען איז מיין שפּרינצע צו אייך? און דער עיקר, זאָג איך, וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט אייער מוטער?"... „אויב אַזוי, מאַכט ער צו מיר, האָט איהר שוין, רב טביה, אַ גרויסען טעות! איך בין נישט קיין יונגעלע פון אַכצעהן יאָהר, און זוך נישט קיין מחותנים פאַר מיין מוטער, און וויס ווער איהר זענט, און ווער אייער טאָכ־טער איז, און זי געפעלט מיר, און אַזוי וויל איך, און אַזוי וועט דאָס זיין!"... „האָט קיין פאַראיבעל נים, זאָג איך, וואָס איך שלאָג אייך איבער; איך זעה, זאָג איך, אַז מיט איין צד זענט איהר שוין פאַרטיג; זענט איהר, זאָג איך, באַוואָהרענט אויך מיט'ן אַנדערען צד?"... זאָגט ער צו מיר: „איך וויס ניט, וואָס איהר מיינט"... זאָג איך: „איך מיין דאָס די טאָכטער מיינע, שפּרינצען מיין איך, צי האָט איהר שוין, זאָג איך, מיט איהר עפּיס גערעדט, און וואָס, זאָג איך, זאָגט זי?"... ווערד ער אַזוי ווי בעלעדיגט און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכעל: „וואָס פאַר אַ פראַגע איז דאָס? געוויס האָב איך, זאָגט ער, מיט איהר גערעדט, און ניט איין מאָל — עטליכע מאָל, איך קום, זאָגט ער, אַהער אַלע טאָג"... איהר הערט? ער קומט אַהער אַלע טאָג, און איך וויס נישט!... „בהמה בצורת

מענטש! באדארף מען דאך דיר געבען קייען שטרוי, טביה! אז דו וועסט זיך לאזען אזוי פיהרען אין באד אריין, וועט מען דאך דיך קויפען און פארקויפען, דו פערדאטש איינער!"... אזוי טראכט איך מיר און געה מיט אראנטשיקען צוריק, און ער געזעגענט זיך אפ מיט מיין חברה, חאפט זיך ארויף אויפ'ן סוס, און הלך משה מרדכי — מארש קיין בויבעריק...

אצינד וועלען מיר, ווי זאגט איהר דאס אין אייערע ביכלעך, איבערלאזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, צו שפרינצען הייסט עס... „זאג מיר, טאכטער, וואס איך וועל דיך פרעגען, זאג איך: דערצעהל מיר נאר, זאג איך, וואס דער אראנטשיק האט מיט דיר אפגעשמועסט מכח אזא זאך, זאג איך, גאר אהן מיין וויסען?"... ענטפערט עפים אט דער בוים? אזוי ענטפערט זי! געווארען רויטליך, אראפגעלאזט די אויגען, ווי א כלה, אנגענומען א פולען מויל מיט וואסער — און שא!... בא! — טראכט איך מיר. — ווילסט ניט רעדען איצט, וועסט דו רעדען שפעטער א ביסעל... טביה איז ניט קיין אידינע; ער האט צייט! און איךווארט איבער א ווייל, ווי זאגט מען, יבוא יומה, און טשאטעווע אוים די מינוט, וואס איך בלייב מיט איהר אליין, און רוף מיך אן צו איהר: „שפרינצע, זאג מיר, וואס איך וועל דיך פרעגען: קענסט דו איהם חאטש, אט דעם אראנטשיקען?"... זאגט זי: „געוויס קען איך איהם"... „ווייסט דו, זאג איך, אז ער איז א סווישטשון?"... פרעגט זי מיך: „וואס הייסט דאס א סווישטשון?" זאג איך איהר: „א פוסט ניסעל, וואס סע פייפט"... זאגט זי: „האסט א טעות, ארנאלד איז א גוטער מענטש"... „ער הייסט שוין, זאג איך, ביי דיר ארנאלד, ניט אראנטשיק דער שארלאטאן?" זאגט זי: „ארנאלד איז ניט קיין שארלאטאן, ארנאלד האט א גוט הארץ; ארנאלד, זאגט זי, געפינט זיך אין א שטוב פון פארדארבענע מענטשען, זאגט זי, וואס ווייסען נאר געלט און געלט"... „אזוי, זאג איך, ביזט דו שוין, שפרינצע, אויך געווארען איין אויפגעקלערטע פילאזאפקע און האסט שוין אויך פיינט געקריגען געלט?"...

בקיצור, איך זעה ארויס פון דעם שמועס, אז עס האלט שוין ביי זיי וויטליך, און חאפּען צוריק איז שוין א ביסעל צו שפּעט, ווארום איך קען מיינע לייט. טביה'ס טעכטער, האב איך אייך געזאגט שוין אמאל, ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, אז זיי קלעפּען זיך איין אין א מענטשען, איז מיט'ן גאנצען לעבען, מיט'ן חיות, מיט דער נשמה! און איך טראכט מיר: „שוטה! למאי זאלסט דו וועלען זיין, טביה, מעהר חכם פון דער גאנצער וועלט? אפשר איז דאס א גאט'ס זאך? אפשר איז דאס באשערט, אז דוקא דורך אט דער שטילינקער שפּרינצע זאלסט דו געהאלפען ווערען, באַ־לוינט ווערען פאר אלע דיינע קלעפּ און וועהטיגען, וואס דו האסט ביז אהער איבערגעטראגען, האבען א גוטען עלטער, און אויך וויסען אמאל פון א לעבען אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באשערט האבען א טאכטער א מיליאנשטשיצע? וואס איז? סע שטעהט דיר ניט אן?... וואו שטעהט דאס געשריבען, אז טביה דארף זיין אייביג א קבצן, אייביג ארומשלעפּען זיך מיט'ן פערדעל און מיט קעז און פּוטער צוליעב די יעהופּעצער נגידים, זיי זאלען האבען וואס צו פרעסען?... ווער ווייסט, אפשר איז מיר אנגעצייכענט געווארען פון אויבען, אז איך זאל אויף דער עלטער עפּיס מתקן זיין אויף דער וועלט, ווערען א בעל־צדקה און א בעל־מכניס־אורח, און אפשר גאר אוועקזעצען זיך מיט אידען לומדים און לערנען תורה?“... וכדומה אזעלכע רייכע, גאלדענע מחשבות קריכען אין קאפּ אריין, ווי אין „יהי כבוד“ שטעהט געשריבען: ר ב ו ת מ ח ש ב ו ת ב ל ב א י ש — זאגט א גוי, להבדיל: „דאוריען דאומקאיאו באַ־גאטיעט!“... און איך קום אריין אין שטוב אריין און איך נעם אוועק מיין אלטע און מאך מיט איהר א שמועס: „וואס וואלט זיין, כדומה למשל, זאג איך, ווען אונזער שפּרינצע זאל זיין א מי־ליאנשטשיצע?“ פרעגט זי מיך: „וואס הייסט דאס א מיליאנ־שטשיצע?“... זאג איך: „א מיליאנשטשיצע הייסט א מיליאנ־שטשיקס א ווייב“... פרעגט זי מיך: „וואס הייסט א מיליאנ־שטשיק?“ זאג איך איהר: „א מיליאנשטשיק הייסט א מענטש,

וואס פארמאגט א מיליאן"... פרעגט זי מיך: „וויפיעל איז דאס א מיליאן?" זאג איך: „אז דו ביזט אזא בהמה און ווייסט ניט, וויפיעל איז א מיליאן, היינט וואס האב איך מיט דיר וואס צו רעדען?"... זאגט זי: „ווער בעט דיך, זאלסט רעדען?" — איז זי אויך גערעכט.

בקיצור, עס געהט אוועק א טאג, איך קום צו פאהרען אהיים: „געוועזן אראנטשיק?" — ניין, נישט געוועזן... עס געהט אוועק נאך א טאג: „געוועזן דער בחור?" — ניין, נישט געוועזן... איך זאל אריינגעהן צו דער אלמנה מיט איין אויסרעדע, פאסט מיר ניט; איך וויל ניט, אז זי זאל מיינען, אז טביה שלאגט זיך נאכ'ן שידוך... און אגב האב איך געפיהלט, אז איהר באדארף עס זיין כ ש ו ש נ ה כ י ן ה ח ו ח י ם — ווי א פינפטער ראד צום וואגען. הגם איך פארשטעה ניט, פאר וואס? באשר איך האב ניט קיין מיליאן? האב איך דאך איצטער א מחותנת'טע א מיליאנשטשיצע! און זי וועמען האט פאר א מחותן? — א אידען איין ארעמאן, א קבצן, א טביה דעם מילכיגען; היינט ווער איז מעהר יחוס, איך צי זי?... איך וועל אייך זאגען דעם ריינעם אמת, איך האב אנגעהויבען וועלען דעם שידוך, נישט אזוי צוליעב דעם שידוך, ווי צוליעב נצחון אליין. „א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין, די יעהופעצער גבירים, לאזען זיי וויסען, ווער טביה איז!... ביז אהער האט מען מעהר ניט געהערט נאר בראצקי און בראצקי, גלייך ווי די איבעריגע זענען גאר קיין מענטשען ניט!"...

אזוי טראכט איך מיר, פאהרענדיג אהיים פון בויבעריק, און קום אהיים, געהט מיר מיינע אקעגען מיט א גדולה: „א שליח, איין ערל איז נאר־וואס געוועזן פון בויבעריק, פון דער אלמנה, זאלסט למען־השם באלד קומען צו פאהרען אהין, עס מעג זיין אויף דער נאכט, זאלסט דו שפאנען דאס פערדעל און קומען צו פאהרען, מע דארף דיך דארט זעהר נויטיג האבען!"... „וואס האט זיי, זאג איך, אזוי אנגעשפארט? וואס האבען זיי, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט?" און איך האפ א קוק אויף מיין שפרינצען — זי שווייגט.

נור די אויגנן איהרע רעדען, אוי, רעדען זיי! קיינער פאַרשטעהט ניט איהר האַרץ, אַזוי ווי איך... איך האָב די גאַנצע צייט מורא געהאַט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער לאָזט זיך אויס דערפון אַ בוידעם, האָב איך אויף איהם, אויף דעם אראַנטשיקען, אויסגערעדט וואָס איך האָב געקאָנט, אַז ער איז אַזוי, און ער איז אַזוי — איך האָב אָבער געזעהען, אַז ס'איז איין אַרבעס אין וואַנט, מיין שפּרינצע געהט אויס ווי אַ ליכט. האָב איך איינגעשפּאַנט צוריק מיין פערד־און־וועגעלע און האָב מיך געלאָזט שוין פאַרנאַכטליך קיין בויבעריק. פאָהרענדיג אַזוי, טראַכט איך מיר: „וואָס קאָנען זיי מיך רופען מיט אַזאַ מין אימפּעט? וועגען אַ וואָרט? וועגען אַ קנס־מאָל? וואָלט ער דאָך געקאָנט קומען צו מיר, דאַכט זיך, דערווייל בין איך דער אבי הכלה!" און איך אַליין צעלאַך מיך פון דעם געדאַנק: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אין דער וועלט, אַז דער נגיד זאָל געהן צום קבצן? סיידען ס'זאָל שוין ווערען עק וועלט, משיח'ס צייטען, אַזוי ווי די יונגע לייטלעך, די ווייסע־חברה'ניקעס, ווילען מיך איינרעדען, אַז באַלד וועט קומען אַ צייט, וואָס דער נגיד מיט'ן קבצן וועלען זיין גלייך, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס, דיינס מיינס, הפקר ציבעלעס! דאַכט זיך, אַ קלוגע וועלט — און אַזעלכע בהמות! ער־ער־ער!...

מיט די דאָזיגע געדאַנקען בין איך אָנגעקומען קיין בויבעריק און פאָרפאָהרען גלייך אויף דער דאַטשע צו דער אלמנה, אָוועק־געשטעלט דאָס פערדעל, — וואו איז די אלמנה? נישטאָ קיין אלמנה! וואו איז דער בחור? — נישטאָ קיין בחור! ווער־זשע האָט מיך גערופען? „איך האָב אייך גערופען!" — אַזוי מאַכט צו מיר אַ קיילעכיג געפּאַקט אידעל מיט איין אויסגעפּיקט בערדעל און מיט אַ גראָבער גאָלדענער קייט אויפ'ן בייכעל. „ווער־זשע, זאָג איך, זענט איהר?" זאָגט ער: „איך בין דער אלמנה'ס אַ ברודער און אראַנטשיק'ס אַ פעטער... מע האָט מיך, זאָגט ער, אַרויסגערופען מיט אַ דעפּעש פון קאַטערינעסלאַוו, און איך בין נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען"... „ווי באַלד אַזוי, נאָט־זשע אייך

אפ שלום", — זאג איך און זעץ מיך אוועק. דערזעהען, אז איך האב מיך אוועקגעזעצט, מאכט ער צו מיר: „זיצט". זאג איך: „א דאנק, איך זיץ שוין. וואס-זשע מאכט איהר, זאג איך, ווי אזוי איז ביי אייך, זאג איך, די קאסנעטוציע?" ענטפערט ער מיר דערויף גארנישט ניט, צעלעגט זיך אויף א וויעגשטוהל, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט ארויס די גאלדענע קייט מיט'ן בייכעל און מאכט צו מיר בזה הלשון: „אייך רופט מען, דאכט זיך, טביה?"... „יא, זאג איך, צו דער תורה, אז מע רופט מיך אויף, רופט מען מיך אויף: „יעמוד ר ב טביה ברב שניאור זלמן"... „הערט אויס, מאכט ער צו מיר, רב טביה, וואס איך וועל אייך זאגען. וואס טויג אונז לאנגע דבורים? לאמיר, זאגט ער, געהן גלייך צום עניין, געשעפט הייסט עס"... „מהכתיתי, זאג איך, שלמה המלך האט שוין לאנג געזאגט: ל כ ל ז מ ן — ווען מע דארף רעדען געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאג איך, א געשעפטס-מאן"... „דאס זעהט מען, זאגט ער, אז איהר זענט א געשעפטס-מאן, דערפאר וויל איך טאקי מיט אייך רעדען סוחר'יש; איך וויל, איהר זאלט מיר זאגען, אבער אפען געשמועסט, וויפיעל וועט דאס אונז קאסטען ארום און ארום?... אבער אפען געשמועסט!"... „אויב, זאג איך, אפען געשמועסט, ווייס איך ניט, וואס איהר רעדט"... „רב טביה! — מאכט ער צו מיר נאך א מאל און וויל נישט ארויסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איך פרעג אייך, זאגט ער, וויפיעל וועט אונז קאסטען ארום און ארום די חתונה?" „עס ווענדט זיך, זאג איך, וואס פאר א חתונה איהר מיינט? אויב איהר מיינט א גרויסארטיגע חתונה, ווי אייך שטעהט אן, בין איך, זאג איך, ניט אים שטאנד"... שטעלט ער אן אויף מיר א פאר עינים און מאכט צו מיר אזוי: „אדער איהר מאכט זיך תמ'עוואטע, אדער איהר זענט טאקי א תם... חאטש אפילו, זאגט ער, איהר זעהט ניט אויס פון קיין תם. ווארום איהר זאלט זיין, זאגט ער, א תם, וואלט איהר ניט ארייננעשלעפט, זאגט ער, מיין פלימעניק אין א בלאטע, איהם פארבעטען צו זיך כלומרשט אויף שבועות'דיגע בליג-

צעס, איהם אונטערגעשטעלט דאָרט אַ שעו מיידעל, צי יאָ אַ טאָכ־טער, צי ניט קיין טאָכטער, איך געה ניט אריין, זאָגט ער, אַזוי ווייט, און זי האָט זיך איהם פאַרליובעט, זאָגט ער, דאָס הייסט, זי איז איהם געפעלען, נו, און ער איהר אַודאַי, פון דעם, זאָגט ער, רעדט מען ניט, איך וועל אייך ניט זאָגען, זאָגט ער, עס קאָן זיין, זי איז איין אָרענטליך קינד און מיינט דאָס נעבאָך ערנסט, איך געה נישט אַזוי ווייט... איהר טאָרט אבער ניט פאַרגעסען, זאָגט ער, ווער א י ה ר זענט און ווער מ י ר זענען? איהר זענט דאָך, זאָגט ער, אַ איד אַ בר־דעת, ווי קאָנט איהר, זאָגט ער, גאָר דערלאָזען אַזעלכס, אַז טביה דער מילכיגער, וואָס פיהרט אונז סעו און פוטער, זאָל ער זיין אונזער מחותן?... אַי, זיי האָבען זיך, זאָגט ער, געגעבען איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט? וועלען זיי דאָס נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאָגט ער, שטעהט ניט דערביי. טאָמער דאַרף עפּיס קאָסטען, זאָגט ער, זי זאָל איהם ארויסלאָזען פון וואָרט, מהכתיתי, מיר האָבען, זאָגט ער, גאָר נישט קעגען דעם. אַ מיידעל איז נישט קיין בחור, זאָגט ער. צי אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, זאָגט ער, איך וויל גאָר אַזוי ווייט נישט אריינגעהן", זאָגט ער... „רבונו־של־עולם! — טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער איד?"... און ער הערט נישט אויף צו רעדען איבער מיין קאָפּ: איך זאָל גאָר ניט דענקען, זאָגט ער, טאָמער וועט מיר געראָטען מאַכען אַ סקאַנדאַל, אויספּויקען אומעדום, אַז זיין פלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך גע'שדכ'ענט צו טביה דעם מילכיגענ'ס טאָכטער... און איך זאָל זיך ארויסשלאָגען פונ'ם קאָפּ, זאָגט ער, אַז זיין שוועסטער איז אַ מענטש, וואָס קאָטאָרע מע קאָן פון איהר פּאָמפּען געלט... מיט גוטען, זאָגט ער, מהכתיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעמען ביי איהר עטליכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נדבה... מען איז דאָך, זאָגט ער, מענטשען, וואָס קאָטאָרע, מע דאַרף אַמאָל אויס־העלפען אַ מענטשען...

בקיצור, איהר ווילט וויסען, וואָס איך האָב איהם געענטפערט? איך האָב איהם, אַז אַך און וועה איז מיר, גאָר נישט געענטפערט.

ס'איז מיר געווען, ווי זאָגט איהר, ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האָט
מיר ווי אָפּגענומען דאָס לשון! איך האָב זיך אויפגעהויבען, זיך
אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צו דער טהיר — און נישטאָ מיך!... ווי
פון אַ שרפה האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט, ווי פון אַ טורמע!... עס
האָט מיר געזשומעט אין קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגען און גע־
טורקעט אין די אויהערען די ווערטער פון דעם אידען: „אַפּען
געשמועסט"... „אַ טאָכטער, ניט קיין טאָכטער"... „איין אַלמנה
אויף צו פּאַמפּען"... „עלעהיי אַ נדבה"... און בין צוגעגאַנגען צו
מיין פערד־און־וועגעלע, אַריינגעלעגט דאָס פּנים אין בריטשקע אַריין
און — איהר וועט ניט לאַכען פון מיר? — אַז איך האָב מיך צע־
ווײנט, האָב איך געוויינט און געוויינט! און אַז איך האָב מיך
גוט אויסגעוויינט און געזעסען אויף דער בריטשקע און איינגעטיילט
מיין פערדעל נעבאָך וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין, האָב איך
ערשט דעמאָלט געפרעגט ביי גאָט אַ קשיא, אַזוי ווי איוב האָט
אַמאָל געפרעגט: וואָס האָסט דו, גאָטעניו, אַזעלכס דערזעהען אין
דעם אַלטען איוב'ן, וואָס דו לאָזט איהם ניט אָפּ אויף קיין מינוט?
ס'איז שוין מעהר ניטאָ קיין אידען אויף דער וועלט? און איך
קום צו פאָהרען אַהיים, טרעף איך מיין חאַליאַסטרע, קיין עין־הרע,
פריילין. מען עסט וועטשערע, נאָר איין שפּרינצע איז נישטאָ.
„וואו איז שפּרינצע?" — פרעג איך. „וואָס הערט זיך, זאָגען זיי
מיר, וואָס האָט מען דיך גערופען?" זאָג איך נאָך אַ מאָל: „וואו
איז שפּרינצע?"... ענטפערען זיי מיר נאָך אַ מאָל: „וואָס הערט
זיך?"... זאָג איך: „גאָרניט, וואָס זאָל זיך הערען? ס'איז,
דאַנקען גאָט, שטיל, פון פּאָגראָמען הערט מען ניט"... ביי די ווער־
טער קומט אַן שפּרינצע, טהוט מיר אַ קוק אין די אויגען אַריין,
זעצט זיך אַוועק צום טיש, גלייך ווי ניט זי מיינט מען, ניט פון
איהר רעדט מען... אויפ'ן פּנים ביי איהר קאָן מען נישט דער־
קענען גאָרנישט, נאָר דאָס שטילקייט איהרס איז שוין צו פיעל,
חוץ לדרך הטבע... היינט געפעלט מיר ניט דאָס זיצען איהרס פאַר־
טראַכט און דאָס באַלגען איהרס, וואָס מע הייסט איהר; זאָגט

מען איהר: זיץ — זיצט זי; זאָגט מען איהר: עס — עסט זי; הייסט מען איהר געהן — געהט זי; און אַז מע טהוט זי אַ רוף, טהוט זי זיך אַ וואָרף... איך קוק אויף איהר, און עס פאַרקלעהמט מיר דאָס האַרץ, און עס ברענט אין מיר אַ פייער — אויף וועמען ווייס איך ניט... אַך טי רבונו־של־עולם, אלהינו נאָש! פאַר וואָס שטראָפסט דו מיך אַזוי, פאַר וועמענס זינד?!

בקיצור, איהר ווילט וויסען דעם סוף? אַזאַ סוף וויל איך נישט ווינשען דעם ערגסטען שונא, און מע טאָר עס גאָר ניט ווינשען, וואָרום די קללה פון קינדער איז די ערגסטע קללה פון דער תוכחה! פון וואַנען ווייס איך, אַז מיך האָט עמיצער נישט פאַרשאָלטען מיט קינדער? איהר גלויבט ניט אין די זאַכען? וואָס־זשע דען איז דאָס? אדרבה, לאָמיר האָרכען פון אייך... נאָר צו וואָס נוצען אונז חקירות? אַמעהר, הערט דעם סוף, וואָס איך וועל אייך דער־צעהלען. איינמאָל פאַרנאַכט פאָהר איך אַהיים פון בויבעריק מיט אַ גוט האַרץ: באַרעכענט נאָר דעם פּאַרדראָס, דעם בזיון; היינט דעם רחמנות פון קינד!... און די אַלמנה, וועט איהר פרעגען? און דער זוהן? — ווער מיר אַלמנה? וואָס מיר זוהן? אָוועקגע־פאָהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט! ס'איז אַ בושה אויסצו־זאָגען: ס'איז געבליבען שטעהן ביי מיר אויף זיי אַ שטיקעל חוב פאַר קעז און פוטער... נאָר איך רעד נישט פון דעם, מסתמא האָ־בען זיי פאַרגעסען... איך רעד פון'ם געזעגענען זיך: אָוועק־פאָהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט!... וואָס דאָס קינד נעבאַך האָט איבערגעטראָגען — דאָס האָט ניט געוואוסט קיין בן־אדם, אַחוץ מיר, וואָרום איך בין אַ טאַטע, אַ טאַטענס האַרץ פיהלט... טאָמער מיינט איהר, אַז זי האָט מיר געזאָגט אפילו אַ חצי דבור? באַקלאָגט זיך? אָדער געוויינט אַ מאָל? ע! קענט איהר דאָך ניט טביה'ס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגעגאַנגען, געצאַנקט ווי אַ ליכט! וועז־ניט־ווען אַרויסגעחאַפּט זיך מיט אַ זיפץ, נאָר אַזאַ מין זיפץ, וואָס רייסט אַרויס אַט אַזאַ שטיק האַרץ! הכלל, פאָהר איך מיר אַזוי מיט מיין פערדעל אַהיים, פאַרטיעפט אין

טרויעריגע מחשבות און געדאנקען, פרעג קשיות ביי'ם רבונו־של־עולם און ענטפער מיר אליין. און עס אהרט מיך שוין ניט אזוי אויף גאט — מיט גאט האב איך מיך שוין ווי עס איז איבערגע־בעטען; מיך אהרט אויף מענטשען: למאי זאלען מענטשען זיין אזוי שלעכט, אז זיי קאנען זיין גוט? פאר וואס זאלען מענטשען פארביטערען דאס לעבען אי יענעם, אי זיך, אז זיי האבען ביך לעבען זיס און גליקליך? געשיקט זיך עס, אז גאט האט באשאפען דעם מענטשען צוליעב דעם, ער זאל אפקומען אויף דער וועלט?... וואס האט דאס איהם גענוצט?... מיט אזעלכע געדאנקען פאהר איך אריין צו מיר אין חוטאר אריין, און דערזעה פון דער ווייטען, ביי דער גרעבלי, איז איין אנגעלויף פון מענטשען, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצים'לעך אהן א שעור. וואס קאן דאס זיין? קיין שרפה ניט; מסתמא א דערטרונקענער, עמיצער האט זיך געבאדען ביי דער גרעבלי און געפונען דעם טוידט. קיינער ווייסט ניט, וואו דער מלאך־המות ווארט אויף איהם, ווי מיר זאגען אין „ונתנה תוקף“... פלוצים זעה איך מיין גאלדע לויפט, די שאל צעלאזט, די הענט ארויסגעשטעלט אויף צופריהער, און פאר איהר מיינע קינדער, טייבעל און ביילקע, און אלע דריי מיט א געשריי, מיט א יללה, מיט א יאמער: „טאכטער! שוועסטער! שפרינצע!!“... אראפגעשפרונגען פון דעם וואגען, ווייס איך ניט, ווי אזוי איך בין ניט צעשפרונגען געווארען, און אז איך בין צו־געלאפען צום טייך, איז שוין געוועזען נאך אלע היום'ס...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

וואס האב איך אייך געוואלט פרעגען?... יא! האט איהר געזעהען ווען א געטרונקענעם? קיין מאל נישט?... א מענטש, אז ער שטארבט, שטארבט ער מייסטענטיילס מיט צוגעמאכטע אויגען... ביי א געטרונקענעם זענען די אויגען אפען — ווייסט איהר נישט דעם שכל, פאר וואס דאס איז?... האט קיין פאראיבעל נישט, איך האב ביי אייך צוגענומען צייט, און אליין איז מען אויך געבונדען: מע דארף געהן צום פערדעל און מע מוז צעפיהרען דאס ביסעל

סחורה. די וועלט איז אויך א וועלט. מע מוז אין זינען האבען א קערבעל אויך — און פארגעסען וואס ס'איז געווען. ווארום דאס, וואס די ערד דעקט צו, מוז, זאגט מען, פארגעסען ווערען, און אז מען איז א לעבעדיגער מענטש, קאן מען די נשמה ניט אויסשפייען. עס העלפט ניט קיין חכמות, און מיר מוזען זיך אומקעהרען צוריק צום אלטען פסוק, אז כל זמן שהנשמה בקרבי, איז פאהר וייטער, טביה!... זייט מיר געזונט, און אז איהר וועט מיך דערמאנען, זאלט איהר מיך ניט דערמאנען צו בייזען.

טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל

דערצעהלט פון טביה דעם מילכיגען, פאָהרענדיג אין באַהן.

געשריבען אין יאהר 1909

טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל

— סקאַצעל קומט! וואָס מאַכט א איד, רב שלום־עליכם? אַט א גאַסט! אפילו נישט געחלומ׳ט זיך! נאַט־זשע אייך אַפּ שלום־עליכם. איך האָב מיר אָבער אַלץ געטראַכט און געטראַכט: וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט איהם נישט אַזאַ צייט, ניט אין בויבעריק, ניט אין יעהופּעץ? א קשיא, וואָס סע מאַכט זיך: אפשר האָט ער אַפּגעזאָגט די עטליכע גילדען און אַריבערגעפּעקעלט זיך אַהין, וואו מע עסט ניט קיין רעטאַך מיט שמאַלץ? און צוריק טראַכט איך מיר: געשיקט זיך עס, ז י י זאָלען טהון אַזאַ נאַרישקייט? ז י י זענען דאָך עפּיס א מענטש א בר־דעת, כלעבען! נו, דאַנקען השם־יתברך, וואָס מע זעהט זיך געזונט, ווי שטעהט דאָרט אין פּסוק: ט ו ר א ב ט ו ר א — א מענטש מיט א מענטשען... איהר קוקט מיך אָן, פּאַני, גלייך, ווי איהר וואָלט מיך נישט דערקענט? דאָס בין איך, אייער אַלטער גוטער פריינד טביה. א ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוקט נישט, וואָס א איד געהט אין א נייער קאַפּאָטע. דאָס איז דער אייגענער שלים־מזל טביה, וואָס אמאָל, נישט געמינערט א האָר; נישמעהר, מע טהוט זיך אָן שבת׳דיג, זעהט מען אויס א ביסעל דאַסיגער, מעשה נגיד, וואָרום, אַז מע פאָהרט ארויס צווישען מענטשען, קאָן מען אַנדערש ניט, ובפרט, אַז מע פאָהרט אַזאַ ווייטע נסיעה, קיין ארץ־ישראל, א קלייניגקייט? איהר קוקט מיך אָן און טראַכט זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קליין מענטשעלע, ווי טביה, וואָס האָט כל־ימיו געהאַנדעלט מיט מילכיגס, זאָל גאָר האָבען אַזאַ השגה, וואָס קאָן זיך פאַרגינען אויף דער עלטער סיידען א מין בראַצקי? — גלויבט מיר, פּאַני שלום־עליכם, ס׳איז כ ו ל ו מ ו ק ש ה —

דער פסוק איז רעכט ארום און ארום. רוקט נאר אוועק, זייט מוחל, אייער טשעמאדאנטשיקעל א ביסעל אהין, וועל איך מיך אוועקזעצן אקעגן אייך און וועל אייך דערצעהלען א מעשה, וועט איהר הארכען, וואס גאט קאן.

בקיצור, איך מוז אייך זאגען קודם כל הקודם׳ס, אז איך בין געבליבען, נים פאר אייך גערארכט, איין אלמן, געשטארבען גאלדע מיינע, עליו השלום. געווען א אידינע א פראסטע, אהן חכמות, אהן אויבערקעפלער, נאר א גרויסע צדיקית. לאז זי זיך מיהען דארט פאר איהרע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאנען צוליעב זיי, און טאקי אפשר איבער זיי גענאנגען פון דער וועלט, נישט געקאנט אריבערטראגען, וואס זיי זענען זיך צעקראכען איינער קיין ליסי, דער אנדערער קיין סטריסי. „משטיינס געזאגט, זאגט זי, וואס איז מיין וועלט, זאגט זי, אז ווי באלד, זאגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, א בהמה, זאגט זי, בענקט אויך, זאגט זי, אז מע אנטוועהנט, זאגט זי, פון איהר דאס קעלבעל“... אזוי זאגט זי צו מיר, גאלדע היים עם, און וויינט בעת־מעשה מיט ביטערע טרערען. און איך זעה, אז די אידינע געהט־איין פון טאג צו טאג, ווי א ליכט, רעד איך איהר אוים מסתמא דאס הארץ פאר רחמנות און איך זאג צו איהר אזוי, זאג איך: „עט, זאג איך צו איהר, גאלדע סערדצע, פארהאן א פסוק, זאג איך, א ם כ ב נ י ם א ם כ ע ב ד י ם — ווי מיט קינדער, אזוי איז אהן קינדער, זאג איך. מיר האבען, זאג איך, א גרויסען גאט, זאג איך, און א גוטען גאט, און א שטארקען גאט, זאג איך, נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, לאם איך האבען די ברכות, וויפיעל מאל דער רבונו־של־עולם, זאג איך, טהוט־אפ א שטיקעל ארבייט, מעגען שוין, זאג איך, די שונאים האבען אזא יאהר“... איז זי דאך אבער, זאל מיר מוחל זיין, א נקבה, מאכט זי צו מיר: „דו זינדיגסט, טביה, מע טאר נישט, זאגט זי, זינדיגען“. „אט האסט דו דיר, זאג איך, איך זאג דען עפים, זאג איך, שלעכטס? איך געה דען חלילה, זאג איך, קעגען דעם אויבערשטענס געגג, זאג איך? ווארום ווי באלד, זאג איך,

אַז ער האָט, זאָג איך, באַשאַפען אַזוי שען זיין וועלטעל, זאָג איך, אַז קינדער זענען נישט קיין קינדער, זאָג איך, און טאַטע־מאַמע זענען בלאָטע, זאָג איך, ווייסט ער דאָך מסתמא, וואָס ער האָט צו טהון"... פאַרשטעהט זי נישט וואָס איך רעד און ענטפערט מיר בוידעם: „איך שטאַרב, זאָגט זי, אַוועק, טביה, ווער וועט דיר קאָכען וועטשערע?"... אַזוי מאַכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגען, אַז אפילו אַ שטיין קאָן עס ריהרען. טביה איז דאָך אַבער נישט קיין אידינע, ענטפער איך איהר אָפּ מיט אַ ווערטעל, און מיט אַ פסוק, און מיט אַ מדרש, און מיט נאָך אַ מדרש: „גאָלדע, זאָג איך, ביזט מיר געווען, זאָג איך, געטריי אַזוי פיעל יאָהרען, וועסט דו מיך אויף דער עלטער, זאָג איך, נישט מאַכען צום נאַר", זאָג איך, און טהו אַ קוק אויף מיין גאָלדען — פּיזעם! „וואָס איז דיר, זאָג איך, גאָלדע?" „גאָר נישט", מאַכט זי צו מיר, קוים־קוים וואָס זי רעדט. ע! איך זעה, די שפּיעל איז פאַר'ן טייוועל, נעם איך און שפּאַן איין דאָס פערדעל און פאָהר אַוועק אין שטאָדט אַריין און ברענג אַראָפּ אַ דאָקטאָר, דעם בעסטען דאָקטאָר. איך קום צו פאָהרען אַהיים — מַע־טע־טע! מיין גאָלדע ליגט שוין אויף דער ערד מיט אַ ליכטעל צוקאָפּענס און זעהט אויס, ווי אַ בערגעל ערד האָט מען צענויפגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שוואַרצען, און איך שטעה און טראַכט מיר: „כ י ז ה כ ל ה א ד ם — נאַט דאָס איז דער סוף פונ'ם מענטשען? אַך טי, רבונו־של־עולם, וואָס דו טהוסט אָפּ מיט דיין טביה'ן! וואָס וועל איך איצטער טהון אויף דער עלטער, פאַרפינסטערט בין איך געוואָרען?" און אַזוי האָב איך געגעבען אַ פאַל־צו צו דער ערד... נאָר געה שריי חי וקיים! הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אַז מע זעהט פאַר זיך דעם טויט, מוז מען ווערען איין אפיקורס און מע הויבט אָן נאָכצוקלערען, מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואָס איז אינגאַנצען אָט די וועלט מיט די גלגלים, וואָס זיי דרעהען זיך, מיט די באַהנען, וואָס לויפען משוגע'נער־וויז, מיט דעם גאַנצען טאַראַראַם אַרום און אַרום, און

אפילו בראַצקי מיט זיינע מיליאָנען — הכל הבל, גאָרנישט שבגאָרנישט!

בקיצור, איך האָב איהר געדונגען אַ קדיש, גאָלדע'ן עליו השלום, באַצאָהלט פאַר אַ גאַנץ יאָהר פריהער. אַ ברירה האָב איך געהאַט, אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט, נישט געגעבען מיר קיין זכרים, נאָר נקבות, נאָר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער איד זאָל זיי נישט קענען! איך וויים נישט, צי אַלע אידען ווערען אַזוי פאַרשוואַרצט מיט זייערע טעכטער, צי נאָר איך בין אַזאַ פינסטערער שלים־מזל. וואָס איך האָב צו זיי קיין גליק נישט? דאָס הייסט, צו די טעכ־טער אַליין האָב איך גאָרנישט, און גליק איז ביי גאָט. וואָס זיי ווינשעוועז מיר — מעג עס מיר אָנקומען חאָטש האַלב. אדרבה, זיי זענען שוין צו געטריי, און וואָס „צו" איז איבעריג. אַט נעמט, למשל, די מיזינקע מיינע,ביילקע רופט מען זי. וואָס ווייסט איהר, וואָס דאָס איז פאַר אַ קינד? איהר קאָנט דאָך מיך, ברוך־השם, ווי זאָגט איהר, פון אַ יאָהר מיט אַ מיטוואָך און ווייסט, אַז איך בין נישט דער טאַטע, וואָס קאָטאָרי זאָל זיך אָוועקזעצען אָפּלויבען זיינע קינדער, גלאַט אַזוי אין טאָג אַריין. נאָר אַז ס'איז געקומען צו רעד פון מיין ביילקען, מוז איך אייך זאָגען נישט מעהר, ווי שלשה דברים — צוויי ווערטער: זינט גאָט האַנדעלט מיט ביילקעס, האָט ער נאָך אַזאַ ביילקע נישט באַשאַפען. מילא פון שענקייט שמועסט מען נישט. טביה'ס טעכטער, ווייסט איהר אַליין, האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר די שענסטע קראַסאַוויצעס. נאָר זי, ביילקע הייסט עס, וועט זיי אַלע פאַרשטעקען אין גאַרטעל. אַז מע שמועסט יפיפית — איז דאָך ניט שייך! אָקעגען מיין ביילקען מוז מען טאַקי זאָגען מיט די ווערטער פון אשת חיל: שקר החן — איך רעד נישט פון שענקייט, איך רעד פון כאַראַקטער רעד איך. גאָלד, גין־גאָלד, זאָג איך אייך! פון תמיד אָן בין איך ביי איהר געווען דאָס אויבערשטע פון דער מילך, נאָר פון זינט מיין גאָלדע עליו השלום איז, איהר צו לענגערע יאָהר, נפטר געוואָרען, איז דער טאַטע געוואָרען ביי איהר — דאָס

שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזען זאָל אויף מיר פאַלען. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו־של־עולם איז, ווי מיר זאָגען אינ׳ם וכל מאמינים שהוא: ו מ ק ד י ם ר ח מ י ם ל ר ו ג ז — ער שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. נישמעהר, ס׳איז שווער צו וויסען, וועלכס איז ערגער, די רפואה, אָדער די מכה? געה זיי אַ נביא און טרעף, אַזביילקע וועט צו־ליעב מיר נעמען און פאַרקויפען זיך פאַר געלט און אַפּשיקען דעם טאַטען אויף די עלטערע יאָהרען קיין ארץ־ישראל! מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיג, פונקט אַזוי ווי איהר. אינגאַנצען איז דאָ שולדיג ער, איהר אויסדערוועהלטער, איך וויל איהם ניט שעלטען, אַ קאַזאַרמע זאָל אויף איהם איינ־פאַלען! און אפשר, אַז מיר זאָלען וועלען גוט באַטראַכטען, גריבלען זיך אַ ביסעל טיעפער, קאָן זיין, אַז איך אַליין בין דאָ מעהר חייב פון אַלעמען, ווארום ס׳איז דאָך אַ בפירוש׳ע גמרא: ח י י ב א ד ם... נאָר ס׳איז שען, כלעבען, אַז איך דאַרף אייך דערצעהלען, וואָס די גמרא זאָגט!

בקיצור, איך וויל אייך נישט לאַנג האַלטען. ס׳איז אוועקגע־גאַנגען אַ יאָהר און אַ יאָהר, מיין ביילקע איז אויסגעוואַכסען, גע־וואָרען, קיין עין־הרע, אַ מיידעל צו לייטען, און טביה טהוט זיך זיין געשעפט, ווי תמיד, מיט׳ן פערד־און־וועגעלע פיהרט ער אַפּ דאָס ביסעל מילכיגס זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, אַ מבול זאָל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אַנקוקען קאָן איך נישט אָט די דאָזיגע שטאָדט, און ניט אַזוי די שטאָדט אַליין, ווי די מענטשען, און ניט אַלע מענטשען, נאָר איין מענטש — אפרים דעם שדכן, אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אריין! אָט וועט איהר אומיסטנע הערען וואָס אַ איד אַ שדכן טהוט אַפּ.

ויהי היום, קום איך צו פאָהרען איינמאָל ארום חצי אלול קיין יעהופּעץ מיט מיין ביסעל סחורה. איך טהו אַ קוק — ו י ב ו א ה מ ן — אפרים דער שדכן געהט! איך האָב אייך אַמאָל דער־צעהלט פון איהם. אפרים איז אפילו אַ איד אַ איינגעטענער,

נאר אז מע דערזעהט איהם, מוז מען זיך אפשטעלען — אט אזא מין כח האט אין זיך אט דער איד... „הער נאר, חכם מיינער, זאג איך צו מיין פערדעל, שטעה א ווײלע, וועל איך דיר געבען עפּיס קייען". און איך שטעל־אפּ אפרים דעם שדכן און געב איהם אפּ שלום און מאך מיט איהם א שמועס מן הצד: „וואס הערט זיך עפּיס מכח פרנסה?" טהוט ער א געשמאקען זיפץ און מאכט צו מיר: „ס'איז ביטער!"... זאג איך: „דהיינו?" זאגט ער: „נישטא וואס צו טהון"... זאג איך: „לחלוטין?" זאגט ער: „לחלוטין!"... זאג איך: „וואס איז די מעשה?"... זאגט ער: „די מעשה איז, וואס שידוכים ווערען שוין היינט ניט געשלאסען מעהר אין דערהיים"... זאג איך: „וואו דען ווערען זיי היינט געשלאסען?" זאגט ער: „דארטען ערגיץ, אין אויסענלאנד"... זאג איך: „וואס־זשע זאל טהון אזא ייד, ווי איך, למשל, וואס מיין זיידענס באבע איז דארט קיינמאל ניט געווען?"... זאגט ער צו מיר און דערלאנגט מיר א שמעק טאבעקע: „פאר אייך האב איך, רב טביה, א שטיקעל סחורה דא אויפ'ן ארט"... זאג איך: „דהיינו?"... זאגט ער: „א אידינע איין אלמנה אהן קינדער מיט ק"ן קערבלער, געוועזן א קעכין אין אלע גרעסטע הייזער"... קוק איך איהם אן און זאג צו איהם: „רב אפרים, פאר וועמען מיינט איהר דאס א שידוך?" זאגט ער: „פאר וועמען זאל איך מיינען? פאר אייך"... זאג איך: „אלע בייזע וויסטע חלומות זאלען אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ!" און נעם און דערלאנג מיין פערד א שמיצעל און וויל פאהרען ווייטער. מאכט צו מיר אפרים: „האט קיין פאראיבעל ניט, רב טביה, אפשר האב איך אייך פוגע בכבוד געווען. זאגט־זשע מיר, וועמען דען האט א י ה ר געמיינט?" זאג איך: „וועמען דען זאל איך מיינען, אז ניט מיין מיזינקע?"... טהוט ער א שפרונג־אפּ, דערלאנגט זיך א פאטש אין שטערן: „שא! גוט וואס איהר האט מיך דערמאנט, לאנג לעבען זאלט איהר, רב טביה!" זאג איך: „אמן, גם אתם, דערלעבט איהר אויך ביז משיח וועט קומען. נאר וואס איז מיט אייך, זאג איך, אזוי די

גדולה?"... זאָגט ער: „ס'איז גוט, רב טביה, ס'איז אויסגעצייכענט גוט, עס קאָן שוין גאָר בעסער נישט זיין אין דער גאַנצער וועלט!"... זאָג איך: „דהיינו, וואָס איז די גוטסקייט?"... זאָגט ער: „איך האָב פאַר אייער מיזינקע אַ גלייכס, אַ גליק, אַ הויפּט־טרעפער, אַ גביר, איין אדיר, אַ מיליאָנשטשיק, אַ בראָצקי, אַ פּאָדראַטשיק איז ער און הייסען הייסט ער פדהצור!"... זאָג איך: „פדהצור? אַ קענטליכער נאָמען פון חומש"... זאָגט ער: „וואָס מיר חומש? ווער מיר חומש? ער איז אַ פּאָדראַטשיק, אַט דער פדהצור, ער בויעט הייזער, מויערען, בריקען, געווען אין יאַפּאָניע ביי דער מלחמה, געבראַכט אַ מטמון מיט וואָלר, פאָהרט ארום מיט ברע־נענדיגע סוסים, מיט קאַרעטעס, מיט לאַקייען ביי דער טהיר, מיט אַ בעדעל ביי זיך אינווענינג אין שטוב, מיט מעבעל פון פּאַריזש, מיט אַ בריליאַנטענעם רינג אויף דער האַנט, נאָך גאָר נישט קיין אַלטער מאַן, אַ בחור, איין אמת'ער, אַ „חאָלאָסטאָי", פּרימאָ! און זוכען זוכט ער אַ שען מיידעל, מעג זיין ווער זי איז, אַ נאַקעטע. אַ באָרוועסע, אבי אַ יפת־תואר!"... „טפּררו! — זאָג איך צו איהם. — אַז איהר וועט אַזוי פליהען, זאָג איך, אהן אַ פּאַפּאַס, וועלען מיר פאַרפאָהרען מיט אייך, רב אפרים, קיין האָצעקלאַץ. אויב איך האָב קיין מעות נישט, זאָג איך, האָט איהר מיר אמאָל געהאַט גערעדט דעם אייגענעם שידוך, זאָג איך, פאַר מיין עלטערע טאָכטער, פאַר האָדלען", זאָג איך... דערהערט פון מיר די דאָזיגע ווערטער, אַז ער האָפּט זיך ניט, אפרים הייסט עס, ביי די זייטען און הויבט אָן צו לאַכען, איך האָב געמיינט, דער איד וועט באַקומען די פּאַפּלעקציע. „אהא, זאָגט ער, איהר האָט זיך דערמאַנט, זאָגט ער, אַ מעשה, אַז מיין באָבע איז געלעגען געוואָרען מיט'ן ערשטען קינד! יענער האָט אָנגעזעצט נאָך פאַר דער מלחמה און אַנטלאָפען קיין אַמעריקע!"... „זכר צדיק לברכה, זאָג איך, אפשר וועט דער אויך, זאָג איך, אָוועק אהין?" ווערד ער אויסער זיך, דער שדכן הייסט עס: „וואָס רעדט איהר דאָס, רב טביה? יענער איז גע־ווען, זאָגט ער, אַ פּייפער, אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסברענגער, און

דער איז א פאדראטשיק, זאגט ער, פון דער מלחמה, מיט געשעפטען, מיט א קאנטאר, מיט מענטשען, מיט... מיט... מיט"... וואס זאל איך אייך זאגען, דער שדכן האט זיך אזוי צעהיצט, אז ער האט מיך אראפגענומען פונ'ם וואגען און ער האט מיך אנגענומען ביי די לאצען און האט מיך אזוי לאנג געטרייסעלט, ביז ס'איז צוגע־גאנגען א גאראדאוואי און האט אונזביידען געוואלט אפפיהרען אין קאטשומענט אריין. א שטיקעל גליק, וואס איך האב מיך דער־מאנט אינ'ם פסוק: לנכרי תשיך — מיט פאליציע דארף מען ווייסען, ווי אזוי צו האנדלען...

בקיצור, למאי זאל איך אייך לאנג האלטען? אט דער פדהצור איז געווארען א חתן פאר מיין מיזינקע, ביילקע הייסט עס, און לא ארכו הימים — ס'האט א ביסעל געדויערט ביז מיר האבען געשטעלט א חופה. פאר וואס זאג איך, ס'האט א ביסעל געדויערט? ווייל זי, ביילקע הייסט עס, האט נישט געוואלט דעם שידוך, אזוי ווי מע וויל נישט שטארבען. וואס מעהר אט דער פדהצור איז צו איהר צוגעשטאנען מיט מתנות און מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאנטענע פינגערלעך, איז ער איהר אלץ מעהר נמאס געווארען. מיר דארף מען קיין פינגער אין מויל נישט אריינלעגען. איך האב עס גאנץ גוט ארויסגעזעהען נאך איהר פנים און נאך איהרע אויגען און נאך איהר וויינען, וואס זי האט געוויינט שטילערהייד. בין איך מיך מיישב איינמאל און רוף מיך אן צו איהר אזוי, פארבייגעהענדיג: „הערסט דו, ביילקע, זאג איך, איך האב מורא, זאג איך, אז דיין פדהצור איז דיר אזוי ליעב, זאג איך, און אזוי זיס, אזוי ווי מיר?"... ווערד זי רויט ווי פייער און מאכט צו מיר: „ווער האט דאס דיר געזאגט?" זאג איך: „וואס־זשע דען איז דער געוויין גאנצע נעכט?" זאגט זי: „איך וויין דען?" זאג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאר דו חליפעסט. דו מיינסט, זאג איך, אז דו באהאלטסט דעם קאפ אין קישען, וועסט דו פון מיר פארדעקען, זאג איך, דיינע טרערען? דו מיינסט, זאג איך, אז דיין טאטע איז א יונגעלע, זאג איך, אדער דער מח איז

איהם אויסגעטריקענט געוואָרען און ער פאַרשטעהט ניט, זאָג איך, אז דאָס טהוסט דו צוליעב דיין אַלטען טאַטען? דו ווילסט איהם, זאָג איך, פאַרזאָרגען מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבען וואו דעם קאָפּ אנצושפּאַרען, ער זאָל חלילה נישט דאַרפען געהן, זאָג איך, איבער די הייזער? אויב דו מיינסט אזוי, ביזט דו, זאָג איך, אַ גרויסער נאַר, זאָג איך. מיר האָבען אַ גרויסען גאָט, זאָג איך, און טביה איז ניט פון די עשרה בטלנים, זאָג איך, וואָס וועט זיך אוועקזעצען, זאָג איך, אויף לאָסקאָווע ברויט, און געלט, זאָג איך, איז בלאָטע, זאָג איך, ווי אין פּסוק שטעהט. אַ סימן האָסט דו, זאָג איך, אַט איז דיין שוועסטער האָדעל אַ גוטע אביון׳טע, פון דעסטוועגען, זאָג איך, זעה, וואָס זי שרייבט פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, זאָג איך, פון עק וועלט, און ווי זי שעצט זיך גליקליך, זאָג איך, מיט איהר שלים־מזל פּעפּערעל!״... אַנו, זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס ענטפערט זי מיר דערויף, בײלקע הייסט עס? „צו האָדלען, זאָגט זי, זאָלסט דו מיך, זאָגט זי, ניט גלייכען. האָדעל איז געווען, זאָגט זי, אין אַזאַ צייט, ווען די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, האָט זיך געוויעגט, זאָגט זי, געהאַלטען אַט־אַט ביי איבערקעהרען זיך, האָט מען זיך געזאָרגט, זאָגט זי, פאַר דער וועלט, און זיך האָט מען פאַרגעסען; און איצט, זאָגט זי, אז די וועלט איז אַ וועלט, זאָרגט זיך יעדער פאַר זיך און די וועלט האָט מען פאַרגעסען״... אַט אזוי ענטפערט זי מיר דערויף, בײלקע הייסט עס, און געהט פאַרשטעהט, וואָס זי מיינט!

נו? איהר זעהט עפּיס אַ מבין אויף טביה׳ס טעכטער? איהר האָט זי באַדאַרפט זעהן צו דער חופּה — אַ פּרינצעסין! איך בין נאַר געשטאַנען און געשפּיגעלט זיך אין איהר און געטראַכט צו זיך אַליין: „אַט דאָס איז בײלקע, טביה׳ס טאָכטער? וואו האָט זי זיך אויסגעלערענט אזוי שטעהן, און אזוי געהן, און אזוי האַלטען דעם קאָפּ, און אזוי אנטהון זיך, ס׳זאָל אויף איהר זיין, ווי אויסגעגאָסען?״... נאָר לאַנג שפּיגלען זיך אין איהר האָט מען מיך נישט געלאָזט, ווארום דעם זעלבען טאָג פון דער חופּה, אַרום האַלב

זעכס פאַר־נאַכט, האָט זיך דאָס פאַרעל אויפגעהויבען, און ה׳ ל ד מ ש ה מ ר ד כ י — מען איז אוועק מיט׳ן קוריער צו אַלדי גוטע יאָהר, קיין „נאַטאַליע״, ווי די מאָדע איז ביי די גרויסע, און צוריק איז מען געקומען ערשט העט אַרום חנוכה, און מע האָט געשיקט נאָך מיר, איך זאָל למען־השם תיכף־ומיד קומען צו פאָהרען קיין יעהופּעץ. איז דאָס מיר באַלד אַריין אין קאָפּ אַריין: ממה־נפשך, זיי זאָלען וועלען, איך זאָל גלאַט אַזוי קומען, וואָלטען זיי אַנגעזאָגט, איך זאָל קומען — און אַ סוף. צו וואָס טויג נאָך דער „למען־השם״ מיט׳ן „תיכף־ומיד״? מסתמא מוז דאָך דאָ זיין עפּיס אַ זאַך! פרעגט זיך אַ קשיא: וואָס פאַר אַ זאַך? און אַלערליי מחשבות און געדאַנקען, גוטע און שלעכטע, קריכען מיר אין קאָפּ אַריין: אפשר האָט זיך שוין דאָס פאַרפאַלק דאָרטען צעאַמפּערט, ווי די קעץ, און עס האַלט ביי גט׳ען זיך? און באַלד טאַקי שלאָג איך מיר אָפּ: ביזט אַ נאַר, טביה, למאי זאָלסט דו וועלען אויסלעגען אויף שלעכטען? פון וואַנען ווייסט דו, וואָס מען רופט דיך? אפשר האָבען זיי זיך פאַרבענקט נאָך דיר און ווילען דיך זעהן? אָדער אפשר וויל ביילקע, אַז איהר טאַטע זאָל זיין נאָהענט נעבען איהר? אָדער אפשר וויל גאָר פּדהצור דיר געבען אַ שטעלע, דיך צונעמען צו זיינע געשעפטען און מאַכען דיך פאַר אַ משגיח אויף זיינע פּאָדראַדען? סיי־ווי־סיי, פאָהרען דאַרף מען. און איך זעץ מיך אויף און ו י ל ד ח ר נ ה — איך פאָהר קיין יעהופּעץ. פאָהרענדיג אַזוי, נעהט מיר איבער דער כח־הדם, און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך האָב אוועקגעוואָרפען דאָס דאָרף, פאַרקויפט די בהמה׳לעך, מיט׳ן פערד־און־וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין אַריבערגעפאָהרען אין שטאָדט און בין געוואָרען ביי מיין פּדהצור׳ן פריהער משגיח, דערנאָך קאַסיר, דערנאָך כל־ולך איבער אַלע זיינע פּאָדראַדען, און דערנאָך אַ שותף צו אַלע זיינע געשעפטען גלייך מיט איהם, האַלב אויף האַלב, און פאָהר אַרויס גלייך מיט איהם אויף אַ פּאָר ברענענדיגע סוסים, איינער אַ בולאַנער, דער אַנדערער אַ קאַשטאַנעוואַטער, און איך וואונדער מיך אויף זיך אַליין: מ ה

זה ועל מה זה — ווי קום איך, אזא שטיל מענטשעל, ווי טביה, צו אזעלכע גרויסע געשעפטען? וואָס טויג מיר דער טאַרעראַם מיט'ן יריד, מיט'ן הו־האַ, טאָג ווי נאַכט, ווי זאָגט איהר: להושיבי עם נדיבים — זיך טויטשען מיט די מיליאָנשטשיקעס? לאָזט מיך אָפּ, איך וויל האָבען אַ רוהיג עלטער, אַריינקוקען אַמאָל אין אַ משניות, זאָגען אַ קאַפּיטעל תהלים, מע דאַרף דאָך אַמאָל אין זינען האָבען יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאָגט שלמה המלך: אַ מענטש איז אַ טשיסטע בהמה, ער פאַרגעסט, אַז וויפיעל ער זאָל ניט לעבען, מוז ער אַמאָל שטאַרבען... אָט מיט אזעלכע געדאַנקען און מחשבות בין איך געקומען צו פאָהרען למזל קיין יעהופּעץ גלייך צו מיין פדהצור'ן. מילא, איך זאָל מיך געהן באַריהמען, דערצעהלען אייך רוב גדלו ורוב עשרו — זיין דירה מיט זיין זיצעכטס, איז ניט שייך צו זאָגען. איך האָב נאָך קיינמאָל נישט געהאַט די זכיה צו זיין ביי בראָצקי'ן אין שטוב, נאָר איך בין מיר משער על־פּי שכל, אַז שענער ווי ביי דעם פדהצור קאָן שוין גאָרניט זיין! איהר קאָנט פאַרשטעהן שוין פון דעם אַליין, וואָס פאַר אַ דירה־מלוכה דאָס איז, אַז דער שומר, וואָס ביי דער טהיר, אַ ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפּ, האָט מיך בשום אופן נישט געוואָלט אַריינלאָזען אינווענדיג, האָטש גענב איהם אַ קרענק. וואָס טהוט זיך דאָ? די טהיר איז אַ גלעזערנע טהיר, זעה איך, ווי ער שטעהט, אָט דער ווערגעלעץ, ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען, און רייניגט מלבושים. ווינק איך צו איהם, רעד מיט איהם אויף שטום־לשון און באַווייז איהם מיט די הענט, אַז ער זאָל מיך אַריינלאָזען אינווענדיג, מחמת דעם בעל־הבית'ס ווייב קעהר מיר אָן אַ לייבליכע טאָכטער... פאַרשטעהט ער אָבער נישט אויפ'ן וואונק, אַ גויישער קאָפּ, ווייזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אויף שטום־לשון, אַז איך זאָל געהן לעזאזל — נעמען דעם וועג הייסט עס. נאָט אייך אזא שלים־מזל! צו אַיין אייגענער טאָכטער זאָל מען דאַרפען האָבען זכות אבות! „אַז אַך און וועה איז צו דיין גרויען קאָפּ, טביה, צו וואָס דו האָסט זיך דערלעבט!" —

אזוי טראַכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טהיר און דער־זעה עפּיס אַ מיידעל דרעהט זיך אַרום. „אפּנים, אַ פּאַקאַיאַווע זייערע", טראַכט איך מיר, מחמת די אויגען איהרע זענען ווי ביי אַ גנב'טע. אַלע פּאַקאַיאַוועס האָבען גנבה'שע אויגען. איך בין איין איינגעהער אין אַלע נגיד'ישע הייזער און בין באַקאַנט מיט אַלע פּאַקאַיאַוועס... טהו איך צו איהר אַ וואונק: „עפען אויף, קעצעלע!" פּאַלגט זי מיך און עפענט די טהיר און מאַכט צו מיר דוקא אויף אידיש: „וועמען דאַרפט איהר?" זאָג איך: „דאַ זיצט פרהצור?" זאָגט זי צו מיר העכער: „וועמען דאַרפט איהר?" זאָג איך צו איהר נאָך העכער: „אַז מע פרעגט דיך, זאָלסט דו ענטפערען על ראשון ראשון; דאַ זיצט פרהצור?" זאָגט זי: „דאַ"... „ווי באַלד אַזוי, זאָג איך, ביזט דו פון מיינע מענטשען, זאָג איך; געה, זאָג איך, זאָג דיין מאַדאַם פרהצור, זאָג איך, אַז זי האָט אַ גאַסט, זאָג איך, דער טאַטע איהרער, טביה, איז געקומען, זאָג איך, צו־גאַסט און שטעהט שוין, זאָג איך, אַ היבשע ווייַלע אין דרויסען, זאָג איך, כעני בפתח, וואָרום ער האָט נישט זוכה געווען, זאָג איך, צו געפינען חן און לייטזעליגקייט אין די אויגען פון אַט דעם דאָזיגען עשו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כפּרה, זאָג איך, זאָל ער זיין פאַר דיין מינדסטען נאָגעל!" אויסגעהערט מיינע דבורים, האָט דאָס מיידעל מיט אַ געלעכטער פון אַ משומדת פאַר־האַקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, אַוועקגעלאָפען אַרויף, אַראָפּגעלאָפען אַראָפּ, אַריינגעלאָזט און אַריינגעפיהרט מיך איינ־וועניג אין אַ מין פּאַלאַץ, וואָס מיינע אבות אבותינו האָבען עס נישט געזעהן אין חלום אפילו. זייד און סאַמעט און גאָלד און קרישטאָל, און אַז איהר געהט, פיהלט איהר נישט די טריט, מחמת איהר שפּאַנט מיט די זינדיגע פיס אויף די טייערסטע דיוואַנעס, ווייך ווי שניי. היינט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זייגערס, אויף די טישען זייגערס, אהן אַ שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האָסט אַ סך אַזוינע? צו וואָס דאַרף עס אַ מענטש אַזוי פיעל זייגערס?" אַזוי טראַכט איך מיר און געה מיר, די הענט פאַרלעגט אַרונטער,

אַ ביסעל ווייטער; איך טהו אַ קוק — עטליכע טביה'ס מיט אַ מאָל שניידען זיך אָקעגען מיר פון אַלע זייטען, איין טביה געהט אָהער, דער אַנדערער טביה אַהין, איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו ?אַלסט דו ווערען! פון אַלע פיער זייטען שפּיעגלען! נאָר אַזאַ מין פויגעל, ווי אַט דער פּאַדראַטשיק, קאָן זיך פאַרגינען אַזוי פיעל זייגערס מיט אַזוי פיעל שפּיעגלען!... און עס קומט מיר אויף די געדאַנקען פּדהצור, אַ גראָבּס און אַ קיילעכיגס, מיט אַ ליסינע איבער'ן גאַנצען קאָפּ, און סע רעדט הויך און סע לאַכט דריבּניטשקע, און איך דערמאָן מיך, ווי אַזוי ער איז געקומען צו מיר דאָס ערשטע מאָל אין דאָרף אַריין מיט די ברענענדיגע סוסים, זיך צעלעגט ביי מיר, ווי ביי זיין טאַטען אין וויינגאָרטען, זיך באַקאַנט מיט מיין ביילקען, מיך אָוועקגערופען אויף אַ זייט און איינגערוימט אַ סוד אויפ'ן אויהער, נאָר אַזוי הויך, אַז מע האָט געקאָנט הערען אויף יענער זייט יעהופּעץ. וואָס איז געווען דער סוד? דער סוד איז געווען, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען און ער וויל, אַז ס'זאָל זיין איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה. מילא, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען — דאָס פאַרשטעהט מען מיט'ן שכל, נאָר אַט דער איינס־צוויי־דריי איז מיר אַריין כ ח ר ב פּ י פ י ו ת — ווי אַ טומפּער מעסער אין האַרצען אַריין. וואָס הייסט דאָס איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה? און וואו בין איך? און וואו איז ביילקע? אי, האָט זיך מיר געוואָלט איהם אַריינהאַקען אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, ער זאָל מיך האָבען צו געדענקען! נאָר צוריק האָב איך מיך מיישב געווען: „ל מ ה ז ה א נ כ י — וואָס דאַרפסט דו זיך מישען, טביה, צווישען קינדער? אַ סך האָסט דו גע'פּועל'ט ביי דיינע עלטערע טעכטער, אַז דו האָסט געוואָלט זאָגען דעות אויף זייערע שידוכים? האָסט זיך אָנגערעדט ווי אַ פּויק, אויסגעשאָטען די גאַנצע תורה דיינע, און ווער איז געבליבען אַ נאַר? — טביה!"

הקיצור, לאָמיר אָוועקוואַרפען, ווי זאָגט איהר דאַרטען אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה.

האָב איך זיי, הייסט דאָס, צוליעב געטהאָן און בין צו זיי געקומען
קיין יעהופּעץ, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה: שלום־
עליכם! עליכם־שלום! ווי געהט עס? וואָס מאַכט איהר גוטס?
זיצט! אַ דאַנק, מע קאָן באַשטעהן! — מיט די אַלע איבעריגע
צערעמאָניעס, ווי געוויינטליך. איך זאָל זיין דער ערשטער אויפ׳ן
אַרויספּאַחר, זיי אַ פרעג טהון: מ ה י ו ם מ י ו מ י ם — וואָס
איז דאָס רופען, וואָס איהר האָט מיך גערופען? — פּאַסט נישט.
טביה איז נישט קיין אידינע, ער האָט צייט. דערווייל קומט־צו
אַ פּאַרשוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאָגט, אַז דער אָנ־
בייסען שטעהט שוין אויפ׳ן טיש, און מיר הויבען זיך אויף אַלע
דריי, און מיר קומען אַריין אין אַ חדר אַריין פון גאַלע דעמב:
דער טיש אַ דעמבענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט פון דעמב,
די סטעלי דעמב, און אַלץ איז געשניצט און געפּאַרבט און געמאַהלט
און געצאַצקעט, און אויפ׳ן טיש — בגדי מלכות: טיי מיט קאַווע
און מיט טשאָקאָלאַדע, און מיט פּוטער־געבעקס, און מיט גוטען
קאָניאַק, און די בעסטע געזאַלצענס, און אַזעלכע מינים מאכלים,
פּירות און אויבסען, ס׳איז מיר אַ חרפּה אויסצוזאָגען, נאָר איך
האָב מורא, אַז מיין ביילקע האָט זיי ביי איהר טאַטענס טיש קיינ־
מאָל נישט געזעהן אפילו. און מע גיסט מיר אָן אַ כוסה און נאָך
אַ כוסה, און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איהר, אויף
ביילקען הייסט עס, און איך טראַכט מיר: „האָסט זיך עס דער־
לעבט, טביה׳ס טאָכטער, ווי מיר זאָגען אין הלל: מ ק י מ י
מ ע פ ר ד ל — אַז גאָט העלפט דעם אָרעמאָן, מ א ש פ ו ת
י ר י ם א ב י ו ן — איז איהם גאָרנישט צו דערקענען. דאַכט זיך,
ביילקע — און פאָרט נישט ביילקע״. און איך דערמאָן מיך אַז
יענער ביילקע פון אַמאָל און איך פאַרגלייך זי מיט דער ביילקע,
וואָס אַצינד, און עס טהוט מיר האַרצעדיג באַנג — גלייך ווי איך
וואָלט עפּיס געמאַכט אַ שלעכט געשעפט, אָפּגעטהאָן אַ זאַך, וואָס
איז פאַרפאַלען, אַשטיינער, כדומה למשל, ווי איך וואָלט אויסבייטען
מיין האַרעפּאַשנעם פערדעל אויף אַ לאַשאַקעל, וואָס מע ווייסט

גאָר נישט, וואָס פון דעם וועט אַמאָל זיין, אָדער אַ פערד, אָדער אַ דראַנג. „ער, ביילקע, טראַכט איך מיר, וואָס פון דיר איז געוואָרען! אַמאָל, געדענקסט דו, ווי דו פלעגסט זיצען ביי־נאַכט ביי אַ רויכערדיג לעמפעל און נייהען און זינגען אַ ליעדעל, אָדער נעמען אין איין כהרף־עין אויסמעלקען צוויי בהמה'לעך, אָדער גאָר פאַרקאַטשען די אַרבעל און אָפּקאָכען מיר אַ פּראָסטען מילכיגען באָרשט, אָדער טייגלעך מיט פאַסאָלים, אָדער פאַמפּעשקעס מיט קעז, אָדער שקצים מיט מאָהן, און אַ זאָג טהון צו מיר: „טאַטע, געה וואַש זיך!“ — איז דאָך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצטער זיצט זי מיט איהר פדהצור'ן, ווי אַ בת־מלכה, צוויי מענטשען דערלאַנגען צום טיש, קלאַפּען מיט די טעלער, און ביילקע? זי זאָל עס אויסרעדען אפילו אַ וואָרט! זעהט איהר, ער, פדהצור הייסט עס, רעדט שוין פאַר זייביידען, דאָס מויל מאַכט זיך איהם נישט צו! זינט איך לעב האָב איך נישט געזעהן, אַ מענטש זאָל אַזוי ליעב האָבען פּלאַפּלען און פּלוידערען, דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואָס, און בשעת־מעשה לאַכען דריבניטשקע מיט אַ קליין געלעכטערעל. דאָס ווערד אַנגערופען ביי אונז: אַליין געזאָגט אַ חכמה, אַליין געלאַכט... אַחוץ אונז דריי זיצט נאָך איין פאַרשוין ביי'ם טיש, אַ נפש מיט רויטע באַקען, איך וויים נישט, ווער ער איז און וואָס ער איז, נאָר איין אַכל'ער, ווייזט אויס, דאַרף ער זיין נישט קיין קליינער, וואָרום די גאַנצע צייט, וואָס דער פדהצור האָט גערעדט און געלאַכט, האָט ער געפּאַקט אין די באַקען, ווי אין פרק שטעהט געשריבען: ש ל ש ה ש א כ ל ו — ער האָט געגעסען פאַר דריי... דער האָט געגעסען, און יענער האָט גערעדט. און אַלץ עפּים אַזעלכע פּוסטע זאַכען, וואָס קריכען מיר נישט אין דער לינקער פאה: פּאָדראָד, גובערנסקי פּראַוולעניע, אודעלני וועדאָמאָסט, קאַזנאַטשייסטווע, יאַפּאַניע... פון אַלסדינג האָט מיך אינטערעסירט נאָר איין יאַפּאַניע, ווייל מיט יאַפּאַניע האָב איך מיך אַנגעקעהרט אַ שטיקעל מחותן. בשעת מלחמה, ווייסט איהר דאָך, זענען פערד געוואָרען בחשיבות גדול, מע האָט זיי געזוכט

מיט ליכט, האָט מען געטראָפען מסתמא צו מיר אויך און מע האָט גענומען מיין פערדעל צום סמיק, אויסגעמאָסטען מיט איין ארשין, א טרייב געטהאָן אהין־אהער און מע האָט דעם געגעבען א ווייסען בילעט. האָב איך זיי געזאָגט, זאָג איך: „איך האָב געוואוסט פריהער, זאָג איך, אַז ס'איז אומזיסט אייער טרחה, ווי אין פסוק שטעהט: י ו ד ע צ ד י ק נ פ ש ב ה מ ת ו — נישט טביה'ס פערד געהט אויף מלחמה“... נאָר האָט קיין פאראיבעל נישט, פאַני שלום-עליכם, איך מיש אייך איינם מיט'ן אַנדערען און קאָן אַזוי חלילה אראָפּשלאָגען זיך פונ'ם שליאַך. ווי זאָגט איהר, נ ח ז ו ר ל ע נ י נ נ ו — לאָמיר בעסער געהן צום עיקר המעשה.

בקיצור, האָבען מיר, הייסט עס, גאַנץ פיין אויסגעטרונקען און פאַרביסען, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען, און אַז מען איז אויפגעשטאַנען פונ'ם טיש, נעמט ער מיך, פדהצור הייסט עס, אונטער דער האַנט און פיהרט מיך אריין אין א באַזונדער קאַבינעט ארײַן, אויפגעפוצט כיד המלך — מיט ביקסען און מיט שפּיזען אויף די ווענט און מיט האַרמאַטען אויפ'ן טיש, און זעצט מיך אַוועק אין א מין דיוואַן, ווייך ווי פּוטער, און נעמט ארויס פון א גאָלדענער פּושקע צוויי גרויסע גראָבע שמעקענדיגע ציגייערען און פאַררויכערט, איינע זיך, די אַנדערע מיר, און זעצט זיך אַוועק אַקעגען מיר, ציהט אויס די פיס און מאַכט צו מיר אַזוי: „ווייסט איהר, וואָס איך האָב געשיקט נאָך אייך?“ „אהאָ! — קלער איך מיר. — אַט דאָס וויל ער מסתמא א שמועס טהון מכח אַכצעהן און דרייצעהן“. נאָר איך מאַך מיך תמ'עוואַטע און רוף מיך אָן צו איהם אַזוי: „ה ש ו מ ר א ח י א נ כ י — פון וואַנען זאָל איך וויסען?“ מאַכט ער צו מיר: „איך האָב געוואָלט רעדען מיט אייך טאַקי וועגען אייך אַליין“. „א סלוזשבע“, טראַכט איך מיר און טהו א מאַך צו איהם: „אַבי נאָר עפּיס גוטס, מהכתיתי, לאָמיר הערען“. נעמט ער ארויס דעם ציגייער פון די צייהן, פדהצור הייסט עס, און הויבט מיר אָן מיט א גאַנצער דרשה: „איהר זענט, זאָגט ער, א איד נישט קיין נאַר און ועט קיין פאראיבעל נישט האָבען, וואָס

איך וועל מיט אייך רעדען אָפֿענטליך. איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז איך פֿיהר גרויסע געשעפֿטען, און אַז מע פֿיהרט אַזעלכע גרויסע געשעפֿטען, ווי איך...״ „יאָ, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך״, — און איך האָק איהם איבער אין מיטען און רוף מיך אָן צו איהם: „ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך, שבת אין פּרק: מ ר ב ה נ כ ס י ם מ ר ב ה ד א ג ה. ווייסט איהר, זאָג איך, דעם פּשט פֿון דער גמרא?״ ענטפֿערט ער מיר אָפּ גאַנץ אָפֿענטליך: „איך וועל אייך זאָגען, זאָגט ער, דעם ריינעם אמת, זאָגט ער, איך האָב, זאָגט ער, קיין גמרא קיינמאָל נישט געלערענט, זאָגט ער, און איך ווייס אפֿילו נישט, זאָגט ער, וואָסער אַ פּנים זי האָט״. אַזוי זאָגט ער צו מיר, פֿרהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל. איהר פֿאַרשטעהט איין עסק? דאַכט מיר, אַז גאָט האָט דיך געשטראָפֿט, ביזט איין עם־הארץ, טאָ לאָז חאָטש זיין חאָטאָ פּאָקרישקע, וואָס דאַרפֿסט דו זיך נאָך באַריהמען דער־מיט? אַזוי טראַכט איך מיר און מאַך צו איהם: „איך האָב אייך טאַקי אַזוי געשאַצט, זאָג איך, אַז צו די זאַכען זענט איהר נישט שייך, נאָר לאָמיר, זאָג איך, הערען, וואָס ווייטער?״ מאַכט ער צו מיר: „ווייטער האָב איך אייך געוואָלט, זאָגט ער, זאָגען, אַז צו מיינע געשעפֿטען מיט מיין נאָמען, זאָגט ער, מיט מיין פּאָלאַ־זשעניע, פּאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אַט דאָס, וואָס מע רופֿט אייך, זאָגט ער, טביה דער מילכיגער. איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז איך בין באַקאַנט ליטשנע מיט'ן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאָגט ער, קאָן אַמאָל קומען אַ בראָצקי, אַ פּאָליאַקאָוו, און אפֿשר אַ רויטשילד אויך, טשעם טשאָרט ניע שוטיט?״... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פֿרהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אויף זיין גלאַנצענדיגע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קאָן זעהר זיין, אַז דו קאָנסט זיך ליטשנע מיט'ן גובערנאַטאָר און אַז רויטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאָר רעדען רעדסט דו, ווי אַ כלב שבכלבים״... און איך רוף מיך אָן צו איהם שוין אַ ביסעל מיט פֿאַרדראָס: „וואָס־זשע, זאָג איך, טהוט מען

דערצו, טאַמער, זאָג איך, קומט טאַקי צו אײַך אַמאָל ראָטשילד?״ מײנט איהר דאָך, אַז ער פֿאַרשטעהט דעם שמאַך? ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — עס הויבט זיך גאָרנישט אָן!

„איך האָב געוואָלט, זאָגט ער, אַז איהר זאָלט אַוועקוואַרפֿען, זאָגט ער, אַט דאָס מילכיגס, און זאָלט זיך פֿאַרנעמען, זאָגט ער, מיט עפּיס אַנדערש". „דהיינו, זאָג איך, מיט וואָס?" „מיט וואָס איהר ווילט, זאָגט ער, ווינציג געשעפֿטען, זאָגט ער, פֿאַרהאַן אויף דער וועלט? איך וועל אײַך, זאָגט ער, אונטערהעלפֿען מיט געלט, ווי־פֿיעל מע וועט באַדאַרפֿען, אבי, זאָגט ער, איהר זאָלט ווערען אויס טביה דער מילכיגער. אָדער שאַט, זאָגט ער, ווייסט איהר וואָס? טאָמער וואָלט איהר, זאָגט ער, גאָר איינס־צוויי־דרײַ אַוועקגעפֿאָה־רען קיין אַמעריקע? האַ?" אַזוי מאַכט ער צו מיר, רוקט אַרײַן דעם ציגייער אין די צייהן אַרײַן און קוקט מיר גלײַך אין די אויגען אַרײַן, און די ליסינע גלאַנצט... נו? וואָס ענטפֿערט מען אַזאַ גראַבען יונג? תחילת האָב איך מיר געטראַכט: „וואָס זיצסט דו, טביה, ווי אַ לייהמענער גולם? הויב דיך אויף, טהו אַ קוש די מזוזה, געב אַ קלאַפּ מיט דער טהיר און ה ל ך ל ע ו ל מ ו — פּאַשאָל אַהן אַ זײַ־געזונט!"... אַזוי שטאַרק האָט דאָס מיך אַ נעם געטהאָן ביי דער לעבער!... „איין עזות פֿון אַ פּאַדראַטשיק! וואָס הייסט, דו הייסט מיר אַוועקוואַרפֿען איין עהרליכע בכבוד'ע פּרנסה און פֿאָהרען קיין אַמעריקע? באַשר טאָמער וועט צו דיר אַמאָל קומען ראָטשילד, בכן דאַרף טביה דער מילכיגער לויפֿען אין דער וועלט אַרײַן?!"... און דאָס האַרץ קאָכט אין מיר ווי אַ קעסעל, און אַ ביסעל אויפֿגעטראָגען בין איך נאָך פֿון פֿריהער; מיך האָט געבערענט אויף איהר, טאַקי אויף מיין ביילקען: „וואָס זיצסט דו דאָרטען, ווי אַ בת־מלכה, צווישען די הונדערט זייגערס מיט די טויזענד שפּיעגלען, בשעת מע טרייבט דאָ דײַן טאַטען, טביה'ן, קאַליסטראַי, אויף הייסע קויהלען? לאָם איך האָבען די ברכות, טראַכט איך מיר, וואָס דײַן שוועסטער האָדעל האָט בעסער געמאַכט פֿון דיר! וואָס אמת איז אמת, זי האָט נישט אַזאַ שטוב מיט

אַזוי פיעל שמאַכטעליאַקעס, ווי דו, דערפאַר האָט זי אָבער אַ טאָן, אַ פּעפּערעל, איז ער דאָך אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי ער אַליין איז ביי זיך הפקר, און דער גאַנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האָט ער אַ קאָפּ אויף די פּלייצעס, נישט קיין לאָקשענטעפּעל מיט אַ גלאַנצענדיגער ליסינע, און אַ פּיסק האָט פּעפּערעל — איז דאָך עס גאָלד מיט גאָלד! איהם, אַז איהר זאָגט אַ פּסוק, גיט ער אייך דריי פּסוקים סראַטשע! וואַרט אויס, פּאַדראַטשיק מיינער, אַט וועל איך דיר באַלד אַריינהאַקען אַ פּסוק, וועט דיר ווערען פינסטער אין די אויגען!"... אַזוי טראַכט איך מיר און רוף מיך אָן צו איהם בזה הלשון: „מילא, זאָג איך, וואָס די גמרא איז פאַר אייך אַ סוד, בין איך, זאָג איך, אייך מוחל; אַז אַ איד זיצט אין יעהופּעץ און הייסט פּדהצור און איז אַ פּאַדראַטשיק, מעג, זאָג איך, די גמרא ליגען אויפ'ן בוידעם. אָבער אַ פּראָסטען פּסוק, זאָג איך, דאָס וועט דאָך שוין פאַרשטעהן, זאָג איך, אַ גוי אין פּאַסטעלעס אויך. איהר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס דער תרגום אונקלוס זאָגט אויף לבן הארמי: מ ז נ ב ת א ד ח ז י ר ת א ל א מ א כ א נ ת ש ט ר י י מ י ל ת א ?"... קוקט ער אויף מיר, ווי אַ האָהן אין בני־אָדם, און מאַכט צו מיר: „וואָס־זשע הייסט עס?" „דאָס הייסט, זאָג איך, אַז פון אַ חזיר'שען עק קאָן מען קיין שטריימעל נישט מאַכען". „אַקעגען וואָס, זאָגט ער, זאָגט איהר דאָס?" „אַקעגען דעם, זאָג איך, וואָס איהר הייסט מיר פאָהרען קיין אַמעריקע". צעלאַכט ער זיך דריבנימשקע און מאַכט צו מיר: „אַמעריקע ניט, איז אפשר קיין ארץ־ישראל? אַלע אַלטע אידען פאָהרען קיין ארץ־ישראל"... אַזוי ווי ער האָט דאָס מיר אויסגע־רעדט, אַזוי איז דאָס מיר אַריין, ווי אַיין אייזערנער צוויאַק אין מוח אַריין: „שאַ! אפשר איז דאָס גאָרניט אַזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאָס טאַקי אַ פּלאַן? ווארום איידער האָבען אַזאַ נחת פון קינדער, ווי דו האָסט, איז שוין אפשר גלייכער ארץ־ישראל? בהמה! וואָס שטעלסט דו דאַ איין און וועמען האָסט דו דאַ? דיין גאָלדע עליו השלום ליגט דאָך שוין במילא

אין דער ערד, און דו אליין, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, ליגסט דען נים נייען איילען אין דער ערד? ביז וואַנען איז דער שיעור צו טאַפּטשען זיך אויף דער וועלט?"... און אַגב דאַרפט איהר וויסען, פאַני שלום־עליכם, אַז מיך ציהט שוין לאַנג אהין, קיין ארץ־ישראל; איך וואָלט אַ בעלן געווען זיין ביי דער כותל מערבי, מערת־המכפלה, דער מוטער רחל'ס קבר, אַנקוקען מיט מיינע אויגען דעם ירדן, דעם באַרג סיני, דעם ים־סוף, פּיתום מיט רעמסס, ווי זיי זעהען אויס, וכדומה אַזעלכע זאַכען. און מיינע מחשבות טראָגען מיך אַוועק אהין, אינ'ם געבענטשטען לאַנד כנען, ווי זאָגט איהר, ארץ זבת חלב ודבש. שלאָגט ער מיר איבער, פּדהצור הייסט עס, מיינע רעיונות סאַמע אין מיטען און רופט זיך אָן צו מיר: „נו? וואָס דאַרף מען דאָ, זאָגט ער, אַזוי לאַנג טראַכטען? איינס־צוויי־דריי"... „ביי אייך, זאָג איך, איז, ברוך־השם, אַלסדינג איינס־צוויי־דריי, ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך: הא גברא והא טרסקא... און ביי מיר, זאָג איך, איז דאָס אַ האַרב שטיקעל משניות, וואָרום אויפהויבען זיך, זאָג איך, און פאָהרען קיין ארץ־ישראל, דאַרף מען, זאָג איך, האָבען מיט וואָס"... צעלאַכט ער זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, שטעהט־אויף, געהט־צו צום טיש, עפענט אויף אַ טיש־קעסטעל און נעמט אַרויס פון דאָרטען אַ טייסטער און צעהלט מיר אָפּ אחת ואחת, לאָז זיך אייך דאַכטען, אַ שענע מטבע, און איך בין דוקא נישט פויל אויף דער פּען און נעם צענויף דאָס ביסעל פּאַפּיער — דער כח פון געלט — און לאָז עס אַראָפּ העט־ווייט אין קעשענע, און וויל איהם זאָגען חאָטש אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, וואָס זאָל פּאַרענטפערען אַרום און אַרום, הערט ער מיך ווי דעם קאַטער און מאַכט צו מיר: „אָט דאָס וועט אייך זיין, זאָגט ער, גענוג ביז אהין איבער'ן קאָפּ, און אַז איהר וועט קומען, זאָגט ער, אויפ'ן אָרט און וועט דאַרפען געלט, זאָלט איהר שרייבען, זאָגט ער, אַ בריעף, וועט מען אייך איינס־צוויי־דריי באַלד אַרויס־שיקען געלט. און דערמאַנען אייך נאָך אַ מאָל וועגען פּאָהרען, זאָגט ער, פּאַרשפּאַרט מען דאָך, וואָרום איהר זענט דאָך, זאָגט ער,

עפּיס אַ איד מיט יושר און מיט סאָוועסט"... אַט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבנימשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, וואָס קריכט גלייך אין די קישקעס אַריין. און עס פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „טאָמער וואָלסט דו איהם אַ שמיץ געטהאָן דאָס געלט צוריק אין פּנים אַריין און איהם דערצעהלט דעם פּסוק, אַז טביה'ן קויפט מען נישט פאַר געלט און מיט טביה'ן שמועסט מען נישט פון יושר און פון סאָוועסט?"... נאָר איידער איך עפן אַ מויל אויף צו רעדען, טהוט ער אַ קלונג און רופט אַריין ביילקען און מאַכט צו איהר: „דושענקע, דו ווייסט? דיין פאַטער וואַרפט דאָך אונז אַוועק, ער פאַרקויפט אויס אַלץ, וואָס ער האָט, און פאָהרט אַרויס איינס־צוויי־דריי קיין ארץ־ישראל"... „ח ל ו ם ח ל מ ת י ו א י נ י י ו ד ע — וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט!"... אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אויף מיין ביילקען — איהר זאָלט זאָגען, זי זאָל זיך עס אפילו פאַרקרימען. שטעהט ווי אַ בוים, קיין טראָפּען בלוט אין פּנים, קוקט פון איהם אויף מיר, פון מיר אויף איהם, און קיין איינציג וואָרט! איך, אויף איהר קוקענדיג, שוויג אויך, שוויגען מיר, הייסט עס, אַלע ביידע, ווי אין תהלים שטעהט: ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האָט אונז אָפּגענומען דאָס לשון. דער קאָפּ דרעהט זיך מיר, די שלייפען קלאַפּען מיר, ווי פון אַ טשאַד. פון וואָס זאָל עס זיין? — טראַכט איך מיר. — אַפּנים, דאָס איז פון'ם שענעם ציגייער, וואָס ער האָט מיר געגעבען רויכערען? אַט רויכערט דאָך אָבער ער אויך, פדהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך איהם גאַרנישט צו, האַטש די אויגלעד קלעפּען זיך איהם, עס גלוסט זיך איהם, ווייזט אויס, חאַפּען אַ דרימעל. „פאָהרען דאַרפט איהר, זאָגט ער צו מיר, פון דאַנען קיין אָדעס, זאָגט ער, מיט'ן קוריער, און פון אָדעס מיט'ן ים אַזש ביז יאַפּע, און פאָהרען מיט'ן ים, זאָגט ער, איז די בעסטע צייט נאָר איצט, וואָרום, זאָגט ער, שפּעטער הויבען זיך אָן די ווינטען מיט די שנייען, מיט די בערעס, מיט, מיט, מיט..." אַזוי זאָגט ער און די

צונג פלאנטעט זיך איהם שוין, אזוי ווי איינער, וואס וויל שלאפען, נאר ער הערט נישט אויף צו קלאפען ווייטער: „און אז איהר וועט זיין, זאגט ער, פארטיג צו דער נסיעה, זאלט איהר אונז, זאגט ער, געבען צו וויסען, וועלען מיר ארויספאהרען, זאגט ער, ביידע צום וואקזאל מיט אייך זיך אפגעזעגענען, ווארום ווען קאנען מיר זיך שוין זעהן?" אזוי לאזט ער אויס, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט א גרויסען געהניץ, שטעהט־אויף און רופט זיך אן צו איהר, צו ביילקען הייסט עס: „דושענקע, וועסט, זאגט ער, זיצען דא א ביסעל, און איך וועל, זאגט ער, געהן זיך צו־לעגען א ווייל". „האסט נאך קיינמאל אזא גלייכם נישט געזאגט, ווי איך בין א איד! אצינד וועל איך חאטש האבען צו וועמען מיין ביטער הארץ אויסצולאזען". אזוי טראכט איך מיר און וויל מיך געבען א נעם צו מיין ביילקען, איהר אויס'לאמר'ן אלסדינג, וואס האט זיך צע־נויפגעזאמעלט ביי מיר פאר דעם גאנצען פריהמארגען, — ערשט אז זי טהוט א פאל צו מיר אויפ'ן האלז, ביילקע הייסט עס, און הויבט אן צו וויינען, אבער ווי אזוי, מיינט איהר, וויינען? מיינע טעכטער, נישט געדאכט זאלען זיי ווערען, האבען אלע אזא טבע: פריהער מענטשלען זיי זיך און בריה'ן זיך, און קומט צו עפּיס — וויינט מען, ווי א בערעזענע. אט נעמט, למשל, מיין עלטערע טאכטער, הארעל הייסט עס: קארג האט זי איינגעלעגט די וועלט אין דער לעצטער מינוט, בשעת זי האט באדארפט אוועקפאהרען אפריכטען גלות מיט איהר פעפערעל אין די קאלטע מדינות? נאר וויים איך, ס'א דמיון! יענע דארף ביי איהר הייצען די הרובע!

איך וועל אייך זאגען דעם רעכטען אמת: איך אליין, ווי איהר קענט מיך שוין א ביסעל, בין נישט קיין מענטש פון טרערען. גוט וויינען האב איך געוויינט נאר איין מאל, בשעת מיין גאלדע עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד, און נאך איין מאל האב איך מיך גאנץ געשמאק אויסגעוויינט, בשעת הארעל איז אוועקגעפאה־רען צו איהר פעפערעל, און איך בין געבליבען אויפ'ן וואקזאל, ווי א גרויסער נאר, איינער אליין מיט מיין פערדעל, און נאך עפּיס א

פאַר מאָל האָט זיך געטראָפען, וואָס איך האָב מיך אַ ביסעל, ווי זאָגט איהר, צעיאַחמערט, און ווייטער געדענק איך עפּיס נישט, איך זאָל האָבען אַ טבע פון וויינען. נאָר ביילקע מיט איהרע טרערען האָבען מיך אַזוי פאַרקלעהמט ביי דער נשמה, אַז איך האָב מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען, און איך האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אפילו, איך זאָל איהר זאָגען אַ קרום וואָרט. מיט מיר באַדאַרף מען קיין סך נישט רעדען. איך היים טביה. איך האָב באַלד פאַרשטאַנען איהרע טרערען. דאָס איז נישט געווען גלאַט אַזוי זיך טרערען. דאָס זענען געווען, פאַרשטעהט איהר מיך, טרערען פון על חטא שחטאתי לפניך בנישט פאָלגען אַ טאַטען... און אנשטאַט דעם, וואָס איך זאָל זי מכבד זיין, ווי זי איז ווערטה, און אויסגיסען כל חמתי אויף איהר פּדהצור'ן, האָב איך גאָר גענומען אויסרעדען איהר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קאָן. הערט זי מיך אויס, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: „ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איך. איך האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אַט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פאָהרסט אוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איך קאָן, זאָגט זי, דערצו גאָרנישט העלפען, אַט דאָס, זאָגט זי, בראַט מיך". „געה שוין, געה, זאָג איך, דו רעדסט, זאָג איך, ווי אַ קינד, האָסט פאַרגעסען, זאָג איך, אַז מיר האָבען נאָך אַ גרויסען גאָט און אַז דיין טאַטע איז נאָך, זאָג איך, ביי אַלע חושים. ביי דיין טאַטען, זאָג איך, שפּיעלט אַ ראָליע זיך דורכ־פאָהרען קיין ארץ־ישראל און קומען צוריק, ווי אין פּסוק, זאָג איך, שטעהט געשריבען: ויסעו ויחנו — טודאַ אי נאַזאַד"... אַזוי רעד איך איהר אויס דאָס האַרץ, און אינווענינג ביי זיך טראַכט איך מיר: „טביה, דו ליינגסט! פאָהרסט דו אוועק קיין ארץ־ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!"... און פּונקט ווי זי וואָלט טרעפען מיינע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אַזוי: „ניין, זאָגט זי, טאַטע, אַט אַזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מע גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאַלקע, אַ שפּיעלעכעל אין די הענט אַריין און מע דערצעהלט

דעם, זאגט זי, א שענע מעשה פון א ציעגעלע א ווייסע... אויב, זאגט זי, שוין יא דערצעהלען א מעשה, וועל איך, זאגט זי, דיר דערצעהלען, נישט דו מיר. נאר די מעשה, וואס איך וועל דיר דערצעהלען, טאטע, איז מעהר טרויעריג, ווי שען".

אט אזוי מאכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; טביה'ס טעכטער רעדען נישט גלאט. און זי נעמט און זי לעגט מיר אוועק א מענה־לשון, א גאנצע מגילה, אדער א מעשה פון טויזענד־איין־נאכט, ווי אזוי אט דער פדהצור איהרער איז פון קליין גרויס געווארען, אויסגעוואכסען פון סאמע נידעריגסטען גראד, זיך אליין מיט זיין אייגענעם שכל ארויפגעשלאגען אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער דערגרייכען דערצו, אז צו איהם אין שטוב אריין זאל קומען בראצקי, שיט ער מיט נדבות,ווארפט מיט טויזענדער. נאר אזוי ווי געלט אליין איז נאך ווינציג, מע דארף נאך האבען יחוס אויך, לעגט ער איין די וועלט, פדהצור הייסט עס, צו באווייזען, אז ער איז נישט קיין אבי ווער, באריהמט זיך, אז ער שטאמט פון די גרויסע פדהצור'ס, אז זיין טאטע איז אויך געווען א באריהמטער פאדראטשיק. — „חאטש, זאגט זי, ער ווייסט גאנץ גוט, אז איך וויים, אז ער איז געווען א כלי־זמר. היינט, זאגט זי, דערצעהלט ער אלעמען, אז זיין ווייב'ס טאטע איז געווען א מיליאנשטשיק"... „וועמען, זאג איך, מיינט ער דאס? מיך? אפשר איז מיר, זאג איך, באשערט געווען אמאל צו האבען מיליאנען, זאג איך, זאל איך דערמיט אפקומען". „וואס ווייסט דו, טאטע, זאגט זי צו מיר, ווי עס פלאמט מיר מיין פנים, אז ער שטעלט מיך פאר, זאגט זי, פאר זיינע באקאנטע און הויבט זיי אן דערצעהלען גרויסקייט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס און פון מיין גאנצער משפחה, אזעלכע זאכען, וואס נים געשטויגען, ניט געפלויגען, און מע מוז דאס, זאגט זי, אלסדינג אויסהערען און מאכען א שוויג, ווארום ער איז, זאגט זי, אויף די זאכען א גרויסער קאפריזניק". „ביי דיר, זאג איך, הייסט דאס א קאפריזניק, און ביי אונז, זאג איך, ווערד דאס אנגערופען פשוט א נכפה'ניק, זאג איך.

אָדער אַ מה־יעשה'ניק". „ניין, זאָגט זי, טאַטע, דו קענסט איהם נים, ער איז גאָרנים אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נאָר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מינוט איז ער אַנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט. איהם אַז מע מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פּנים, און אַבי מע טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבען די נשמה, און וועד שמועסט, זאָגט זי, פון מיינעטוועגען — איז דאָס טעלערעל פון'ם הימעל! דו מיינסט, זאָגט זי, איך האָב אויף איהם שוין גאָר קיין שום שליטה נים? אַט האָב איך ביי איהם נישט לאַנג גע'פּועל'ט אַרויסראַטעווען האָדלען מיט איהר מאַן פון די ווייטע גובערניעס. ער האָט מיר, זאָגט זי, געשוואָרען, אַז ער וועט זיך לאָזען קאָסטען אַ סך טויזענדער, נאָר מיט איין תנאי, אַז זיי זאָלען פון דאָרטען אַוועק גלייך קיין יאַפּאַניע". „וואָס עפּים קיין יאַפּאַניע, זאָג איך, פאַר וואָס נישט קיין אינדיע, אָדער, למשל, קיין פּדן־אַרם צו דער מלכה שבא?" „ווייל אין יאַפּאַניע, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען. אויף דער גאַנצער וועלט, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען; וואָס איהם קאָסט־אָפּ, זאָגט זי, אַ טאָג נאָר דעפּעשען אַליין, וואָלטען מיר אַלע, זאָגט זי, געהאַט אויף אַ האַלב יאָהר צו לעבען. נאָר וואָס קומט מיר אַרויס, זאָגט זי, אַז איך בין נישט איך?"... „עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען, זאָג איך, אין פּרק: אם אין אני לי מי לי — איך בין נישט איך, דו ביזט נישט דו"... אַט אַזוי זאָג איך צו איהר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ פּסוק, חאָטש דאָס האַרץ ווערד מיר צעריסען אויף שטיקער, זעהענדיג, ווי מיין קינד ווערד נעבאַך פאַרשוואַרצט, ווי זאָגט איהר, אין עושר און אין כבוד... „דיין שוועסטער האָדעל, זאָג איך, וואָלט נישט אַזוי געטהאָן"... שלאָגט זי מיך איבער, בייל־קע הייסט עס, און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך האָב דאָך דיר געזאָגט, זאָגט זי, אַז צו האָדלען זאָלסט דו מיר, טאַטע, נישט גלייכען. האָדעל האָט געלעבט, זאָגט זי, אין האָדעל'ס צייטען, און ביילקע, זאָגט זי, לעבט אין ביילקע'ס צייטען... פון האָדעל'ס צייטען, זאָגט זי, ביז ביילקע'ס צייטען, איז אַזוי וויים,

זאגט זי, ווי פון דאנען קיין יאפאניע"... איהר פארשטעהט דעם פירוש־המלות פון אזא מין תרגום־לשון?

בקיצור, איך זעה, איהר חאפט זיך, פאני; נאך צוויי מינוט, און א סוף צו אלע מעשיות. אנגעגעסען זיך זאט מיט צרות און יסורים פון מיין גליקליכער מיזינקע, בין איך ארויסגעגאנגען פון דארט א ב ל ו ח פ ו י ר א ש — א צעבראכענער, א צעבערע־קעלטער, און האב געגעבען א שליידער אין דער ערד אריין דעם ציגייער, וואס האט מיר פארטשאדעט מיין קאפ, און רוף מיך אן צו איהם, צום ציגייער הייסט עס: „געהן זאלסט דו כף־הקלע, א רוח אין דיין טאטענס ערד אריין!" „וועמען איז, רב טביה?" הער איך א קול הינטער מיינע פלייצעס. איך דרעה אוים דעם קאפ, איך טהו א קוק — ס'איז ער, אפרים דער שדכן, פארחאפט זאל ער ווערען! „ברוך־הבא, א איד, זאג איך, וואס טהוט איהר דא?" „וואס, זאגט ער, טהוט א י ה ר דא?" „געווען, זאג איך, צו־גאסט ביי מיינע קינדער". „וואס, זאגט ער, מאכען זיי?" „וואס, זאג איך, זאלען זיי מאכען? חוץ זייער שאדען אויף אונז ביידען געזאגט געווארען!" „ווי איך זעה, זאגט ער, זענט איהר רעכט צופריעדען מיט מיין סחורה?" „נאך א מין צופריעדען, זאג איך, גאט זאל אייך ממלא זיין, זאג איך, בכפל כפלים". „א דאנק אייך, זאגט ער, פאר דער ברכה, אפשר וואלט איהר מיר נאך, זאגט ער, צו דער דאזיגער ברכה צו־קויפען א מתנה?" „איהר האט דען נישט גענומען, זאג איך, קיין שדכנות?" „נישט מעהר, זאגט ער, זאל ער פארמאגען, טאקי אייער פדהצור אליין". „וואס איז דען, זאג איך, ווינציגליך רח"ש?" „נישט אזוי ווינציג, זאגט ער, ווי מיט א גוט הארץ געגעבען". „דהיינו?" „דהיינו, ס'איז שוין נישטא, זאגט ער, א גראשען". „וואו איז דאס, זאג איך, אהינגע־קומען?" „חתונה געמאכט, זאגט ער, א טאכטער". „מזל־טוב אייך, זאג איך, לאז גאט געבען, ס'זאל זיין מיט מזל, איהר זאלט אין זיי דערלעבען, זאג איך, גרוים נחת"... „א שענעם נחת, זאגט ער, האב איך אין זיי דערלעבט. איך האב, זאגט ער, דערטאפט

איין איידעם א שארלאטאן, גע'הרג'עט, זאגט ער, געשלאגען די טאכטער, צוגענומען די עטליכע גילדען און אוועק, זאגט ער, קיין אמעריקע". „למאי האט איהר איהם, זאג איך, געלאזט פאהרען אזוי ווייט?" „וואס האב איך איהם, זאגט ער, געזאלט טהון?" „איהר האט געזאלט, זאג איך, איהם אנזאלצען אויפ'ן עק"... „ס'איז אייך, אפנים, זאגט ער, גוט אויפ'ן הארצען, רב טביה?" „הלואי, זאג איך, אויף אייך געזאגט געווארען, רבונו־של־עולם, חאטש האלב!" „אזוי גאר? און איך האב אייך, זאגט ער, געשאצט, אז איהר זענט א איד א נגיד; ווי באלד אזוי, זאגט ער, טא נאט־זשע אייך א שמעק טאבעקע"... אפגע'פטר'ט דעם שרכן מיט א שמעק טאבעקע, בין איך געקומען צו פאהרען אהיים און האב מיך גענומען אויספארקויפען מיין בעל־הבית'שקייט פון אזוי פיעל יאהרען. מאהלט אייך, נישט אזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטליכס טעפעל מיט איטליכס נארישקייט האט ביי מיר צוגענומען א שטיק געזונט. די זאך האט מיר דערמאנט גאלדען עליו השלום, יענע זאך האט מיר דערמאנט די קינדער, זיי צו לענגערע יאהר. נאר קיין זאך האט מיר נישט דערלאנגט אזוי טיעף, ווי דאס פערדעל מיינס. אקעגען מיין פערדעל האב איך מיך געפיהלט עפיס הייב... סטייטש, אפגעהארעוועט מיט דעם אזוי פיעל יאהרען, אינאיינעם געבידעוועט, אינאיינעם פארשווארצט געווארען, און פלוצים גענומען און פארקויפט! פארקויפען האב איך דאס פארקויפט צו א וואסער־פיהרער, ווארום פון די בעלי־עגלות קאן מען נאר מבוזה ווערען. איך קום צו זיי פארקויפען מיין פערדעל, מאכען זיי צו מיר: „גאט איז מיט אייך, רב טביה, ס'איז דען ביי אייך א פערד?" „וואס דען, זאג איך, איז דאס, א העגגלייכטער?" „ס'איז ביי אייך, זאגען זיי, נישט קיין הענגלייכטער, נאר א למד־וואו'ניק". „וואס הייסט דאס, זאג איך, א למד־וואו'ניק?" „דאס הייסט, זאגען זיי, א זקן פון זעכס און דרייסיג יאהר, אהן א סימן פון ציינער, מיט א גרויע ליפ, און טרייסעלט מיט די זייטען, ווי איין אלטע אידינע ערב־שבת אויפ'ן פראסט"... געפעלט אייך אזא

מיין בעל־עגלה־שפּראַך? איך וועל אייך געהן שווערען, אַז דאָס פערדעל נעבאך האָט פאַרשטאַנען איטליכעס וואָרט, ווי אין פּסוק שטעהט: ידע שור קונהו — אַ סקאַטינע פיהלט, אַז מע האַלט דאָס ביי פאַרקויפען. אַ סימן האָב איך, אַז בשעת איך האָב צונעקלאַפּט דעם וואַסער־פיהרער און געזאָגט צו איהם: „מיט מזל־ברכה", האָט מיין סוס פּלוצים אויסגעדרעהט צו מיר די חנ'עוו־דיגע מאָרדע און קוקט אויף מיר מיט שטומע אויגען, ווי איינער רעדט: „זה חלקי מכל עמלי — אַט אַזוי דאַנקסט דו מיר אָפּ פאַר מיין סלוזשבע?"... איך האָב אַ קוק אויף מיין פערדעל דאָס לעצטע מאָל, ווי דער וואַסער־פיהרער האָט דאָס גענומען אין די הענט אַריין לערנען מיט דעם בלק, און איך בלייב נאָכדעם שטעהן איינער אַליין און טראַכט מיר: „רבונו־של־עולם! ווי שכל'דיג דו פיהרסט דיין וועלטעל! אַט האָסט דו באַשאַפען אַ טביה'ן און האָסט באַשאַפען, להבדיל, אַ פערד, און ביידע האָבען זיי איין מזל אויף דער וועלט... נישמעהר, אַ מענטש האָט אַ מויל און קאָן זיך האַטש אויס'טענה'ן, אויסרעדען דאָס האַרץ, און אַ פערד, להבדיל, וואָס? משטיינס געזאָגט, אַ שטומע צונג, ווי זאָגט איהר: „ומותר האדם מן הבהמה"...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

איהר קוקט אויף מיר, פּאַני שלום־עליכם, וואָס סע האָבען זיך מיר געשטעלט טרערען אין די אויגען, און איהר טראַכט זיך אודאי: „אַט דער טביה האָט זיך פאַרבענקט, אַפּנים, נאָך זיין פערדעל?" וואָס עפּיס נאָכ'ן פערדעל, מענטש איינער? אַלסדינג טהוט מיר באַנג, און נאָך אַלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאָכ'ן פערדעל, איך וועל בענקען נאָכ'ן דאָרף, איך וועל בענקען נאָכ'ן סטאַראָסטע מיט'ן אוראַטניק, נאָך די בויבעריקער דאַטשניקעס, נאָך די יעהופּעצער נגידים, און אפילו נאָך אפרים דעם שדכן, ס'זאָל אויף איהם קומען אַ מגפה, ווארום סוף־כל־סוף, אַז מע זאָל וועלען אַריינטהאָן זיך אַ ביסעל אין חקירה, איז ער דאָך נישט מעהר, ווי אַ איד אַיין אביון, וואָס זוכט נעבאך פּרנסה. אם־ירצה־השם, אַז

נאָט וועט מיך ברענגען בשלום אהין, וואו איך פאָהר, ווייס איך נאָר אליין נישט, וואָס איך וועל דאָרט טהון, נאָר דאָס איז קלאָר, ווי דער טאָג, אַז ראשית חכמה וועל איך זיין ביי דער מוטער רחל אויפ'ן קבר. איך וועל דאָרטען בעטען פאַר מיינע קינדער, וואָס איך וועל זיי מן הסתם שוין קיינמאָל נישט זעהן, וועל איך איהם אויך אין זינען האָבען, אפרים דעם שדכן מיין איך, איהם און אייך און כל ישראל. נאָט אייך דערוויף מיין האַנט תקיעת־כף און זייט מיר געזונט און פאָהרט געזונט און לאָזט גריסען איטליכען באַזונ־דער גאָר פריינדליך.

לך־לך

געשריבען אין יאהר 1914

לך־לך

— א שענער, א גוטער, א ברייטער שלום־עליכם אויף אייך, פאני שלום־עליכם! עליכם ועל בניכם! איך קוק שוין אויף אייך לאנג ארויס, ס׳האט זיך אנגעקליבען ביי מיר א היבש ביסעל סחורה פאר אייך. איך פרעג מיך אלץ נאך: איכה — פאר וואס זעהט מען אייך ניט? זאגט מען מיר, אז איהר פאהרט ארום דארט איבער דער וועלט, אין די ווייטע לענדער ערגיץ, ווי מיר זאגען אין דער מגילה: שבע ועשרים ומאה מדינה... נאר מיר דאכט, אז איהר קוקט אויף מיר עפּיס מאדנע? אפנים, איהר קווינקעלט זיך און טראכט זיך בעת־מעשה: ס׳איז ער, צי ניט ער? ס׳איז ער, פאני שלום־עליכם, ס׳איז ער! אייער אלטער פריינד טביה, בכבודו ובעצמו, טביה דער מילכיגער, דער אייגענער טביה, נאר אויס מילכיגער, גלאט א איד, א איד פון א גאנץ יאהר, א איד א זקן, ווי איהר זעהט, חאטש אפילו אין יאהרען גאר ניט אזוי אלט, ווי מיר זאגען אין דער הגדה: הרי אני כבן שבעים — נאך גאנץ ווייט צו זיעבעציג! אי, וואס עפּיס אזוי ווייס די האר? גלויבט מיר, נישט פאר תענוג, ליעבער פריינד. א ביסעל אייגענע צרות, ניט צו פארזינדיגען, און א ביסעל פונ׳ם כלל ישראל — א שלעכטע צייט! א ביטער שטיקעל צייט אויף אידען!... נאר איך ווייס, וואס אייך קוועטשט. אייך קוועטשט איין אנדער זאך: איהר האט זיך דערמאנט מסתמא, אז מיר האבען זיך אמאל געהאט אפגעזעגענט, איידער איך האב באדארפט אוועקפאהרען קיין ארץ־ישראל. על־כן רעכענט איהר אודאי, אז דאס זעהט איהר שוין טביה׳ן צוריקוועגס, פון ארץ־ישראל הייסט עס, און איהר גאהרט שוין מסתמא הארכען עפּיס

נייעס, אפנעמען א גרוס פון דער מוטער רחל'ס קבר און פון דער מערת־המכפלה און נאך אזעלכע זאכען? באדארף מען אייך באַרוהיגען, אויב איהר האט צייט און ווילט הארכען חידושים, אבער טאקי הארכען מיט קאפ, ווי אין פסוק שטעהט: ש מ ע נ י, — וועט איהר שוין דעמאלט אליין זאגען, אז א מענטש איז א בהמה און אז מיר האבען א שטארקען גאט און ע ר פיהרט די וועלט.

בקיצור, וואס פאר א סדרה געהט ביי אייך איצט? ויקרא? ביי מיר געהט איין אנדער סדרה: די סדרה לך־לך. ל ך ־ ל ך — האט מען מיר געזאגט — דו זאלסט ארויסגעהן, טביה, מ א ר צ ך — פון דיין לאנד, ו מ מ ו ל ד ת ך — און פון דיין דארף, וואו דו ביזט געבוירען און אפגעלעבט אלע דיינע יאהרען, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — וואוהין די אויגען וועלען דיך טראגען!... און ווען דערמאנט מען זיך צו זאגען טביה'ן דעם דאזיגען פסוק? אקוראט דעמאלט, ווען ער איז שוין אלט און שוואך און עלענד, ווי מיר זאגען ראש־השנה אין די תפלות: א ל ת ש ל י כ נ ו ל ע ת ז ק נ ה!... נאר איך האב אייך איינס פאר'ן אנדערען, שיער פארגעסען, אז מיר האלטען נאך גאר פון פארענט און אז איך האב אייך נאך ניט דערצעהלט, וואס אין ארץ־ישראל הערט זיך. וואס זאל זיך דארטען הערען, ליעבער פריינד? א לאנד — אויף אונז ביידען אזא יאהר! א ר ץ ז ב ת ח ל ב ו ד ב ש — שטעהט נאך אין דער תורה געשריבען! איין חסרון נאר, וואס ארץ־ישראל איז אין ארץ־ישראל, און איך בין, ווי איהר זעהט אטא, נאך דערווייל אין חוץ־לארץ... אויף טביה'ן, הערט איהר, איז, אפנים, געזאגט געווארען דער פסוק פון דער מגילה: כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — געוועזן א שלים־מזל און א שלים־מזל וועל איך שוין שטארבען. דאכט זיך, אט־אט שוין געשטאנען כמעט מיט איין פוס אויף יענער זייט, אינ'ם הייליגען לאנד הייסט עס, געבליבען נאר נעמען א בילעט, זיך אויפזעצען אויפ'ן שיף און — פאשאל. וואס־זשע טהוט גאט? איז זיך מיישב, וועט איהר הערען א שענס, מיין עלטערער איידעם, מאטעל קאמזויל, דער חייט פון

אַנאַטעווקע, ניט דאָ געדאַכט, ניט פֿאַר קיין אידען געדאַכט, און לעגט זיך אַוועקעט אַ געזונטער, אַ שטאַרקער, און מאַכט אַ שטאַ־ב! דאָס הייסט, קיין גרויסער גבר איז ער ניט געווען קיינמאָל. משטיינס געזאָגט, אַ בעל־מלאכה, געזעסען יומם ולילה על התורה ועל העבודה — אויף דער נאָדעל מיט'ן פֿאָדעם און געשטשאָבעט, מחילה, תחתונים. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז ער האָט באַקומען דאָס טרוקענע, אָנגעהויבען קאָכיקען, געקאָכיקעט און געקאָכיקעט, ביז ער האָט אויסגעשפּיגען דאָס לעצטע ביסעל לונג — עס האָט נישט געהאָלפען שוין ניט קיין דאָקטאָר, ניט קיין טאָטער, ניט קיין ציעגענמילך, ניט קיין טשעקאָלאַדע מיט האָניג. אַ וואוילער יונגאַטש געווען, אפילו אַ פּראָסטער, נישט קיין בן־תורה, נאָר איין עהרליכער, אָהן חכמות, ליעב געהאַט מיין טאָכ־טער — דאָס חיות! און מפקיר געווען זיך פֿאַר די קינדער, און פֿאַר מיר — געווען גאָר די כפּרה!

בקיצור, אָפּגעזאָגט דעם פּסוק: וימת משה — גע־שטאָרבען כּאָטעל, האָט ער איבערגעלאָזט מיר אַ רעכטע באָמבע: וואו האָב איך שוין געקאָנט אפילו אין זינען האָבען דעמאָלט ארץ־ישראל? איך האָב שוין געהאַט אַ גוטען ארץ־ישראל ביי זיך אין דער היים! ווי אַזוי לאָזט מען איבער, איך פרעג אייך אַליין, אַ טאָכטער איין אַלמנה מיט פּיצלעך קינדער יתומים אָהן אַ שטיקעל ברויט? חאָטש אפילו אין פלוג, אַז מע וויל צוריק, וואָס קאָן איך איהר העלפען — אַ לעבערדיגען זאַק? איך וועל דאָך איהר דעם מאָן איהרען צוריק ניט לעבעדיג מאַכען, און איהרע קינדער דעם טאַטען פון יענער וועלט ניט אומקעהרען, און אַליין איז מען דאָך אויך נישט מעהר ווי אַ זינדיגער מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך אַ ביסעל אויסרוהען די ביינער, פּיהלען, אַז מען איז אַ מענטש, ניט קיין סקאָט. גענוג געטאַרעראַמט! גענוג גע'עולם־הזה'וועט! מע באַדאַרף שוין אַ ביסעל אַ טראַכט געבען פון יענער וועלט אויך, שוין צייט! ובפרט, אַז איך האָב שוין געמאַכט אַ תל פון מיין ביסעל חאָדאָבע: דעם סוס, ווי איהר ווייסט, לאַנג געגעבען דעם

וועג, די בהמה'לעד אויסגעפּאַרקויפט עד לפ"ק, געבליבען נאַר אַ פּאָר ביקלעך, וואס סע קאָן אַמאָל ווערען פון זיי לייט, אַז מע זאָל זיי גוט האָדעווען, — און פּלוצים געה ווער אויף די עלטערע יאָהרען איין אַבי יתומים, אַ טאַטע פון קליינע קינדער! זעהט איהר שוין פאַרטיג? האַט צייט! די רעכטע גערדיכטע געהט ערשט ווייטער, ווארום ביי טביה'ן, אַז עס טרעפט זיך אַ צרה, ווייסט איהר דאָך שוין, אַז סע שלעפּט זיך נאָך פון הינטען נאָך אַ צרה. אַשטייגער, אַז ס'האַט זיך אַמאָל געמאַכט איין אומגליק — ס'איז געפאַלען ביי מיר אַ בהמה'לע, האַט זיך באַלד פּאַווטירגע, ניט פאַר אייך געדאַכט, אָוועקגעלעגט נאָך אַ בהמה... אַזוי האַט שוין גאָט באַשאַפען זיין וועלטעל, און אַזוי וועט דאָס שוין בלייבען — אַ פאַרפאַלענע זאַך!

בקיצור המעשה, מיט מיין מיזינקע, מיט מיין ביילקען הייסט עס, געדענקט איהר דאָך די געשיכטע מיט'ן גרויסען געווינס, וואס זי האָט געמאַכט, געפאַקט אַ העכט, אַ פּדהצור, אַ קנאַקער, אַ פּאָדראַטשיק פון דער מלחמה, וואס האָט געבראַכט צו פיהרען קיין יעהופּעץ פּולע זעק און האָט זיך פאַרקאַכט אין מיין טאָכטער, געוואָלט אַ שענע, געשיקט צו מיר אפרים דעם שדכן ימח שמו, אויסגעשלאָגען אַ קניע ערד, שיער דעם שלאָק באַקומען, גענומען זי, ווי זי שטעהט און געהט, אָפּגעשיט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט מתנות, דימענטען און בראַליאַנטען — דאַכט זיך, אַזאַ גליק, איאַ? נו, האַט זיך פון דעם גאַנצען גליק אויסגעלאָזט מסתמא אַ טייך, און נאָך וואס פאַר אַ טייך! אַ טייך מיט אַ בלאָטע, דער אויבערשטער זאָל שומר ומציל זיין! ווארום אַז גאָט הייסט, דאָס רעדעל זאָל זיך געבען אַ דרעה־איבער צוריק, איז מיט דער פּוטער אַראָפּ, ווי מיר זאָגען אין הלל: אָט, דאַכט זיך, נאַר־וואס איז געווען מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל, און איידער מע קוקט זיך אַרום, איז שוין טראַך: ה מ ש פ י ל י ל ר א ו ת ב ש מ י ם ו ב א ר ץ — אין דער ערד מיט די פּאַסטאַראָנקעס... גאָט האָט ליעב שפּיעלען זיך מיט אַ מענטשען. אוי, האַט ער ליעב שפּיעלען זיך! אַזוי האַט ער זיך געשפּיעלט מיט טביה'ן וויפיעל מאָל: ע ו ל י ם

ניורדים — ארויף און אראפ! און אזוי איז געווען אויך מיט מיין פאדראטשיק, מיט פרהצור'ען. איהר געדענקט דאך מסתמא דאס גרויסקייט זיינס מיט'ן הייזעל, מיט די דרייצעהן דיענסטען, מיט די שפיעגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאצקעס אין יעהופעץ? פי—פו—פא! געדענקט איהר, איך האב אייך דער־צעהלט, דאכט זיך, ווי אזוי איך האב צוגערעדט דעמאלט מיין ביילקען, געבעטען זיך ביי איהר, זי זאל זעהן, אז ער זאל איהר אוועקקויפען דאס הייזעל, און למען־השם — אויף איהר נאמען? נו, האט מען דאך מיך מסתמא געהערט, ווי המן דעם גראגער — וואס פארשטהעט א טאטע? א טאטע פארשטעהט גארניט! וואס־זשע, מיינט איהר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען — וואו איהר האט ערגיץ א שונא: אחוץ וואס ער האט זיך פונ'ם גאנצען טראסק געשטעלט, געבליבען דעראונטער, אויסגעפארקויפט אלע שפיעגלען מיט אלע זייגערס, מיט'ן ווייב'ס דימענטען און בארליאנטען, האט ער זיך נאך פארשמירט מיט סכנת־נפשות, גע־מוזט ווערען א בורח, ניט פאר קיין אידען געדאכט, און מאכען איין אפטריט און אוועקגעפאהרען אהין, וואו דער ליעבער שבת־קודש גערט אוועק — קיין אמעריקע הייסט עס. אהינצו־צו פאהרען דאך אלע שווערע הערצער, זענען זיי אויך געפאהרען אהינצו־צו, די ערשטע צייט גוט פארשווארצט געווארען, דאס ביסעל מזומנ'ס, וויפיעל ס'איז געווען, האט מען אויפגעגעסען, און אז ס'איז ניט געווען מעהר וואס צו קייען, האט מען נעבאך געמוזט נעמען זיך צו דער ארבייט, געטהאן כל עבודת־פרך, ווי די אידען אין מצרים,ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרייבט זי, אז ס'איז זיי שוין, ברוך־השם, נישקשה'דיג: זיי ארבייטען זאקען אויף א מאשינע און מאכען א לעבאכטס... אזוי רעדט זיך עס דארטען, אין אמעריקע, אויף אונזער לשון ווען עס הייסען: דאס שטיקעל ברויט שלעפט זיך... דאס גאנצע שטיקעל גליק, וואס זיי זענען מעהר ניט ווי צוויי מענטשען, שרייבט זי, אהן א קינד, אהן א רינד — גם זו לטובה! נו, פרעג איך אייך, זאל ניט א רוח אין זיין פעטער'ס מוהמע אריין

זעפּלויגעז געוואָרעז?... איך מיין טאַקי אפרים דעם שדכן מיין איך, פאַר'ן שענעם שידוך, וואָס ער האָט מיר נאָראַיעט, און פאַר דער בלאָטע, וואָס ער האָט מיך אַריינגעפיהרט! וואָס וואָלט איהר געוועז אַזוי ביטער, למשל, זי זאָל געוועז חתונה האָבעז פאַר אַ בעל-מלאכה, ווי צייטעל, אָדער פאַר אַ לעהרער, ווי האָדעל? אַי, די האָבעז אויך ניט געמאַכט אַזאַ גליק? איינע איז אַ יונגע אַלמנה, און די אַנדערע איז אין אַלדי גוטע יאָהר ערגיץ פאַרשיקט אויף פאָסעליעניע? איז דאָך עס אַ גאָט-זאַך — וואָס קאָן אַ מענטש פאַרזאָרגעז?... הערט איהר, אַ חכמה אַ אידינע איז געוועז טאַקי מיינע, גאָלדע עליו השלום, דערמיט אַליין שוין, וואָס זי האָט זיך באַצייטענס אָרומגעקוקט, אָפּגעזעגענט זיך מיט דער נאַרישער וועלט און הלך לעולמו. וואָרום, זאָגט שוין איהר אַליין, איידער האָבעז אַזאַ צער-גידול-בנים פון טעכטער, ווי טביה האָט, איז ניט גלייכער טויזענד מאָל ליגעז אין דער ערד און באַקעז בייגעל?... נאָר ווי שטעהט דאָרטען אין פּרק: ב ע ל - כ ר ח ך א ת ה ח י — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין, און אַז מע נעמט, גיט מען איבער די הענט, זאָגט איהר... דערווייל האָבען מיר זיך אָראָפּגעשלאָגען פון'ם שליאַך, איז דעריבער נ ח ז ו ר ל ע נ י נ נ ו ה ר א ש ו ן — לאָמיר איבערלאָזען, ווי איהר זאָגט אין אייערע ביכלעך, דעם בן-מלך און זיך אומקעהרען צו דער בת-מלכה. וואָר-זשע, הייסט עס, האָלטען מיר? ביי דער סדרה לך-לך. נאָר איידער מיר וועלען צוקומען צו דער סדרה לך-לך, וועל איך אייך בעטען זיך מטריח זיין מיט מיר אָפּשטעלען זיך אויף אַ ווייל ביי דער סדרה בלק. דער מנהג העולם איז אפילו פון זינט די וועלט שטעהט, אַז פריהער לערענט מען לך-לך, דערנאָך בלק. מיט מיר האָט מען אָבער, פאַר-קעהרט, פריהער געלערענט בלק, דערנאָך לך-לך. און געלערענט האָט מען מיט מיר בלק אַזוי שען, אַז איהר מעגט עס האָרכען. עס קאָן אייך אַמאָל צונוץ קומען.

בקיצור, דאָס איז געוועז שוין לאַנג, באַלד נאָך דער מלחמה איז דאָס געוועז, אין דער סאַמע היץ פון קאָסטיטוציעס, בעת עס

האבען זיך אנגעהויבען די ישועות ונחמות אויף אידען, פריהער אין די גרויסע שטעדט, דערנאך אין די קליינע שטעדטלעך, נאר צו מיר איז דאס ניט דערגאנגען, און עס האט ניט געקאנט דערגעהן בשום אופן. פאר וואס? פשוט! מע זיצט אפ אזא צייט צווישען גויים, מיט סאמע עשו'ן, — איז מען אויסגעבונדען מיט אלע בעלי־בתים פון דארף. ידיד נפש אב הרחמן — „באטיושקא טעוועל“ איז ביי זיי דאס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל! וואס איז שייך? איין עצה — איז „יאק טעוועל סקאזשע“. א רפואה צו קרחת — איז „דא טעוועליא“. א גמילות־חסד — אויך ביי טביה'ן. נו, האב איך עפיס באדארפט אין זינען האבען אזעלכע זאכען, פאגראמען, נארישקייטען, אז די גויים אליין האבען מיר געזאגט וויפיעל מאל, אז איך זאל כלל וכלל קיין מורא ניט האבען — זיי וועלען ניט דערלאזען!... און כך הוה — וועט איהר הערען א שענס.

בקיצור, איך קום צו פאהרען איינמאל אהיים פון בויבעריק — איך בין נאך דעמאלט געווען בגדלותי — אין די פערדען, ווי זאגט איהר, נאך געהאנדעלט מיט מילכיגס, קעז און פוטער און שאר ירקות; אויסגעשפאנט דאס פערדעל, אונטערגעווארפען דעם היי און האבער, נישט צייט געהאט אפילו זיך וואשען צום עסען, איך טהו א קוק — א פולער הויף מיט גויים, די גאנצע הראמאדע, אלע פיינסטע בעלי־בתים, פונ'ם סטאראסטע איוואן פאפערילע ביז דעם לעצטען גוי, טראכים דער טשערעדניק, און אלע זעהען זיי מיר אויס עפים מאדנע, יום־טוב'דיג!... האט מיר אפילו תחילת גע־געבען א טיאכקע אין הארצען: וואס פאר א יום־טוב אין מיטען דרינען? צי איז מען ניט געקומען מיט מיר לערנען בלק?... נאר צוריק טראכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאר זיך אליין: כל ימיו זיצסט דו איין איד, להבדיל, צווישען אזוי פיעל גויים בשלום ושלוה, און מע האט דיך ניט אנגעריהרט, איהר זאלט זאגען, אויף א האר!... און איך נעם און געה ארויס צו זיי מיט א ברייטען שלום־עליכם: „ברוכים הבאים, זאג איך צו זיי, וואס טהוט איהר דא, מיינע ליעבע בעלי־בתים? און וואס וועט

איהר עפּיס זאָגען גוטס? און וואָס וועט איהר דערצעהלען נייעס?"... טרעט אַרויס דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאַפּערילע הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר גאַנץ אַפּענטליך און גאָר אָהן שום הקדמות: „מיר זענען געקומען, זאָגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילען דיך שלאָגען". וואָס זאָגט איהר אויף דער שפּראַך? דאָס ווערד אַנגערופען ביי אונז „לשון סגי־נהור" — גערעדט פאַרשטעלט הייסט עס... מילא, ווי אַזוי מיר איז געוואָרען אויפ'ן האַרצען — קאָנט איהר אייך משער זיין. נאָר אַרויסבאַווייזען — פע! אדרבה ואדרבה! טביה איז ניט קיין יונגעלע... רוף איך מיך אָן צו זיי גאַנץ לעבעדיג: „מזל־טוב אייך, זאָג איך, נאָר וואָס האָט איהר זיך, קינדער, אַזוי שפּעט דערמאָנט? אין אַנדערע ערטער, זאָג איך, האָט מען שוין פון דעם כמעט פאַרגעסען!"... רופט זיך אָן צו מיר איוואַן פּאַפּערילע, דער סטאַראָסטע הייסט עס, שוין דוקא גאַנץ ערנסט: „פאַרשטעהסט דו מיך, טעוועל, זאָגט ער, מיר האָבען זיך, זאָגט ער, אַלץ גע'ישוב'ט, צי מיר זאָלען דיך שלאָגען, צי ניט שלאָגען? אומעדום, אין אַלע ערטער, שלאָגט מען אייך, פאַר וואָס, זאָגט ער, זאָלען מיר דיך דורכלאָזען?... איז געבליבען ביי דער הראָמאַדע, זאָגט ער, אַז מיר זאָלען דיך שלאָגען... נאָר וואָס דען, מיר ווייסען נאָך אַליין ניט, וואָס מיר זאָלען מיט דיר טהון, טעוועל: צי מיר זאָלען דיר נאָר אויסהאַקען די שויבען, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישעלעך און אַרויסלאָזען די פעדערען, צי מיר זאָלען דיר פאַרברענען, זאָגט ער, די האַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער האָראָבע דיינער?"

דאָ איז מיר שוין געוואָרען גוט קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און איך באַטראַכט מיינע לייט, ווי מע שטעהט אָנגעלעהענט אויף די לאַנגע שטעקענס און מע שושקעט זיך מיר עפּיס שטילערהייד. משמעות הייסט עס, אַז ס'איז ביי זיי גאָר קיין קאַטאַוועס ניט? וויבאַלד אַזוי, טראַכט איך מיר, איז דאָך, ווי מיר זאָגען אין תהלים: באו מים עד נפש — ביזט דאָך טאַקי, טביה, גוט אין דער אַרבייט! וואָרום טאָמער אל תפתח פה לשטן — אַ

קשיא אויף כרוקעלע? „ע, טביה, קלער איך מיר, מיט'ן מלאך־המות טאר מען זיך ניט שפּיעלען — מע באדארף זיי עפּיס זאגען!"... און וואס זאל איך אייך לאנג מאריך בדרוש זיין, ליעבער פריינד, ס'איז באשערט געווען, אפנים, א נס, האט מיר דער אויבערשטער אריינגעגעבען א זין, איך זאל ביי זיך ניט אראפּפאלען, און איך נעם מיך אן מיט הארץ און רוף מיך אן צו זיי, צו די גויים הייסט עס, דוקא אין גוטען מוטה: „שמער־נא, רבותים, זאג איך, הערט־זשע אויס, זאג איך, מיינע ליעבע בעלי־בתים, וויבאלד, זאג איך, אז הראמאדע האט אזוי גע'פּסקנ'ט, איז דאך ניט שייך, זאג איך, מסתמא ווייסט איהר, זאג איך, בעסער, אז טביה האט ביי אייך פארדיענט, איהר זאלט מאכען א תל, זאג איך, פון זיין חאַדאבע און פון זיין גאנץ פארמעגען... נאר וואס דען, זאג איך, דאס ווייסט איהר, זאג איך, אז ס'איז פארהאן נאך העכערס פאר אייער הראמאדע? איהר ווייסט, זאג איך, אז ס'איז דא א גאט אויף דער וועלט? איך זאג ניט, זאג איך, מ י י ן גאט, א י י ע ר גאט — איך שמועס פון יענעם גאט, זאג איך, פון אונזער אלעמענס גאט, וואס זיצט, זאג איך, אט דארטען אויבען און זעהט צו אלע פארלאסטען, זאג איך, וואס טהוען זיך אפּ אט דא אונטען... עס קאן זיין, זאג איך, אז ער אליין האט מיר אנגעצייכענט, אז איך זאל געשטראפט ווערען אומזיסט־אומנישט דורך אייך, דורך מיינע בעסטע גוטע פריינד, און עס קאן זיין ווידער, זאג איך, אקוראט פארקעהרט, אז ער וויל, אדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אז מע זאל טביה'ן טהון שלעכטס... ווער־זשע, זאג איך, קאן דאס וויסען, וואס גאט וויל? אדרבה, זאג איך, אפשר געפינט זיך דא צווישען אייך איינער, וואס וועט זיך אונטערנעמען, זאג איך, דערגעהן דא א טאלק?"...

בקיצור, זיי האבען, אפנים, געזעהען, אז מיט טביה'ן וועלען זיי זיך ניט אויס'טענה'ן, רופט זיך אן צו מיר דער סטאראסטע, איוואן פּאפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאגט ער, דיירפון איז אזוי. מיר האבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, גאר־

נישט נים. דו ביזט, זאגט ער, טאקי א זשיד, נאר ניט קיין שלעכ־
טער מענטש. נאר איינס צום אנדערען, זאגט ער, געהער זיך ניט
אן — שלאגען דארף מען דיך; הראמאדע האט אזוי גע׳פסקנ׳ט —
פארפאלען! מיר וועלען דיר, זאגט ער, חאטש אויסהאקען די פענ־
סטער. דאס, זאגט ער, מ ו ז ע ן מיר, ווייל טאמער, זאגט ער,
פאהרט עמיצער דורך, טא לאז מען, זאגט ער, זעהען, אז מע האט
דיך געשלאגען, אניט, זאגט ער, וועט מען אונז נאך שטראפירען״...
אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך,
גאט זאל מיר אזוי העלפען בכל אשר אפנה! נו, איצט פרעג איך
אייך, פאני שלום־עליכם, איהר זענט דאך עפּים א איד וואס קאטארי־
איהר פאהרט אויס די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואס ער
זאגט, אז מיר האבען א שטארקען גאט?...

האב איך אייך, הייסט עס, שוין גע׳פטר׳ט די סדרה בלק.
אצינד וועלען מיר זיך אומקעהרען צוריק צו דער סדרה לך־לך. די
דאזיגע סדרה האט מען מיט מיר געלערענט אט דא ערשט ניט לאנג,
און טאקי אויף דער רעכטער אמת. דא האט שוין ניט געהאלפען,
פארשטעהט איהר מיך, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאגען,
ומעשה שהיה כך היה — מע דארף עס אייך איבערגעבען אקוראט,
מיט אלע פישטשעוקעס, כ א ש ר א ה ב ת י — אזוי ווי איהר
האט ליעב.

ויהי בימי מענדעל ביילים — דאס איז געווען אקוראט אין
יענער צייט, ווען מענדעל ביילים, אונזער כפרה־היהנדעל, איז אפּ־
געקומען חבוט־הקבר, געלייטערט די נשמה פאר פרעמדע זינד, און
די וועלט איז געגאנגען חאדראס, — זיץ איך מיר אזוי איינמאל
אויף דער פריזבע ביי מיין שטוב פארטיעפט אין מחשבות. זומער־
לעבען. די זון באקט, און דער קאפ טראגט: „סטייטש, סטייטש,
היתכן! הייננטיגע צייטען! אזא קלוגע וועלט! אזעלכע גרויסע
מענטשען! און וואו איז גאט? דער אלטער אידישער גאט? וואס
שווייגט ער? ווי דערלאזט ער אזא זאך? סטייטש און סטייטש
און ווידער א מאל סטייטש!״ און טראכטענדיג אזוי פון גאט,

פארטיעפט מען זיך שוין אגב אין הימעל־זאכען און מע פאלט אריין אין חקירה: וואס איז ד י וועלט? און וואס איז י ע נ ע וועלט? און פאר וואס זאל ניט קומען משיח? „אי, טראכט איך מיר, וואלט ער געטהאן, ווי א חכם, טאקי משיח מיין איך, ווען ער חאפט זיך אראפ צו אונז אצינדערט רייטענדיג אויף זיין ווייס פערדעל! דאס וואלט געווען א שענע זאך! ער איז נאך קיינמאל, דאכט מיר, אזוי נויטיג ניט געווען פאר אונזערע אחינו בני ישראל, ווי היינט! איך ווייס ניט, ווי אזוי די נגידים, די בראצקים, למשל, אין יעהופעץ, אדער די רויטשילדס אין פאריז? סע קאן זיין, אז זיי האבען איהם אין זינען אקוראט אין דער לינקער פאה; נאר מיר, אידען ארעמע לייט, פון כתרילעווקע און פון מאזעפעווקע און פון זלאדייעווקע, און אפילו פון יעהופעץ, און אפילו פון אדעס, קוקען ארויס, אוי, קוקען מיר ארויסעט אויף איהם! ממש די אויגען קריכען אוש פון קאפ! אונזער גאנצע האפענונג אצינד איז דאך נאר, טאמער וועט גאט טהון א נס, עס וועט קומען משיח!“...

דערווייל, אזוי ווי איך זיץ מיר פארטיעפט אין די דאזיגע רעיונות, איך טהו א קוק — א ווייס פערדעל, און עמיצער זיצט אויף דעם רייטענדיג, און גלייך צום טויער פון מיין שטוב! טפררו — אפגעשטעלט זיך, אראפגעקראכען, צוגעבונדען דאס פערדעל צום טויער, און אליין גלייך צו מיר: „זדראסטאי, טעוועל!“ „זדראַ־סטאיטי, זדראסטאיטי, וואשע בלאהאראדיע!“ — ענטפער איך אפעט גאנץ ברייטליך, און אין הארצען טראכט איך מיר: ו י ב ו א ה מ ן — מאכט רש״י: אז מע קוקט ארויס אויף משיח׳ן, קומט דער אוראטניק... און איך שטעה־אויף אקעגען איהם, אקעגען דעם אוראטניק הייסט עס: „ברוך הבא א גאסט, זאג איך, וואס הערט זיך עפים אויף דער גרויסער וועלט און וואס וועסט דו, זאג איך, עפים זאגען גוטס, אדוני פריץ?“ און דאס הארץ פאלט מיר שיער ניט ארויס — איך וויל שוין וויסען, וואס און ווען? און ער, דער אוראטניק הייסט עס, האט זיך אבער צייט. ער פארדרייט זיך גאנץ פיין א פאפירעסעל, בלאזט ארויס דעם רויך, שפייעט אויס

און רופט זיך אָן צו מיר: „וויפֿעל צייט, אשטייגער, דאַרפֿסט דו האָבען, טעוועל, זאָלסט קאָנען פּאַרקויפֿען, זאָגט ער, דיין חאַטע מיט דיינע אַלע בעבעכעס?“ קוק איך איהם אָן: „צו וואָס, זאָג איך, זאָל איך פאַרקויפֿען, זאָג איך, מיין חאַטע? וועמען, למשל, מאַכט זי, זאָג איך, ענג?“ „ענג, זאָגט ער, מאַכט זי קיינעם ניט. נאָר איך בין געקומען, זאָגט ער, דיך אַרויסשיקען, זאָגט ער, פֿון דאָרף“. „סך־הכל, זאָג איך, מעהר ניט? פֿאַר וואָסערע מעשים טובים? מיט וואָס, זאָג איך, האָב איך פֿאַרדיענט ביי דיר אַזאַ כבוד?“... „דאָס איז ניט איך שיק דיך אַרויס, זאָגט ער, די גובערניע שיקט דיך אַרויס“. „די גובערניע? — זאָג איך. — וואָס האָט זי אַזעלכעס דערזעהען אויף מיר?“ „נישט נאָר דיך אַליין, זאָגט ער, און נישט נאָר פֿון דאַנען, נאָר פֿון אַלע דערפֿער אַרום און אַרום, פֿון זלאַדילעווקע, זאָגט ער, און פֿון ראַבילעווקע, און פֿון קאַסטאַ־לאַמעווקע, און אַפֿילו, זאָגט ער, אַנאַטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געוועזען אַ שטעדטעל, ווערד דאָס שוין איצטער אויך, זאָגט ער, אַ דאָרף, און מע וועט אַרויסטרייבען פֿון דאָרט, זאָגט ער, אַלע — אַלע אייערע“... „אַפֿילו לייזער־וואָלף דעם קצב, זאָג איך, אויך? און נפֿתּלי־גרשון דעם לומער אויך? און דעם דאָרטיגען שוחט? און דעם רב?“ „אַלע! אַלע!“ — זאָגט ער און טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי אַ שנייד־אָפּ מיט אַ מעסער... איז מיר אַפֿילו געוואָרען עפּים ווי אַ ביסעל גרינגער, ווי זאָגט איהר: צרת רבים חצי נחמה. נאָר פֿאַרדריסען פֿאַרדריסט דאָס מיך, און אַ פֿייער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מיישב און רוף מיך אָן צו איהם, צום אוראַטניק הייסט עס: „זאָג מיר, זאָג איך, דו ווייסט חאַטש, זאָג איך, וואָשע בלאַהאָראַדיע, אַז איך זיץ דאָ אין דעם דאָרף אַ סך פֿריהער פֿון דיר? דו ווייסט, זאָג איך, אַז אָט דאָ, אין דעם ווינקעל, איז נאָך מיין טאַטע עליו השלום, זאָג איך, געזעסען, און מיין זיידע עליו השלום, און מיין באָבע עליו השלום?“ און איך פֿויל זיך ניט און רעכען איהם אויס די גאַנצע משפּחה ביי די נעמען, וואו ווער ס׳איז געזעסען און וואו ווער ס׳איז געשטאָרבען... הערט ער מיך

דוקא אויסעט, דער אוראַטניק הייסט עס, און אַז איך האָב געקאַנ־טשעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביזט אַ ציקאַווע איד, זאָגט ער, טעוועל, און דו האָסט אין זיך נייעז מאָס רעד. צו וואָס טויגען מיר דיינע מעשיות, זאָגט ער, פון דיין באָבען מיט דיין זיידען? לאָזען זיי, זאָגט ער, דיר האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן! און דו, טעוועל, נעם, זאָגט ער, צענויף דיינע בעבעכעס און פאָהר־פאָהר נאָ באַר־דימטשעוו!"... פאַרדריסט עס מיר שוין נאָך מעהר: גענוג דו זאָגסט מיר אַז, עשו, אַזאַ גוטע בשורה טובה, מאַכסט דו נאָך חוזק: פאָהר־פאָהר נאָ באַרדימטשעוו!... לאָם איך איהם חאַטש אַ ביסעל אויס'לאמר'ען... און איך רוף מיך אָן צו איהם: „וואַשע, זאָג איך, בלאַהאָראָדיע! וויפיעל צייט, זאָג איך, ביזט דו שוין דאָ פּריץ, האָסט דו עפּים געהערט, זאָג איך, אַ סך מאָל, עמיצער פון די שכנים זאָל זיך אויף מיר באַקלאָגען, אַז טביה האָט איהם באַ'גנבה'ט, אָדער באַ'גזל'ט, אָדער אויסגענאַרט, אָדער אַזוי צוגע־נומען? אַנו, צעפרעג זיך אַקאָרשט ביי די בעלי־בתים, זאָג איך, צי האָב איך ניט געלעבט מיט זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער בעסטער בעל־הבית? צי בין איך ניט געוועזען, זאָג איך, אַדוני פּריץ, ביי דיר אַליין, זאָג איך, וויפעל מאָל בעטען דיך פאַר די גויים, זאָלסט זיי אַזוי ניט אַביזשאַיען?"... האָט דאָס איהם שוין, אַפּנים, ניט געשמעקט! שטעהט ער אויף, דער אוראַטניק, צעקוועטשט דעם פּאַפּיראָס מיט די פינגער, טהוט איהם אַ ווארף־אָפּ און מאַכט צו מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צייט ניט מיט דיר צו באָלאַקען פוסטע רעד. ס'איז מיר אָנגעקומען, זאָגט ער, אַ פּאַפּיער — און ווייטער געהט מיך ניט אָן! קום, זאָגט ער, וועסט דו מיר, זאָגט ער, חתמ'ענען דאָס פּאַפּיער, און צייט אויף אַרויסצופאָהרען גיט מען דיר, זאָגט ער, דריי טאָג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספאַר־קויפען אַלסדינג און צוגרייטען זיך אין וועג אַריין". דערזעהן, ס'איז ביטער, רוף איך מיך אָן צו איהם: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דריי טעג גיסט דו מיר? דריי יאָהר זאָלסט דו לעבען, זאָג איך, דערפאַר אין עושר און אין כבוד. גאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָהלען בכפל

כפלים, זאג איך, פאר דער גוטער בשורה, וואס דו האסט מיר גע־בראכט אין שטוב אריין"... גוט־גוט איינגעזאגט איהם, ווי טביה קאן! איך האב מיך מיישב געווען: ממה־נפשך, סאי ווי סאי מאטי פארד — וואס האב איך דא אנצוווערען? וואלט איך גע־ווען יונגער האטש מיט א יאהר צוואנציג, און וואלט מיר געלעבט מיין גאלדע עליו השלום, און וואלט איך געווען דער אייגענער טביה דער מילכיגער, וואס אמאל, אין די שנים קדמוניות, — עהע־העי! וואלט איך זיך אזוי גיך ניט אונטערגעגעבען! איך וואלט זיך געבארעט, געשלאגען זיך ביז'ן בלוט אריין! נאר אזוי — וואס? מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואס בין איך היינט און ווער בין איך? א פלג־גוף, א שברי־כלי, א צעבראכענער שארבען! „אך טי, רבונו של עולם, גאטעניו! — טראכט איך מיר. — וואס האסט דו זיך עפיס צוגעטשעפעט צו טביה'ן גראד? פאר וואס זאלסט דו בעסער ניט א שפיעל טהון זיך א מאל אויף א טשיקאוועס, למשל, מיט א בראצקי'ן, אדער מיט א רויטשילד'ען? פאר וואס לערענט מען מיט זיי ניט די סדרה לך־לך? זיי וואלט, דאכט מיר, בעסער אנגעשטאנען? ערשטענס, וואלטען זיי דערפיהלט דעם אמת'ען טעם, וואס הייסט א איד. והשנית, לאזען זיי אויך זעהען, אז מיר האבען א שטארקען גאט"...

בקיצור, דאס איז אבער אלץ פוסטע דבורים. מיט גאט טענה'ט מען זיך ניט אויס, און איהם קיין עצות, ווי אזוי צו פיהרען די וועלט, גיט מען ניט. ער, אז ער זאגט: ל י ה ש מ י ם ו ל י ה א ר ץ — קומט אויס, אז ער איז בעל־הבית, און מיר דארפען איהם פאלגען. וואס ער זאגט, איז געזאגט!... געה איך אריין אין שטוב אריין און טהו מיר א זאג צו מיין טאכטער דער אלמנה: „ציימעל, זאג איך, מיר קלויבען זיך ארויס, זאג איך, פון דאנען ערגיץ אין א שטאדט אריין. גענוג שוין געזעסען אין דארף, זאג איך. משנה מקום, משנה מזל... דו נעם אקארשט, זאג איך, און הויב אן באצייטענס זיך צו גרייטען מיט'ן בעטגעוואנט, מיט'ן סאמאוואר און מיט די שאר ירקות, און איך וועל, זאג איך, געהן

פארקויפען די חאטע. ס'איז אנגעקומען, זאג איך, א פאפיער, אז מיר זאלען אפרייניגען, זאג איך, דאס ארט און אין דריי טאג ארום זאל דא אונזער דער ניט בלייבען!"... דערהערט פון מיר אזא בשורה, אז זי מאכט ניט קיין געוויין, די אלמנה מיינע, און די קינדערלעך איהרע, אויף איהר קוקענדיג, האבען זיך גלאט צעוויינט, און ס'איז געווארען, וואס זאל איך אייך זאגען, תשעה־באב אין שטוב! ווער איך שוין אין כעס און לאז אויס מיין גאנץ ביטער הארץ אויף מיין טאכטער נעבאך: „וואס האט איהר זיך גענומען, זאג איך, אויף מיין לעבען? וואס האט איהר זיך, זאג איך, צעיאחמערט פלוצים אין מיטען דרינען, ווי איין אלטער חזן צו די ערשטע סליחות?... וואס בין איך עפים — א בן־יחיד, זאג איך, ביי גאט? א ציטעריגער? קארג אידען, זאג איך, ווערען איצטער ארויסגעטריבען פון די דערפער? געה הארך, זאג איך, וואס דער אוראטניק דערצעהלט זיך אן! א סברא, זאג איך, אז דיין אנאטעווקע, וואס איז ביז אהער געווען א שטעדטעל, ווערד דאס שוין אויך, זאג איך, מיט גאט'ס הילף, א דארף, צוליעב די אנאטעווקער אידען, זאג איך, מע זאל זיי קאנען ארויסטרייבען אלעמען. וויבאלד אזוי, זאג איך, מיט וואס־זשע, זאג איך, בין איך ערגער פון אלע אידען?"... אט אזוי רעד איך איהר אויס דאס הארץ, דער טאכטער מיינער. איז דאך עס אבער א אידינע. זאגט זי צו מיר: „וואוהין וועלען מיר זיך, זאגט זי, קלויבען פלוצים אין מיטען דרינען? וואו וועלען מיר, זאגט זי, געהן זוכען שטעדט?"... „שטיא! — זאג איך. — אז גאט איז געקומען, זאג איך, צו אונזער עלטער־עלטער־זיידען, צו אברהם אבינו'ן, און האט איהם געזאגט, זאג איך, ל ך ־ ל ך מ א ר צ ך — זאלסט ארויסגעהן פון דיין לאנד, האט איהם דען אברהם, זאג איך, איבערגעפרעגט דאס אנדערע ווארט אפילו: וואוהין?... גאט האט איהם געזאגט, זאג איך, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — איז דער פשט: נא וסיע טשעטירע סטארעני... מיר וועלען געהן, זאג איך, וואוהין די אויגען טראגען, וואוהין אלע אידען געהען! וואס סע וועט זיין,

זאג איך, מיט כל ישראל, דאס וועט זיין מיט רב ישראל. און מיט וואס, זאג איך, ביזט דו מעהר מיוחסת פון דיין שוועסטער ביילקע, די נגידית'טע? איהר שטעהט אן צו זיין מיט איהר פרהצור'ען אצינד אין אמעריקע און מאכען א לעבאכטס, מעג דיר אויך, זאג איך, אנשטעהן... דאנקען השם־יתברך, זאג איך, וואס מיר האבען חאטש מיט וואס צו ריהרען זיך. א ביסעל, זאג איך, איז נאך דא פון פריהער, און א ביסעל פון דער חאראבע, וואס מיר האבען פארקויפט, און א ביסעל וועט אריינפאלען פון דער חאטע. פון א ביסעל און א ביסעל, זאג איך, ווערד א פולע שיסעל — און גם זו לטובה! און אפילו מיר זאלען, זאג איך, חלילה גארנישט האבען, איז אונז, זאג איך, נאך אלץ בעסער פון מענדעל ביילים!"...

בקיצור, איך האב ביי איהר יאקאש גע'פועל'ט, זי זאל זיך ניט שטארק פאר'עקשנ'ען. איך האב איהר געגעבען צו פארשטעהן מיט א שכל, אז דער אוראטניק קומט און ברענגט א פאפיער, אז מע הייסט געהן, קאן מען קיין חזיר ניט זיין און מע דארף געהן. און אליין בין איך אוועק אין דארף מאכען א טאלק מיט דער חאטע. און גלייך צו איוואן פאפערילע, צום סטאראסטע הייסט עס. ער איז א גוי א בעל־הגוף און פגר'ט נאך מיין דירה! געקומען צו איוואנ'ען, דערצעהל איך איהם ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום — א איד איז קליגער פון א גוי — און איך זאג איהם, זאג איך: „הנה זיי וויסען, איוואנו סערדצע, אז איך ווארף אייך אוועקעט"... זאגט ער: „וואס עפּים?" זאג איך: „איך פאהר אריבער, זאג איך, אין שטאדט אריין. איך וויל זיין, זאג איך, צווישען אידען. איך בין שוין ניט קיין יונגערמאן, זאג איך, טאמער חלילה טהוט מען א שטארב"... מאכט צו מיר איוואן: „פאר וואס זשע זאלסט דו ניט שטארבען דא? ווער לאזט דיך ניט?" דאנק איך איהם זעהר און זאג איהם: „שטארבען דא שטארב שוין דו בעסער, זאג איך, דו ביזט בילכער, און איך וועל בעסער געהן שטארבען, זאג איך, צווישען מייניגע... קויף אפּ, איוואנו, ביי מיר, זאג איך צו איהם, מיין חאטע מיט'ן גארטען. איין אנדערען וועל איך, זאג

איך, ניט פארקויפעו, דיר — יא". „וויפיעל, זאגט ער, ווילסט דו
פאר דיין חאטע?" „וויפיעל, זאג איך, גיסט דו?" אהין־אהער,
ער מיר: „וויפיעל ווילסט דו?" איך איהם: „וויפיעל גיסט
דו?" — מע האט זיך גענומען דינגען זיך, פאטשען אין די הענט
אריין, אזוי לאנג געדונגען זיך און געפאטשט זיך, א רענדעל ארויף,
א רענדעל אראפ, ביז מע האט זיך אויסגעדונגען פאר'ן מקח, און
טאקי פאוטירנע גענומען ביי איהם אויף דער יד א פיינעם אדערויף,
ער זאל זיך חלילה ניט אויפטרענען — א איד איז קליגער פון א
גוי, — און אט אזוי האב איך אויסגעפארקויפט אין איין טאג,
בחצי־חנם געוויינטליך, דאס גאנצע דאברע־מזל, געמאכט פון אלס־
דינג געלד, און בין אוועק דינגען א פוהר, פארנעמען דאס איבער־
געבליבענע ביסעל ארעמקייט — וועט איהר הערען נאך א שענס,
וואס ביי טביה'ן קאן זיך פארלויפען! איהר לעגט נאר צו קאפ,
איך וועל אייך שוין לאנג נישט האלטען, איבערגעבען עס אייך, ווי
זאגט איהר, ב ש ל ש ה ד ב ר י ם — אין צוויי ווערטער.

בקיצור, פאר'ן אוועקפאהר קום איך אהיים, טרעף איך שוין
ניט קיין שטוב, נאר א חורבה. די ווענט נאקעט, זיי וויינען ממש
מיט טרערען! אויף דער ערד — פעקלעך מיט פעקלעך מיט פעק־
לעך! אויפ'ן פריפעטשיק זיצט די קאץ, ווי א יתומה נעבאך,
טרויווערדיג — עס האט מיך אזש א נעם געגעבען בייס'ם הארצען און
טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען... איך זאל מיך
ניט שעמען פאר מיין טאכטער, וואלט איך מיך גוט־גוט אויסגע־
וויינט, ווי זאגט איהר, פארט באטקאוושטשינע!... דא אויסגעוואכ־
סען, דא פארשווארצט געווארען כל ימיו, און פלוצים אין מיטען
דרינען — לך־לך! זאגט אייך, וואס איהר ווילט, ס'א פארדרא־
סיגע זאך!... טביה איז דאך אבער ניט קיין אידינע, האלט איך
מיך איין און מאך מיך פרייליך און רוף מיך אן צו מיין טאכטער
דער אלמנה: „קום נאר אהער, זאג איך, צייטעל, וואו ביזט דו
ערגיץ?" געהט זי ארויס פון צווייטען אלקיר, צייטעל הייסט עס,
מיט רויטע אויגען און מיט א געשוואלענער נאז. אהא, טראכט

איך מיר, מיין טאכטער האט זיך דא שוין ווידער צע׳יעלה׳ט, ווי א אידינע צו ונתנה־תוקף! אט די ווייבער, הערט איהר, זענען אייך קיין קאטאוועס ניט — באלד עפּיס, איז געוויינט! וואלוועלע טרערען ביי זיי! „שטיא! — זאג איך איהר. — וואס וויינסט דו שוין ווידער? ביזט דו ניט קיין נאר? — זאג איך. — בארעכען זיך נאר, זאג איך, דעם חילוק פון דיר ביז מענדעל ביילים“... וויל זי ניט הערען און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, דו ווייסט ניט וואס איך וויין“... זאג איך: „איך ווייס גאנץ גוט. פאר וואס זאל איך ניט וויסען? דו וויינסט, זאג איך, ס׳טהוט דיר באנג די היים... ביזט אט דא, זאג איך, געבוירען געווארען און אויסגעוואכסען — פארדריסט עס דיך!... גלויב מיר, זאג איך, איך זאל ניט זיין טביה, איך זאל זיין איין אנדערער, וואלט איך אליין אויך, זאג איך, געקושט אט די נאקעטע ווענט מיט אט די לעדיגע פאליצעס... איך וואלט אליין אויך, זאג איך, צוגעפאלען צו אט דער דאזיגער ערד!... עס טהוט מיר באנג, זאג איך, איטליכס ברעקעל גלייך מיט דיר. נארעלע! אפילו אט די קאץ, זאג איך, זעהסט דו, אן זיצט זי דארט א פאר׳יתום׳טע אויפ׳ן פריפעטשיק? א שטומע צונג, א חיה, זאג איך, פון דעסטוועגען איז א רחמנות, זי בלייבט אליין אהן א בעל־הבית — צער־בעלי־חיים“... „ס׳איז דא, מאהל דיר, זאגט זי, א גרעסערער רחמנות“... „דהיינו?“ „דהיינו, אט פאהרען מיר אוועק, זאגט זי, און לאזען איבער דא איין מענטשען אליין, עלענד ווי א שטיין“. פארשטעה איך ניט, וואס זי מיינט, און רוף מיך אן צו איהר: „וואס בעלעבעטשעסט דו, זאג איך? וואסערע פלאמען? וואס מענטש? וואסער שטיין?“ מאכט זי צו מיר: „טאטע, איך רעד ניט פונ׳ם ווענ, איך רעד, זאגט זי, פון אונזער חוה׳ן“... און ווי זי האט מיר אויסגערעדט דעם דאזיגען נאמען, איז שווער איך אייך, ווי מיט א הייסען אקרעפ, אדער מיט א שייט־האלץ איבער׳ן קאפּ! און איך פאל אן אויף מיין טאכטער און געב איהר אוועק א ווייסטען סוף: „וואס עפּיס פּלוצים אין מיטען דרינען חוה, זאג איך? איך האב דאך אנגעזאגט, זאג איך,

וויפיעל מאָל, אַז חוה לא יזכר ולא יפּקד!"... מיינט איהר, אַז זי שרעקט זיך איבער? אָבער גאָר לא! טביה'ס טעכטער האָבען אין זיך אַ כח! „טאַטע, מאַכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאָר ניט אַזוי שטאַרק און דערמאָן זיך בעסער, וואָס דו אַליין, זאָגט זי, האָסט געזאָגט וויפיעל מאָל, אַז סע שטעהט געשריבען, אַז אַ מענטש דאַרף האָבען רחמנות אויף אַ מענטשען, ווי אַ טאַטע אויף אַ קינד"... איהר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאָך מעהר אויפגעקאָכט און געב איהר אָוועקעט אַ גאָב, ווי איהר קומט: „פון רחמנות, זאָג איך, רעדסט דו מיט מיר? וואו איז געווען, זאָג איך, איהר רחמנות, אַ איך בין געלעגען ווי אַ הונט פאַר'ן גלח, ימח שמו, איהם געקושט די פיס, און זי איז אפשר געווען, זאָג איך, אין צווייטען חדר און אפשר געהערט איטליכס וואָרט?... אָדער וואו איז געווען, זאָג איך, איהר רחמנות, אַז די מאַמע עליו השלום איז געלעגען, זאָג איך, ניט פאַר דיר געדאַכט, אָט דאָ אויף דער ערד מיט שוואַרצען איבערגעדעקט? וואו איז זי דעמאָלט געווען?... און די נעכט, וואָס איך בין, זאָג איך, ניט געשלאָפען? און דאָס קרענקען, וואָס האָט מיך, זאָג איך, געקרענקט די גאַנצע צייט ביז היינטיגען טאָג נאָך, אַז איך דערמאָן מיך, זאָג איך, וואָס זי האָט מיר אָפּגעטהאָן, אויף וועמען זי האָט אונז אויסגעביטען — וואו איז, זאָג איך, דער רחמנות אויף מיר?"... און עס פאַרבאַקט מיך ביי'ם האַרצען און איך קאָן ניט רעדען מעהר... מיינט איהר דאָך אוודאי, אַז טביה'ס טאָכטער האָט נישט געפונען, וואָס מיר דערויף אָפּצוענטפערען? „דו אַליין, זאָגט זי, זאָגסט דאָך, טאַטע, אַז דער מענטש, וואָס האָט חרטה, איז איהם אפילו גאָט אַליין אויך מוחל"... „חרטה? — זאָג איך. — צו שפּעט! דאָס צווייגעלע, זאָג איך, וואָס האָט זיך איינמאָל אָפּגעריסען פון בוים, מוז, זאָג איך, פאַרטריקענט ווערען! דאָס בלעטעל, זאָג איך, וואָס איז אָפּגעפאַלען, מוז פאַר־פוילט ווערען, און מעהר, זאָג איך, זאָלסט דו מיט מיר ניט רעדען דערפון — ע ד כ א ן א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל!"...

בקיצור, דערזעהן, אז מיט ווערטער קאן זי מיט מיר גארניט מאכען, טביה איז ניט דער מענטש, וואס מע רעדט איהם איבער, פאלט זי צו מיר שוין גאר צו און הויבט מיך גאר אן צו קושען אין די הענט אריין און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, זאל איך שלעכטס האבען, זאל איך שטארבען אט־א־דא אויפ׳ן ארט, אויב דו וועסט זי איצטיגס מאל, זאגט זי, אפשטויסען, ווי דו האסט זי אפגעשטויסען דעמאלט אין וואלד, אז זי איז, זאגט זי, צוגעפאלען צו דיר, און דו האסט פארקערעוועט, זאגט זי, דאס פערדעל און ביזט אנטלאפען!“... „וואס פאר א פריטשעפע, זאג איך, אויף מיין קאפ? וואס פאר איין אנשיקעניש?! וואס האסט דו זיך גענומען, זאג איך, אויף מיין לעבען?!“... לאזט זי מיך ניט אפעט, האלט מיך צו ביי די הענט און טענה׳ט זיך איהרס: „זאל איך שלעכטס האבען, זאגט זי, זאל איך שטארבען, אויב דו וועסט איהר ניט מוחל זיין, זאגט זי, ווארום זי איז דיר א טאכטער, זאגט זי, גלייך ווי איך!“... „וואס ווילסט דו, זאג איך, פון מיין לעבען? זי איז ניט מיין טאכטער מעהר! זי איז שוין, זאג איך, לאנג געשטארבען!“... „ניין, זאגט זי, זי איז ניט געשטארבען און זי איז שוין צוריק דיין טאכטער, זאגט זי, ווי געוועזן, ווארום פון דער ערשטער מינוט, זאגט זי, אז זי איז געוואוירע געווארען, אז מע שיקט אונז ארויס, האט זי געזאגט צו זיך אליין, אז דאס שיקט מען ארויס אונז אלעמען, זי אויך, הייסט עס. דארט וואו מיר — אזוי האט מיר חוה אליין געזאגט — דארט איז זי. אונזער גלות — דאס איז איהר גלות... א סימן, זאגט זי, האסט דו, טאטע, אט איז אפילו דאס פעקעל איהרס“... אזוי מאכט צו מיר מיין טאכטער, צייטעל הייסט עס, אין איין אטעם, ווי די עשרת בני המן אין דער מגילה, און לאזט מיך אפילו ניט א ווארט ארויסרעדען און טהוט מיר א ווייז־אן אויף עפיס א פעקעל אין א רויטער פעטשיילע איינגעוויקעלט, און טאקי פאווטירנע טהוט זי איין עפען־אויף די טהיר פון צווייטען אלקיר און א רוף־אוים: „חוה!“ — ווי איהר זעהט מיך א אידען... און וואס זאל איך אייך זאגען, ליעבער פריינד? טאקי

פונקט אזוי ווי ביי אייך אין די ביכלעך ווערד באשריבען, באוויזט זי זיך, חוה הייסט עס, פון אליקיר ארויס — א געזונטע, א גלאטע, א שענע, ווי געוועזן, ניט געמינערט א האר, נאר דאס פנים א ביסעל פארזארגט, די אויגען א ביסעל פארצויגען, און דעם קאפ האלט זי הויך, מיט גדלות, בלייבט שטעהן א ווייליע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איהר. דערנאך ציהט זי אויס צו מיר ביידע הענט, און נאר איין ווארט קאן זי ארויסרעדען, איין־און־איינציג ווארט, און שטיל:

— טא־טע...

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

האט קיין פאראיבעל ניט, אז איך דערמאן מיך, שטעלען זיך מיר נאך איצט אויך טרערען אין די אויגען. נאר מיינט ניט פון דעסטוועגען, אז טביה האט חלילה געלאזט א טרער, אדער ארויסבא־וויזען, ווי זאגט איהר, מיאכקי לבבות — בלאטע!... דאס הייסט, וואס איך האב געפיהלט בעת־מעשה אינוועניג אין הארצען — דאס איז עפיס אנדערש. איהר זענט דאך אליין אויך א טאטע פון קינדער און איהר ווייסט גלייך מיט מיר דעם פשט פונ'ם פסוק „כרחם אב על בנים" און דעם טעם פון דעם, בעת א קינד, עס מעג זיך ווי פארזינדיגען, נאר אז סע קוקט אייך גלייך אין דער נשמה אריין און זאגט אייך: „טאטע!" — אנו, זייט דעמאלט א בריה, אדרבה, און טרייבט עס אפ!... און צוריק אבער, דער כח־הדם ארבייט, און עס קומען מיר אקעגען באלד דאס שענע שפיצעל, וואס זי האט מיר אפגעטהאן... חוועדקע גאלאגאן, איינגעזונקען זאל ער ווערען... און דער גלח, ימח שמו... און מיינע טרערען... און גאלדע עליו השלום'ס טוידט... ניין! זאגט שוין איהר אליין, ווי קאן מען דאס פארגעסען, ווי קאן מען דאס פארגעסען?... און יוויעדער צוריק — סטייטש! פארט א קינד... כרחם אב על בנים... ווי טאר א מענטש זיין אזוי אכזר, אז גאט אליין זאגט אויף זיך, אז ער איז איין אל

ארד אפים!... ובפרט, זי האט חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק צו איהר טאטען און צו איהר גאט!... וואס זאגט איהר, פאני שלום-עליכם? איהר זענט דאך עפּיס א איד, וואס קאטארי איהר מאכט ביכלעך און איהר גיט דער וועלט עצות — זאגט שוין איהר אליין, וואס האט טביה באדארפט טהון? ארומנעמען זי, ווי איין אייגענע, קושען זי און האלזען זי און זאגען איהר, ווי מיר זאגען יום-כפּור צו כל-נדרי: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — קום צו מיר, דו ביזט מיין קינד? צי אפשר פארקערעווען דעם דישעל, אזוי ווי דעמאלט, און זאגען איהר: ל ך - ל ך — געה דיר געזונדערהייד פון וואנען דו ביזט געקומען?... ניין, לאז זיך אייך דאכטען, למשל, עלעהיי איהר זענט אויף טביה'ס ארט, און זאגט מיר בהן שלי, נאר אפּענטליך, ווי פאר איין אמת'ען גוטען פריינד: ווי אזוי וואלט א י ה ר זיך נוהג געווען?... און אויב איהר קאנט עס מיר ניט זאגען באלד, געב איך אייך צייט אויף צו באטראכטען זיך... און דערווייל דארף מען געהן — די איינקלעך ווארטען שוין אויף מיר, קוקען ארויס אויפ'ן זיידען. איהר דארפט וויסען, אז איינקלעך זענען נאך טויזענד מאל טייערער און איינגעבאקענער פון קינדער. ב נ י ם ו ב נ י ב נ י ם — א קלייניגקייט! זייט מיר געזונט און האט קיין פאראיבעל ניט, איך האב אייך אנגעקלאפּט א קאפּ — איהר וועט שוין דערפאר האבען וואס צו שרייבען... אז גאט וועט הייסען, וועלען מיר זיך נאך זעהען מסתמא. א גוטען!

וחלקלקות

אַ פערשפעטיגטע מעשה פון טביה דעם מילכיגען,
דערצעהלט נאָך פאַר דער מלחמה, נאָר איבער דעם גלות
און איבער דער מהומה האָט זי ביז אַהער ניט געקאָנט
זעהען די ליכטיגע וועלט.

געשריבען אין יאהרען 1914—1916.

וַחֲלַקְלַקּוֹת

— איהר געדענקט דאך מסתמא, פאני שלום־עליכם, ווי איך האב איך אנומעלטען איינגעטיימשט די פרשה „לך־לך" מיט אלע ל״ב פירושים, דערצעהלט, ווי אזוי עשו האט זיך פיין צערעכענט מיט זיין ברודער יעקב, גוט באצאהלט איהם פאר דער בכורה, ארויס־גע׳משלח׳ט מיך פונ׳ם דארף מיט האק און פאק, מיט קינדער און קינדס־קינדער און מיט די בעבעכעס, ווי עס באדארף צו זיין, גע־מאכט א תל־עולם פון דער גאנצער חאראבע מיט׳ן ביסעל ארעמ־קייט, מיט׳ן פערדעל, להבדיל, פון וועלכען איך קאן נאך עד־היום ניט רעדען אהן טרערען אין די אויגען, ווי מיר זאגען תשעה־באב אין די קינות: ע ל א ל ה א נ י ב ו כ י ה — עס האט פאר־דיענט, מע זאל נאך דעם לאזען א טרער... מילא, בין איך אייך דאס מוחל. ווארום, צוריק שמועסענדיג, איז דאך ווידער א מאל די אייגענע מעשה: מיט וואס בין איך דאס מעהר בן־יחיד ביי דעם רבונו־של־עולם פון אלע אנדערע אחינו בני ישראל, וואס פאני טרייבט האלז־און־נאקען פון די הייליגע דערפער, קעהרט און רוימט און רייניגט און קארעניעט אוים מיט׳ן ווארצעל וואו נאר ס׳איז פארהאן א סימן פון א איד, ווי מיר זאגען אין „יעלה ויבוא": ו י פ ק ד ו י ז כ ר — עס זאל גאר קיין סליאד ניט בלייבען? מיט וואס האב איך דא, משטיינס געזאגט, זיך איבערצונעמען פאר נאט מעהר פון אלע ארויסגעטריבענע דארפישע אידען, וואס בלאנ־קען זיך איצט ארום אויף אלע וועגען מיט ווייב און קינדער, ווי די בלודנע שאף, ווייסען ניט וואו א נאכט איבערצונעכטיגען, האבען ניט וואו א קאפ אנצושפארען, ציטערען יעדע מינוט, טאמער באווייזט זיך פון דער ווייטען א קנעפעל פון א אוראטניק, אדער בלאט אזוי א שווארציאהר, ווי מיר זאגען אין מעביר סדרה זיין:

י ש א ה׳ ע ל י ך ג ו י ?... אי, וואס? טביה איז נישט קיין עם־הארץ, ווי אנדערע דארפישע אידען, פארשטעהט א קאפיטעל תהלים, איז נישט פרעמד אין א מדרש און קאן אפדראפען, מיט גאט׳ס הילף, א פרשה חומש מיט רש״י אויך? — מילא בכן? ווילט איהר, אז עשו זאל דאס אפשאצען, ווי עס געהער צו זיין, און זאל האבען דרך־ארץ פאר אזא אידען? אדער אפשר קומט מיר גאר א דאנק דערפאר? חאטש אין תוך גערעדט, איז דא נישטא מיט וואס צו שעמען זיך, און קיין חסרון איז דאס אודאי ניט, — איך מיין טאקי דאס, וואס מען איז, גאט צו דאנקען, א איד מיט לייטען גלייך, מען איז ניט בלינד אין די שווארצע פינ־טעלער, מען איז בא׳הבינ׳ט אין א פסוק און מע ווייסט, וואו איין און וואו אויס, ווי אין פרק שטעהט געשריבען: ו ד ע מ ה ש ת ש י ב — אז וואויל איז דעם וואס ווייסט... איהר מיינט אפשר, פאני שלום־עליכם, איך זאג דאס אייך גלאט אזוי, פונ׳ם ארבעל? אדער איך וויל זיך דא אויספיינען פאר אייך, באריהמען זיך אין מיטען דרינען מיט מיין גרויס קענטשאפט און מיט מיין לומדות? האט קיין פאראיבעל ניט, דאס קאן זאגען נאר אזעלכער, וואס קען ניט טביה׳ן. טביה רעדט ניט גלאט אזוי אין דער וועלט אריין, און קיין פוסטער באריהמער, ווייסט איהר דאך, איז ער קיינמאל ניט געווען. טביה האט ליעב צו דערצעהלען א זאך, וואס טאקי ב ע י נ י ר א י ת י — ער אליין האט דאס דורכגעמאכט, מיט איהם אליין האט זיך דאס געטראפען. זעצט אייך צו אט־אט־דא אויף א ווײלעטשקע, וועט איהר הארכען א שענס, ווי אזוי עס קומט א מאל צונויף א מענטשען, אז מען איז ניט קיין פראסטער בשר ודגים און מע האט א שטיקעל בעגריפיע אויך אין די עולמות העליונים און מע ווייסט, ווען און וואו און ווי אזוי ארײנצושרויפען א פסוק, חאטשבי פון אונזער אלטען תהלים.

בקיצור, דאס איז געווען, אויב איך האב קיין טעות ניט, שוין לאנג, גאר לאנג, איך האב מורא, אויב נישט אין דער סאמע היץ פון ב י מ י ם ה ה ם — פון פאני׳ס רעוואלוציעס מיט קאסנע־

טוציעס, בעת כרוקעלע האט זיך א לאז געטהאן איבער אידישע שטעדט און שטעדטלעך מיט א פריי געמיט און מיט אויפגעבונדענע הענט און גענומען מאכען א תכלית פון אידישען האב־און־גוטס, ככתוב, ווי אין סידור שטעהט געשריבען: שובר אויבים ומכניע זדים — געבראכען פענסטער און געריסען בעטגעוואנט... איך האב אייך שוין, דאכט זיך, א מאל געהאט געזאגט, אז איך אליין ווער ניט נתפעל פון אזעלכע זאכען, און שרעקען שרעק איך מיך אויך ניט איבער, ווארום ס'איז דאך א ממה־נפשך: איז דאס א באשערטע זאך, א גזירה מן השמים, דארף איך דאך ניט זיין קיין אויסנאם פונ'ם כלל ישראל, ווי מיר זאגען אין פרק: כל ישראל יש להם חלק? אלא וואס דען? ס'איז גלאט איין עפידעמיע, א מין אונטערגאנג, רחמנא ליצלן, א שטורעמווינט, וואס געהט פארביי, — איז דאך אודאי ניטא וואס אראפצופאלען ביי זיך! דער שטורעמווינט וועט זיך איינשטילען, דער הימעל וועט זיך אויסלייטערען און עס וועט זיין חדש ימינו כקדם. ווי זאגט דער גוי, להבדיל: „נע בולא או מיקיטע הראשע אי נע בורע“...

און כך הוה — אזוי איז געווען איצט אויך, אז ס'איז געקומען צו מיר די הראמאדע פון דארף, ווי איך האב אייך, דאכט זיך, שוין געהאט דערצעהלט אמאל, און מיר אנגעזאגט די גוטע בשורה טובה, אז מען איז דאס געקומען צו מיר טהון, וואס מע טהוט מיט כל ישראל, דאס הייסט, מקיים זיין די מצוה פון „בעי זשידאוו“. האב איך דאך מסתמא, ראשית חכמה, אויסגע'בטל'ט צו זייער קאפ אלע בייזע וויסטע חלומות, גענומען טענה'ן און פרעגען קשיות, ווי טביה קאן: סטייטש, ווי אזוי, און פאר וואס, און פאר ווען, און וואס איז דאס גלאט פאר א שטייגער אנפאלען אויף א מענטשען, זאג איך, אין מיטען העלען טאג און ארויסלאזען איהם די ־ערערען פון די קישענס?...

מילא, טענות אהין, טענות אהער — איך זעה, ס'איז ארויסגעווארפען אלע מיינע רעד. כרוקעלע האט זיך איינגעשפארט.

זיי מוזען, זאגען זיי, יוצא זיין פאר נאטשאלסטווא. זיי האבען מורא, זאגען זיי, טאמער טראגט אן דער רוח א קנעפעל, א שווארצ־יאהר — לאז ער זעהען, זאגען זיי, אז זיי זענען לייטען־גלייך, ניט דורכגעלאזט א אידען גלאט אזוי, אהן א שום סימן פון א פאגראם. וואס פאר א פנים, זאגען זיי, וועלען זיי האבען ביי נאטשאל־סטווא?... על־כן, זאגען זיי, איז געבליבען ביי הראמאדע, אז עפּיס טהון מיט מיר — דאס מוזען זיי!...

האב איך מיך מיישב געווען סאמע אין דער לעצטער מינוט: „ווייסט איהר וואס, זאג איך זיי, וויבאלד אז הראמאדע האט אזוי גע'פסקנ'ט, זאג איך, איז דאך ניט שייך. וואס קאן זיין העכער פון הראמאדע? נאר וואס דען, זאג איך, דאס ווייסט איהר, זאג איך, אז ס'איז פארהאן א זאך, וואס ס'איז נאך העכער פון הראמאדע?"... זאגען זיי: „דהיינו, וואס קאן נאך זיין העכער?" זאג איך: „גאט. איך מיין ניט, זאג איך, אלהינו — נאש באג, אדער אלהיכם — וואש באג. איך מיין, זאג איך, א ל ה י נ ו ו א ל ה י א ב ו ת י נ ו — אונזער אלעמענס גאט... אט יענער, זאג איך, וואס האט באשאפען מיך און אייך, להבדיל, און אייער גאנצע הראמאדע — אט, זאג איך, וועמען איך מיין. איז ביי איהם, זאג איך, דארף מען א טאפ טהון, אויב ער וויל, אויב ער הייסט, איהר זאלט מיר שלעכטס טהון. ווארום עס קאן זיין, זאג איך, אז ער הייסט טאקי אזוי, און עס קאן ווידער צוריק זיין, אז ער וויל עס בשום אופן ואופן ניט. אי, ווי אזוי קאנען מיר עס וויסען? וועלען מיר ווארפען, זאג איך, גורל. אט, זאג איך, ליגט א תהלים פון גאט. איהר ווייסט דאך, זאג איך, וואס תהלים באדייט? ביי אונז הייסט עס תהלים, ביי אייך הייסט עס פסאלטיר. אט דער הייליגער פסאלטיר, זאג איך, וועט זיין צווישען אונז דער שופט, דער מיראוואי סודיא הייסט עס. ער, זאג איך, וועט פסק'ענען, צי איהר דארפט מיך שלאגען, צי ניט"...

קוקען זיי זיך איבער ציקאווע, און איוואן פאפערילע דער סטאראסטע געהט ארויס פון אינמיטען און רופט זיך אן צו מיר:

„אשטייגער, זאגט ער, ווי אזוי וועט דאס דער הייליגער פסאלטיר פסק'ענען?"... זאג איך: „אז דו וועסט מיר געבען, איוואנו, דיין הן שלי און טאקי דיין האנד תקיעת־כף, אז הראמאדע וועט פאלגען אלץ, וואס דער תהלים וועט פסק'ענען, וועל איך דיר, זאג איך, דעמאלט באווייזען"... נעמט איוואן און ציהט מיר אוים א יד און מאכט צו מיר: „גערעדט איז גערעדט". „אויב אזוי, זאג איך, איז גוט. איצט, זאג איך, וועל איך אויפמישען אין תהלים א בלעטעל, און דאס ערשטע ווארט, זאג איך, וואס ס'וועט זיך מיר ווארפען אין די אויגען, וועל איך אייך זאגען, און איהר, זאג איך, וועט אזוי גוט און פרום זיין דאס מיר נאכזאגען. איז אויב, זאג איך, עמיצער פון אייך אט־דא וועט עס קאנען מיר נאכזאגען, איז א סימן, זאג איך, אז גאט הייסט, איהר זאלט טהון מיט טביה'ן, וואס איהר ווילט, און אויב, זאג איך, ניט, איז א סימן, אז גאט הייסט ניט... זענט איהר מסכים?" קוקט זיך איבער איוואן דער סטאראסטע מיט הראמאדע און מאכט צו מיר: „לאדנא". „אויב אזוי, זאג איך, און געב א עפען־אויף דאס תהלים'על פאר זיי, איז רעכט. אט, זאג איך, האט איהר עס: „ו ח ל ק ל ק ו ת"... קאנט איהר, זאג איך, זיך אונטערנעמען מיר נאכזאגען דאס ווארט „וחלקלקות"?"... קוקען זיי איינס אויף דאס אנדערע און אלע אויף מיר און הייסען זיך איבער'חזר'ען דאס ווארט נאך א מאל. זאג איך: „ביי מיר האט איהר גע'פועל'ט חאטש דריי מאל, אויב איהר ווילט: „וחלקלקות! וחלקלקות! וחלקלקות!"... זאגען זיי: „נייז, טעוועל, דו זאג ניט: חאל־חאל־חאל! דו, זאגען זיי, זאג אונז מיט א מויל און מיט א טאלק און פאוואלינקע!" זאג איך: „אויך גע'פועל'ט! איך וועל אייך, זאג איך, זאגען מיט א מויל, און מיט א טאלק, און פאוואלינקע: ו־חלק־ל־קות! צו־פריעדען?"...

האט זיך היטשקע פארטראכט א ווייל און האט זיך א נעם געטהאן צו דער ארבייט, איטליכער אויף זיין שטייגער: איינער האט א זאג געגעבען: „היידאמאקי". דער אנדערער: „לאמאקי".

ביי׳ם דריטען איז שוין גאר אויסגעקומען: חייקאליא״. וואס איז איהם עפּיס געפעלען „חייקאליא״? נאך חיה־לאה נפתלי־גרשון דעם לומער׳ס, וואס איז אנאטעווקע. איך זעה, ס׳איז א מעשה אהן איין עק, רוף איך מיך אן צו זיי: „איהר ווייסט, זאג איך, קינדער? איך זעה, אז די ארבייט, זאג איך, געהט ביי אייך צו שווערליך. אפנים, זאג איך, אז „וחלקלקות״ איז ניט פאר אייער קאפּ; וועל איך אייך געבען, זאג איך, איין אנדער ווארט, אויך פון אונזער תהלים: „ממעמקים״... „ממעמקים קראתיך״...

האט זיך דאך מסתמא ווידער א מאל אנגעהויבען די אייגענע חתונה: ביי איינעם איז דאס אויסגעקומען „לאחאנקא קעראסינא״. ביי׳ם צווייטען — „קריווליאקא בוזינא״. דער דריטער האט גאר א שפּיי געטהאן: „טפו! נעחאי טובי ליחא האדינא!״...

בקיצור, זיי האבען, אפנים, געזעהען, אז מיט טביה׳ן וועלען זיי זיך ניט אויס׳טענה׳ן, רופט זיך אן צו מיר דער סטאראסטע, איוואן פּאפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאגט ער, דערפון איז אזוי. מיר האבען צו דיר, טעוועל, איינענטליך, גאר־נישט ניט. דו ביזט טאקי א זשיד, נאר ניט קיין שלעכטער מענטש. איינס צום אנדערען אבער געהער זיך ניט אן — שלאגען דארף מען דיך. הראמאדע האט אזוי גע׳פּסק׳ענט — פארפאלען. מיר וועלען דיר, זאגט ער, האטש אויסהאקען א פּאר פענסטער. און פּאר נויט, זאגט ער, קאנסט דו אליין זיך אויסהאקען א פּאר שויבען — אבי פארשטאפּען זיי דאס מויל, חאפּט זיי דער שווארצ־יאהר! טאמער, זאגט ער, פאהרט דורך נאטשאלסטווא, לאזען זיי, זאגט ער, זעהען, אז מע האט דיך ניט דורכגעלאזט. אניט, זאגט ער, וועט מען איבער דיר אונז נאך שטראפירען... און אצינדערט, זאגט ער, טעוועל, שטעל דעם סאמאוואר און זיי אונז מכבד מיט טיי, און, פארשטעהט זיך, א האלב עמער בראנפען פאר הראמאדע, וועלען מיר נעמען צו גלעזלעך און טרינקען פאר דיין געזונט, ווארום דו ביזט, זאגט ער, א קלוגער איד, פון גאט׳ס מענטשען״...

אַט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען מיט אייך אינאיינעם בכל אשר אפנה!

נו, איצט פרעג איך אייך, פאַני שלום־עליכם, איהר זענט דאָך עפּיס אַ איד, וואָס קאַטאַרי איהר שרייבט — איז שוין טביה גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט און אַז אַ מענטש, כל־זמן ער לעבט, טאָר ביי זיך קיינמאָל ניט אָראָפּ־פאַלען, ובפרט אַ איד, ובפרט אַזעלכער, וואָס איז ניט פרעמד פון אנשי שלומנו — פון די שוואַרצע פינטעלעך! וואָרום נאָך אַלעמען, הערט איהר, קומט טאַקי פאַרט אויס, ווי מיר זאָגען אַלע טאָג אין דאַווענען: אשרי יושבי — אַז וואויל און אַז גוט איז דעם, וואָס קען. און ווי מיר זאָלען זיך ניט קליגען און ווי מיר זאָלען ניט װעלען געהן מיט איבער־הסברות, מוזען מיר מודה זיין, אַז מיר אידען זענען פאַרט דאָס בעסטע און דאָס קליגסטע פאָלק פון אַלע פעלקער, ווי דער נביא זאָגט: מי כעמך ישראל גוי אחד — ווי קאָן זיך גלייכען אַ גוי צו אַ אידען? אַ גוי איז אַ גוי, און אַ איד איז פאַרט אַ איד, ווי איהר אַליין זאָגט אין אייערע מעשה־ביכלעך, אַז אַ איד באַדאַרף מען זיין געבוירען... אשריך ישראל — אַז וואויל איז צו מיר, וואָס איך בין געבוירען געוואָרען אַ איד, ווייס איך דעם טעם פון גלות־יון און טון ארומשלעפּען זיך צווישען די פעלקער און פון ויסעו ויחנו — וואו געטאָגט, דאָרט ניט גענעכטיגט, וואָרום פון זינט מע האָט מיט מיר געלערענט די סדרה „לך־לך“, — געדענקט איהר, איך האָב אייך אַמאָל געהאַט דערצעהלט וועגען דעם באריכות? — האַלט איך נאָך אַלץ אין איין געהן, און איך ווייס ניט פון קיין מקום־מנוחה איך זאָל קאָנען זאָגען: „אַט־אַ־דאָ, טביה, בלייבסט דו זיצען“. טביה פרעגט ניט קיין קשיות. מע האָט איהם געזאָגט, ער זאָל געהן — געהט ער... אַט האָבען מיר זיך היינט באַגעגענט מיט אייך, פאַני שלום־עליכם, אַט־דאָ, אויף דער באַהן. מאָרגען קאָן עס אונז פאַרטראָגען קיין יעהופּעץ. איבער־אַ־יאָהר קאָן עס אונז פאַרשליידערען קיין אדעס, קיין וואַרשאַ, אָדער גאָר קיין

אמעריקע — סיידען דער אויבערשטער זאָל זיך ארומקוקען און זאָגען: „ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? איך וועל אייך גאָר אַראָפּבּרענגען משיח'ן!“... הלואי טהוט ער אונז דעם צו־להכעיס, דער אַלטער רבונו־של־עולם! דערווייל זייט מיר געזונט, פאָהרט געזונטערהייד און לאָזט גריסען אונזערע אידעלעך און זאָגט זיי דאָרטען, זיי זאָלען זיך נים זאָרגען: א ו נ ז ע ר אַ ל ט ע ר ג אָ ט ל ע ב ט!...